

№3 2023 (111)

Видається з жовтня 1999 року
Реєстраційне свідоцтво:
серія KB №23669-13509 PR
від 9 листопада 2018 року
ISSN 1562-529X
Передплатний індекс: 22863

ЗАСНОВНИКИ:

Харківський національний
університет радіоелектроніки

Харківський національний
педагогічний університет
ім. Г. С. Сковороди

Харківський регіональний інститут
державного управління Національної
академії державного управління
при Президентіві України
Приватна фірма «Колегіум»

РЕДАКЦІЯ

Ю. Д. БОЙЧУК,
головний редактор
Л. О. БЕЛОВА,
заступник головного редактора
О. П. КОТУХ,
відповідальний редактор

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ

Україна, 61166, Харків,
просп. Науки, 14. ХНУРЕ

тел.: +38 (093) 688-43-30,
+38 (057) 702-08-30

E-mail: newcollegium.journal@gmail.com
<https://nure.ua/branch/zhumal-noviy-kolegium>

Затверджено вченою радою
ХНПУ ім. Г. С. Сковороди,
протокол №5 від 06.06.2023

**Журнал внесено до переліку
наукових фахових видань України
з педагогічних наук, категорія "Б"**

**Видається за сприяння
Ради ректорів вищих навчальних
закладів Харківської області
та Харківського університетського
консорціуму,
за підтримки Департаменту науки
і освіти Харківської обласної
державної адміністрації**

НОВИЙ Колегіум

НАУКОВИЙ ІНФОРМАЦІЙНИЙ ЖУРНАЛ

ПРОБЛЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ

РЕДАКЦІЙНА РАДА

В. І. АСТАХОВА, доктор історичних наук, професор, Україна

В. С. БАКІРОВ, доктор соціологічних наук, професор, академік НАН
України, член-кореспондент НАПН України, Україна

Л. О. БЕЛОВА, доктор соціологічних наук, професор, Україна

В. О. БОГОМОЛОВ, доктор технічних наук, професор, Україна

Ю. Д. БОЙЧУК, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент
НАПН України, Україна

Т. О. ДОВЖЕНКО, доктор педагогічних наук, професор, Україна

В. А. КАПУСТНИК, доктор медичних наук, професор, Україна

О. Е. КОВАЛЕНКО, доктор педагогічних наук, професор, Україна

А. І. КУЗЬМІНСЬКИЙ, доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України, дійсний член Міжнародної
слов'янської академії освіти імені Я. А. Коменського, Україна

С. Є. ЛУПАРЕНКО, доктор педагогічних наук, професор, Україна

О. О. МАТВЕЄВА, доктор педагогічних наук, доцент, Україна

С. В. ПАНЧЕНКО, доктор технічних наук, професор, Україна

В. С. ПОНОМАРЕНКО, доктор економічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України, Україна

Н. О. ПОНОМАРЬОВА, доктор педагогічних наук, професор, Україна

В. П. САДКОВИЙ, доктор наук з державного управління, професор,
Україна

В. В. СЕМЕНЕЦЬ, доктор технічних наук, професор, Україна

Є. І. СОКОЛ, доктор технічних наук, професор, член-кореспондент НАН
України, Україна

В. В. СОКУРЕНКО, доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент Національної академії правових наук України, Україна

Т. О. СТРЕЛКОВА, доктор технічних наук, професор, Україна

МАРК БРАУН, професор, директор Національного інституту цифрового
навчання, Дублінський міський університет, Ірландія

ТЕРЕЗА ЯНИЦКА-ПАНЕК, професор PUSB, Академія наук стосованих
імені Стефана Баторія (Польща)

ЗМІСТ

ОСВІТА ТА СУСПІЛЬСТВО

ПРИВАБЛИВІСТЬ НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ: СКЛАДОВІ ТА ТРЕНДИ

XXI Міжнародна науково-практична конференція,
10 лютого 2023 року, Харків,

Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія»

Бакіров В. Привабливість університету: учора, сьогодні, завтра (роздуми метра)	3
Астахова К. Інституціональне забезпечення розвитку освітніх структур в умовах зростаючої невизначеності.	8
Посохов С. Історія університету як бренд: критичні нотатки	12
Іванова О. Наукова діяльність як фундаментальний чинник побудови іміджу навчального закладу	15

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА УПРАВЛІННЯ

Северин Н., Северин В. Дистанційна освіта в Україні в умовах воєнного стану	18
Бойчук Ю., Козлов А., Науменко Н., Дрожик Л. Підготовка майбутніх вчителів початкової школи до збереження і зміцнення фізичного здоров'я учнів з особливими освітніми потребами в умовах дистанційного навчання	24
Пономарьова Н., Гуліч О. Виховна робота в закладах вищої освіти в умовах дистанційного навчання	32
Собченко Т., Кін О., Ворожбит-Горбатюк В. Створення безпечного освітнього середовища у закладах освіти в умовах воєнного стану	39
Рябокін М., Котух С., Гордей О., Новицька О., Мельничук Г. Дистанційне навчання з використання програмного забезпечення в управлінні місцевими бюджетами	43
Садковий В., Хмиров І. Основні механізми державного управління щодо актуальності розвитку дистанційного навчання у сфері підготовки майбутніх рятувальників України під час воєнного стану	49
Бережна С., Коробкіна О. Цифровізація наукової бібліотеки ЗВО: сучасний стан та перспективи	55
Мкртічян О. Фізичний стан здобувачів вищої освіти в умовах дистанційного навчання	60
Чередніченко А. Засоби впливу на працездатність здобувачів вищої освіти на заняттях з фізичного виховання	65
Гусленко І. Бренд-стратегії як чинник формування іміджу північноамериканських університетів	70

МЕТОДОЛОГІЯ ОСВІТИ

Бойчук Ю., Боярська-Хоменко А., Рибалко Л. Формування науково-дослідницької компетентності майбутніх докторів філософії в умовах упровадження технологій дистанційного навчання	74
Постригач Н. Особливості підготовки магістрів дистанційної освіти у Туреччині	82
Пономарьова Н., Сидоренко О., Грановська Т., Борисенко К. Лабораторні роботи з фізики та хімії у підготовці майбутніх учителів в умовах дистанційного навчання	88
Олійник О., Солошенко О. Інтерактивний метод викладання галузевого права в умовах дистанційної освіти ...	94
Гончарова О. Особливості оцінювання знань здобувачів вищої освіти в умовах дистанційного навчання (на прикладі історичних дисциплін)	101
Доценко С., Чжан Ітін. Мультимедійні технології в музичному вихованні дітей дошкільного віку	107

ЛІТОПИС

Пономарьов О., Черемський М. З опорою на творчість	114
Мокроменко О. Аналіз нормативної бази елементарної освіти та визначення міри громадсько-приватної та державної ініціативи у створенні мережі елементарних шкіл у Великій Британії (друга третина XIX ст.) ...	124

ІНФОРМАЦІЯ

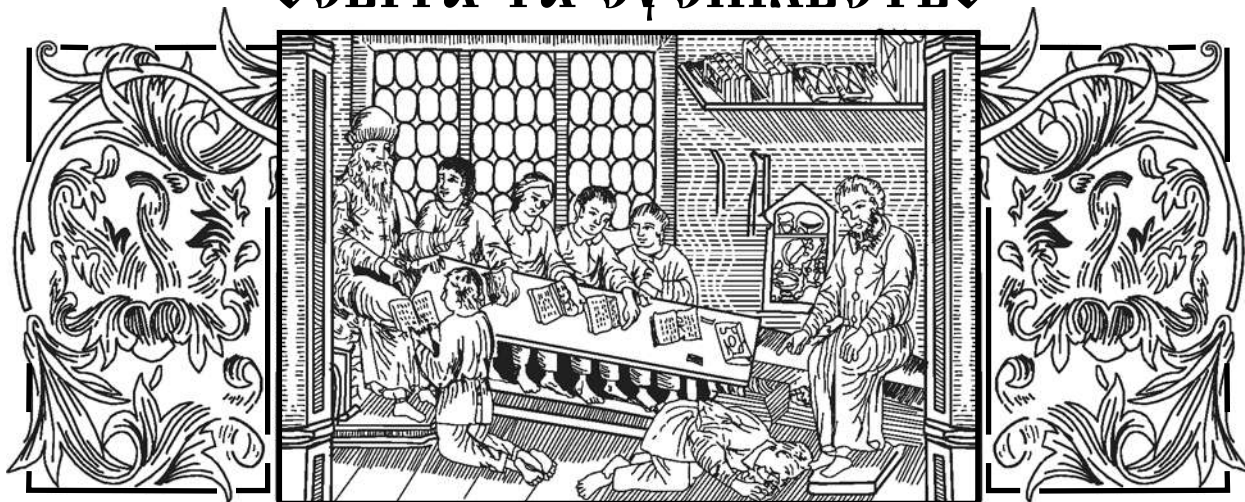
Бельчикова Л. Вперше в Україні! Вперше в Харкові! Унікальний гість ХГУ «НУА»!	129
Анотації	131

Мова видання — українська, російська, англійська.
Художник обкладинки О. Дербілова.
Виконавець комп'ютерної верстки В. Тарасенко.
При використанні матеріалів журналу посилання на «НК» обов'язкове.
Точка зору редакції може не співпадати з точкою зору авторів.
Підп. до друку 15.06.2023. Формат 84×108/8. Папір офсетний.
Друк цифровий. Умов. друк. арк. 14,5. Облік.-вид. арк. 12,2.
Тираж 300 прим. Зам. № 115. Ціна договірна.
Частина тиражу розповсюджується безкоштовно.

Адреса редакції: Україна, 61166, Харків, просп. Науки, 14, Харківський національний університет радіоелектроніки.
Тел. (057) 702-08-30. E-mail: newcollegium.journal@gmail.com
Оригінал-макет підготовлено і тираж надруковано в ПФ «Колегіум», 61093, Харків, вул. Іллінська, 57/121, тел. (057) 703-53-74. Свідоцтво про держреєстрацію: серія КВ № 16592-5064ПР від 23.04.2010.

© «Колегіум», 2023.

ОСВІТА ТА СУСПІЛЬСТВО

ПРИВАБЛИВІСТЬ НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ: СКЛАДОВІ ТА ТРЕНДИ

*XXI Міжнародна науково-практична конференція,
10 лютого 2023 року, Харків,
Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія»*

Традиційна лютнева конференція в ХГУ «НУА» була присвячена визначенню та інтерпретації поняття привабливості навчального закладу в сучасній освіті. Учасники конференції аналізували складові формування привабливості навчального закладу; глобальні та локальні особливості побудови та сприйняття іміджу освітньої інституції; механізм створення привабливості навчального закладу в умовах невизначеності. Особливу увагу приділено впливу внутрішніх та зовнішніх стейкхолдерів на зміцнення та трансляцію іміджу й авторитету закладу освіти.

Пропонуємо читачеві декілька тез доповідей.

УДК 378.4.017

DOI:10.30837/nc.2023.3.03

Привабливість університету: учора, сьогодні, завтра (роздуми метра)

Віль Бакіров

Проблема привабливості університету завжди була важливою для вишів, але особливого значення вона набуває зараз, коли в Україні йде жорстока війна з російським агресором, коли українські університети втрачають студентів, які переміщу-

ються для тимчасового або постійного навчання в закордонні заклади вищої освіти. Виникла реальна загроза для Харкова втратити статус студентської столиці України, і наслідки цього можуть суттєво змінити історичну долю нашого міста.

Перед харківськими вишами стоять два надзвичайно важливих і складних завдання. По-перше, зробити так, щоб випускники харківських шкіл залишалися в Харкові, вступали навчатися саме до харківських університетів. А по-друге, зробити так, щоб наші студенти, які зараз навчаються в закордонних вишах, поверталися на Батьківщину й продовжували навчання у вишах Харківщини.

І у зв'язку із цим нам треба глибоко замислитися над тим, що може зараз приваблювати студента в університеті й що необхідно зробити, аби ця привабливість по-можливості посилювалася. На жаль, дуже мало більш-менш теоретичних робіт, у яких би аналізувалися, систематизувалися й оцінювалися різні чинники, що впливають на привабливість університету. Зазвичай університети йдуть власними шляхами, відштовхуються від свого досвіду, емпірично сформованих уявлень щодо того, чим і як можна привабити студентську молодь.

Наш досвід і спостереження відповідних вітчизняних практик показують, що переважно керівництво університетів використовує такі основні технології: 1) демонстрацію реального або фіктивного символічного капіталу; 2) демонстрацію матеріально-технічної бази; 3) демонстрацію економічних переваг як у плані вартості навчання, так і в плані майбутніх прибутків після закінчення навчання; 4) показ перспектив навчання за кордоном на засадах академічної мобільності або подвійних дипломів тощо. Формула привабливості виглядає таким чином: наш університет є кращим: а) тому що він має багатотисячлітню історію (доволі часто вигадану, сфальсифіковану); б) тому що він є першим в університетських рейтингах (часто-густо сумнівних); в) тому що він має гарні навчально-наукові лабораторії, спортивно-оздоровчі об'єкти, гуртожитки тощо; г) тому що в нас невисока вартість контрактного навчання, а здобутий фах забезпечує можливість працевлаштуватися в галузях з високими прибутками;

і крім того, д) можна скористатися міжнародними зв'язками й повчитися за кордоном.

Інколи все анонсоване більш-менш відповідає дійсності, інколи — частково, інколи — зовсім ні, але саме на цих речах роблять наголос, і саме вони обігруються в комунікації зі студентами, саме ці сюжети студентів приваблюють.

Соціологічні опитування певною мірою підтверджують такий підхід. На жаль, їх на цю тему було проведено не так багато, але ми маємо все-таки певні дані про мотиви, які керують молодими людьми при вступі до ЗВО і які певною мірою впливають на привабливість обраних університетів та сприяють їй.

Незадовго до початку російської агресії, коли ситуація у вищій школі була достатньо стабільною, з лютого до листопада 2021 року колектив Центру соціально-гуманітарних досліджень Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна за ініціати-ви Центру інноваційного розвитку вищої освіти Національної академії педагогічних наук України під керівництвом доцента О. І. Кізілова реалізував дослідний проєкт «Студенти закладів вищої освіти України про своє навчання». Онлайн-опитування проводили в період з 8 червня до 26 серпня 2021 року в основних університетських центрах, в опитуванні взяли участь 2759 осіб. Найпопулярнішою причиною вступу до закладу вищої освіти, за даними опитування, є бажання здобути знання та стати хорошим спеціалістом — 66 %. Таким чином, здатність університету надавати повноцінну професійну підготовку, безумовно, є важливим чинником його привабливості.

Другим за популярністю чинником привабливості університету є думка, що з дипломом легше знайти хорошу, престижну роботу — 42 %.

Третина опитаних вважала, що вища освіта забезпечує більший заробіток (35 %), та розглядала навчання у вищі як можливість почати самостійне життя (33 %).

Крім того, на привабливість університету працюють також і зовнішні чинники, які не є заслугою університету чи результатом його зусиль. Це якість і комфортність міста, у якому розташовано університет, з точки зору архітектури, культурної інфраструктури, індустрії розваг, своєрідного культурно-урбаністичного драйву — того, що додає привабливості закладам вищої освіти. На їхню привабливість працюють можливості успішного працевлаштування, налагоджування корисних знайомств, набуття вагомого соціального капіталу, вихід на міжнародні зв'язки тощо. Це зовсім не свідчить про те, що столичні університети мають *apriori* перевагу в привабливості перед провінційними. Знаємо багато інших прикладів, коли регіональні університети мають велику популярність і привабливість, і важливо зрозуміти, за рахунок чого так є.

Під час опитування студенти насамперед називають важливими такі чинники вибору того чи іншого закладу вищої освіти, як-то: «Хотіли навчатися саме в цьому місті» (41 %); «У ЗВО була саме та спеціальність, яку шукали» (41 %); «Цей ЗВО надає високий рівень освіти» (36 %); «Була можливість навчатися на бюджеті» (34 %); «ЗВО має високий рейтинг серед вишів України» (31 %); «Диплом вашого ЗВО є престижним» (22 %).

Опираючись на ці та інші дані соціологічних опитувань, можна зробити такі узагальнення. Привабливість університету складається з багатьох його характеристик і параметрів, які в сумі мають відповідати очікуванням студентів, їхнім запитам. Зрозуміло, що сучасні студенти у своїй масі є дуже різнорідними, поділяються на багато груп за рівнем підготовки, мотивацією, життєвими планами. Те, що цікаво одним студентам, байдуже іншим, але в цілому привабливість навчального закладу залежить від його спроможності надати хорошу професійну підготовку, від престижності диплома, перспектив знайти після закінчення навчання роботу з високим заробітком, побувати за кордоном,

від міста, у якому розташовано виш, і від його локації в цьому місті. Досить значну роль відіграє інтер'єр університету, доглянутість, чистота, комфортні аудиторії, лабораторії.

Важливо підкреслити, що привабливість університету під час вступу не залишається такою на весь період навчання. Ті уявлення про університет, які склалися під впливом випадкової, інколи недостовірної інформації, рекламних обіцянок тощо, перевіряються власним досвідом і спілкуванням в університеті й можуть обернутися розчаруванням, що посилюється від курсу до курсу.

Підсумовуючи сказане, досить умовно можна виділити чотири основних аспекти привабливості університету:

- *професійний*: виш дає можливість здобути знання, стати гарним спеціалістом;
- *статусний*: з дипломом цього вишу легше знайти хорошу, престижну роботу;
- *економічний*: вища освіта, яку надає цей виш, забезпечує більший заробіток;
- *матеріально-технічний*: виш забезпечено обладнанням, базами практики, він є доглянутим, комфортним у плані навчання, побуту, дозвілля.

Хочеться звернути увагу на ще один надзвичайно важливий чинник привабливості, який можна назвати *атмосферним*.

Маємо на увазі загальну атмосферу університетського життя, яку важко вимірювати кількісними показниками, але яка відчувається практично всіма членами університетської корпорації й суттєво впливає на їхнє ставлення до своєї роботи, до обов'язків, до колег, на формат взаємин викладачів і студентів. Благодійна університетська атмосфера (іноді її ще називають *аурою*) складається з великої кількості різнопланових ментальних характеристик: університетських і факультетських традицій, цінностей, форм спілкування, дружніх стосунків і, головне, довіри. Виявляється, що для університету як великої раціоналізованої й бюрократичної організації атмосфера є важливим фактором.

тизованої системи є суттєвими та важливими такі ознаки, як почуття спільної університетської родини, корпоративного братерства, для багатьох випускників їхні спогади про університетське життя фокусуються переважно не на висококласних лабораторіях з технічними можливостями, а на улюблених викладачах і незабутніх людських стосунках. Ми до кінця не уявляємо й не досліджували спеціально природи та чинників такої аури. Проте особистий досвід дозволяє дещо назвати. Це насамперед демократичний стиль управління університетом та його підрозділами, повага й довіра до викладачів, любов до студентів, щира, не за обов'язком, а за душею турбота про них. Усе це студенти чудово відчують і відплачують любов'ю до університету. У різних університетах на різних факультетах тією чи іншою мірою в тому чи іншому своєрідному форматі це або має місце, або ні. Але кажучи про привабливість університету, ми не можемо цього чинника ігнорувати.

У соціальних мережах знаходимо багато студентських постів, у яких наголошено на тому, що привабливість університету багато в чому складається з характеру людських стосунків, морально-психологічного клімату. Як написала в пості одна студентка, «це щастя — перебувати серед людей, яких ти любиш, і навчатися того, що подобається».

Проблему привабливості університету до певної міри можна пояснити за допомогою відомої ієрархії потреб «піраміди Маслоу».

Усе, що необхідно для підтримки життя, об'єднано в перелік фізіологічних потреб. Перш ніж людина зможе переслідувати якісь інші цілі, їй необхідно задовольнити ці потреби. Після їхнього задоволення актуалізуються потреби в безпеці. Задоволення необхідності в безпеці актуалізує потреби спілкуватися між собою, мати дружні стосунки, відчувати приналежність до колективу, цінність своєї особистості як невід'ємної частини єдиного цілого, відчувати повагу й увагу з

боку оточення. А далі вже актуалізується потреба самовираження.

Безумовно, для якоїсь частини студентів і викладачів є достатньо привабливим ЗВО, який забезпечує перший і другий рівень потреб. А для досить значної частини цього замало, для них привабливими є такі університети, які забезпечують цікаве, змістовне спілкування, повноту дружніх стосунків, радість належати до творчих людей, нарешті, можливість самовираження й самовдосконалення. І більшість українських університетів діяла дуже коректно, коли пропону вала студентам усі рівні «піраміди Маслоу», хоча й не всім це було під силу. Кожному студенту потрібно надати можливість орієнтуватися на той сегмент університетської привабливості, який відповідає його інтелектуальному рівню, домінуючим мотиваціям, потребам і запитам.

24 лютого 2022 року все змінилося. Страшних втрат зазнала українська вища школа. Це десятки зруйнованих університетів, сотні тисяч студентів і співробітників, викладачів, які змушені були покинути свої університети, розкидані по всій Україні й по всьому світу. Попри всі труднощі, небезпеку, значна кількість викладачів і студентів залишилися вірними своїм університетам і не уявляють без вишів свого життя, бо вони є їхніми невід'ємними частинками. Каразінський університет, як й інші харківські університети, особливо постраждав під час війни. За цей період було зруйновано 25 % корпусів університету. До навчання повернулися не всі студенти: хтось опинився на тимчасово окупованих територіях, хтось вирішив зробити паузу, хтось остаточно поїхав з України. Але майже 85 %, хоча й навчаються дистанційно з різних куточків світу, долаючи складнощі та перешкоди, залишилися з університетом, залишилися частиною каразінської спільноти.

Безумовно, за цих умов радикально змінюється проблема привабливості університету. На перший план виходять фізіологічні й безпекові потреби, тому

університети намагаються робити все, що в їхніх силах, для створення безпечного простору навчання й наукової роботи. Ми створили при Каразінському університеті благодійний фонд, і одним із проєктів став «Безпечний простір» [1]. Метою проєкту є залучення коштів для студентів, викладачів і працівників, для доукомплектування укриттів місцями для сидіння (лежання), ємкостями для питної води, виносними баками, резервним штучним освітленням тощо; для оновлення й посилення систем загальноуніверситетського оповіщення та зв'язку між укриттями й штабом цивільного захисту.

Проблема небезпеки змушує вищі навчальні заклади в тих місцях, де неспокійно, тривають обстріли, є пряма загроза життю учасників навчального процесу, максимально відмовитися від офлайн-занять. Але це само собою не додасть привабливості університету, якщо стабільно не буде забезпечено високу якість дистанційного навчання, використання ефективних інформаційно-комп'ютерних технологій. Тому на перший план виходить забезпечення засвоєння й упровадження цифрових технологій, навчання й спілкування викладачів, студентів, співробітників, переведення управлінських комунікацій і документообігу в електронний формат. До речі, серед трьох головних проєктів згаданого Фонду підтримки Каразінського університету не випадково розгорнуто проєкт «Диджиталізація», спрямований на закупівлю ноутбуків для викладачів і співробітників університету; створено Дата-центр університету для зберігання та обробки даних, реконструкції внутрішньої мережі передачі даних для забезпечення швидкісного та надійного доступу до них усіх підрозділів університету, забезпечення каналами зв'язку між окремими корпусами та гуртожитками.

Робота під час пандемії ковіду підштовхнула вищі для засвоєння онлайн-технологій навчання, усе ж залишається проблема виходу на новий рівень такого навчання, удосконалення як ІТ-підготовки

студентів, так і ІТ-майстерності викладацького складу. Соціологічні опитування, які ми провели восени минулого року, показують, що тут є багато над чим працювати.

Зараз 55 % усіх співробітників, у тому числі 59 % викладачів, проживають не вдома. Розкидані майже по всій Україні та за її кордонами.

Навчальний процес у Каразінському університеті, як і в більшості вишів, відбувається онлайн. Отже, викладачі мають бути забезпечені всім необхідним для викладання в онлайн-форматі. У цілому більшість викладачів незалежно від їхнього місцезнаходження має комп'ютерну техніку, веб-камеру, необхідне для занять програмне забезпечення та достатньо стабільний для проведення занять інтернет-зв'язок. Проте кожному четвертому викладачеві бракує окремого та безпечного для проведення занять робочого місця. Дещо менше цю проблему відчувають ті викладачі, які працюють із-за кордону.

Налагодження якісного повноцінного онлайн-навчання виходить зараз на перший план привабливості університету. І над цим постійно працюють факультети, кафедри, викладачі.

Під час цієї жахливої війни університети не повинні обмежуватися лише першими нижчими ступенями «піраміди Маслоу». Відкриваються можливості реалізації соціальних потреб і цінностей, спілкування, підтримки, патріотичної самореалізації. Це дуже важлива теза. Українські університети показали себе центрами активного спротиву російській агресії.

Викладачі й студенти, випускники зі зброєю в руках дають відсіч окупантам. На жаль, багато з них віддали життя за нашу свободу й незалежність. Університети є й мають бути центрами патріотизму, збереження й посилення наукового-технічного, оборонного потенціалу України, надавати своїм працівникам можливість активно наближати перемогу, виховувати й підтримувати патріотичний настрій колективів.

Український народ не здолати загарбникам. Ми переможемо, й університети повернуться до мирного життя. Зміняться формати їхньої роботи, чинники привабливості. Головне — вони будуть пишатися тим, що є українськими університетами, пишатися своїм досвідом стійкості й незламності, роботи в екстремальних умовах, спроможності надавати студентам можливість самореалізації, створення нової освіти і науки, сучасної країни, бути одним з лідерів демократичного світу.

Відомості про автора:

Бакіров Віль Савбанович — доктор соціологічних наук, професор, академік НАН України, член-кореспондент НАПН України; Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна; Харків, Україна; bakirov.vil@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5110-3403>.

УДК 378.4.017

DOI:10.30837/nc.2023.3.08

Інституціональне забезпечення розвитку освітніх структур в умовах зростаючої невизначеності

Катерина Астахова

Здається, є всі підстави для ствердження: країна та всі її інститути, без винятку, опинилися в ситуації, з якою ніхто ніколи не стикався. Воєнна агресія з усіма її проявами перекреслила можливість спиратися на будь-який досвід попередників. Немає такого досвіду. Ми вперше потрапили до реальності, коли випробування такої сили торкається і всіх разом, і кожного. Викривлюються перспективи, якщо взагалі можна казати про їх наявність. Життя стає плоским, бо турбують виключно новини та прості переживання. Але є необхідність збереження здатності до спротиву та — головне — до дії. Важливо зрозуміти що відбувається, через який етап проходимо і, відповідно, які є варіанти розвитку, що можемо

контролювати, а що — поки — ні. Потрібна максимальна свідомість.

Нові соціальні виклики призвели до переформатування всього для всіх. Нова реальність жорсткіша за все, що турбувало до лютого 2022 року. Але разом із терпимістю до невизначеності, здається, виявляється нагальна потреба у пошуку ресурсів для подальшого розвитку. Освіта в цьому плані не є виключенням, бо саме вона опинилася на вістрі трансформацій. Всі перетворення, що спіткали систему в цілому та кожен заклад окремо, змінили звичні речі, і повернення до минулого стану не буде. Йдеться не стільки про втрати матеріально-технічної бази, хоча вони жахливі, скільки про зміну умов та парадигм, в яких буде надалі рухатися інсти-

тут освіти країни, окремі регіони, міста, конкретні навчальні заклади. Перш за все виникає потреба розуміння необхідності формування преадаптивних механізмів. Саме преадаптивних, бо адаптуватися і запізно, і неконструктивно. Стратегічні вектори повинні бути спрямовані на випередження ситуації, а не тільки на відновлення та відбудову зруйнованого.

Достовірної статистики відносно стану вітчизняної системи освіти сьогодні немає. Найближчим часом вона з'явиться, бо без неї впевнено рухатися вперед неможливо. Але поки йде війна спиратися можна лише на офіційні данні попереднього періоду.

З 2015 до 2018 року контингент учнів загальноосвітніх шкіл України зростав до показника 4 млн. 042 тис. На останній довоєнний рік — 2021-й — 4 млн. 222 тис. Потім демографічна ситуація дозволяла спрогнозувати поступове зменшення чисельності учнів. На 2025 рік очікувалося 3 млн. 700 тис. [1]. Крок не у прірву, а у нову реальність. Перш за все для вищої школи, яка почала відчувати ці зміни і готувалася до них.

Війна призвела до нечуваної одночасної масової міграції населення в межах країни та за кордон. За різними даними близько 2,5 млн неповнолітніх виїхали з країни через повномасштабну агресію РФ. Офіс віце-прем'єра України з питань європейської та євроатлантичної інтеграції констатував, що наприкінці літа за межами країни знаходилося 2 млн. 331 тис. дітей. Левова частка — школярі [2].

Ще доведеться з'ясувати реальну картину зміни контингенту учнів загальноосвітніх шкіл. Але вже зрозуміло, що система вищої освіти країни зазнає втрат чисельності майбутніх абітурієнтів в декілька разів більше, ніж за довоєнними розрахунками. І це вимагатиме швидкого реагування та нетрадиційних рішень: з одного боку, треба зберегти вітчизняний сектор університетської освіти, а, з іншого, адекватно зреагувати на важкі зміни. І не лише статистичні. Значна кількість студентів теж опинилася за кордоном.

Яка частка з них повернеться, а яка продовжить навчання в університетах інших країн — питання відкрите. Міжнародна конкуренція для українських вишів миттєво загострилася. І вона досить швидко призведе до відчутної стратифікації вітчизняних університетів.

Проблеми відтоку здібних абітурієнтів існували і раніше. Але зараз країни із успішною економікою та розвинутою системою освіти отримали додаткові можливості акумулювати у себе кращі інтелектуальні ресурси через запрошення та утримання талановитих абітурієнтів, які опинилися поза межами України через воєнну агресію. Цей феномен вже «охоплено» громадською думкою, але його осмислення ще не перетворилося на підставу для прийняття стратегічних рішень.

У останнім часом визначення «бідні держави» поступово в літературі замінюється на «країни з дефіцитом інтелекту». Державам з недостатньо розвинутою освітою чи низькими економічними показниками все складніше витримувати змагання за інтелектуальні ресурси, що в перспективі призводить до подальшого зростання економічного та соціального відставання. Необхідно визнати масштабність та неминучість цього ризику в умовах, що склалися. Тим паче, що країни-реципієнти зможуть досить довго використовувати важелі «зарплатного підігріву» задля утримання елітної робочої сили на власних ринках. Так чи інакше, але виклик сформувався і шукати відповіді на нього доведеться дуже швидко за відомим правилом «виклик — відповідь», коли суспільство, вирішуючи чергову проблему, що постала перед ним, переводить себе в більш високе та більш бездоганне, з точки зору ускладнення структури, становище [3].

Все вищенаведене безпосередньо стосується і провідного освітнього центру Східної Європи — Харкова, який опинився у зоні бойових дій з перших днів війни та перебуває у небезпеці станом на 2023 рік. Умови «прифронтового міста», значні втрати матеріально-технічної бази, виїзд

викладачів та студентів — все це вкрай негативно вплинуло на перспективи студентської столиці.

І рішення щодо її збереження та розвитку повинні знаходитися поза межами виключно емоційних та поверхових. Існують реальні ризики простих схем, тому необхідно знаходити рішення поза колією трендів.

Привабливість Харкова як провідного освітнього центру об'єктивно знижується. Це даність, яку неможливо ігнорувати. Перспективи зниження ролі міста на освітньому полі вкрай реальні: Харків знаходиться дуже близько від кордону з рф, пошкоджено значну частину навчальних закладів, існує реальна загроза втрати відомих наукових шкіл через виїзд науковців, руйнування обладнання та ін. Перелік проблемних зон та негативних проявів можна було б продовжувати.

Але, здається, більш конструктивним є пошук «точок зростання», спираючись на які, можна з обережним оптимізмом дивитися у майбутнє студентської столиці.

По-перше, це якість людського капіталу, яким володіє місто. По-друге, унікальний імідж та авторитет Харкова, який набув незвичних рис під час війни, але всі вони склали «додану вартість». По-третє, визнання міста як провідного освітнього центру міжнародними партнерами, допомога яких виявиться досить впливовою. По-четверте, традиційне єднання освітньої та наукової спільноти міста. По-п'яте — університетський сектор може проявити себе для Харкова своєрідним містоутворюючим фактором, який на деякий час врівноважить втрати промислового та транспортного секторів. Є й достатньо нові впливові фактори, які дозволяють дивитися на перспективи розвитку вищої освіти у місті з позитивної точки зору. Це, перш за все, потужний, згуртований та мобільний ІТ-сектор, який утворився у Харкові і може відіграти своєрідну роль «локомотиву» для розвитку сучасної університетської освіти. Перш за все у напрямку використання нових систем «доставки освіти».

Не слід ігнорувати і інфраструктурні переваги міста, яке історично було та залишається потужним транспортним вузлом. Ці та інші умови можуть реально вплинути на збереження Харкова як студентської столиці України, провідного освітнього центру Східної Європи. Чи буде цього достатньо і що необхідно для реального використання наявного потенціалу — питання нелегке.

Перелічені моменти потребують, в першу чергу, інституціонального забезпечення та політичної волі. Самотужки проєкти такого масштабу реалізувати практично неможливо. Необхідною здається умова переплетення місцевої ініціативи та рішень на рівні держави. Виключно по такій «вулиці з зустрічним рухом» можна досягти мети.

Завдання вкрай важке. Але складність не означає, що треба відмовитись від намагань.

Є необхідність працювати на випередження, а не відповідати на виклики крок за кроком.

Що вже наступного навчального року могло б, здається, вплинути на вибір абітурієнта на користь Харкова:

- збереження та розширення преференцій для абітурієнтів, які вступатимуть до ЗВО міста;
- об'єднання зусиль держави, освітнього сектору, ІТ структур задля забезпечення учнів та вчителів загальноосвітніх шкіл, студентів пристроями, необхідними для забезпечення навчального процесу у форматі онлайн на сучасному рівні;
- виважена підтримка державною владою, керівництвом області та міста намагань університетів посилити впевненість абітурієнтів та їхніх батьків у спроможності Харкова забезпечити якісну освіту;
- здатність університетів міста перейти від гострої конкуренції до кооперації, спрямованої на рішення загально значущих питань.

Безумовно, розбіжності інтересів різних груп стейкхолдерів у сфері освіти — предмет окремої розмови та аналізу. Але

подолати чи пом'якшити ці протиріччя прийдеться.

Якщо серйозно розглядати намагання Харкова зберегти та розширити статус провідного освітнього центру з загальнодержавних позицій, то слід зазначити — інтелектуальний потенціал у сучасних умовах повинен розміщуватися територією країни якомога рівніше. Саме за цих умов відбуватиметься помітне економічне зростання та системне покращення якості людського капіталу. І це одна з ключових інституціональних вимог забезпечення розвитку сучасної освіти. Для цього потрібен соціальний контракт між університетами та суспільством, якому ще доведеться зрозуміти, що університети не тільки являються носіями академічних традицій та громадської ефективності, вони володіють неосяжним потенціалом інновацій та нестандартних ініціатив. Їх визначення, крім того, не тільки задовольняти потреби суспільства, а й брати на себе відповідальність за формування нових статусів та смислів. Запорукою конкурентоспроможності університетського Харкова можуть бути

не одна-дві геніальні ідеї, а здатність поставляти їх із завидною регулярністю, постійно враховуючи при цьому зовнішньо-системні та внутрішньосистемні фактори. Головне — знайти нову ідентичність. Всі ці питання управлінцям освітою та харківській академічній спільноті доведеться осмислити, бо сегментовані рішення у душі «кожен сам за себе» не дозволять отримати бажаний результат.

Література

1. МОНУ (2022). Освіта України в умовах воєнного стану [online]. Київ Available at: <http://surl.li/cxswm> [Accessed 24 Dec. 2022].
2. *Interfax-Україна* (2022). У результаті війни 43 % українських дітей навчаються за кордоном — ЦЕС [online]. Available at: <https://interfax.com.ua/news/general/879277.html> [Accessed 24 Dec. 2022].
3. Губанов М. Виклик Аполлона як стимул розвитку освіти // Вісник вищої школи. 2014. №5. С. 19–23.

10.02.2023

Відомості про автора:

Астахова Катерина Вікторівна — доктор історичних наук, професор, ректор; Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія»; Харків; Україна; rector@nua.kharkov.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6973-2152>

Історія університету як бренд: критичні нотатки

Сергій Посохов

Геред багатьох термінів, якими позначають сучасний період історії людства, метафорично точним є такий вислів — «суспільство споживання». Серед іншого, воно характеризується тим, що сьогодні «бренди» та «іміджі» перевели конкуренцію зі сфери матеріального виробництва у віртуальну реальність комунікацій, де створюються «особливі якості» товару чи фірми, які цінуються споживачами чи інвесторами вище, ніж фактично зроблене.

Сьогодні йдеться вже не тільки про бренди товарів, а й компаній, регіонів, країн, особистостей. Повною мірою це стосується й таких соціальних інститутів, як освіта, медицина, спорт, політика, культура. Ці сфери також комерціалізувалися та перетворилися на об'єкти споживання, тут запанували економічні критерії оцінки їхньої ефективності. Говорячи про сучасні університети, часто й небезпідставно вдаються не лише до таких визначень, як «посткласичний» та «масовий», а й «підприємницький». Вочевидь, з того часу як в нашій країні запанували ринкові відносини, й система освіти зорієнтувалася на такого роду орієнтири. В тому числі змінилася й мотивація тих, хто хотів би отримати вищу освіту, тих, кого тепер все частіше називають «споживачами освітніх послуг». Найбільш численну групу з них складають ті, хто бажає набути певного соціального статусу шляхом отримання диплому, який засвідчує це. Разом із тим, є чимало таких, хто націлений на придбання «брендового диплому». Отримання таких дипломів стає маркером, що позначає VIP-споживачів «освітніх послуг», навіть якщо людина у подальшому не має ніякого відношення до

набутої ним освіти. Бренди створюються, як правило, штучно, із застосуванням всього спектра засобів масової інформації та комунікації. Сучасний бренд — це завжди обіцянка здійснення мрії. Тож не дивно, що чимало людей готові витратити чималі гроші для досягнення такої мрії через отримання престижного диплому.

Втім, це загальносвітова тенденція, і вона не може не бентежити. Відносно нещодавно в українському перекладі була опублікована книга Зигмунта Баумана та Леонідаса Донскіса «Моральна сліпота. Втрата чутливості у плінній сучасності» (Київ, 2014). В цій книзі є й такий розділ: «Споживацький університет: нове почуття безглуздості та втрати критеріїв». Автори досить критично висловлюються щодо позначених вище тенденцій в розвитку університетів. При цьому Зигмунт Бауман за такий стан справ звинувачує й самі університети: «...ми зруйнували все власними руками — руками науковців — охоплені одним пориванням, старанно, продумано і майстерно, як тільки могли» [1, с. 170]. Є й інші європейські інтелектуали, які б'ють на сполох. Так, Террі Іглтон звернув увагу на те, що переорієнтація на смаки «споживачів» руйнує увесь етос університетів. У своєму есеї «Повільна смерть університетів» він пише про це так: «У міру того, як викладачі стають менеджерами, студенти перетворюються на споживачів. Університети ставлять один одному підніжки, намагаючись зберегти гроші у безсоромній боротьбі. Як тільки студенти опиняються в їхніх руках, виші починають тиснути на викладачів, щоб ті не ставили поганих оцінок, адже це ризик втратити гроші» [2].

Політика брендингу стала характеризувати й діяльність багатьох університетів України. Більше того, часто ми маємо приклади цілеспрямованої та планомірної політики брендингу. В результаті на ринку освітніх послуг маємо досить гостру конкуренцію, де боротьбу ведуть саме бренди. Тож «споживач освітніх послуг» часто опиняється перед вибором, якому бренду віддати перевагу. У цих умовах університети почали практикувати «розтягування» брендів та створення «суббрендів». Мається на увазі створення філій, відносно відокремлених структур, де вочевидь «освітні послуги» є більш низької якості й продаються за нижчою ціною, але масовізація за рахунок бренду сприяла досягненню економічного успіху. Ясна річ, що такі маніпуляції з брендами часто йдуть всупереч з інтересами освіти й науки, та й суспільства також.

 Одним із компонентів політики брендингу університетів є їхні практики саморепрезентації. За допомогою різноманітних ритуалів і пов'язаної з ними символіки вони прагнуть сконструювати свій привабливий образ [3, с. 125]. Коли йдеться про процес створення бренду університету, то слід відзначити ту особливу роль, яка відводиться історії закладу. Знов-таки, це досить давня практика — будувати свій імідж на історії. Так, зазвичай вважається, що старіший університет у світі — це Болонський університет, який виник у 1088 році. Але довести це неможливо, бо відповідних історичних джерел немає. Цю дату заснування вигадав італійський поет і літератор Джозуе Кардуччі, аби відсвяткувати 800-річчя університету. Втім, саме цю «дату заснування» з великою пишністю відзначали у 1988 р., коли й була підписана відома «Велика хартія університетів», яка започаткувала так званий «Болонський процес». Тоді ж ректори більш ніж 400 університетів, що зібралися на святкування, домовились вважати Болонський університет «матір'ю всіх університетів».

Взагалі, серед різноманітних форм саморепрезентації університетів (з ме-

тою створення позитивного іміджу) найважливіше місце належить їх ювілеям. Наявні джерела свідчать, що вперше ювілей університету було відсвятковано у 1578 р. Приводом стало 100-річчя Тюбінгенського університету. У 1602 р. такий самий ювілей відсвяткував Гейдельберзький університет. З цього часу поступово формується університетська ювілейна культура [4]. Традиція святкування ювілеїв вітчизняними університетами стала важливою частиною сучасної університетської культури України. Декларовані дати їх заснування нерідко сягають корінням в давнину, і почасти такі екскурси в минуле досить дивні. Так, після перерви у кілька сот років «відродилися» Острозька академія і Києво-Могилянська академія. На відповідному сайті зазначено, що «Національний університет «Острозька академія» — наступник першого вищого навчального закладу східнослов'янських народів — Острозької слов'яно-греко-латинської академії, яку заснував у 1576 році князь Василь-Костянтин Острозький. ... Острозька академія припинила своє існування у 1636 році. Хроніка відродження Острозької академії в незалежній Україні починається у 1994 році з Указу Президента України. ... У 2016 році Верховна Рада України прийняла Постанову про урочисте відзначення на державному рівні у 2016 році 440-річчя з часу заснування Острозької слов'яно-греко-латинської академії» [5]. Тож, мабуть, можна таким чином «реанімувати» й «Платонівську Академію» чи «Аристотелевський Лікей» та відсвяткувати 2,5-тисячолітній ювілей...

Намагання покращити імідж за рахунок історії призвели до того, що, наприклад, тепер є Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. На сайті зазначено, що це «...один з найвідоміших серед вищих навчальних закладів освіти в Україні. Його родовід сягає сивої давнини — Чернігівського колегіуму, заснованого у 1700 році за взірцем Києво-Могилянської академії» [6]. Реальна ж історія цього вишу

розпочалася у 1916 р., коли був створений Учительський інститут (а Чернігівський колегіум ще на початку XIX ст. перетворився на духовну семінарію). Тим не менш, у 2017 р. Чернігівському національному педагогічному університету імені Т.Г. Шевченка указом Президента України Петра Порошенка було присвоєно нову назву, яка почала містити й слова «Чернігівський колегіум».

І такі приклади можна продовжити. У процесі боротьби за абітурієнтів та преференції від влади «постаріння» історії стало звичайною справою. Так, ще нещодавно, ні в кого не викликало сумнівів, що на початку XX ст. у Харкові існувало три виші (університет, ветеринарний та технологічний інститути). Сьогодні, з огляду на офіційні «історії» вишів, складно навіть назвати цю цифру. Найбільшу активність у справі переписування дорадянської історії освіти на Харківщині виявив Харківський національний педагогічний університет імені Григорія Сковороди [Про це див.: 7, 8]. У 2001 р. Цей виш урочисто відсвяткував своє 190-річчя, а потім і 200-річчя. Тепер на емблемі цього університету зазначено 1804 р. Реально ж цей виш виник в ході реорганізації Харківського інституту народної освіти (створеного на базі університету) у 1930 р. й тривалий час він починав свою історію саме з цієї події. На сайті Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого також зазначено, що «Історія університету починається ще з XIX ст., коли 17 листопада 1804 р. за наказом імператора Олександра I створено Харківський імператорський університет, до складу якого входило відділення моральних та політичних наук» [9]. Вочевидь, тоді розпочалася історія юридичної освіти на Харківщині, а не Юридичного університету. На емблемі Національного фармацевтичного університету можна побачити одразу дві дати — «1805» та «1921» (коли й відбулося створення Харківського хіміко-фармацевтичного інституту) [10]. Зазначимо, що нещодавно (2021 р.) Національний фармацев-

тичний університет все ж відсвяткував 100-річчя з моменту свого заснування, хоча ще декілька років тому претендував на 200-річчя, й на емблемі була лише одна дата. Конкурентна боротьба брендів здійснюється й «візуальними засобами». Біля харківських вишів з'явилися свої пам'ятники, які мають створити відповідний образ давньої історії цього навчального закладу.

Звісно, інколи історія може зашкодити бренду. Ясно, що згадувати час, коли виш носив ім'я Миколи I чи Ф. Дзержинського, сьогодні не наважуються в офіційних історіях відповідних харківських університетів. Останнім часом дехто вважає, що й ім'я В.Н. Каразіна, який реально сприяв створенню університету в Харкові, краще прибрати з бренду. Виникає питання про те, наскільки такі прагнення створити успішний бренд за рахунок перекручування історії безневинні. Відомо, що пам'ять йде поруч із забуттям. Тож якийсь культурний спадок ми актуалізуємо, а про якийсь «забуваємо». Це природньо. І все ж, коли йдеться про університети, які покликані бути ідейними центрами суспільства та надавати неупереджені експертні оцінки, такі маніпуляції з історією загрожують репутації університету. Звісно, на перший погляд здається, що репутація не так важлива, як бренд. Вважаємо, що це помилкове твердження. Репутація може підтримувати бренд, а може й нівелювати. Ясно, що потім можна буде змінити скомпрометований бренд. Втім, це вимагає витрат і часу. Але головне не це. Коли йдеться про освіту, то цинізм стає найгіршою отрутою. Формування мотивації в системі освіти має базуватися на усвідомленні цінності культурного капіталу. До цього слід додати, що культурна людина немислима без відповідної культури пам'яті, яка стає основою соціальної відповідальності [11]. Таким чином, на нашу думку, не стільки кількість років існування, скільки реальні досягнення, які характеризують історичний шлях, мають ставати основою бренду університету.

Література

1. Бауман З., Донскіс Л. Моральна сліпота. Втрата чутливості у плинній сучасності. Київ : Дух і літера, 2014. 280 с.
2. Иглтон Т. (2015). Медленная смерть университета // Скепсис, [online] 23 окт. Available at: http://scepsis.net/library/id_3672.html [Accessed 7 Nov. 2022].
3. Рачков Є. С. Символи та емблеми класичних університетів України (кінець ХХ — початок ХХІ ст.). Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2018. 204 с.
4. Посохов С.І. Университетская юбилейная культура на Востоке Европы. Res historica. 2015. 39. С. 171–190.
5. Оа.edu.ua. Історія та сучасність університету [online]. Available at: <https://www.oa.edu.ua/ua/info/history> [Accessed 7 Nov. 2022].
6. Історія Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка [online]. Чернігів. Available at: <http://chnpu.edu.ua/university/about/history> [Accessed 7 Nov. 2022].
7. Павлова Т. Г. До питання про спроби переписати початкову історію Харківського університету та деяких інших вузів Харкова // Регіональні проблеми розвитку українознавства Східної України. Харків, 2003. С. 97–113.
8. Посохов С. І. Педагогічна освіта в Харківському університеті ХІХ — початку ХХ ст.: проблеми історії та історіографії // Наукові записки кафедри педагогіки Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. 2001. Вип. VI (524). С. 205–213.
9. Nlu.edu.ua. Історія університету [online]. Харків, Україна. Available at: <https://nlu.edu.ua/zagalna-informacziya/istoriya-universytetu/>
10. Nuph.edu.ua. Головна [online]. Харків. Available at: <https://nuph.edu.ua/> [Accessed 7 Nov. 2022].
11. Бакиров В.С., Посохов С.І. Классический университет как культурный хаб // Universitates-Університети: наука та просвіта. 2020. 1. С. 62–77.

10.02.2023

Відомості про автора:

Посохов Сергій Іванович — доктор історичних наук, професор, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна; Харків, Україна; sposokhov@karazin.ua; ORCID:<https://orcid.org/.0000-0002-6776-5003>.

УДК 378.4.017

DOI:10.30837/nc.2023.3.15

Наукова діяльність як фундаментальний чинник побудови іміджу навчального закладу

Ольга Іванова

Гтворення іміджу та репутації навчального закладу — передумова виходу на якісно новий рівень відносин з громадськістю, а також суттєвий чинник підвищення ефективної діяльності в цілому. Формування іміджу дає навчальному закладу не тільки рейтингові

позиції, а й безпосередньо підвищує його конкурентоспроможність завдяки різним складовим. Однією з таких фундаментальних складових є наукова діяльність.

Наукова діяльність навчального закладу, особливо університету, як один з пріоритетних напрямів його діяльності, є

ключовим організаційно-управлінським механізмом конвергенції наукової та освітньої діяльності, нарощування конкурентних позицій на національному ринку освітніх і наукових послуг, а також забезпечення потреб суспільства і вітчизняного ринку праці у висококваліфікованих фахівцях [4]. Ключові цілі науково-освітньої діяльності університету полягають у множенні національного ресурсу знань на основі проведення наукових досліджень і розробок та їх широкого впровадження у господарську практику. Наукова діяльність викладачів — це шлях до розвитку та розширення професійних компетенцій, формування творчої багатогранної особистості студента та учня. Це підтверджує фундаментальність такої складової іміджу навчального закладу як наукова діяльність. Також наукова діяльність навчального закладу забезпечує не тільки зміцнення його конкурентних позицій на вітчизняному ринку науково-освітніх послуг, але й підвищення міжнародного іміджу та престижу, диверсифікацію джерел фінансування, насамперед, завдяки розвитку різноманітних форм співробітництва з підприємницьким сектором економіки, участі в міжнародних програмах та грантових проектах.

Гвітова практика свідчить, що передові позиції посідають саме ті навчальні заклади, які значну увагу приділяють науково-дослідній сфері. Підтвердженням статусності таких закладів вищої освіти є входження до провідних міжнародних рейтингів. Інтеграція української системи вищої освіти у світовий освітній простір стала поштовхом для обрання закладами, які надають такі послуги, інноваційного шляху розвитку, що характеризується зокрема активізацією науково-дослідної діяльності.

До реформи вищої освіти в Україні науково-дослідній діяльності не приділялась увага в контексті складової іміджології закладів вищої освіти, також не приділялось уваги важливості наукової діяльності, зокрема науково-дослідної роботи як одного із визначальних ком-

понентів створення позитивного образу навчальних установ загальної освіти [3].

Всучасних умовах це вже невід'ємний компонент, який є відправним пунктом для формування діяльності сучасної навчальної установи. Зрозуміло, що імідж навчального закладу, в основі якого покладений такий компонент, як науково-дослідна робота, формується за допомогою кількох показників. Іміджетворчими компонентами науково-дослідної роботи є актуальність напрямків наукової діяльності, дослідження за пріоритетними напрямками, інноваційний характер досліджень, зростання частки позабюджетних надходжень від наукової діяльності, участь у грантових програмах, закордонні наукові зв'язки, широке залучення студентів та школярів до науково-дослідної роботи [4]. Разом з тим, особливості навчального закладу виділяють форми наукової роботи, які в сучасних умовах стають фундаментальними. Складна ситуація в державі, пов'язана з воєнним станом, найшла відображення на реалізації цих форм. Незважаючи на бойові дії, міграцію викладачів, студентів та школярів, навчальні заклади намагаються зберегти наукові традиції. Розглянемо соціокомунікаційний досвід виконання науково-дослідної роботи (НДР) на прикладі Народної української академії (НУА), яка по праву має статус науково-освітнього комплексу.

Народна українська академія, будучи з 1997 р. експериментальним майданчиком Міністерства освіти і науки України та автором-засновником регіонального експериментального комплексу з відпрацювання нового освітнього модуля, усі напрямки своєї діяльності підпорядковує реалізації науково-дослідного проекту щодо становлення та розвитку навчального закладу нового типу, що є інноваційною моделлю неперервної освіти [1]. Вже декілька років експеримент з неперервної освіти перейшов у реальну прикладну площину відповідно напрямку «Становлення та розвиток соціального партнерства як ефективного чинника за-

безпечення стабільності та перспектив розвитку».

У ході здійснення наукової роботи особливе місце завжди приділялося залученню всіх підрозділів НУА в розробку комплексної наукової теми; науковим публікаціям; впровадженню результатів НДР у навчальний процес та практичну діяльність. Також використовуються такі форми НДР як наукові та науково-практичні конференції, семінари, діяльність наукових лабораторій. Особлива увага викладачів академії — досвідчених вчених — приділяється організації науково-дослідної роботи студентів та школярів. Без активної участі студентів у науковій діяльності вишу на всіх стадіях навчання неможливе становлення висококваліфікованого спеціаліста, формування молодого вченого.

Основне завдання організації НДР у комплексі НУА — це, насамперед, створення наукового середовища, особливої дослідницької атмосфери, зацікавленості всіх учасників освітнього процесу у самовдосконаленні [2]. Система безперервної освіти дозволяє органічно включати не лише студентів, а й школярів у науково-дослідну діяльність, причому не лише старшокласників, а й учнів початкової школи, наприклад, за допомогою їх участі у науково-практичній конференції «Старт у науку», яка є відправною точкою для їхнього подальшого розвитку. Конференційні лінії продовжують Дні науки в НУА, які включають: міжнародні студентські наукові конференції, науково-практичні конференції вчителів, науково-теоретичні конференції молодих вчених. Традиційним науковим форумом та своєрідним експертним майданчиком з гостроактуальних питань освіти вже про-

тягом багатьох років є лютнева конференція у НУА, матеріали якої публікуються у вигляді наукової збірки, що входить до міжнародних наукометричних баз даних. Це тільки окремі приклади форм та напрямків реалізації фундаментальної складової іміджу сучасного навчального закладу, яким є Народна українська академія. Саме така інтеграція університету та школи, інтеграція науки та освіти з орієнтиром на стейкхолдерів формує за допомогою НДР конкурентоспроможного випускника та конкурентоспроможність навчального закладу.

Література

1. Астахова Е. В. Концептуальные основы развития Народной украинской академии в условиях неопределенности // Вчені записки Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія». 2019. Т. 25. С. 9–19; Иванова О. А. Там же, с. 36–44; Подлесный Д. В. Там же, с. 139–147; Кирвас В. А. Там же, с. 392–395; Астахов В. В. Там же, с. 399–405; Цыбульская Э. И. Там же, с. 427–428.
2. Иванова О. А. Комплексний підхід до організації науково-дослідної роботи в навчальному закладі неперервної освіти // Новий Колегіум. 2021. № 2. С. 31–37.
3. Почтовюк А. Б. Фактор конкурентоспроможності як шлях формування іміджу вищого навчального закладу // Вісник КрНУ ім. М. Остроградського. 2015. Вип. 5 (70). С. 156–158.
4. Чернега Н. С. Погляди вітчизняних та зарубіжних учених на формування позитивного іміджу вищого навчального закладу // Актуальні проблеми психології. 2015. Т. 1, вип. 43. С. 64–68.

10.02.2023

Відомості про автора:

Іванова Ольга Анатоліївна — кандидат економічних наук, доцент, проректор з наукової роботи; Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія»; olgaiva.nua@gmail.com; ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-4948-4961>.

УДК 378.1:004.78:355.01(477)

DOI:10.30837/nc.2023.3.18

Дистанційна освіта в Україні в умовах воєнного стану

*Надія Северин,
Віктор Северин*

Протягом останніх трьох років українська освіта переживає складні часи, два роки пов'язані з пандемією коронавірусу, а третій — з повномасштабною війною росії в Україні. Така ситуація спричинила неможливість фізично відвідувати як школи, так і заклади вищої освіти та привела до вимушеної трансформації очної форми навчання у дистанційну. Треба справедливо зазначити, що пандемія COVID-19 стала переломним моментом у траєкторії надання освітніх послуг в усьому світі: від початкової школи до вищої були перевірені на стійкість моделі навчання і викладання, які склалися протягом століть. Низка зарубіжних дослідників у своїх працях відмічають значну шкоду, яку завдала пандемія. Так, Уоллер Р.Э., Лемуан П.А., МакКормак Т.Дж. та інші у статті «Стійкість: необхідна навичка для світових лідерів вищої освіти під час COVID-19» пропонують переосмислити і перебудувати основні моделі викладання і навчання для більшої стійкості у

майбутньому, щоб ці моделі й методи посилили видне місце в зусиллях зі створення більш гнучкого і адаптивного навчального середовища для нового покоління учнів і викладачів [6]. Але якщо зарубіжні освітяни вимушено пізнали складнощі дистанційного навчання, пов'язаного з пандемією коронавірусу, то українські викладачі зіткнулися ще й з дистанційною асинхронною формою навчання в умовах війни та постійної небезпеки для життя учасників освітнього процесу і їхніх родин. Тому метою статті визначимо дослідження проблеми дистанційної освіти, виявлення її недоліків і переваг в умовах сьогоденних жорстоких реалій в Україні, прогнозування її впливу на економіку нашої країни у майбутньому.

Аналіз досліджень і публікацій дає можливість стверджувати, що проблема дистанційного навчання є вкрай актуальною та широко вивчається як українськими, так і зарубіжними вченими. Так, автори статті «Що сприяло задоволенню студентів онлайн-навчанням під

час пандемії?» виявили багато проблем, з якими стикаються у навчальному процесі студенти. Серед найбільш важливих факторів, які впливають на задоволення студентами своїм досвідом онлайн-навчання, вони назвали навчальну підтримку, сприйняття технологій і присутність викладача та його інструкції, нагадування, відгуки про навчальну діяльність студентів. Дослідники відкидають прогрес, досягнутий протягом десятиліть щодо порівняльних переваг та ефективності відкритого, гнучкого, дистанційного навчання, особливо для певних контекстів і груп учнів. Їхні висновки більшою мірою стосуються контексту Південної Кореї з її відносно розвинутою технологічною інфраструктурою, тому слідувати їм варто з обережністю, оскільки досвід учнів у менш технологічно розвинутих умовах може бути іншим. У цьому дослідженні не вивчався вплив можливостей онлайн-навчання на інші залежні змінні, такі як залучення студентів, академічні досягнення та задоволеність персоналу, результати яких, певно, виявили б ці проблеми. Загалом, автори підкреслюють необхідність володіння цифровою грамотністю для ефективної і результативної роботи [5].

Найду С. у статті «Після пандемії Ковід-19 настає час переосмислити і перебудувати системи освіти» наголошує, що зараз не час «робити білими» недоліки традиційних занять («кампусів»), а час створювати більш зручне навчальне середовище для наступного покоління викладачів і учнів. «Треба перебудувати інституціональну хореографію, щоб впоратися з нагальними проблемами» [5]. Існує також думка, що співробітники і студенти дедалі частіше закликають повернутися до лекцій періоду до пандемії та супутньої діяльності. Багато навчальних закладів приваблює ідея й можливості онлайн-навчання, вони готові експериментувати з ним паралельно зі своїми традиційними методами навчання та викладання. Тому після пандемії традиційні освітні заклади можуть продовжувати використовувати стратегії дистанційної освіти [4].

У статті «Задоволеність студентів дистанційним навчанням: чи мають значення робота і сімейні ролі?» автори з'ясували, чи впливає роль сім'ї на задоволення від дистанційного навчання, вивчали взаємозв'язок між рольовим конфліктом і рольовою підтримкою у відношенні задоволеності дистанційних учнів, досліджували роль соціально-демографічних характеристик як потенційних модераторів у цих відносинах. Вони зазначили як основний позитивний чинник на користь дистанційної освіти те, що завдяки її гнучкості можливе поєднання багатьох ролей, і це задовольняє студентів. Дослідження показали, що поєднання кількох ролей може мати потенційний позитивний ефект, наприклад, участь у одній ролі може підвищити продуктивність другої ролі або участь у кількох ролях може призвести до розширення ресурсів. Крім того, оплачувана робота може привести до розвитку навичок покращення управління часом, що важливо для ролі студента [7]. Підсумовуючи, зауважимо, що проблема дистанційної освіти викликає активне обговорення у наукових колах за кордоном, і думки дослідників досить вагомі та різні.

В Україні зазначена проблема викликала ще більший резонанс, тому що зараз нам конче необхідно зберегти не лише освіту, утримати вже досягнутий її високий рівень, але й врятувати життя учнів, студентів, викладачів, будівлі шкіл та університетів. Низка українських дослідників долучились до її з'ясування, серед них Савицький М.В., Мамчич І.П., Іванченко Л.І., Береза Л.О., Назаренко О.В., Пономарьова О.А., Уфімцева О.Ю., Шапа Н.М. та інші. Так, вчені пропонують для підвищення якості онлайн-освіти впроваджувати низку реформаторських заходів: забезпечення доступності освітніх послуг в умовах війни, посилення функції контролінгу освітніх процесів і забезпечення їх прозорості та чіткості вимог; підвищення якості освітнього контенту та вдосконалення методології викладання; посилення взаємозв'язків між

навчальним процесом та вимогами ринку (включаючи можливості залучення спеціалістів-практиків); забезпечення прозорості освітніх процесів тощо [2].

Викладачі-практики дотримуються думки, що викладач кожної дисципліни повинен мати власний пакет завдань за усіма видами контролю: поточний, семестровий, комплексний. Завдання мають бути структурованими з прозорою системою оцінювання. Зв'язок зі студентами, проведення занять та надання завдань мають здійснюватися через месенджери або посилання на окремо створені форми тестування. Якісне дистанційне навчання може відбуватися лише за умов повноцінного застосування програмних засобів. Підвищенню якості освітнього процесу та вдосконаленню методології викладання сприяють доступність для всіх учасників освітнього контенту — курсу лекцій, методичних вказівок, навчальних програм тощо [3].

М.В. Савицький вважає, що дистанційне навчання дає змогу організувати освітній процес в умовах війни. Водночас частина студентів і викладачів перебувають у небезпечних зонах — на територіях ведення бойових дій або тимчасово окупованих територіях — і можуть не мати можливості долучитися до нього. Студенти або викладачі, які перебувають у відносній безпеці, можуть не мати доступу до інтернет-покриття або не мати технічних засобів. Автор наголошує на специфіці навчання окремих дисциплін студентів-архітекторів, які неможливо вивчати на відстані, а лише у майстернях [1]. Цю думку ми продовжимо розвивати у своєму дослідженні, оскільки специфіка навчання у художньому виші також потребує використання різних майстерень/лабораторій — кераміки, вітражу, дизайну одягу та інших.

Погоджуючись з авторитетною думкою вчених, варто наголосити, що навчання в умовах війни значно відрізняється від навчання, яке було в період карантину, викликаного пандемією COVID-19. Сьогодні всі учасники освітнього процесу

вимушені працювати у важких фізичних і психологічних умовах, які часто ведуть до розчарування, стресу, психічних розладів, врешті решт, погіршення стану здоров'я. Все це відчутно обтяжує навчальний процес.

Дистанційне навчання в умовах війни в Україні пов'язане з низкою проблем, які викликані знаходженням студентів і викладачів у різних умовах: проживанням за кордоном, в інших містах чи селах України у зоні дискомфорту, в зоні активних бойових дій без належних умов та Інтернету. Іншою проблемою є недостатня забезпеченість студентів та викладачів сучасними пристроями, необхідними для онлайн-занять — комп'ютером, ноутбуком, планшетом чи телефоном або взагалі відсутністю електропостачання. Виявлено брак технічних засобів у 20–30 відсотків українських громадян під час війни.

Шонад рік роботи в таких умовах дає можливість з'ясувати переваги та недоліки дистанційного навчання. Серед переваг зазначено: індивідуальний характер навчання, який дозволяє вибрати зручний час і темп навчання; покращення якості навчання за рахунок використання сучасних засобів, об'ємних електронних бібліотек; формат єдиного навчального середовища, зручного для всіх категорій студентів, враховуючи обмежені фізичні можливості; можливість у стислі терміни навчатися більш ніж за одним напрямком; можливість безперервно підвищувати свій рівень кваліфікації; покращення якості засвоєння нової інформації завдяки активному використанню зображень, тексту, звуку, відеоряду у навчальному матеріалі; економія часу за рахунок відсутності його витрат на дорогу тощо [2].

До недоліків, на наш погляд, слід віднести: проблеми створення єдиної, зручної для всіх учасників освітнього процесу онлайн-платформи — Google meet, Google Classroom, у Національному технічному університеті «ХПІ» (НТУ «ХПІ») — Microsoft Teams програмного засобу Microsoft Office 365); погана якість

Інтернету, причому, не лише в Україні, а й за її межами; необхідність значно більшої підготовки викладачів до онлайн-занять, перебої з електропостачанням у місцях ведення активних бойових дій; небезпека для життя та погані умови проживання на окупованих територіях; зупинки занять і втрата часу через часті сирени та необхідність йти в укриття задля збереження життя; труднощі з організацією занять через зайнятість студентів (роботу чи вивчення мови країни, в якій вони знаходяться); недостатня кількість дистанційних курсів, презентацій та відеоматеріалів за складними темами; складність організації занять через перебування студентів у різних часових поясах; додаткові витрати часу на дзвінки та електронне листування зі студентами з метою з'ясування причин відсутності на заняттях; невміння деяких студентів працювати самостійно тощо. Минулого року нам стало відомо й про заборону працювати дистанційно в українських вишах нашим викладачам, які тимчасово проживають у Ірландії і отримують допомогу від цієї держави. Це унеможливило подальшу роботу викладачів та приводить до їх звільнення з основного місця роботи в НТУ «ХПІ». Дослідники визначають також труднощі, пов'язані з володінням сучасними комп'ютерними технологіями викладачами старшого віку; зниження об'єктивності оцінювання знань студентів у зв'язку з неможливістю встановити ступінь самостійності виконання завдань; зниження мотивації до навчання і, як наслідок, зниження рівня успішності [3].

Щодо іноземних студентів НТУ «ХПІ» зазначимо, що вони з відповідальністю відносяться до дистанційної освіти, розуміючи ситуацію в Україні та вболіваючи за нас. Понад 80 відсотків студентів у першому семестрі відвідували заняття, виконували поточні завдання, біля 30 відсотків якісно склали зимову сесію. Багато студентів знаходилися на момент початку війни у Харкові, встигли познайомитися з нашою культурою, з молоддю й іншими людьми,

з національною кухнею, трохи вивчили українську мову, полюбили нашу країну, тому співчують і висловлюють слова підтримки, пропонують нам приїхати на їхню батьківщину й жити в їхніх сім'ях до кінця війни, і це дуже зворушливо. Деякі з них (з Туреччини, Монголії, Китаю) повернулися додому, інші (з арабських країн) евакуювалися до Німеччини, де зараз вивчають німецьку мову з метою вступити до тамтешніх університетів. Перед багатьма постає питання про продовження навчання вже в іноземних закладах освіти, тим більше, що багато навчальних закладів самі пропонують здобувати освіту у них за спрощеною системою вступу. Тобто студенти здобувають освіту в нашому виші і планують здобути її в іншій країні, що демонструє правильний підхід молоді до отримання освіти і раціональне використання часу в ситуації, яка склалася. Іноземці не тільки засвоюють навчальну програму, але й беруть участь у студентських наукових конференціях, наприклад, «Україна і світ», готуючи з науковими керівниками тези доповідей та виступи на пленарних засіданнях. Так, студент першого курсу з Єгипту Мохамед Таха Саед Садік підготував тези «Єгипет як світова культурна спадщина», а Адхам Аллаелдін Ахмед — тези «Об'єкти всевітньої спадщини ЮНЕСКО в Єгипті». Студенти з Азербайджану Мірджавадзаде Анвер та Гатбатзаде Вагіф написали тези «Наука та культура Азербайджану» та «Символічність азербайджанського килима». Іноземні студенти вказують на недостатність спілкування з одногрупниками та викладачами, яке вони мали раніше, тому така спільна наукова робота створює додаткові теми та час для комунікації.

Розглянемо труднощі та переваги дистанційного навчання українських студентів в умовах війни. Студенти Харківської державної академії дизайну і мистецтв зараз також вимушено знаходяться в різних країнах та умовах проживання. З метою збереження контингенту студентів та забезпечення якості освітнього процесу викладачі академії з'ясовують

проблемні питання, створюють навчальні і навчально-методичні матеріали, обговорюють питання мобільності навчання, куратори курсу проводять збори зі студентами та з'ясовують поточні проблеми. У лютому цього року за ініціативою адміністрації академії було проведено анонімне опитування студентів першого-четвертого курсів (бакалаврський рівень). Анкети були розроблені за чотирма напрямками:

- Оцінювання надання освітньої, організаційної, інформаційної, консультативної та соціальної підтримки здобувачів вищої освіти (бакалаврського) рівня вищої освіти.

- Оцінювання якості викладання навчальних дисциплін першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.

- Оцінювання якості дистанційного навчання першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.

- Оцінювання якості освітнього процесу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.

В опитуванні взяли участь 85 студентів, кожен з яких надав відповіді на чотири анкети, яких загалом було зібрано і опрацьовано більше трьохсот. Наведемо відповіді студентів на деякі запитання. На запитання «Якої дисципліни не вистачає?» 75 відсотків студентів відповіли, що не вистачає дисциплін, які допомагають створювати дизайн інтер'єрів у реальному житті. Студенти 2–4 курсів наголосили на труднощах, пов'язаних з недостатнім володінням викладачами і студентами комп'ютерними технологіями; 50 відсотків цих студентів виконують завдання за допомогою ручної графіки, що створює певні проблеми, оскільки на сучасному ринку праці компанії не звертають уваги на ручну графіку, надаючи перевагу сучасним технологіям. 85 відсотків студентів 3-го курсу зазначили, що адаптувалися до дистанційного навчання, але вказали на складність дистанційно виконувати завдання з рисунку. На питання «З якими труднощами ви зіткнулися в процесі дистанційного

навчання в умовах воєнного стану?» всі студенти відповіли, що складно виконувати практичні завдання за фахом — без доступу до майстерень і лабораторій недостатньо сформувані навички організації самостійної роботи. Ця проблема також гостро постає на 2-му курсі при вивченні дисципліни «Робота в матеріалі (кераміка в середовищі)», оскільки у студентів раніше майже не було досвіду виконання керамічних виробів, тому вони просять доступно пояснювати їм у онлайн-форматі, як практично виконувати такі завдання. Як бачимо, дуже важливу роль відіграє робота в майстернях та лабораторіях, і її недостатність/відсутність створює суттєві проблеми у навчанні. На питання «Для вашого рівня розуміння консультації або лекційний матеріал викладачів були занадто складними/занадто простими/зрозумілими?» більшість відповіла, що вони були зрозумілими, але не зовсім зрозумілими були брендинг та маркетинг проектування і рисунок. На питання «Якої дисципліни, на вашу думку, не вистачає, що хотілося б змінити?» студенти відповіли, що хотілося б додати комп'ютерне моделювання в програмі 3D max та дисципліни «Портфоліо», додати програми з візуалізаціями світлової анімації та моделюванням. Майже всі студенти наголошують на необхідності розвитку соціальних мереж, запровадженні обов'язкового інструктажу з користування платформами для онлайн-навчання, вивченні комп'ютерної графіки, вивченні програм візуалізації (починаючи з 1-го курсу), практичних заняттях з засвоєнням нових технологій та комп'ютерних програм, запрошенні дизайнерів-практиків. Важливо втілювати інновації у середовищному дизайні, відвідувати реальні об'єкти, технічні виробництва, дизайн-студії або запрошувати фахівців-практиків для лекцій у форматі «запитання-відповідь». Ці та інші важливі питання були з'ясовані завдяки анонімному опитуванню. Додамо, що велику допомогу в організації дистанційних занять надають куратори курсів,

вони підтримують зі студентами тісний зв'язок та допомагають вирішувати поточні проблеми.

Проблема якості освіти в Україні в умовах війни є важливою та вкрай актуальною, оскільки популярність вищої освіти залишається на високому рівні. Наші заклади вищої освіти усвідомлюють, що спільною рисою всіх успішних країн є визнання пріоритету інтелектуального потенціалу для забезпечення сталого розвитку країни, тому докладають усіх зусиль, щоб утримати досягнутий довісний рівень. На нашу думку, формула успішного дистанційного освітнього процесу в цілому виводиться правильно, оскільки обидві його сторони зацікавлені у високій якості освіти. Студенти вважають, що труднощі, викликані війною, тимчасові, вірять у неминучу перемогу України та повернення до очної форми навчання (з можливими елементами дистанційного навчання). Але війна негативно відіб'ється на економіці нашої країни, якщо певна кількість українських молодих людей вирішить залишитися за кордоном, а це означає для нас втрату цінних кадрів у майбутньому. І навпаки, якщо наша молодь все ж повернеться до України, то молоді фахівці зі знанням іноземних мов привнесуть передові європейські технології, новий підхід до вирішення питань, нове світобачення, норми моралі і поведінки у нашу країну, що в результаті стане перевагою при майбутній інтеграції у європейську спільноту.

Відомості про авторів:

Северин Надія Василівна — кандидат філософських наук, доцент; Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»; Харків, Україна; email: severin.nadiya@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4802-1738>

Северин Віктор Дмитрович — кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри «Дизайн середовища», Харківська державна академія дизайну і мистецтв; Харків, Україна; email: viktorseverin21@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0049-0815>

Література

1. *Савицький М.В.* Вища освіта в умовах війни: напрацьовуємо спільні рішення // Освіта в умовах війни: реалії, виклики та шляхи подолання : матер. II Форуму академічної спільноти. Дніпро : ДВНЗ «ПДАБА», 2022. С. 7–9.
2. *Уфимцева О.Ю.* Переваги та недоліки дистанційного навчання в сучасних умовах / О.Ю. Уфимцева, Н.М. Шапа // Освіта в умовах війни: реалії, виклики та шляхи подолання : матеріали II Форуму академічної спільноти. Дніпро : ДВНЗ «ПДАБА», 2022. С. 39–40.
3. *Уфимцева О.Ю.* Розробка методики оцінки ефективності впровадження електронної освіти // Соціально-гуманітарний вісник. Харків : СГ НТМ «Новий курс», 2018. Вип. 24. С. 81–82.
4. *Carroll J.* Teaching needs teachers. The Weekend Australian, 2022.
5. *Naidu S.* In the wake of COVID-19. A time to rethink and reengineering systems // Distance education. 2023. vol. 44. P. 1–5.
6. *Waller R.E., Lemoine P.A., McCormack T.J., Garretson C.J. & Richardson M.D.* Resiliency: A necessary skill for global higher education leaders during COVID-19 // International jour. of Education humanities and Social Science. 2020. vol. 3(6). P.55 — 67.
7. *Waterhouse Ph., Samra R., Lucassen M.* Distance education srudents' satisfaction: Do work and family roles matter? // Distance education. 2022. vol. 43. № 1. P. 56–77.

20.03.2023

Підготовка майбутніх вчителів початкової школи до збереження і зміцнення фізичного здоров'я учнів з особливими освітніми потребами в умовах дистанційного навчання

*Юрій Бойчук,
Андрій Козлов,
Наталія Науменко,
Людмила Дрожик*

Проблема професійної підготовки майбутніх вчителів початкової школи набуває особливого значення в умовах реформування сучасної освітньої системи, яка базується на засадах демократизації, недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників. Законом України «Про освіту» зазначено, що держава створює умови для здобуття освіти особами з особливими освітніми потребами з урахуванням індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів, а також забезпечує виявлення та усунення факторів, що перешкоджають реалізації прав і задоволенню потреб таких осіб у сфері освіти [6]. Впровадження інклюзивної освіти визначає необхідність підготовки майбутніх вчителів початкової школи, які здатні здійснювати освітню діяльність на такому рівні, який виступить передумовою успішної освітньої політики для всіх членів суспільства, незалежно від стану здоров'я та психічного розвитку.

Водночас такий освітній вектор передбачає створення інклюзивного освітнього середовища, основу якого становить ставлення до дітей з особливими освітніми потребами (ООП), їхнього розвитку та навчання на засадах ціннісного і

здоров'язбережувального підходів; розробку та впровадження нових підходів до виховання та навчання дітей з ООП, стратегій та тактик викладання, відповідно до особливостей психофізичного розвитку дітей, інноваційних технологій на основі особистісно-орієнтованого та індивідуалізованого підходів для всебічного розвитку особистості дитини.

Зазначена в професійному стандарті вчителя початкових класів здатність організовувати безпечне освітнє середовище; здійснювати профілактично-просвітницьку роботу з учнями та іншими учасниками освітнього процесу щодо безпеки життєдіяльності, санітарії та гігієни; формувати в учнів культуру здорового та безпечного життя; зберігати та зміцнювати фізичне, психічне, соціальне та духовне здоров'я, використовуючи здоров'язбережувальні технології; здатність надавати домедичну допомогу учасникам освітнього процесу, безпосередньо впливає на якість функціонування інклюзивного освітнього простору та передбачає володіння вчителем початкової школи інклюзивною, здоров'язбережувальною та проєктувальною компетентностями [8].

Здоров'язбережувальна та інклюзивна компетентності вчителя початкових класів об'єднують всі напрями професійної

діяльності у формуванні, збереженні та зміцненні здоров'я дітей. В роботі з дітьми з ООП вчитель молодшої школи має ефективно визначати структуру освітнього процесу, запобігаючи перевтомленню та гіподинамії, сприяти збереженню фізичного, психічного і соціального здоров'я дитини, розробляти програми, які спрямовані на розвиток здорового способу життя, опанування культурою зміцнення здоров'я, організацію позакласної роботи з дітьми.

Враховуючи концептуальні ідеї впровадження інклюзивної освіти та особливості психофізичного розвитку дітей з особливими освітніми потребами, важливим є висвітлення особливостей професійної підготовки майбутніх вчителів початкової школи до збереження і зміцнення фізичного здоров'я дітей з ООП в умовах інклюзивного навчання із використанням інформаційно-комунікаційних технологій та технологій дистанційного навчання.

Аналіз наукових досліджень і публікацій в межах проблеми професійної підготовки вчителів початкової школи для роботи з дітьми з ООП щодо збереження і зміцнення їхнього фізичного здоров'я дозволив визначити значну увагу до зазначеного питання вітчизняних та зарубіжних науковців.

У наукових дослідженнях Н. Васиної, А. Зубко, О. Лаврентьєвої, О. Матафонової, А. Москальової, Е. Шатрової та інших наголошується про необхідність відповідної професійної підготовки вчителів задля ефективності педагогічної діяльності педагогів в галузі збереження і зміцнення здоров'я учнів.

О. Ващенко зазначає, що майбутньому вчителю початкової школи, який володіє сучасними педагогічними знаннями, доцільно організувати свою подальшу діяльність з урахуванням пріоритетів збереження та зміцнення здоров'я усіх суб'єктів педагогічного процесу за умови сформованості в нього компетентності використання здоров'язбережувальних освітніх технологій [4].

У наукових доробках І. Бобренко підкреслюється суттєве значення здорового способу життя та його складників, оптимального режиму організованої фізкультурної рухової активності, що сприяє формуванню здоров'я та підвищенню адаптаційного потенціалу учня в системі забезпечення всебічного розвитку молодших школярів із ООП та оптимізації їхньої освітньої діяльності [2]. Науковець підкреслює актуальність питання оптимізації застосування в закладі загальної середньої освіти для дітей з порушеннями інтелектуального розвитку здоров'язбережувальних і здоров'яформуючих освітніх технологій.

На думку Т. Ричок, важливим є впровадження в освітній процес дітей з ООП вправ ігрового та змагального характеру, тому як, окрім оздоровчого ефекту, вони мають позитивний вплив на розвиток моторики, сприяють соціалізації дітей, створюють належні можливості для максимальної самореалізації й самоствердження учнів, формують передумови для їхньої соціальної інтеграції [11].

Ми погоджуємося з думкою О. Мозолева, що поєднання розвивальних завдань та фізичних навантажень під час різних видів освітньої діяльності учнів з особливими освітніми потребами сприяє задоволенню потреб у збереженні та зміцненні фізичного здоров'я, пізнанні, спілкуванні, саморозвитку, розвагах тощо [9].

Як бачимо, зазначені дослідження свідчать про необхідність формування здоров'язбережувальної та інклюзивної компетентностей у майбутнього вчителя. Натомість, на сьогодні не визначено досліджень щодо особливостей дистанційної професійної підготовки майбутніх вчителів початкової школи до збереження і зміцнення фізичного здоров'я молодших школярів з ООП в умовах інклюзивного навчання, що й зумовило актуальність представленої дослідження.

Метою дослідження є висвітлення особливостей професійної підготовки майбутніх вчителів початкової школи до збереження і зміцнення фізичного здоров'я

дітей з особливими освітніми потребами в умовах дистанційного навчання в інклюзивному освітньому середовищі під час вивчення навчальної дисципліни «Фізична культура з методикою навчання».

Концептуальними засадами впровадження інклюзивного навчання на всіх рівнях освіти є створення комфортного та сприятливого освітнього середовища з врахуванням умов, способів і засобів реалізації прийомів для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей. Стратегія інклюзивної освіти розробляється та реалізується всіма учасниками освітнього процесу, яка дозволяє подолати фізичні, ментальні та інформаційні бар'єри на шляху здобуття освіти будь-якою дитиною. Ефективність впровадження такої освітньої системи визначається трьома показниками — інклюзивною культурою, інклюзивною політикою та інклюзивною практикою, які, в свою чергу, характеризуються формуванням ціннісної системи на основі доброзичливості, співпраці та взаємодопомоги, побудовою чіткої структури цілей і принципів керування освітнім процесом та шляхами організації освітньої діяльності дітей з врахуванням їхніх особливих освітніх потреб.

Професійна підготовка вчителя початкової школи передбачає засвоєння ним досвіду впровадження інклюзивного навчання в національній освітній системі, його основні принципи та цінності, методи і технології організації освітнього процесу та оцінювання результатів освітньої діяльності дітей в умовах інклюзивної освіти та відображається у сформованих компетентностях.

Перш за все, вчитель початкової школи має засвоїти моральні вимоги, норми, принципи і правила поведінки, що визначають особливості взаємодії суб'єктів інклюзивної освіти. Педагог має ставитися до дитини з ООП не просто як до учасника освітнього процесу, а як до особистості зі своїм духовним світом, своїми бажаннями, сподіваннями, надіями, острахами. Задля

цього педагог має скласти повне уявлення не лише про ООП, але й про особливості особистості дитини. Вся подальша робота та педагогічні заходи повинні будуватися залежно від характеру дитини з ООП, рівня її виховання, ступеня тяжкості обмеження функціонування, обираючи для кожної дитини індивідуальний підхід і особистісно зорієнтовані завдання.

Організація сприятливого освітнього середовища для дітей з ООП вимагає від вчителя початкової школи знань щодо особливостей психофізичного розвитку дітей в різні вікові періоди та відповідно до цього здатностей здійснювати адаптації та диференціації змісту освітніх програм, способів взаємодії та результатів освітньої діяльності.

Створення сприятливого освітнього простору для дітей з ООП передбачає комплексну реалізацію корекційно-розвиткових завдань та завдань здоров'язбереження. За даними Міністерства охорони здоров'я України 90 % усіх дітей мають відхилення в загальному стані здоров'я. Кількість дітей, які мають порушення психофізичного розвитку дедалі збільшується. Звідси впливає завдання сучасної школи — формування в учнів потреби зберігати та зміцнювати своє здоров'я через формування в ній здоров'язбережувального освітнього середовища, яке можна розглядати як цілеспрямовану і професійно спрямовану систему дидактичних умов, в якій засвоєння знань, умінь і навичок, розвиток творчого мислення і формування емоційно-ціннісного ставлення до власного здоров'я відбуваються в ситуаціях фізичного, емоційного, інтелектуального, соціального та духовного комфорту [1].

Як зазначає О. Волошин, у контексті зміцнення здоров'я чільне місце займають здоров'язбережувальні освітні технології, до яких належать всі педагогічні технології, які не шкодять здоров'ю учнів і виховують культуру здоров'я. Саме зі школи починається цей шлях — через навчально-виховний процес, де на уроках та в позаурочний час слід проводити

цілеспрямовану роботу з формування в учнів валеологічної свідомості, навиків здорового способу життя [5].

Ми поділяємо думку О. Ващенко, що метою усіх здоров'язбережувальних освітніх технологій є формування здоров'язбережувальної компетентності учнів шляхом набуття ними навичок збереження та зміцнення здоров'я, дбайливого ставлення як до особистого здоров'я, так і до здоров'я оточуючих, через групи засобів, серед яких: рухова спрямованість (фізичні вправи, фізкультхвилинки, динамічні перерви, лікувальна фізкультура, рухливі ігри та ін.), оздоровчі сили природи (сонячні та повітряні ванни, водні процедури, фітотерапія, інгаляція, вітамінотерапія та ін.), гігієнічні (виконання санітарно-гігієнічних вимог, регламентованих СанПіНом; особиста та загальна гігієна, дотримання режиму дня та режиму рухової активності, режиму харчування та сну та ін.) [4].

Науковці виділяють наступні типи здоров'язбережувальних освітніх технологій: психолого-педагогічні, медико-гігієнічні, фізкультурно-оздоровчі, особистісно-розвивальні, соціально-адаптуючі, екологічні, технології забезпечення безпеки життєдіяльності.

Геред усіх існуючих здоров'язбережувальних технологій О. Ващенко виокремлює чотири типи технологій у сфері збереження і зміцнення здоров'я, серед яких: здоров'язбережувальні, що створюють безпечні умови для перебування, навчання та праці в школі, та ті, що вирішують завдання раціональної організації навчально-виховного процесу, відповідність навчального та фізичного навантажень можливостям дитини; оздоровчі технології, що спрямовані на вирішення завдань зміцнення фізичного здоров'я учнів, підвищення потенціалу (ресурсів) здоров'я: фізична підготовка, фізіотерапія, аромотерапія, загартування, гімнастика, масаж, фітотерапія, музична терапія; технології навчання здоров'ю, які передбачають гігієнічне навчання (раціональне харчу-

вання, догляд за тілом тощо), вироблення життєвих навичок (керування емоціями, вирішення конфліктів тощо), профілактика травматизму та зловживання психоактивних речовин; статеве виховання; технології виховання культури здоров'я, які спрямовані на виховання в учнів особистісних якостей, що сприяють збереженню та зміцненню здоров'я, формуванню уявлень про здоров'я як цінність, посиленню мотивації на ведення здорового способу життя, підвищенню відповідальності за особисте здоров'я, здоров'я родини [3].

Таким чином, підготовка майбутніх вчителів інклюзивної початкової школи передбачає формування в них професійних компетентностей на засадах здоров'язбереження, що реалізується через позитивний вплив на здоров'я школярів різних системних оздоровчих заходів за всіма напрямками.

Використання здоров'язміцнюючих та здоров'язбережувальних форм та прийомів в роботі з молодшими школярами з ООП залежить від якості підготовки, професійних здібностей та вмотивованості вчителя. Тільки комплексне поєднання всіх зазначених підходів до збереження і зміцнення фізичного здоров'я учнів початкової школи в процесі освітньої діяльності допоможе створити єдиний оздоровчий освітній простір, який реалізує завдання здоров'язбереження в умовах інклюзивного навчання.

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди реалізує завдання підготовки майбутніх вчителів початкової школи щодо збереження і зміцнення фізичного здоров'я дітей з ООП через включення до освітніх програм з професійної підготовки освітнього компоненту «Фізична культура з методикою навчання». Завданнями навчальної дисципліни є набуття здобувачами освіти теоретичних знань і практичних вмінь стосовно формування загальних та фахових компетентностей щодо здатності підтримувати необхідний рівень фізичної активності для ведення активної соціальної діяльності та здоро-

вого способу життя, а також з метою поширення серед підростаючого покоління засад здоров'язбереження.

Кафедра теорії методики і практики фізичного виховання ХНПУ імені Г. С. Сковороди здійснює викладання навчальної дисципліни «Фізична культура з методикою навчання» на факультеті початкового навчання у восьмому семестрі обсягом 10 лекційних та 26 практичних годин.

З метою представлення шляхів підготовки майбутнього вчителя початкової школи до збереження і зміцнення фізичного здоров'я дітей з ООП під час вивчення навчальної дисципліни «Фізична культура з методикою навчання» здобувачами освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 013 «Початкова освіта з методиками спеціальної освіти» пропонуємо завдання, що сприяють реалізації окреслених задач. Викладання під час дистанційного навчання здійснюється в синхронному та

асинхронному режимах з використанням дистанційної освітньої платформи Moodle ХНПУ імені Г. С. Сковороди та додатків Google. Обговорення результатів виконання завдань та демонстрація можливостей їх застосування в інклюзивному освітньому просторі молодшої школи відбувається в синхронному дистанційному форматі під час практичних занять на платформах Zoom та Meet.

Професійна підготовка майбутніх вчителів початкової школи за зазначеною освітньою програмою передбачає формування інтегральної, одинадцяти загальних компетентностей та шістнадцяти спеціальних (фахових) компетентностей [10].

У таблиці наведено приклади завдань, що спрямовані на формування вмінь майбутніх вчителів до організації здоров'язбережувальної діяльності дітей з ООП в режимі шкільного дня Нової української школи (НУШ), під час вивчення дисципліни «Фізична культура з методикою навчання».

Номер	Зміст	Види завдань для здобувачів освіти
Загальні компетентності (ЗК)		
ЗК 04	Здатність працювати в команді, здатність до співпраці, групової та кооперативної діяльності	Розробити фізкультурний онлайн челендж, в якому представити виконання вправ для фізичного розвитку учнів з ООП за нозологіями. Долучити до челенджу дітей з ООП та їхніх батьків з подальшим розміщенням його на YouTube каналі. Розробити сценарій свята «Тато, мама, я — спортивна родина» з участю учнів ООП та їхніх батьків в якості помічників та суддів. Розмістити сценарій заходу на освітній інтернет-платформі «На урок».
ЗК 05	Здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми, зокрема в процесі професійно-педагогічної діяльності педагога. Здатність приймати обґрунтовані рішення, працювати автономно.	Розробити програму одноденного походу вихідного дня із залученням до нього дітей з ООП. Створити відеопрезентацію цього заходу для батьків учнів у програмі Canva.
ЗК 09	Здатність до ефективної міжособистісної взаємодії; зокрема здатність успішно взаємодіяти з керівництвом, колегами, учнями та їхніми батьками; володіння алгоритмами конструктивного розв'язання педагогічних конфліктів.	Розробити програму рухової години як позакласний захід для паралелі класів початкової школи. В межах співпраці закладів загальної середньої освіти з інклюзивною формою навчання та ХНПУ імені Г.С. Сковороди розмістити програму рухової години на сайті закладу та взяти участь в її організації та проведенні.

ЗК 10	Здатність використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя, готовність до здоров'язбережувальної діяльності в освітньому закладі та створення психолого-педагогічних умов для формування здорового способу життя дітей	Розробити комплекс гімнастичних вправ до уроків, включаючи реабілітаційні фізичні вправи для дітей з ООП, та створити відео цього комплексу з музичним супроводом. Проаналізувати шляхи фізичного розвитку дітей з ООП різних нозологій та розробити вправи для зміцнення фізичного здоров'я учнів під час години здоров'я у групі подовженого дня.
ЗК 11	Здатність до застосування сучасних засобів інформаційних і комп'ютерних технологій для розв'язання завдань у професійній діяльності педагога, зокрема в умовах дистанційного навчання.	Розробити технологічну картку дистанційного уроку фізичної культури, використовуючи завдання для учнів з ООП з метою набуття ними навичок збереження та зміцнення фізичного здоров'я. Розмістити технологічну картку на дистанційній освітній платформі Human.
Спеціальні (фахові) компетентності (СК)		
СК 02	Здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, використовувати відкриті ресурси, інформаційно-комунікаційні та цифрові технології, оперувати ними в професійній діяльності	Проаналізувати декілька руханок, які розміщені в інформаційному просторі, для дітей з особливими освітніми потребами. На їх основі розробити руханку за темою уроку для дитини з визначеною нозологією. Результат представити у відео.
СК 05	Здатність до проектування осередків навчання, виховання й розвитку здобувачів початкової освіти, зокрема й з особливими освітніми потребами	Проаналізувати та визначити призначення спеціалізованого фізкультурного обладнання для фізичного розвитку школярів з різними нозологіями з метою облаштування освітнього простору для збереження і зміцнення фізичного здоров'я учнів з ООП в умовах інклюзивного навчання. Написати есе за темою: «Організація інклюзивного освітнього простору з метою фізичного розвитку учнів з ООП в моєму майбутньому класі»
СК 10	Здатність до професійно-педагогічної діяльності в інклюзивному середовищі з різними категоріями дітей з ОПП, зокрема проектування, організації психолого-педагогічного супроводу молодших школярів з ОПП	Використовуючи мережу Інтернет, знайти відео рухливої гри та проаналізувати її правила. Здійснити адаптації та модифікації (за потребою) правил цієї гри, щоб в ній змогли взяти участь діти з ОПП. Визначити та охарактеризувати стратегії спілкування та поведінки дітей з ООП з іншими учнями під час фізкультурних заходів.
СК 11	Здатність до здійснення профілактичних заходів щодо збереження життя та здоров'я учнів початкової школи, до надання їм домедичної допомоги, до протидії та попередження булінгу, різних проявів насильства.	Розробити пам'ятку для батьків та вчителів надання першої домедичної допомоги учням з ООП різних нозологій у разі їх травмування. Проаналізувати педагогічні ситуації та визначити шляхи подолання конфліктів, що можуть виникати під час організації та проведення фізкультурно-спортивних свят за участю дітей з особливими потребами.

Таким чином, завданням професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи в умовах інклюзивного навчання є всебічний гармонійний розвиток особистості дитини з ОПП та підготовка її до самостійного життя. Реалізація цієї стратегії має відбуватися як за рахунок аналізу, трансформації та оптимізації змісту теоретич-

ної і практичної професійної підготовки майбутніх вчителів молодшої школи, так і оновлення змісту освітніх програм та навчальних планів з урахуванням реалій сьогодення. Практичний досвід реалізації завдань професійної підготовки нової генерації вчителів початкової школи в ХНПУ імені Г.С. Сковороди дає змогу стверджувати, що формування інклюзив-

них та здоров'язбережувальних компетентностей під час вивчення навчальної дисципліни «Фізична культура з методикою навчання» в дистанційному форматі реалізується через виконання різних видів практичних завдань, які сприяють формуванню умінь щодо збереження та зміцнення фізичного здоров'я дітей з ООП в умовах інклюзивного навчання у майбутніх педагогів.

Література

1. *Акімова О. М.* Професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи до роботи в інклюзивному середовищі // *Наук. записки кафедри педагогіки* : зб. наук. пр. / Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2014. Вип. 37. С. 35–42. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzkr_2014_37_6
2. *Бобренко І. В.* Здоров'язберігаючі технології в освіті молодших школярів із порушеннями інтелектуального розвитку // *Інноваційні підходи в освіті та реабілітації дітей із особливими освітніми потребами (до 15-річчя ВГО «Українська асоціація корекційних педагогів»)* : зб. матеріалів IV Всеукр. наук.-практ. конф. / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2020. С. 28–33.
3. *Ващенко О.* Готовність вчителя до використання здоров'язбережувальних технологій у навчально-виховному процесі // *Здоров'я та фізична культура*. 2006. № 8. С. 1–6.
4. *Ващенко О., Свириденко С.* Здоров'язберігаючі технології: сутнісна характеристика // *Здоров'язберігаючі технології у навчальному закладі*. Київ : Шк. світ, 2009. С. 5 — 12.
5. *Волошин О. Р.* Роль здоров'язбережувальних технологій в освітньому процесі // *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2012. № 6. С. 47–50.
6. *Козлов А. В., Науменко Н. В.* Підготовка майбутніх фахівців початкової та спеціальної освіти до професійної діяльності в інклюзивному освітньому просторі засобами дисципліни «Фізична культура з методикою навчання» в умовах військового стану // *Формування життєвої компетентності осіб з особливими освітніми потребами в системі позашкільної, спеціальної та інклюзивної освіти* : зб. наук. пр. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2023. С. 120–125. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/10567>
7. *Кузенко О., Олійник М., Перелюк І.* Упровадження здоров'язбережувальних технологій як чинник ефективного функціонування інклюзивного освітнього простору // *Освітні обрії*. Івано-Франківськ, 2022. Вип. 1 (54). С. 81–84.
8. *Мозолев О. М.* Вимоги до організації та надання послуг у інклюзивному туризмі // *SCIENTIA* : зб. наук. пр. Valencia, Kingdom of Spain : European Scientific Platform, 2021. С. 48–51.
9. *Освітня програма «Початкова освіта з методиками спеціальної освіти (Логопедія)»* / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2022. 28 с. URL: http://smc.hnpu.edu.ua/files/Osv%D1%96tn%D1%96_programi/Osvitni_programu_bakalavr/2022_rik/013_pochatkova_metodyky.pdf
10. *Про освіту* : Закон України від 5 верес. 2017 р. № 2145-8. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
11. *Ричок Т. М.* Сучасні оздоровчі технології, які використовуються в процесі адаптивного фізичного виховання школярів // *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Київ, 2017. С. 85–90.

20.04.2023

Відомості про авторів;

Бойчук Юрій Дмитрович — доктор педагогічних наук, професор, ректор; Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Харків, Україна; email: yurij.boychuk@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8583-5856>; Scopus; Google Scholar.

Козлов Андрій Валерійович — старший викладач кафедри фізичного виховання та спортивного вдосконалення; Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Харків, Україна; email: kozlovandrij71@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5594-2132>; Google Scholar.

Науменко Наталія Вікторівна — кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології; Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Харків, Україна; email: naumenkonv.77@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0658-1769>; Google Scholar.

Дрожик Людмила Володимирівна — кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології; Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Харків, Україна; email: m.l.drogik@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5290-6715>; Google Scholar.

Виховна робота в закладах вищої освіти в умовах дистанційного навчання

*Наталія Пономарьова,
Олена Гуліч*

В Україні на державному рівні сформований підхід до навчання та виховання як до єдиного процесу, який є безперервним на всіх етапах освіти. Тому завданням діяльності закладів вищої освіти є не тільки підготовка спеціалістів із певним теоретичним і кваліфікаційним рівнем, що відповідає світовим стандартам, а й особистостей, які керуються в професійній діяльності і житті в цілому свідомою позицією приналежності до свого народу і держави, дотримуються державних законів і моральних норм, закладених в ментальності свого народу [1].

Проблеми виховної роботи в закладах вищої освіти в різних теоретичних та практичних аспектах проаналізовані у наукових розвідках таких видатних вчених як А. Алексюк, В. Астахова, Д. Базилевич, М. Болдирєв, С. Карпенчук, М. Стельмахович, В. Кремень, Т. Куриленко, С. Сисоєва, І. Смирнов, Т. Степура, Г. Троцько, Л. Філатова, Л. Філінська, О. Якуба та багатьох інших.

Розроблені засади виховної роботи в закладі вищої освіти утворюють систему вихідних, основних вимог до виховання здобувачів вищої освіти, визначають його зміст, методи, форми та забезпечують його успішність в цілому. У відповідь на сучасні суспільні виклики в Україні створена та введена у дію «Концепція виховання дітей та молоді в цифровому просторі», яка встановлює стратегічні напрями виховання молодого покоління в умовах цифрової реальності [2].

Разом з тим, на практиці спочатку через пандемію, а в подальшому через

війну в Україні, проблеми, пов'язані із обмеженнями дистанційної форми виховної роботи, з плином часу мають тенденцію до загострення. Як свідчить досвід, усі учасники освітнього процесу відчувають брак реального спілкування, певні складнощі у підтримці продуктивної роботи, порушення у комунікації та взаємодії тощо. Дистанційна форма як навчальної, так і виховної роботи в закладах освіти вимагає підвищених психоемоційних зусиль, мотивації та самоорганізації.

Тому проведення виховної роботи в сучасних реаліях масового дистанційного навчання вимагає встановлення інноваційних за суттю практичних шляхів її здійснення, пошуку сучасних інструментів впровадження, напрацювання нових прийомів, методик та технологій.

Мета статті: аналіз особливостей реалізації форм виховної роботи зі здобувачами вищої освіти в умовах дистанційного навчання (з досвіду Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди).

Традиційними формами виховної роботи зі здобувачами освіти в закладі вищої освіти є організаційні, практичні, вербальні, активні, наочні. В умовах дистанційного навчання вони набувають особливих рис та навіть певних нових можливостей завдяки онлайн-формату.

Реалізація організаційних форм виховної роботи (серед яких збори студентського колективу (факультету, курсу, групи), методичні семінари з питань організації виховної роботи, робота об'єднаної Ради

кураторів, виховні години, індивідуальна робота тощо) в умовах дистанційного навчання має певні переваги, серед яких простота узгодження часу проведення зустрічі, відсутність прив'язки та обмежень місця проведення, можливість зібрати будь-яку за чисельністю аудиторію, доступність використання різноманітної наочності, можливість робити записи заходів для збереження, повторного перегляду та для учасників, які не змогли бути присутніми.

Так, під час дистанційного навчання на фізико-математичному факультеті ХНПУ імені Г. С. Сковороди в рамках виховної роботи регулярно проводяться різні види онлайн-зустрічей зі здобувачами вищої освіти. Передусім, на факультеті впроваджено збори по курсам (на початку семестру, на яких обговорюються плани та перспективи на півріччя, та наприкінці семестру, коли підводяться підсумки роботи). Під час таких зустрічей особлива увага приділяється інформаційно-роз'яснювальній роботі зі здобувачами щодо організації освітнього процесу, стимулювання їх активності, наданню всебічної підтримки (див. рис. 1).

На факультеті проводяться зустрічі по групам — регулярні зустрічі з викладачами-кураторами академічних груп, які

можуть бути організаційними або тематичними, присвяченими певним подіям. Зауважимо, що умови воєнного стану в Україні спричинили суттєві корективи у змістовій складовій роботи викладачів-кураторів — складні обставини висунули нові вимоги до їх ролі в підтримці організації навчання, до надання психолого-педагогічної підтримки здобувачам освіти та, як наслідок, у разі підвищили соціальну відповідальність. На факультеті проводяться й збори Студентської ради факультету, спільні засідання Студентської ради та деканату. Проведення спільних засідань, на наш погляд, відіграє важливу роль як у підтримці студентського самоврядування в цілому, так і у забезпеченні продуктивної взаємодії та комунікації, узгодженні співпраці, у зміцненні колективу факультету [3].

Зазначимо, що у зазначеному ракурсі Студентська рада досить успішно адаптувалась до роботи в онлайн-форматі, намагається ефективно використовувати його переваги та мінімізувати недоліки. Примітним є той факт, що здобувачі перших курсів від початку навчання органічно влилися до студентського колективу факультету та стали активними учасниками студентського самоврядування (у чому особлива заслуга студентських курато-

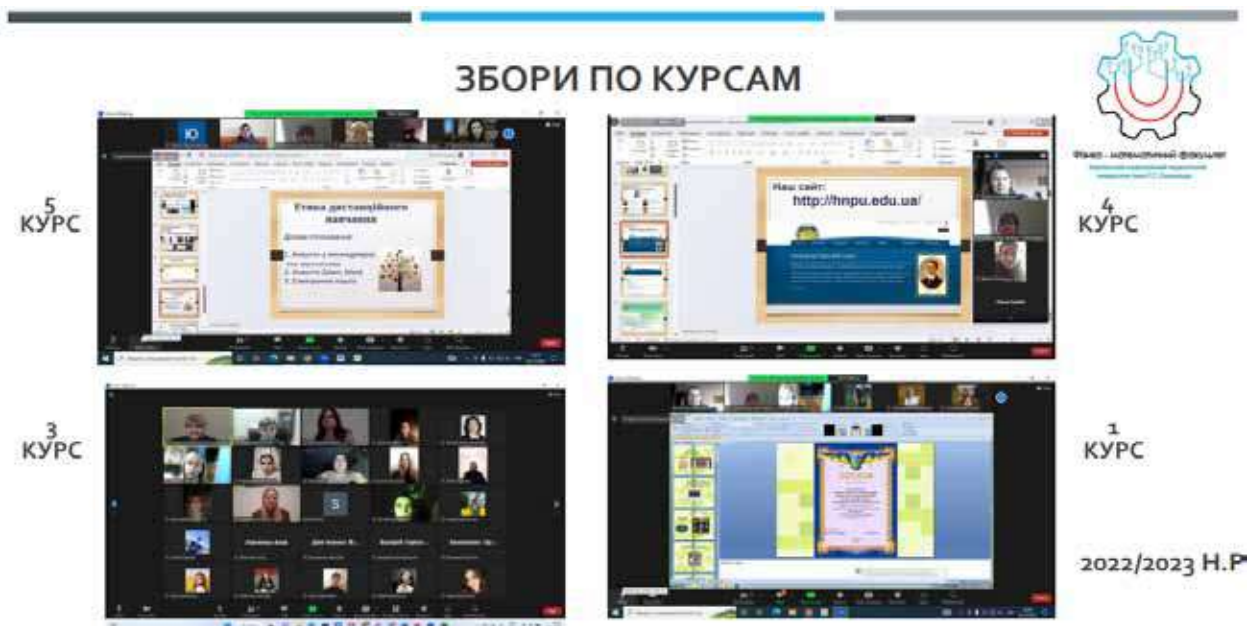

Рис. 1. Онлайн-збори по курсам

рів, які з перших днів навчання активно опікували новачків факультету, допомагали подолати труднощі у адаптації до навчання). Так, у поточному навчальному році, напередодні зимової сесії був проведений захід для першокурсників — «Перша сесія». На зборах студентам було запропоновано пройти кілька віртуальних локацій — «заліків» та «іспитів», але замість викладачів їх оцінювали здобувачі старших курсів, а умовою отримання прохідного балу було виконання творчого номеру або участь у тематичній міні-вікторині. Не можна стверджувати, що усі без виключення здобувачі є активними учасниками позааудиторного життя факультету, але, водночас, молодь безумовно більш природньо почуває себе, вільно поводить себе та реалізує себе у віртуальному середовищі [3].

Як засвідчує досвід, практичні форми виховної роботи (екскурсії, культпоходи, фестивалі, конкурси, олімпіади, турпоходи та спартакіади, студентські конференції тощо) теж можуть бути реалізовані в онлайн-форматі як синхронно, так і асинхронно.

Треба відзначити, що здобувачі фізико-математичного факультету завжди є активними учасниками загально-університетських фестивалів та конкурсів. Так, протягом 2022 року студенти факультету взяли асинхронну участь у фестивалі аматорського мистецтва «Коли закінчиться війна», у творчому конкурсі «Лист війни», «Я читаю Сквороду», «Skovoroda-FEST», організованих культурно-мистецьким центром ХНПУ імені Г.С. Сквороди [3].

У синхронному режимі на фізико-математичному факультеті на початку поточного навчального року відбувся онлайн-фестиваль «Дебют першокурсників». Цього року пройшов випробування новий формат фестивалю: кожна з груп змонтувала та презентувала відеоролики, за допомогою яких здобувачі першого року навчання як бакалавратури, так і магістратури розповіли про свої захоплення та хобі [3].

Студенти фізико-математичного факультету завжди були ініціативними, тож не відмовились від ідеї проводити під час дистанційного навчання і традиційні факультетські заходи, а зреалізували їх в онлайн. Так, на факультеті вже є досвід неодноразового проведення гри «Хто кращий?» в онлайн-форматі, а також квестів, квізів та вікторин на різних онлайн-платформах. Ключовим питанням у організації таких заходів є забезпечення особливих видів активностей учасників, які можуть бути реалізовані дистанційно, підготовка наочних матеріалів, відео- та аудіосупроводу. Наприклад, один з найцікавіших та найулюблених конкурсів на факультеті — конкурс до Дня вишиванки — у 2022 році проводився серед академічних груп факультету та їх кураторів як конкурс фотоколажів. На фізико-математичному факультеті була проведена загально-університетська онлайн-вікторина до 300-річчя від дня народження Г. С. Сквороди «Григорій Скворода: життя та творчість філософа, просвітителя, поета». У січні 2023 року проведена онлайн-гра, присвячена Дню Соборності України, в якій взяли участь здобувачі і з інших факультетів [3].

Участь у таких заходах потребує вчасного поширення організаторами інформації про них, заохочення учасників, забезпечення презентації конкурсних робіт, оприлюднення підсумків. В онлайн-форматі це вимагає й нових цифрових навичок учасників (наприклад, пов'язаних із створенням рекламних оголошень, обробкою фото чи відео тощо), а також неможливо без наявності потрібного обладнання та програмного забезпечення (камер, планшетів, носіїв тощо). Отже, підготовка та проведення конкурсів та фестивалів в онлайн є не менш трудомісткою, ніж у офлайн-форматі. Водночас, участь у заходах в різних формах бере чимало здобувачів освіти, вони вільно виявляють творчі здібності, є можливість розповсюдження творчих матеріалів серед глядачів [3].

Здобувачі вищої освіти фізико-математичного факультету стали учасниками

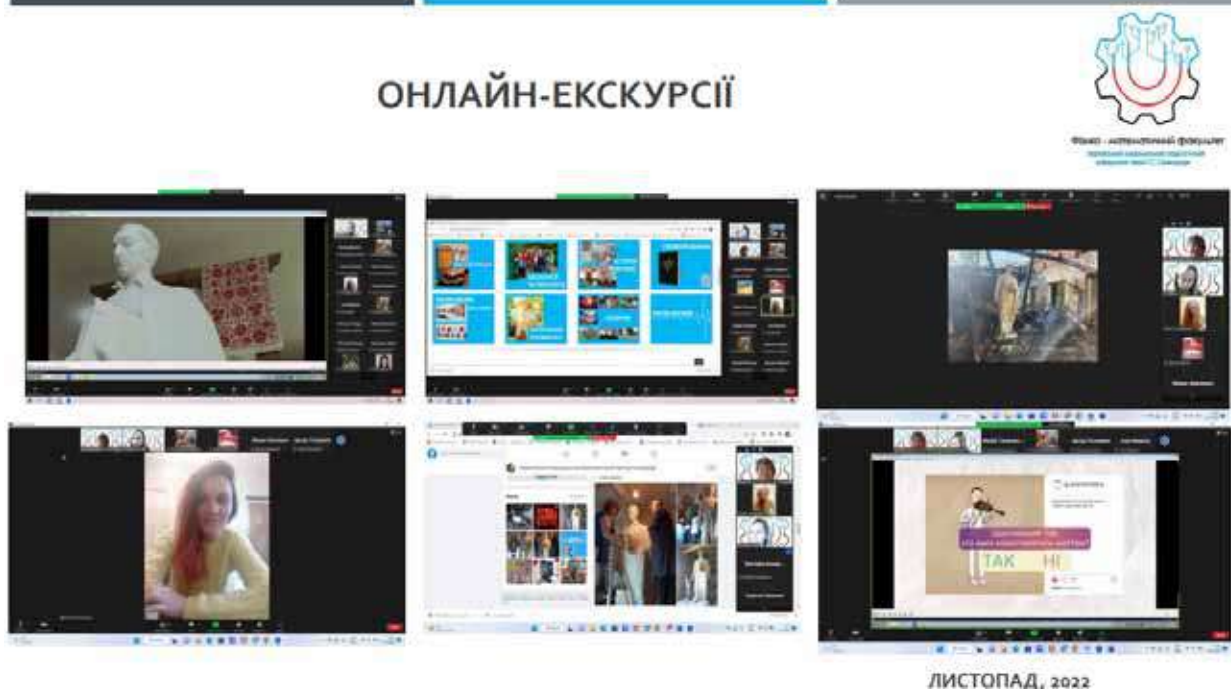

Рис. 2. Онлайн-екскурсія для здобувачів вищої освіти

онлайн-екскурсії до Національного літературно-меморіального музею Г. С. Сковороди, яка була проведена за участі співробітника музею Г. Хамлюк. Учасникам було презентовано матеріали про життя та ідеї українського філософа, продемонстровано відеоролики з участю наукових співробітників музею, анімаційний фільм про мандри Сковороди тощо (див. рис. 2). Приклад екскурсії засвідчив значущість завчасної підготовки таких заходів в онлайн-форматі, яка стосується планування (із передбаченням різноманітних видів діяльності учасників — активного слухання, перегляду різних видів наочності, інтерактивних вправ тощо), заохочення учасників (через пости в соцмережах, групах та на каналах), підготовки ведучих тощо [3].

Щодо вербальних форм виховної роботи (творчі зустрічі з викладачами, випускниками, письменниками, науковцями, політиками; збори, бесіди, вечори, диспути, рольові ігри, конференції, юридичні та психологічні консультації тощо), які уявляються досить традиційними, то у дистанційному форматі вони набувають нових рис. Передусім, суттєво збільшується коло потенційних гостей, з'являється можливість скористатися різноманітними

ресурсами для підтримки проведення. І, що виявилось вагомим, онлайн-формат дозволяє певною мірою деформалізувати спілкування — учасники почувають себе більш впевнено та вільно.

Завдяки можливостям дистанційного навчання навіть в умовах воєнного стану відбулися зустрічі студентів факультету із ректором університету, що було значущою подією та суттєво сприяло підтримці єдності сквородинівського колективу [3].

За ініціативи деканату та кафедр в різних форматах відбулася низка відкритих онлайн-зустрічей здобувачів вищої освіти усіх рівнів з учителями-предметниками, мета яких — професійне виховання, вивчення та поширення інноваційних освітянських практик, мотивування учасників до професійного зростання у педагогічній діяльності. Так, відбулися зустрічі з учителем хімії Т. Сайц (у формі міні-лекції за участю школярів), майстер-клас з використання цифрових технологій від учителя фізики О. Туманцової, воркшоп А. Чужданової з проєктної діяльності в навчанні інформатики, оригінальний майстер-клас від О. Руденко, викладача математики, підприємниці та арт-коуча [3].

Кульмінаційною подією минулого року було 300-річчя від дня народження Г. С. Сковороди, якому також було присвячено низку онлайн-зустрічей, особливою серед яких для студентського активу нашого факультету та всього університету став телеміст між студентами Києво-Могилянської академії, університету Григорія Сковороди у Переяславі, нашого університету та Президентом України Володимиром Зеленським (див. рис. 3) [3].

Реалізація активних форм виховної роботи (участь у державних молодіжних програмах, сезонних школах, національно-патріотичних і мистецько-культурологічних проєктах, добротинна (волонтерська) діяльність, участь у роботі органів студентського самоврядування університету, святкування загальнодержавних та університетських свят, проведення флешмобів тощо) без сумнівів є найбільш ефективною в офлайн. Водночас, на даний час, через пандемію та воєнний стан, накопичений певний досвід дистанційного впровадження й активних форм виховної роботи. Так, на фізико-математичному факультеті онлайн відзначаються традиційні університетські свята — посвята в першокурсники, випуски бакалаврів та магістрів, свята до календарних та визначних дат, тощо. Опорою у їх організації є студентське самоврядування. Робота студентського

самоврядування фізико-математичного факультету у складі університетського самоврядування здійснювалася протягом багатьох років, завдяки чому була розроблена та випробувана його стала організаційна структура. Підтримка студентського самоврядування, тісна співпраця та взаємодія з ним — наріжний камінь виховної роботи на фізико-математичному факультеті. Загальну координацію роботи студентського самоврядування виконує Студентська рада факультету, яка включає окремі комітети: навчальний, волонтерський, культурно-масовий, медіа, PR, спортивний та технічний. Діяльність цих комітетів зосереджується навколо певного напрямку роботи і має певну специфіку, надаючи учасникам проявити себе у різних напрямках (див. рис. 4) [3].

Особливо відзначимо в умовах сьогодення волонтерський комітет, який традиційно мав за мету залучення молоді до проведення різноманітних благодійних акцій та заходів, а під час війни його робота набула особливого змісту. Волонтери працюють як на факультеті, в університеті, так і у своїх місцевих громадах, ініціюють спільні акції у соцмережах тощо. Серед факультетських проєктів в онлайн відзначимо збір коштів до Дня захисників та захисниць України «Донат на подарунок», збір коштів для придбання подарунків для дітей з деокупованих те-

ЗУСТРІЧ З ПРЕЗИДЕНТОМ УКРАЇНИ

Рис. 3. Онлайн-зустріч з Президентом України В. Зеленським

риторій до Дня Святого Миколая, участь наших студентів у роботі зимового табору відпочинку для дітей регіону [3].

До активних форм виховної роботи також можна віднести й організацію флешмобів та челенджів. Така форма роботи порівняно легко реалізується в онлайн, і дуже об'єднує студентів, оскільки передбачає попередню саме спільну підготовку, перегляд, обговорення творчих матеріалів тощо. Такі заходи на нашому факультеті відбуваються за підтримки культурно-масового, спортивного, медіа, PR-комітету Студентської ради. Зокрема, у попередньому році було організовано флешмоб до Дня матері, до Міжнародного Дня захисту дітей, екологічна акція «Бережемо землю — наш рідний дім», до Дня спорту тощо (див. рис. 5). Здобувачі факультету успішно долучалися і до загально-університетських челенджів, серед яких особливо успішним був #ЯУчитель [3].

В умовах дистанційного навчання для реалізації наочних форм виховної роботи (презентацій друкованих та періодичних видань, творчих виставок, стендів, презентації, використання можливостей інтернет-ресурсів, друкованих засобів масової інформації, тощо) у нагоді стає потужний арсенал цифрових технологій.

Так, своєчасна презентація та промоція поточних подій на факультеті у

медіапросторі стала пріоритетним напрямом роботи під час дистанційної форми навчання, розроблені та регулярно оновлюються цифрові плакати, презентації, ролики факультету. Щодо наочних форм виховної роботи, то висвітлення усіх заходів відбувається на офіційній сторінці фізико-математичного факультету, на офіційній сторінці факультету у Facebook, сторінках в Instagram, на каналах факультету в Telegram, у Tiktok та на YouTube-каналі фізико-математичного факультету. За ініціативою Студентської ради затверджена нова концепція роботи факультетської газети «Фізматін» і готується її оновлений випуск [3].

Таким чином, завдяки впровадженню дистанційної форми виховної роботи в закладах вищої освіти вона набула нових особливостей, серед яких особливо значущими постають:

- подолання просторових та часових бар'єрів між учасниками освітнього процесу;
- загальне кількісне та якісне збільшення числа учасників заходів з виховної роботи;
- індивідуалізація роботи зі студентами;
- популяризація ідеї студентського самоврядування;
- зміни у організаційних засадах та

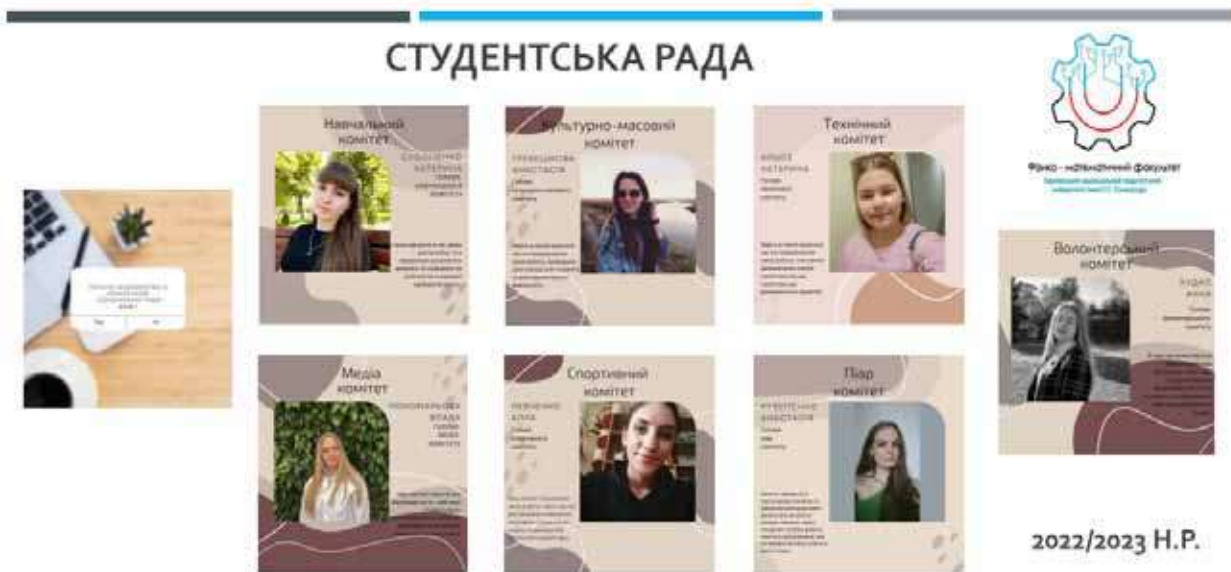

Рис. 4. Презентація комітетів Студентської ради

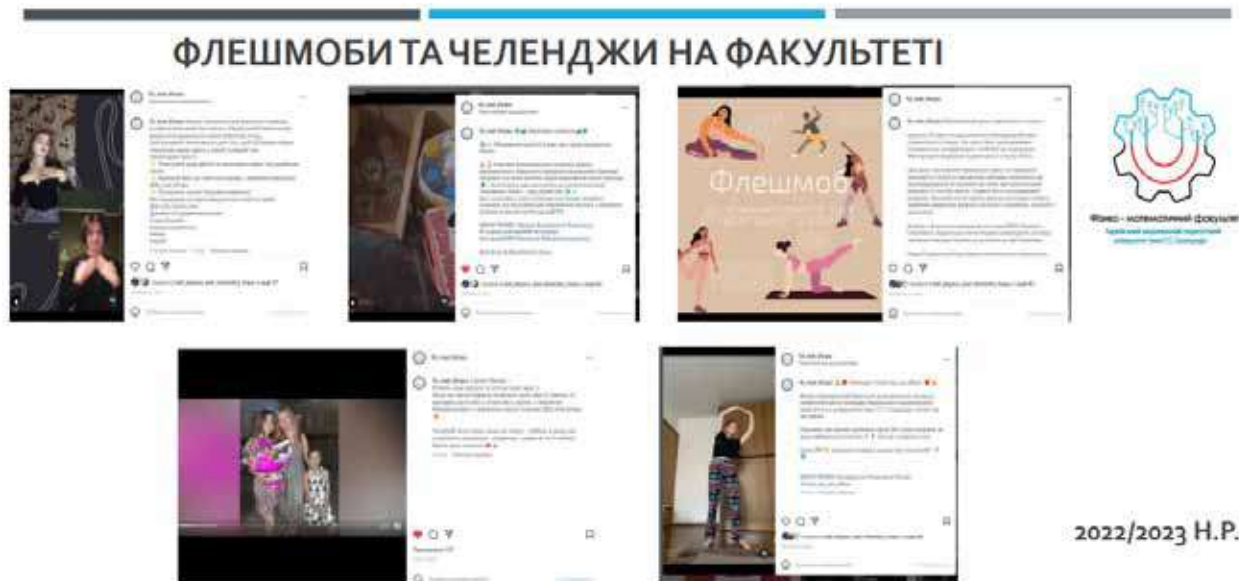

Рис. 5. Учасники онлайн-флешмобів та челенджів

впровадження нових прийомів виховної роботи;

- посилення вимог до цифрової компетентності учасників тощо.

Урахування розглянутих особливостей виховної роботи в онлайн-форматі, може, на нашу думку, виконати компенсаторну функцію у подоланні обмежень дистанційного навчання в закладі вищої освіти та дозволить у широкому розумінні досягти поставленої мети виховної роботи зі здобувачами та виконати місію закладу вищої освіти.

Література

1. *Концепція* виховної роботи на 2021 — 2025 рр. URL: <http://hnpu.edu.ua/>

sites/default/files/files/Format_dokum/Pol/Konceptcia_vyhovnoi_robotu.pdf (дата звернення 01.03.2023 р.)

2. *Концепція* виховання дітей та молоді в цифровому просторі. URL: <https://ipv.org.ua/wp-content/uploads/2021/08/Kontseptsiia-vykhovannia-ditey-ta-molodi-v-tsyfrovomu-prostori.pdf> (дата звернення 01.03.2023 р.)

3. *Особливості* організації виховної роботи на фізико-математичному факультеті зі здобувачами вищої педагогічної освіти в умовах дистанційного навчання. URL: https://drive.google.com/file/d/1IJDngKg_amQY9_4Zory-_hYdWJkRLFU3/view (дата звернення 01.03.2023 р.)

05.03.2023

Відомості про авторів:

Пономарьова Наталія Олександрівна — доктор педагогічних наук, професор, декан фізико-математичного факультету, професор кафедри інформатики; Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди; Харків, Україна; email: ponomna@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0172-8007>; Google Scholar: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=oPbQT1UAAAAJ>; Scopus: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57211132743>

Гуліч Олена Олександрівна — кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і практики англійської мови; Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди; Харків, Україна; email: gulich.elena@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3846-1916>; Google Scholar: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=OBnU89IAAAAAJ>; Scopus: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57212089889>

Створення безпечного освітнього середовища у закладах освіти в умовах воєнного стану

Тетяна Собченко,
Олена Кін,
Вікторія Ворожбит-Горбатюк

У сьогоденних реаліях України, а саме у період введення воєнного стану, найважливішим пріоритетом діяльності закладів освіти є організація безпечних умов здобуття освіти, а також створення безпечного освітнього простору, оскільки людське життя та здоров'я є найвищою соціальною цінністю. Нагальною проблемою, що потребує негайного вирішення, є низький рівень безпеки закладів освіти в Україні та недостатній рівень обізнаності учасників освітнього процесу щодо їхніх прав, обов'язків, відповідальності тощо.

Аналіз досліджень, дотичних до окресленої проблеми, засвідчує, що науковці розглядають різні окремі аспекти питання створення безпечного освітнього середовища. Так, зокрема, В. Березуцький, Н. Березуцька та інші автори у колективній монографії розглядають перспективні шляхи розвитку безпеки життєдіяльності людини, у тому числі акцентують увагу на безпечності інформаційного каналу, що має суттєвий вплив на психологічний та фізіологічний стан людини [1]. Проблема інформаційної безпеки освітнього середовища порушена та широко досліджена також у працях багатьох вітчизняних учених, таких, як от: Н. Кириленко [8], Г. Васяновича [2], В. Мельник [10] та інших.

Наукові розвідки В. Духневича містять опис технології формування безпечного освітнього середовища, в основі якої ідея організаційно-діяльнісного проектування та запропоновано шість кроків побудови

фізично та психологічно безпечного освітнього середовища [5].

Широким загальом у науковій літературі представлено розгляд проблеми важливості забезпечення психологічної складової безпеки учасників освітнього середовища: О. Шелевер, В. Фізер, О. Тушина [11; 13].

Аналіз наукової літератури засвідчив певний ступінь розробки окресленої проблеми, проте в умовах сьогодення, зокрема в умовах військової агресії Російської Федерації проти України, слід формувати шляхи організації безпечного освітнього середовища, враховуючи всі його складові.

Таким чином, метою статті є визначення складових безпечного освітнього середовища у закладах освіти.

Термін «безпека» від англ. *sicherheit, safety, security* є багатозначним: 1) стан захищеності особи та суспільства від ризику зазнати шкоди; відсутність неприпустимого ризику, пов'язаного з можливістю нанесення шкоди (Державний стандарт України ДСТУ 2293-99) [4]; 2) стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, спільнот, суспільства, держави від внутрішніх та зовнішніх загроз; властивість предметів, явищ, процесів зберігатися за руйнівних впливів (Велика українська енциклопедія) [6].

За визначенням Т. Цюман та Н. Бойчук, безпечне освітнє середовище передбачає наявність у ньому безпечних умов навчання і праці, комфортної міжособис-

тісної взаємодії, дотримання прав і норм безпеки учасниками освітнього процесу [12, с.54].

Кожен заклад освіти керується внутрішнім документом Кодексом безпечного освітнього середовища, у якому визначено: алгоритм дій щодо захисту учасників освітнього процесу від різного виду можливих загроз та ризиків, критерії безпеки, рекомендації, заходи, процедури як для запобігання ризиків та загроз, та у випадках їх виявлення тощо.

У період воєнного стану в Україні було прийнято низку нормативних документів на державному, обласному, районному рівнях, які спрямовані на допомогу учасникам освітнього процесу ефективно продовжувати організовувати навчання, здійснювати просвітницьку роботу:

- Державна служба якості освіти України «Безпечне освітнє середовище: нові виміри безпеки» (ред. 2022 р.) [3];
- Міністерство освіти та науки України «Рекомендації щодо організації укриття в об'єктах фонду захисних споруд цивільного захисту персоналу та дітей (учнів, студентів) закладів освіти» (ред. 2022 р.) [9];
- Кабінет Міністрів України «Про схвалення Концепції безпеки закладів освіти» (ред. 2023 р.) [7] тощо.

Глід зазначити, що 7 квітня поточного року Кабінетом Міністрів України було схвалено Концепцію безпеки закладів освіти, метою якої є «створення рівних, належних і безпечних умов здобуття освіти, організація безпечного освітнього середовища в умовах військової агресії Російської Федерації проти України» [7]. Так, згідно з поставленою метою і завданнями Концепції безпеки закладів освіти, на виконання яких відведено термін до 2025 року, має бути вирішена низка проблем, серед яких: наявність безпечної інфраструктури вітчизняних закладів освіти, здійснення попередження та протидії негативних безпекових явищ в освітньому середовищі, формування в учасників освітнього процесу необхідних

компетентностей безпеки тощо [Там само]. Для ефективного вирішення окреслених проблем визначено конкретні шляхи реалізації та систему проведення відповідних заходів, наприклад:

- у закладах освіти має бути присутній представник поліції та надавати ефективні професійні послуги;
- розроблення алгоритму дій щодо усіх можливих небезпечних ситуацій та організація системного навчання з питань безпеки для підвищення рівня обізнаності учасників освітнього процесу;
- трансформація психологічної служби системи освіти та організація психологічного супроводу учасників освітнього процесу тощо [7].

У контексті дослідження порушеної проблеми, на основі аналізу та узагальнення науково-педагогічної літератури [1; 2; 5; 8; 10; 11; 13] та нормативних документів [3; 7; 9] визначено такі основні складові безпечного освітнього середовища у закладах освіти:

1. *Фізичне* (передбачає безпечне облаштування фізичного простору закладів освіти, зокрема, навчальних кабінетів, аудиторій, коридорів, просторових осередків, запасних виходів, сходових клітин, наявність захисного укриття, забезпечення захисних споруд необхідним інвентарем тощо).

2. *Психологічне* (включає постійну психологічну підтримку усього колективу, особливо осіб зі статусом ВПО (внутрішньо переміщена особа) для запобігання тривожності та зниження її рівню, попередження емоційного вигорання, перегляд антибулінгової політики, підтримання партнерства з усіма учасниками освітнього процесу).

3. *Інформаційне* (постійне систематичне інформування учасників освітнього процесу про чіткі процедури (алгоритми) реагування та поведінки в усіх можливих надзвичайних ситуаціях, спільна розробка протоколів безпеки згідно з рекомендаціями ДСНС, проведення щоденних інструктажів, тренувань відповідно вра-

ховуючи вікові особливості здобувачів, інформування про правила мінної безпеки, організація систематичних зустрічей з представниками ДСНС тощо).

Слід зазначити, що кожен заклад освіти має вміти оцінити свою готовність відповідно до безпекової ситуації змінювати спосіб організації освітнього процесу (змішана, дистанційна, очна форма навчання).

Отже, як свідчить викладене, проблема створення безпечного освітнього середовища є багатовекторною, тому, на нашу думку, до її вирішення слід долучати фахівців різних галузей, зокрема, представників Національної поліції, МВС, МОН, ДСНС, Мінінфраструктуру, міські, обласні державні організації тощо. Створення безпечного освітнього середовища у закладах освіти, з урахуванням відповідних вимог, надасть можливість закладам освіти ефективно організовувати освітній процес в очному режимі.

Перспективи подальших наукових досліджень полягають у розробці методичного забезпечення для курсів підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників з питань безпеки життєдіяльності.

Література

1. *Березуцький В. В., Березуцька Н. Л., Богодист А. О.* та ін. *Безпека людини у сучасних умовах.* Харків : Мезіна В. В., 2018. 207 с.
2. *Васянович Г.П.* До поняття безпеки освітнього середовища: аспекти дослідження // Зб. наук. пр. Хмельницького ін-ту соціальних технологій Університету «Україна». 2017. Вип. 13. С.10–12.
3. *Державна служба якості освіти України* Безпечне освітнє середовище: нові виміри безпеки. 2022. Режим доступу: <https://sqe.gov.ua/bezpechne-osvitnie-seredovishhe-novi-vim/> (дата звернення: 14.04.2023).
4. *Державний стандарт України ДСТУ 2293-99* Охорона праці. 2000. Режим доступу: http://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=21726 (дата звернення: 14.04.2023).
5. *Духневич В.М.* Створення безпечного освітнього середовища: «Шість кроків до безпеки» <https://politpsy.org/index.php/popp/article/view/105/105> (дата звернення: 14.04.2023).
6. *Єнін М. Н.* Безпека // Велика українська енциклопедія. Режим доступу: <https://vue.gov.ua/Безпека> (дата звернення: 14.04.2023).
7. *Кабінет Міністрів України* Про схвалення Концепції безпеки закладів освіти (№301-р від 07 квітня 2023 р.). Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/npras/pro-skhvalennia-kontseptsii-bezpeky-zakladiv-osvity-i070423-301> (дата звернення: 14.04.2023).
8. *Кириленко Н. М.* Проблеми інформаційної безпеки освітнього середовища вищого навчального закладу // Матеріали третьої міжнар. наук.-практ. конф. «Інформаційно-телекомунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи. Львів. держ. ун-т безпеки життєдіяльності; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України та ін. Львів : ЛДУ БЖД, Ч.1. 2012. С. 149–151.
9. *МОН України.* Рекомендації щодо організації укриття в об'єктах фонду захисних споруд цивільного захисту персоналу та дітей (учнів, студентів) закладів освіти (№03-1870/162-2 від 14 червня 2022 р.). Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/civilniy-zahist/2022/15.06/Rekom.shchodo.orhanizatsiyi.ukryttya.15.06.2022.pdf> (дата звернення: 14.04.2023).
10. *Мельник В.* Безпека особи в системі загальної безпеки [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Nvuu/PSF/2009_11/Melnyk.pdf (дата звернення: 14.04.2023).
11. *Тушина О.* Психологічна безпека в загальноосвітньому навчальному закладі: практичний посібник. Запоріжжя : ЗОІП-ПО. 2013. 145 с.
12. *Цюман Т. П., Бойчук Н. І.* Кодекс безпечного освітнього середовища : метод. посіб. Київ : Укр. фонд «Благополуччя

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА УПРАВЛІННЯ

дітей». 2018. 56 с. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/protidia-bulingu/21kbos.pdf>

13. Шелевер О.В., Фізер В.С. Психологічна безпека освітнього середовища: пси-

холого-педагогічний аспект // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2019. Вип. 67. Т.1. С.87–91.

17.04.2023

Відомості про авторів:

Собченко Тетяна Миколаївна — доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри освітології та інноваційної педагогіки; Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, Харків, Україна; e-mail: sobchenkotetyana79@gmail.com; ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-9213-5556>;

Кін Олена Миколаївна — доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри освітології та інноваційної педагогіки; Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, Харків, Україна; e-mail: kin_f@ukr.net, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1935-6483>;

Ворожбіт-Горбатюк Вікторія Вікторівна — доктор педагогічних наук, професор, спікерка освітньої платформи <https://atoms.ua>; Харків, Україна; e-mail: gorbatykvv@ukr.net; ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-5138-9226>

Дистанційне навчання з використання програмного забезпечення в управлінні місцевими бюджетами

*Марина Рябокінь,
Євген Котух,
Оксана Гордей,
Олена Новицька,
Ганна Мельничук*

Розвиток інформаційних технологій в Україні дозволив впроваджувати якісні методи та форми дистанційного навчання починаючи з кінця ХХ ст. Однак, починаючи з пандемії, зумовленої COVID-19, відбувся стрімкий розвиток дистанційних форм навчання. Усі заклади вищої освіти були змушені екстрено перейти на дистанційну форму навчання. Наступний етап посилення ролі дистанційного навчання та широкого використання його можливостей відбувся з початком повномасштабного військового вторгнення РФ на територію України 24 лютого 2022 року. Ще недавно викладачі лише потенційно передбачали здійснення можливого переходу на дистанційну форму навчання, намагалися виявити складнощі методичного, навчального, педагогічного та психологічного характеру, передбачити проблеми у взаємодії «викладач-здобувач» в процесі навчання у цьому форматі. Проте, сьогодні жоден заклад вищої освіти не може повноцінно реалізовувати освітній процес без використання дистанційної форми навчання. При цьому, методи та інструменти такого навчання постійно вдосконалюються та розширюються. Наразі доступні всі можливості для ефективного навчання здобувачів вищої освіти, в тому числі для навчання з використання програмного забезпечення у різних сферах економіки.

Використання сучасних дистанційних технологій (часткове або повне) дозволяє якісно вдосконалювати процес здобуття вищої освіти, адже застосування сучасних технологій покращує можливості підготовки конкурентоспроможних фахівців, які будуть відповідати сучасним запитам роботодавців.

Мета статті: розкриття можливостей підвищення якості дистанційного навчання на прикладі використання програмного забезпечення в управлінні місцевими бюджетами у освітньому процесі для посилення професійних практичних навичок здобувачів вищої освіти.

Об'єктом дослідження є процес дистанційного навчання з використанням програмного забезпечення в управлінні місцевими бюджетами в Державному податковому університеті.

У Законі України «Про вищу освіту» [1] зазначено, що одним із принципів державної політики є доступність вищої освіти, у зв'язку з чим МОН України рекомендувало розробити заходи щодо забезпечення проведення навчальних занять за допомогою дистанційних технологій [2]. Дистанційне навчання (англ. distance learning) — це форма освіти, яка передбачає використання сучасних технологій та інтернету для віддаленого вивчення навчальних матеріалів здобувачами, тестування

рівня їх знань, а також комунікації з викладачами.

Сьогодні існують різноманітні види дистанційного навчання. Проте, їх можна умовно розділити на такі групи:

1. Синхронне навчання — група здобувачів навчається одночасно під супроводом викладача в режимі реального часу.

2. Асинхронне навчання — здобувачі навчаються незалежно один від одного у рамках визначених викладачем дедлайнів.

3. Змішане (гібридне) навчання — поєднує в собі синхронне та асинхронне навчання.

В Україні у 1997 р. дистанційне навчання першими започаткували Національний політехнічний університет «Харківський політехнічний інститут», Харківський національний університет радіоелектроніки та Львівський інститут менеджменту [3, с. 135].

Державний податковий університет (далі — ДПУ) розпочав використовувати елементи дистанційного навчання у 2010 р. за допомогою системи дистанційного навчання Moodle. В той час система Moodle використовувалась як експериментальна платформа для перепідготовки фахівців. Проте, у зв'язку з отриманням позитивного досвіду, використання дистанційних технологій навчання набувало подальшого поширення. Хоча ДПУ є порівняно новим учасником процесу дистанційного навчання, однак вже у 2020 р. Університет був у ТОП-15 закладів вищої освіти з організації дистанційного навчання в Україні. Наразі використовуються усі види дистанційного навчання та розвиваються можливості професійного розвитку здобувачів вищої освіти.

Останні роки набула популярності та інтенсивного розвитку тенденція активного поширення методів дистанційної освіти та віртуалізації мереж, що дозволяє розробляти та впроваджувати більш гнучкі типи віртуалізованих лабораторних рішень, у тому числі для дистанційного навчання. Більше того, функціонал віртуалізації широко підтримується майже всі-

ма розробниками та постачальниками інформаційних технологій та провайдерами програмного забезпечення. Збільшується кількість інструментів віртуалізації, а також новітнього мережного обладнання, створених для роботи у віртуальному середовищі [4, с. 41].

світа майбутніх фахівців з управління публічними фінансами, беззаперечно, має включати та доповнювати теоретичний зміст відповідних навчальних дисциплін необхідними практичними навичками. А це неможливо без здобуття навичок використання наявного в органах місцевого самоврядування програмного забезпечення в управлінні місцевими бюджетами.

Освітній процес в ДПУ останні три роки переважно відбувається у дистанційній формі навчання, в тому числі із застосуванням спеціального програмного забезпечення. На сьогодні програмними продуктами, що забезпечують ефективно і прозоре управління бюджетами місцевого самоврядування, є ІПК «Місцевий бюджет», який інтегрований з інформаційно-аналітичною системою «LOGICA» Міністерства фінансів України.

ДПУ як єдиний відомчий заклад вищої освіти Міністерства фінансів України має унікальну можливість здійснювати навчання здобувачів з використання цих програмних продуктів в подальшій професійній діяльності.

Зокрема, у процесі вивчення основних компонент освітньої програми «Управління публічними фінансами» здобувачі вищої освіти магістерського рівня підготовки за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» мають змогу в онлайн-форматі здобувати компетентності щодо використання програмного забезпечення в управлінні місцевими бюджетами.

У 2022 р. ДПУ розпочав реалізацію проекту щодо імплементації використання в освітньому процесі програмного забезпечення з управління місцевими бюджетами, а саме — було започатковано навчальну дисципліну «Фінансові

ресурси місцевого самоврядування», яка підготовлена на основі використання ІПК «Місцеві бюджети», розробником якого є Інформаційно-аналітичний центр «Фін-тех-Черкаси», з використанням методології та програмного забезпечення, що впроваджено за результатами проєкту EU4PFM «LOGICA».

Актуальність впровадження нових інформаційних технологій в освітній процес зумовлена, перш за все, автоматизацією і цифровізацією управління фінансовими ресурсами місцевого самоврядування із застосуванням ІПК «Місцевий бюджет» та ІАС «LOGICA», що змінило вимоги до компетентностей випускника, які формуються новою кон'юнктурою ринку праці.

Метою вивчення дисципліни «Фінансові ресурси місцевого самоврядування» є формування у здобувачів вищої освіти навичок впевненого користувача ІПК «Місцевий бюджет» — від підготовки місцевого бюджету по кожному етапу до за-

твердження в органі місцевого самоврядування, виконання й моніторингу його показників на відкритих порталах Spending.gov.ua, openbudget.gov.ua, e-Data та ін.

Розробники ІПК «Місцевий бюджет» та ІАС «LOGICA» надали для ДПУ доступ до навчальних версій програмного забезпечення у форматі веб-доступу для п'ятнадцяти користувачів одночасно. Програма дистанційного навчання передбачає змішану форму навчання, тобто поєднує в собі синхронне та асинхронне навчання. Теоретичні матеріали розміщені на сторінці дисципліни в системі Moodle, тому здобувачі, у разі відсутності можливості приєднатись до онлайн-лекцій, можуть вивчати його самостійно у будь-який зручний час. Практичні заняття проводяться в режимі реального часу в супроводі викладача безпосередньо в ІПК «Місцевий бюджет» та ІАС «LOGICA».

Програма дистанційного навчання з використання програмного забезпечення

Рис. 1. Структура програми дистанційного навчання здобувачів вищої освіти ДПУ з використання програмного забезпечення в управлінні місцевими бюджетами

в управлінні місцевими бюджетами передбачає виконання здобувачами практичних кейсів з реального функціоналу працівників органів місцевого самоврядування в процесі планування та виконання місцевих бюджетів.

Структура курсу передбачає вивчення шести модулів (рис. 1).

Модуль 1. Ознайомлення з програмним забезпеченням та реєстрація в ІАС «LOGICA» та ІПК «Місцевий бюджет».

У результаті навчання здобувачі отримують знання та навички щодо:

- реєстрації місцевого фінансового органу, головного розпорядника бюджетних коштів у системі LOGICA; формування, наповнення, внесення змін у Довідники для планування та виконання місцевого бюджету в ІПК «Місцеві бюджети»;
- обміну інформацією між Міністерством фінансів України та учасниками бюджетного процесу на місцевому рівні, публікації інформації на порталах Openbudget.gov.ua, spending.gov.ua

Модуль 2. Процес складання проєкту місцевого бюджету в ІПК «Місцевий бюджет».

Результатом навчання є:

- реалізація на практиці програмно-цільового методу фінансування;
- підготовка бюджетних запитів (індивідуальна та загальна форми) в ІПК «Місцевий Бюджет»;
- розгляд типових форм бюджетних запитів. Загальна форма бюджетних запитів;
- заповнення розділів у формі бюджетного запиту для ІАС «LOGICA»: видатки, показники, наслідки, контроль;
- завантаження бюджетних запитів в ІАС «LOGICA» [5].

Модуль 3. Розгляд проєкту та затвердження місцевого бюджету.

Результатом навчання здобувачів є знання та навички щодо:

- створення та надсилання бюджетних пропозицій та прогнозу місцевого бюджету з застосуванням ІПК «Місцевий Бюджет» в ІАС «LOGICA»: форма ПП — 1; форма ПП — 2; форма ПП — 3;

- надсилання до Міністерства фінансів України Рішення про розгляд місцевою радою прогнозу місцевого бюджету з застосуванням ІПК «Місцевий Бюджет» в ІАС «LOGICA»;

- підготовки проєкту рішення про місцевий бюджет в ІПК «Місцевий Бюджет»;
- розпису доходів і видатків місцевого бюджету та змін до них в ІПК «Місцевий Бюджет»;
- верифікації та валідації електронних документів і в ІПК «Місцевий Бюджет» та ін.

Модуль 4. Виконання місцевого бюджету.

Результатом навчання є:

- оперативне (щоденне) завантаження інформації Державного казначейства України з ІАС «LOGICA» в ІПК «Місцевий бюджет» (інформація про стан виконання доходів і видатків; виписка по рахунках; відомості про зарахування та повернення коштів; інформація про залишки коштів на рахунках);
- оперативне (щоденне) завантаження інформації Державної податкової служби України з ІАС «LOGICA» (інформація про суми нарахованих та сплачених податків, заборгованість, переплата; інформація в розрізі платників податків — юридичних осіб в розрізі нарахування та сплати податків);
- аналіз виконання плану доходів і видатків;
- зміни до показників місцевого бюджету в ІПК «Місцевий бюджет».

Модуль 5. Касове виконання місцевого бюджету в ІПК «Місцевий бюджет».

Результатом навчання:

- робота з довідником котлових рахунків;
- вивчення процесу розподілу коштів з котлових рахунків;
- формування документу «Розпорядження про виділення коштів» у процесі касового виконання місцевого бюджету;
- використання методу фінансування на основі заявки; заповнення документу по «Заявкам ГРК» в ІПК «Місцевий бюджет»;

- особливості обліку залишків асигнувань ІПК «Місцевий бюджет».

Модуль 6. Звіт про виконання бюджету і прийняття рішення щодо нього в ІПК «Місцевий бюджет».

Результатом навчання здобувачів є:

- формування та оприлюднення звітності до управлінь державного казначейства (Форми 1-дс, 2м, 4-1м, 4-2м, 4-3м, 7м);
- оприлюднення даних про доходи та видатки місцевого бюджету на порталах openbudget.gov.ua, spending.gov.ua та інших;
- формування та оприлюднення звітів про виконання паспортів бюджетних програм в ІПК «Місцевий бюджет»;
- оприлюднення звітів: про виконання місцевих бюджетів — місячні звіти; по розпоряднику; по договорах/додаткових угодах; по актах/накладних тощо.

Перевагами дистанційного навчання з використання програмного забезпечення в управлінні місцевими бюджетами на основі ІПК «Місцевий бюджет» та ІАС «LOGICA» для здобувачів вищої освіти є:

- застосування різних методів здобуття професійних навичок;
- формування навичок та вміння працювати з сучасними фінансовими технологіями;
- надання додаткових можливостей отримання майбутніми фахівцями аналітичних звітів, документації;
- підвищення якості підготовки фахівців;
- відповідність вимогам потенційних роботодавців (стейкхолдерів).

Загалом, дистанційний формат навчання в ДПУ у сучасних реаліях поєднує в собі «distance learning» та «online learning» (інтерактивне навчання за допомогою використання Internet) та розширює рамки закладу вищої освіти за допомогою застосування платформи Moodle та інших програмних продуктів (в тому числі спеціалізованих) для активної комунікативної взаємодії здобувачів з викладачами.

Дистанційне навчання має низку плюсів:

- користувачі системи дистанційного навчання мають можливість отримувати освіту у зручний для себе час, у комфортному темпі, перебуваючи в будь-якій точці світу;

- здобувачі вищої освіти мають доступ до всієї необхідної літератури після реєстрації або отримують навчальні матеріали поштою та можуть проконсультуватися з викладачем за допомогою телекомунікацій (електронна пошта, система зворотного зв'язку, соціальні мережі), що ефективніше та швидше, ніж призначати очну зустріч;

- дистанційне навчання дешевше очного та заочного;

- віддалене навчання забезпечує можливість навчатися без відриву від роботи: такого типу освіта не перериває трудовий стаж, а матеріал, здобутий здобувачем вищої освіти, може бути застосований у роботі;

- дистанційні технології підходять для організації індивідуального підходу;

- виключається можливість суб'єктивної оцінки знань, атестація відбувається у формі онлайн-тестів.

Водночас дистанційне навчання має й низку серйозних недоліків:

- звуження потенційної аудиторії, не всі бажаючі навчатися мають можливість включитись у навчальний процес (комп'ютер, доступ до Інтернет);

- недостатня комп'ютерна підготовка та/або брак практичних знань багатьох потенційних учасників процесу;

- недостатність дискусійного поля та особистої взаємодії;

- відсутність достатньої мотивації здобувачів вищої освіти.

Підсумовуючи, слід зазначити що, незважаючи на всі несприятливі фактори, які заважають реалізації повноцінного освітнього процесу в звичному офлайн-форматі, дистанційне навчання в ДПУ здатне повною мірою задовольняти всі потреби здобувачів вищої освіти щодо комунікації з викладачами в процесі здобуття знань та формування практичних навичок в майбутній професійній діяльності.

Література

1. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII // Відомості Верховної Ради (ВВР). 2014. № 37–38. URL: <https://zakon.rada.gov.ua / laws/show/1556-18>
2. Лист Міністерства освіти і науки №1/9-154 від 11 березня 2020 року. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2020/03/11/1_9-154.pdf.
3. Мала І. Б. Дистанційне навчання як дієвий інструмент управлінської освіти // Вчені записки Університету «КРОК». 2022. № 2(66). С 132–151. URL: <https://snku.krok.edu.ua/index.php/vcheni-zapiski-universitetu-krok/article/view/513>
4. Лемешко О., Єременко О., Євдокименко М., Кузьмініх Є. Особливості створення віртуальної лабораторії кібербезпеки для дистанційного навчання // Новий колегіум. 2020. №3. С. 41–45. Режим доступу: https://nure.ua/wp-content/uploads/2020/Scientific_editions/nk_2020_3.pdf
5. Гордей О., Рябокінь М., Новицька О., Котух Є., Блюма О. Практика подання бюджетних запитів в інформаційно-програмному комплексі «Місцевий бюджет» // Економічний аналіз. (2022). № 4. Т. 32. С. 103–114. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2022.04.103> URL: <https://www.econa.org.ua/index.php/econa/article/view/2932>.

15.03.2023

Відомості про авторів:

Рябокінь Марина Валеріївна — кандидат економічних наук, доцент, декан факультету фінансів та цифрових технологій, Державний податковий університет; Ірпінь, Україна, e-mail: marina.riabokin@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6724-9498>; Google Scholar: <https://scholar.google.com/citations?user=kviQRZgAAAAJ&hl=uk>

Котух Євген Володимирович — кандидат технічних наук, доцент кафедри комп'ютерних та інформаційних технологій і систем, Державний податковий університет; Ірпінь, Україна, e-mail: yevgenkotukh@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4997-620X>; Google Scholar: <https://scholar.google.com/citations?user=5BH3EG4AAAAJ>

Гордей Оксана Дмитрівна — доктор економічних наук, професор кафедри публічних фінансів, Державний податковий університет; Ірпінь, Україна, e-mail: ohordei@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6938-0548>; Google Scholar: <https://scholar.google.com.ua/citations?hl=uk&user=dJrZ7OMAAAAJ>

Новицька Олена Валеріївна — кандидат економічних наук, доцент кафедри публічних фінансів, Державний податковий університет; Ірпінь, Україна, e-mail: elena.novicka@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6451-7808>; Google Scholar: <https://scholar.google.com.ua/citations?hl=uk&user=LNzVcKIAAAAAJ>

Мельничук Ганна Сергіївна — кандидат економічних наук, доцент кафедри публічних фінансів, Державний податковий університет; Ірпінь, Україна, e-mail: melnichuk.anna.s@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0640-0334>; Google Scholar: <https://scholar.google.com.ua/citations?hl=uk&user=d3KcGa4AAAAJ>

Основні механізми державного управління щодо актуальності розвитку дистанційного навчання у сфері підготовки майбутніх рятувальників України під час воєнного стану

*Володимир Садковий,
Ігор Хмиров*

Державне управління розвитком дистанційної освітньої технології — це впорядкована система дій, заснована на сукупності методів, форм і засобів взаємодії з людиною, в процесі якої вона самостійно контролює освоєння освітнього масиву знань з метою отримання стійких знань, умінь і навичок професійної діяльності. Система будується на фундаменті певного і достатнього змісту і повинна відповідати вимогам його представлення. Особливості дистанційної освіти вимагають розробки не лише поняття дистанційної освітньої технології, але і основних принципів дистанційної технології навчання.

Об'єктивні потреби розвитку сучасного суспільства зумовили розвиток дистанційної освіти як принципово нової форми організації освітнього процесу [1, с. 1].

Обставини, що склалися останніми роками у нашій державі, а саме: пандемія коронавірусу (COVID-19) та вторгнення російської федерації на початку 2022 р. на територію України, змусили суспільство і заклади вищої освіти, зокрема заклади вищої освіти зі специфічними умовами навчання, такі як Національний університет цивільного захисту України (НУЦЗУ), переглянути свої фундаментальні підходи до навчання курсантів та студентів.

Проте зміни, що відбулися, змушують замислитись над тим, що перспективні

аспекти навчання у ЗВО Державної служби України з надзвичайних ситуацій та трансформацію методів надання якісної освіти не можна розглядати окремо від найважливішого завдання надання якісної освіти кожній особі. Це стосується молоді, яка у нових умовах страждає від відсутності ресурсів або сприятливого середовища для доступу до навчання [5, с. 76].

Саме тому актуальним і необхідним завданням є формування інноваційних систем розвитку державного управління дистанційним навчанням у ЗВО Державної служби України з надзвичайних ситуацій та визначення особистісно-орієнтованих технологій інформаційного механізму державного управління розвитком дистанційного навчання.

Державне управління розвитком дистанційного навчання досліджувалось протягом тривалого часу багатьма вченими та практиками. Так, зазначену проблематику досліджували: В.П. Садковий [4], М.А. Ажажа [1], С.М. Домбровська [2], В.В. Сиченко [3], І.М. Хмиров [5], Р. Nyborg [6] та ін.

Проте шляхи розв'язання актуальної наукової проблеми щодо формування інноваційних систем розвитку державного управління все ще потребують практичних наукових досліджень.

Традиційна освіта сьогодні переживає кризу у зв'язку з обставинами, які склалися останніми роками у нашій державі. Сьогодні є потреба в створенні нової технологічної системи, яка дозволила б передати великій кількості людей великий об'єм інформації і спеціальних знань. Одним з найбільш перспективних напрямів є розвиток дистанційного навчання на основі комп'ютерної і телекомунікаційної техніки. Тому потрібно визначити шляхи розв'язання актуальної наукової проблеми щодо теоретико-методологічного формування інноваційних систем та особистісно-орієнтованих технологій інформаційного механізму державного управління розвитком дистанційного навчання у ЗВО.

Метою статті є формування інноваційних систем та особистісно-орієнтованих технологій інформаційного механізму державного управління розвитком дистанційного навчання. Розвиток дистанційного навчання у ЗВО Державної служби України з надзвичайних ситуацій має визначити переваги та проблемні питання при підготовці рятувальників [3, с. 37].

Задля вдосконалення технології розвитку дистанційного навчання слід керуватися певними принципами. Методологія освіти повинна підтримувати комп'ютерні форми навчання, такі як комп'ютеризація устаткування, інформаційні засоби, комп'ютерні форми і віддалений доступ, що є суттю концепції створення і впровадження комплексу дистанційної освіти.

Дистанційне навчання, яке закріпилося в системі вищої освіти, часто плутають із заочним навчанням. Але це принципово різні речі. Заочне навчання передбачає дуже незначне спілкування з викладачем, у той час як при дистанційному навчанні використовуються сучасні он-лайн технології, що забезпечують взаємодію викладача та здобувача. Очно-заочне навчання відрізняється від освіти, яка вже входить у сферу освіти поняттям «змішане навчання», що передбачає поєднання очного та дистанційного навчання. На сучасному етапі українського держа-

вотворення триває процес динамічного розвитку, й актуальність застосування новітньо-інноваційних форм здобуття освіти стає першочерговим питанням.

Необхідність розвитку дистанційного навчання простежується у багатьох напрямках освітньої діяльності: від застосування в рамках основної освітньої програми, до використання дистанційних освітніх технологій у позаурочній діяльності. Одним з найважливіших завдань для підготовки майбутніх рятувальників є врахування індивідуальних особливостей кожного здобувача вищої освіти. Інструментами, які могли б сприяти вирішенню цього завдання, є також дистанційні освітні технології.

Якщо розглядати загальну концепцію інформаційно-телекомунікаційних технологій та технологій інформатизації освітнього процесу в Національному університеті цивільного захисту України, можна з'ясувати, що в університеті діє єдиний корпоративний інформаційно-освітній простір, який працює в режимі 24/7, складається з інформаційно-телекомунікаційних та інформаційних систем, локальних сервісів, високошвидкісних каналів доступу до мережі Інтернет, інформаційно-освітніх ресурсів, програмних комплексів для забезпечення освітнього процесу та управління ним.

Акцентуємо увагу на автоматизації управління в університеті. Даний процес забезпечує програмний комплекс «Автоматизована система управління навчальним закладом». Програмний комплекс являє собою безліч пов'язаних між собою програм, які забезпечують управління університетом в єдиному інформаційному просторі та включає модулі: навчальний модуль, деканат, абітурієнт, навчально-методичний центр, відділ персоналу та WEB-портал rozklad.nuczu.edu.ua відображення розкладу занять, успішності, робочих навчальних планів, тестування здобувачів, їх запис на вивчення навчальних дисциплін та інше. Вся інформація зберігається в спільній базі даних.

Також застосовується WEB-орієнтована система контролю знань «OpenTEST2», яка забезпечує якісне та об'єктивне тестування знань в комп'ютерних класах або через Інтернет, що особливо стало актуальним під час пандемії для забезпечення проведення занять за дистанційною формою.

Система дистанційного навчання "MOODLE НУЦЗУ" на базі платформи з відкритим кодом Moodle (moodle.nuczu.edu.ua), яка забезпечує організацію і проведення навчання за дистанційною формою, набула актуальності під час карантину.

Для забезпечення ведення електронного каталогу, автоматизованого обслуговування читачів на абонементних та доступу до електронної бібліотеки в університеті діє спеціалізований програмний комплекс електронної бібліотеки «UniLib» (books.nuczu.edu.ua). Програмний комплекс включає: електронний каталог фонду бібліотеки, повнотекстові електронні видання, книги, підручники, навчальні та методичні матеріали, електронні версії нормативних документів, а також скановані повнотекстові версії одиночних екземплярів і таких, які користуються підвищеним попитом. WEB-інтерфейс комплексу забезпечує цілодобовий доступ і пошук необхідної літератури та передбачає можливість її замовлення.

Державне управління впровадженням системи дистанційного навчання повинне розглядатися разом з системами очного, заочного навчання, екстернатом, в системі безперервної освіти. Саме так означаємо для будь-якої освітньої системи загальний концептуальний підхід. Завдяки унікальним можливостям, які надає Інтернет, особистісно-орієнтовані технології в дистанційному навчанні значно підвищують освітній рівень навчального процесу.

Сучасні комп'ютерні телекомунікації здатні забезпечити передачу знань і доступ до різноманітної навчальної інформації іноді набагато ефективніше, ніж традиційні засоби навчання. Експерименти підтвердили, що якість і структура

навчальних курсів, так само як і якість викладання при дистанційному навчанні, часто набагато кращі, ніж при традиційних формах навчання [7, с. 81]. Нові електронні технології, зокрема доступні через глобальну мережу Інтернет, можуть не лише забезпечити активне залучення учнів в навчальний процес, але і дозволяють управляти цим процесом на відміну від більшості традиційних навчальних середовищ. Інтеграція звуку, руху, образу і тексту створює нове за своїми можливостями навчальне середовище, з розвитком якого збільшиться і ступінь залучення студентів в процес навчання. Інтерактивні можливості використовуваних в системі дистанційного навчання програм і систем доставки інформації дозволяють налагодити і стимулювати зворотний зв'язок, забезпечити діалог і постійну підтримку, які неможливі у більшості традиційних систем навчання.

Основною підсистемою системи дистанційної освіти є навчально-методична підсистема. У її базі зберігаються мережеві підручники і навчальні посібники, методичні описи лабораторних практикумів, методичні вказівки з курсового і дипломного проектування, енциклопедії знань з предметних областей і тому подібне. Віртуальні лабораторії представлені прикладним програмним забезпеченням і призначені для виконання студентами лабораторних робіт і проектування.

Викладене дає загальне розуміння, що кожен здобувач вищої освіти у НУЦЗУ має можливість дистанційного доступу до цих сервісів.

Дистанційне навчання сьогодні розглядається як нова педагогічна технологія або комплекс, що використовує у взаємодії та взаємодоповненні всі відомі технології навчання, підкоряється основним законам педагогіки, хоча і трансформує їх згідно з новими умовами навчання і вимагає певного переосмислення у рамках освітніх закладів [1, с. 46; 2, с. 6]. Педагогічні технології використовують загальновідомі дидактичні принципи:

Принцип цілісності. Згідно з цим принципом дистанційна технологія навчання повинна в інтегрованому виді представляти систему цілей, методів, засобів, форм, умов навчання, забезпечуючи реальне функціонування і розвиток конкретної дидактичної системи.

Принцип відтворюваності, згідно з яким реалізація приписів технології навчання з урахуванням характеристик цього педагогічного середовища гарантує досягнення заданих цілей навчання. Дистанційна освітня технологія реалізовується в умовах типової освітньої установи при необхідному і достатньому мінімумі матеріальних засобів, людських працевитрат і часу.

Принцип адаптації. Цей принцип вимагає пристосування процесу навчання до особи студента, пізнавальних особливостей конкретного студента. В умовах дистанційної освіти ця вимога розширюється до адаптації навчального процесу, до умов місця проживання студента, умов його життєдіяльності, його фінансових спроможностей, фізіологічних властивостей та інш. Інакше кажучи, освітні послуги «йдуть» до людини, а не навпаки.

Принцип економічної доцільності. Стосовно ситуації, що склалася в умовах недостатнього фінансування сфери освіти, цей принцип набуває одне з первинних значень.

Принцип науковості, що вимагає опори на останні досягнення педагогіки, на експериментально перевірені дидактичні нововведення, дані з суміжних з дидактикою областей знання.

Принцип гнучкості, який ми розуміємо як забезпечення можливості оперативного і безперервного оновлення змісту навчання, модернізації змісту навчальних дисциплін і дидактичних матеріалів до них.

Принцип контрольованості. Цей принцип означає наявність деякого компонента в системі, який забезпечує якісну оцінку результатів реалізації технології навчання на усіх її етапах і оперативне коригування ходу освітнього процесу. В умовах реалізації дистанційної освітньої техно-

логії до цього слід додати необхідність ідентифікації особи студента.

Принцип інтерактивності розкриває провідну вимогу дидактики дистанційної освіти. Це означає, що студент повинен реально відчувати упродовж усього періоду вивчення курсу, що його навчальна діяльність протікає спільно з відповідною діяльністю викладача.

Принцип рефлексії вимагає від завдання, щоб воно повністю сприяло активізації когнітивних процесів. Провідну вимогу цього принципу можна сформулювати таким чином: навчальне завдання повинне ставити студента перед необхідністю самостійного завершення роботи з формування певної системи знань, спонукаючи його активно і свідомо осмислювати ті розумові схеми і правила, у згоді з якими він діє.

Принцип нелінійності інформаційних структур. Важливо зазначити, що він містить провідні нормативні вимоги до проектування освітньої технології в системах дистанційної освіти. В сукупності процедур пріоритет мають ті з них, які чинять безпосередню дію на механізми самоорганізації і саморегулювання систем навчання. Один із способів реалізації вимог цього принципу пов'язаний з нелінійною структурізацією процесу навчання на основі розгалужених програм вивчення дисциплін, які надають можливість враховувати мотиваційні установки, інтереси, пізнавальні і інші особливості студента.

Дистанційне навчання на сучасному етапі, безумовно, має й суттєві недоліки:

- відсутність набуття повноцінних практичних навичок, що унеможливує підготовку спеціалістів цілої низки компетентностей, наприклад профільної підготовки та окремих видів навчальних дисциплін;
- відсутність постійного контролю над здобувачами, що потребує постійної суворості самодисципліни;
- відсутність колективної взаємодії здобувачів, що негативно позначається на процесі соціалізації індивіда;

- необхідність технічного забезпечення — не кожен бажаючий навчатися має доступ до сучасних засобів комунікацій та мережі Інтернет.

Інформаційно-технологічний прогрес торкається всіх сфер життя людини, не залишивши в стороні навчально-виховний процес [4, с. 108; 6 с. 59]. Поява дистанційного навчання ознаменувала перехід традиційних методів викладання до принципово нового етапу формування взаємодії між учасниками освітнього процесу. Дистанційне навчання відкриває нові можливості для підготовки спеціалістів різного профілю, можливість підвищення кваліфікації в умовах професійної зайнятості. Поки що неясно, який досвід із цієї вимушеної стрімкої цифровізації вдасться винести і кожній окремій освітній установі, і всій системі освіти, і всім нам, хто в тій чи іншій якості зіштовхуються з цією системою і новою соціальною реальністю, яка формується навколо неї. Можливо, саме зараз для закладів освіти та всього суспільства складаються найсприятливіші умови для вироблення комплексних стратегій розвитку. Певне «затишшя» дозволить по-новому поглянути на те, що становить серцевину сучасної освіти України, краще зрозуміти, які завдання ми ставимо на найближче майбутнє і, головне, — відповісти на запитання, а чи необхідна його тотальна трансформація у контексті цифровізації? Очевидно, що пандемія коронавірусу та воєнний час значно прискорили ті процеси, які останніми роками відбувались в системах вищої освіти різних країн. Одночасно виявились і серйозні проблеми, насамперед — у доступі до якісної освіти. Ліквідація того, що одержало назву «цифрова нерівність», стає одним із важливих завдань, яке при послідовному вирішенні призведе до значних змін в управлінні цією сферою та серйозних зрушень у фінансових механізмах забезпечення її діяльності. Дискусії про нову цифрову реальність та трансформації соціальної сфери йдуть вже досить давно, проте саме зараз ці зміни відчуються з найбільшою гостро-

тою. Зараз буквально на очах відбувається переосмислення навчання як важливої соціальної практики. У сформованих умовах прискорена цифровізація стає своєрідною перевіркою на міцність НУЦЗУ та інших закладів вищої освіти системи ДСНС, національної освітньої системи і, що може бути найважливішим, — здатність людства до кооперації в умовах великих викликів.

У процесі дослідження визначено шляхи розв'язання актуальної наукової проблеми щодо формування інноваційних систем розвитку державного управління дистанційним навчанням у ЗВО Державної служби України з надзвичайних ситуацій. Практика державного управління в даному випадку є сукупністю технічних, організаційно-методичних і нормативно-правових заходів, які формують сприятливі перспективи для якнайповнішого використання переваг нової моделі освіти, а також адаптації до реальних потреб рятувальників у ЗВО Державної служби України з надзвичайних ситуацій.

Визначено особистісно-орієнтовані технології інформаційного механізму державного управління розвитком дистанційного навчання. Перехід до дистанційної освіти, зокрема у період воєнного стану, привів до перегляду методик освіти. Головною проблемою розвитку дистанційного навчання є створення нових методів і технологій навчання, що відповідають телекомунікаційному середовищу спілкування. У цьому середовищі яскраво проявляється та обставина, що споживачі інформації не є пасивними, навпаки, в процесі навчання вони створюють власне розуміння предметного змісту навчання. Навчальні матеріали повинні інтегруватися в систему засобів, погоджених як за своїм змістом, так і за особливостями призначеного для користувача інтерфейсу, за вимогами до програмно-апаратної платформи, форматами даних і тому подібне. Виконання цих вимог визначається характеристиками інструментальних засобів, що використовуються у виробничій підсистемі для розробки мережевих підручників.

В період воєнного стану система дистанційного навчання у Національному університеті цивільного захисту України продемонструвала низку яскравих переваг. Вона надає можливість пройти повний курс підготовки з обраної дисципліни, не покидаючи місця проживання; забезпечує якісні темпи навчання, які встановлюються відповідно до можливостей здобувача і не залежать від географічного положення та часу; є комерційно вигіднішою, що обумовлено доступністю освітніх ресурсів; допускає одночасну професійну підготовку великої кількості здобувачів; гарантує рівні права здобуття знань незалежно від місця проживання, соціального статусу та матеріальної забезпеченості.

Література

1. *Ажажа М. А.* Реформування вищої освіти як пріоритетний напрям державної політики України // Державне і муніципальне управління: теорія, методологія, практика: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 1-2 берез. 2019 р. / Класич. приват. ун-т. Запоріжжя : КПУ, 2019. С. 44–47.

2. *Домбровська С. М.* Теоретичні аспекти формування механізмів державного управління у реформуванні вищої освіти України // Державне будівництво: електрон. наук. фах вид. / Харк. регіон. ін-т

держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2010. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2010_2_9.

3. *Сиченко В. В.* Механізми регулювання системи освіти: сучасний стан та перспективи розвитку : монографія. Донецьк : Юго-Восток, 2010. 400 с.

4. *Садковий В. П.* Сучасні технології впровадження державних механізмів щодо розробки нових напрямів розвитку вищої освіти // Державне управління та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. / Дніпропетр. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Дніпропетровськ, 2014. Вип. 1 (20). С. 107–116.

5. *Хмиров І. М.* Механізми дистанційного навчання у вищих навчальних закладах ДСНС України // Проблеми і шляхи забезпечення якості вищої освіти щодо підготовки фахівців у сучасних умовах : зб. матеріалів інтернет-конф. з проблем вищої освіти і науки (11 листоп. 2016 р.). Харків : ХНАДУ, 2016. С. 74–76.

6. *Nyborg P.* Higher education as public good and a public responsibility // Higher education in Europe. 2004. № 3. P. 55–61.

7. *The Encyclopedia of Higher Education.* Pergamon Press. Oxford ; New York ; Tokio : First Edition: V. 1: National System of Higher Education, V. 2, 3: Analytical Perspectives, V. 4: Academic Disciplines and Indexes. 2010. P. 80–82.

08.02.2023

Відомості про авторів:

Садковий Володимир Петрович — доктор наук з державного управління, професор, ректор, Національний університет цивільного захисту України; Харків, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7054-671X>

Хмиров Ігор Михайлович — доктор наук з державного управління, доцент, старший науковий співробітник наукового відділу з проблем цивільного захисту та техногенно-екологічної безпеки науково-дослідного центру; Національний університет цивільного захисту України; Харків, Україна; email: khmyrov7771@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7958-463X>

Цифровізація наукової бібліотеки ЗВО: сучасний стан та перспективи

Світлана Бережна,
Олена Коробкіна

Уряд України визначив цифрову трансформацію як один з пріоритетів розвитку країни. Міністерство освіти і науки України активно долучається до реалізації цього напрямку. МОН України підготувало та пропонує для громадського обговорення проект Концепції цифрової трансформації освіти і науки на період до 2026 року, «...яка представляє комплексне системне стратегічне бачення цифрової трансформації цих сфер та відповідає засадам реалізації органами виконавчої влади принципів державної політики цифрового розвитку, що затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 30 січня 2019 р. №56, а також пріоритетним напрямом та завданням (проектом) цифрової трансформації на період до 2023 року, схваленим розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 лютого 2021 року № 365-р» [8].

Так, в Стратегії цифровізації ХНПУ імені Г. С. Сковороди на 2021 — 2025 роки передбачено впровадження технологій та цифрових інструментів для оптимізації роботи університету, покращення якості навчання та досліджень, підвищення ефективності управління та розвитку університетського співтовариства [12].

Серед основних напрямків цифровізації університету визначено:

- створення цифрового освітнього середовища, яке є доступним та сучасним;
- розвиток цифрової компетентності учасників освітнього процесу;
- централізація електронних послуг та сервісів для науковців [12].

Наукова бібліотека в цифровому просторі університету повинна стати ключовим інструментом для забезпечення якісної освіти та наукових досліджень. Цифровізація визначає вектори розвитку університетської бібліотеки, суттєво впливає на модель бібліотечної діяльності, трансформацію традиційних функцій наукової бібліотеки, розширення бібліотечних послуг та сервісів.

Різноманітним аспектам забезпечення цифрової трансформації бібліотек присвячена низка наукових публікацій вітчизняних науковців [2–5, 7, 9–11, 13].

В роботі «Наукова бібліотека: від е-каталогу до е-науки» В. Копанєвої [9] описано засади переходу від розрізнених модернізацій до системних функціональних і структурних трансформацій наукової бібліотеки та охарактеризовано новий напрям її діяльності — формування інформаційно-технологічної інфраструктури е-науки.

В статті «Розвиток бібліотеки в цифровому середовищі» В. Копанєвої [10] здійснено моніторинговий аналіз структурно-функціонального розвитку бібліотеки в цифровому середовищі. Відзначено потребу забезпечення інтеграційних тенденцій у формуванні та використанні традиційних й електронних інформаційних ресурсів.

Цифрову трансформацію університетів детально розглянуто в роботі В. Гужви [4], який вважає, що результатом цифровізації закладів вищої освіти повинно бути створення єдиного інформаційного простору (ЄІП) та впровадження інформаційних технологій в усі бізнес-процеси.

Визначення та виокремлення ролі цифрової трансформації бібліотек в довгостроковій перспективі розглянуто в роботі О. Івашкевич [7]. В результаті дослідження було проаналізовано першочергові кроки цифровізації наукових бібліотек, особливості використання платформ, сервісів віртуального середовища та шерінгових продуктів. Досліджено тенденції щодо подальших дій у нарощенні темпів цифровізації.

В аналітичній записці «Цифрові бібліотечні ресурси та сервіси підтримки наукових досліджень: сучасні підходи та роль у науковій комунікації» [14] аналізується міжнародний та вітчизняний досвід впровадження інтелектуальної бібліотечної системи підтримки наукових досліджень.

Проаналізовані джерела досліджують сучасний стан і перспективи цифрової трансформації бібліотек України, зокрема університетських бібліотек.

Університетська бібліотека в сучасному світі цифрових технологій зберігає свою важливу роль. Наукова бібліотека ХНПУ імені Г. С. Сковороди продовжує виконувати своє основне традиційне завдання — забезпечення доступу до інформації, зберігання та популяризацію знань, але з урахуванням нових цифрових технологій. Для забезпечення учасників освітнього процесу, підтримки наукових досліджень в університеті колектив наукової бібліотеки «активно створює власні інформаційні ресурси, розвиває онлайн-сервіси для користувачів, формує власний інформаційний контент у мережі Інтернет» [1]. До основних переваг цифровізації бібліотеки університету можна віднести наступні:

- швидкий та зручний доступ до інформації для користувачів бібліотеки з будь-якого місця, де є Інтернет, та в будь-який час;
- можливість взаємодії з документами, включаючи пошук, сортування, збереження, відтворення та інші операції;
- збереження та оновлення бібліотечних ресурсів в електронному

форматі, що дозволяє ефективно використовувати бібліотечний простір;

- розширення асортименту бібліотечних послуг;
- підвищення якості обслуговування користувачів за рахунок покращення доступності та зручності використання бібліотечних ресурсів;
- збільшення числа дистанційних користувачів бібліотеки та підвищення її престижу;
- більш широкий, відкритий доступ до оцифрованих рідкісних і цінних видань з фонду наукової бібліотеки [1].

Функціонування бібліотеки в умовах цифровізації організовано на основі:

- збереження та розширення доступу до традиційних джерел інформації — фонду друкованих видань, фахових періодичних видань, інших видів документів.

Це передбачає зберігання та оновлення традиційних бібліотечних фондів, а також забезпечення їх доступності за допомогою цифрових технологій;

- розробки, забезпечення доступу до електронних ресурсів власної генерації, вітчизняних та міжнародних електронних ресурсів.

Для забезпечення цифрової присутності бібліотека використовує власні електронні ресурси: електронний каталог, електронну бібліотеку, електронний архів (репозитарій) університету, інформаційно-пошуковий ресурс «Наукометричні профілі науковців ХНПУ імені Г. С. Сковороди», веб-сторінку наукової бібліотеки на сайті університету.

Користувачі бібліотеки мають локальний та віддалений доступ до міжнародних баз даних Scopus, Web of Science, ScienceDirect, до ресурсів платформи Research4Life.

З фаховими періодичними виданнями можна ознайомитися, використовуючи інформаційні ресурси «Наукова періодика України» ТОВ «Видавнича служба УРАН», «Наукова періодика України» Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, доступ до яких нада-

ється зі сторінки наукової бібліотеки на сайті університету;

- *створення цифрових колекцій.*

Наприкінці 2022 року до 300-річчя з дня народження видатного українського філософа, просвітителя, педагога Г. С. Сковороди науковою бібліотекою розпочато роботу над створенням цифрової колекції «Рідкісні та цінні видання з фондів НБ ХНПУ імені Г. С. Сковороди». Було оцифровано видання: Сковорода Г. С. Сочинения : юбил. изд. : (1794 — 1894) / Г. С. Сковорода ; собр. и ред. Д. И. Багалием. Харьков : Тип. губерн. правления, 1894. СХХХІ, 132. 352 с. : рис. (Сборник Харьковского Историко-филологического общества, т. 7) [1]. Оцифровані видання колекції розміщено в репозитарії університету, в фонді наукової бібліотеки;

- *розвитку інформаційної грамотності та навичок користувачів.*

В умовах дистанційного навчання в університеті співробітники наукової бібліотеки надають підтримку для підвищення інформаційної грамотності користувачів, проводять онлайн-тренінги для здобувачів вищої освіти з питань пошуку, оцінки та використання інформації в цифровому середовищі, з академічної доброчесності в освітньому просторі, заняття з інформаційної культури для здобувачів освіти першого року навчання;

- *розвитку нових форматів онлайн-послуг для користувачів.*

Значним попитом користуються онлайн-послуги зі складання та редагування списків використаних джерел до наукових публікацій за вітчизняними та міжнародними стандартами, визначення шифрів УДК до наукових публікацій.

- *забезпечення веб-присутності бібліотеки, підтримки зв'язку з користувачами бібліотеки.*

Для підтримки зв'язку з користувачами бібліотека використовує ефективний інформаційний ресурс — веб-сторінку, яка забезпечує зручний 24/7 доступ до електронних ресурсів бібліотеки, наукометричних баз даних, різноманітних джерел інформації.

Ефективним інструментом популяризації бібліотеки, її ресурсів, читання є соціальні мережі. Бібліотека представлена у Фейсбуці, в Інстаграм, має свій канал на You Tube. На початку 2023 року з метою комунікації зі своїми користувачами науковою бібліотекою створено публічний канал в Телеграм: @Library_hnpu_Scovoroda [1];

- *розвитку співпраці та партнерства з іншими бібліотеками та інституціями, які працюють у сфері цифрових технологій.*

Наукова бібліотека ХНПУ імені Г. С. Сковороди є учасницею Харківського зонального методичного об'єднання бібліотек закладів вищої освіти Полтавської, Сумської та Харківської областей.

Книгозбірні вишів Харківського зонального методичного об'єднання надають низку нових послуг своїм читачам: доступ до онлайн-ресурсів, до відцифрованих колекцій, допомагають опанувати електронне середовище. Електронні ресурси, як придбані, так і створювані самою організацією, безумовно, впливають на якість освіти, на ефективність роботи бібліотекарів, на її організацію загалом. Бібліотеки упроваджують абсолютно нові послуги щодо пошуку, доставки та використання інформації не тільки для своїх читачів, але і для віддалених користувачів з усього світу» [6].

У рамках Меморандуму про співпрацю, підписаному між ХНПУ імені Г. С. Сковороди та університетом Кардіфф Метрополітан (Cardiff Metropolitan University), протягом 2022 — 2023 років відбулись робочі зустрічі між колективами наукових бібліотек ХНПУ імені Г. С. Сковороди та Cardiff Metropolitan University. Під час зустрічей йшлося про обмін цифровими ресурсами, надання доступу до електронних ресурсів бібліотеки Кардіффського університету, проведення спільних заходів.

Отже, цифрова трансформація наукової бібліотеки є процесом, що відбувається внаслідок змін у способах доступу до інформації, використанні нових технологій для покращення послуг та підвищення ефективності роботи бібліотеки.

Література

1. *Бережна С. В. Коробкіна О. Г.* Цифровізація наукової бібліотеки ХНПУ імені Г. С. Сковороди // Цифрова трансформація освіти та науки : матеріали І Всеукр. наук.-практ. конф., 2–3 берез. 2023 р. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди [та ін.] ; [редкол.: Ю. Д. Бойчук (голов. ред.) та ін.]. Харків, 2023. С. 12–20. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/10952>
2. *Воскобойнікова-Гузєва О. В.* Соціокомунікаційна діяльність провідних бібліотек України в новітніх умовах // Бібліотечний вісник. 2016. № 1 (231). С. 12–17. URL: file:///C:/Users/Admin/Downloads/bv_2016_1_4.pdf
3. *Гранчак Т. Ю.* Орієнтири розвитку бібліотек у середовищі покоління Z // Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук. 2019. Вип. 3. С. 20–35. URL: file:///C:/Users/Admin/Downloads/ujlis_2019_3_4.pdf
4. *Гужва В. М.* Цифрова трансформація університетів // Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2019. № 21. С. 59–604. URL: <http://srd.pgasa.dp.ua:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/2448/Huzhva.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
5. *Діджиталізація бібліотечної справи: інструменти та методи реалізації (архів анонсів подій).* Бібліотека Сумського державного університету / Сум. держ. ун-т. URL: <https://library.sumdu.edu.ua/>
6. *Журавльова І. К.* Бібліотеки вишів Харківського зонального методичного об'єднання: нова якість роботи // Бібліотечний вісник. 2013. № 3(215). С. 3–8. URL: <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/8936>
7. *Івашкевич О. В.* Цифрова трансформація бібліотек України: сьогодення та перспективи // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2021. № 2. С. 50–56. URL: <http://journals.urau.ua/bdi/article/view/238782>
8. *Концепція цифрової трансформації освіти і науки.* URL : <https://mon.gov.ua/ua/news/konceptsiya-cifrovoyi-transformaciyi-osviti-i-naukimon-zaprosnyue-do-gromadskogo-obgovorennya>
9. *Копанєва В. О.* Наукова бібліотека: від е-каталогу до е-науки // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2016. № 3. С. 4–10. URL: file:///C:/Users/Admin/Downloads/bdi_2016_3_3.pdf
10. *Копанєва В. О.* Розвиток бібліотеки в цифровому середовищі // Бібліотека в умовах сучасності і конструювання майбутнього : матеріали наук.-практ. конф. [до 110-ї річниці заснування ВОУНБ ім. К. А. Тімірязєва], 12 верес. 2017 р., Вінниця / Вінниц. обл. універс. наук. б-ка ім. К. А. Тімірязєва. Вінниця, 2017. 1 електрон. оптич. диск (CD-ROM). Назва з диску.
11. *Кухарчук Є. О.* Поглиблення взаємодії бібліотеки з цифровою наукою: організаційно-методичні засади / Є. О. Кухарчук, В. О. Копанєва // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : зб. наук. пр. / Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України ; редкол.: Н. Кунанець (голов. ред.) [та ін.]. 2020. Вип. 60. С. 177–187. URL: file:///C:/Users/Admin/Downloads/nbnbuimviv_2020_60_13.pdf
12. *Стратегія цифровізації Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди на 2021–2025 рр.* URL : http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/Normat_dokum/Piojenn/Strategiya_zufrovi_sazii.pdf
13. *Цифрова трансформація освіти і науки: теорія і практика : зб. наук. пр. / Ін-т інформ. технологій і засобів навч. ; за ред. В. Ю. Бикова, А. В. Яцишин.* Київ : ФООП Ямчинський О. В., 2019. 123 с.
14. *Цифрові бібліотечні ресурси та сервіси підтримки наукових досліджень: сучасні підходи та роль у науковій комунікації: аналітична записка / К. В. Лобузїна, Л. А. Дубровіна, С. С. Гарагуля, В. М. Горювий; відп. ред. Л. А. Дубровіна ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського.* Київ, 2020. 60 с. URL: <file:///C:/Users/Admin/Downloads/er-0003844.pdf>

06.05.2023

Відомості про авторів:

Бережна Світлана Вікторівна — доктор філософських наук, професор, проректор з наукової, інноваційної і міжнародної діяльності; Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди; Харків, Україна; email: prorector_berezhna@hnpu.edu.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7629-2175>; Google Scholar.

Коробкіна Олена Геннадіївна — директор наукової бібліотеки; Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди; Харків, Україна; email: korobkina.olena@hnpu.edu.ua; ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-8563-8354>.

Фізичний стан здобувачів вищої освіти в умовах дистанційного навчання

Оксана Мкртічян

В сучасному житті людини багато нового в галузі комп'ютерних технологій та розвитку штучного інтелекту. Не минули нові технології освітній процес у ЗВО. Дистанційне навчання набуло величезного розвитку і передбачає отримання знань без відвідування спеціальних навчальних закладів, без особистого контакту з викладачем. Тому, в останній час багато вчених спостерігають зниження рівня фізичного здоров'я, фізичної підготовленості, підвищення захворюваності студентської молоді, зниження рівня рухової активності через великий об'єм та інтенсивність навчального розумового та психоемоційного напруження [1, 2]. За даними Міністерства освіти і науки України 36 % учнів загальноосвітніх шкіл мають низький рівень фізичного здоров'я, 34 % — нижче за середній, 23 % — середній, 7 % — вище середнього і лише 1 % — високий. Відхилення у стані здоров'я мають майже 90 % студентів, а понад 50 % з них — незадовільну фізичну підготовку [3, с. 135].

Оперативна оцінка показників фізичного розвитку здобувачів вищої освіти та адекватний вплив на них є передумовою ефективного виконання основних завдань процесу фізичного виховання у ЗВО [4, с. 191].

Проблемі здоров'я та фізичного стану студентської молоді присвячено багато наукових досліджень, а саме: характеристиці показників морфо-функціонального стану здобувачів вищої освіти ЗВО (А. Драчук, В. Романенко, С. Гудима, 2014); оцінці їх індексних показників та захворюваності (І. Кенсицька, 2017); дослідженню фізич-

ного розвитку особистості певних вікових груп (А. Хохла, О. Карпюк, О. Базилевич, 2015); дослідженню рівня розвитку фізичних якостей молоді (М. Носко, А. Кривенко, 2000); рівню фізичного здоров'я та фізичної підготовленості здобувачів вищої освіти (О. Блавт, 2012); окремим показникам зазначеної проблеми, а саме функціональному стану серцево-судинної системи (І. Павленко, 2015.) та інші.

Зазначені та інші наявні результати сучасних наукових досліджень підтверджують проблемний стан питання. Вони мають велику теоретичну та практичну цінність для багатьох галузей знань. Проте, за нашою думкою, недостатньо наукових робіт присвячено проблемі фізичного стану студентської молоді саме в період вимушеного дистанційного навчання, яке характеризується зовсім іншими психолого-педагогічними та організаційними умовами. Вважаємо, що обрана тема наукового дослідження є актуальною та такою, що доповнить існуючі дані та надасть нові емпіричні результати, виходячи з зазначених умов навчання.

Мета роботи: визначити констатуючий рівень фізичного стану здобувачів вищої освіти Харківського національного економічного університету ім. С. Кузнеця в умовах дистанційного навчання.

Завдання дослідження:

1. Визначити стан вивченості питання щодо проблеми фізичного стану здобувачів вищої освіти в умовах дистанційного навчання в науковій літературі з метою актуалізації теми дослідження.

2. Проаналізувати наявні методи (методики) для дослідження деяких по-

казників фізичного стану здобувачів вищої освіти з метою застосування найоптимальніших. Провести констатуюче експериментальне дослідження рівня фізичного стану здобувачів вищої освіти ХНЕУ ім. С. Кузнеця.

3. Зробити висновки за проведеним дослідженням та надати практичні рекомендації щодо оптимізації працездатності здобувачів вищої освіти.

Дослідження проводилося серед здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти 1–2 року навчання, що за станом здоров'я віднесені до основної та підготовчої медичної групи, з жовтня по листопад 2022 р. В дослідженні взяли участь 112 здобувачів вищої освіти.

Дослідження проводилось дистанційно, використовувалась персональна навчальна система. Було розроблено інструкцію та методичні рекомендації щодо участі в дослідженні.

Методи дослідження: теоретичний аналіз та узагальнення, антропометричні, фізіологічні, методи математичної статистики.

Для моніторингу фізичного стану існує багато методів, більшість з яких є складними або не завжди доступними для застосування. Постає завдання пошуку найоптимальніших методів (методик) щодо визначення показників фізичного стану та фізичного розвитку.

Таблиця 1

Аналіз методик оцінки функціонального стану серцево-судинної системи

Проба	Предмет дослідження	Обладнання	Тривалість оцінки (хв.)	Недоліки
Проба Руф'є	Визначення рівня функціонального стану серцево-судинної системи, відновлення частоти серцевих скорочень	Секундомір	7	Оцінює деякі аспекти фізичного стану.
Степ-тест	Визначення рівня фізичного стану, відновлення частоти серцевих скорочень	Сходи, секундомір	10–15	Оцінює деякі аспекти фізичного стану; вимагає багато часу для визначення. Тільки для здорових людей
Методика Є.А. Пирогової	Визначення рівня фізичного стану	Комп'ютер, ваги, ростомір, тонометр	7	Не оцінює реакцію серцево-судинної системи на навантаження
Проба Мартіне-Кушелевського	Визначення рівня функціонального стану серцево-судинної системи, відновлення частоти серцевих скорочень	Секундомір	10–15	Оцінює деякі аспекти фізичного стану; вимагає багато часу для визначення
Проба Генча	Оцінка функцій дихальної системи	Секундомір	5	Оцінює деякі аспекти фізичного стану

Нами проаналізовано деякі методики оцінки фізичного стану людини з метою знайти найоптимальнішу для вирішення

завдань дослідження. В ході аналізу було з'ясовано, що такою методикою є проба Руф'є.

Таблиця 2

Аналіз наявних зросто-вагових індексів

Індекс	Оперативність	Доступність	Гендерні особливості	Шкала оцінювання
Індекс Брока — Брукша	+	+	–	+
Індекс Соловьева	+	+	+	+
Індекс Кетле	+	+	–	+
Формула Петровського	+	+	–	+
Формула Бернгарда	+	+	+	–
Індекс Хоске	+	+	+	+
Метод Егорова — Левитського	+	+	+	+

Проаналізувавши наявні методики, ми дійшли висновку, що проводити оцінку зросто-вагових показників в домашніх умовах здобувачам вищої освіти цілком можливо. Розглянуті росто-вагові показники не вимагають спеціалізованого обладнання, досить прості в аналізі результатів і не вимагають багато часу для збору антропометричних даних. Кожен із росто-вагових показників має свої переваги і недоліки. Ми проаналізували їх за такими критеріями: оперативність, доступність, гендерні відмінності, наявність

шкали оцінювання та вважаємо, що індекс Кетле є найоптимальнішим для нашого дослідження — методика не тільки легка в застосуванні, але й має чітку шкалу оцінки результатів; підходить як для хлопців, так і для дівчат.

Результати констатуючого дослідження фізичного стану здобувачів вищої освіти. Для того щоб з'ясувати, чи є достовірні розбіжності відсоткових часток в досліджуваних показниках між хлопцями та дівчатами, ми використали багатофункціональний критерій Фішера.

Таблиця 3

Кількісні результати оцінки функціонального стану серцево-судинної системи студентів ($n = 104$)

Фізичний стан (коефіцієнт)	Кількість	%	Дівчата	%	Хлопці	%	Коефіцієнт (ϕ)емп.	Достовірність (P)
менше 3	15	14,42	10	9,62	5	4,81	1,27	0,1
7–9	33	34,62	28	26,92	5	4,81	0,9	0,2
3–6	36	37,73	29	27,88	7	6,73	0,5	0,4
10–14	18	16,35	16	15,38	2	1,92	1,37	0,01
15 і вище	2	1,92	–	–	2	1,92	–	–
Усього	104	100	83	79,81	21	20,19	–	–

Примітка: $\phi_{кр} = 2,31$

Аналізуючи дані, наведені в табл. 3, зазначаємо, що переважна більшість результатів знаходиться в межах норми; між хлопцями та дівчатами немає достовірних відмінностей в показниках за результатами обстеження. В свою чергу, викликає занепокоєння кількість студентів, що мають (за результатами

даного обстеження) серцеву недостатність (18,27 %), що може свідчити про низку причин різного походження, у тому числі брак загальної та спеціальної рухової активності, внаслідок чого знижено адаптаційні можливості серцево-судинної системи до навантаження.

Таблиця 4

Кількісні результати оцінки зросто-вагових показників у студентів ($n = 110$)

Зросто-ваговий індекс	Кількість	%	Дівчат	%	Хлопців	%	Коефіцієнт (ϕ) емп.	Достовірність (P)
<17,5	7	6,36	6	5,45	1	0,91	0,22	0,41
17,5–18,5	18	16,36	14	12,73	4	3,64	0,58	0,28
18,6–22,9	71	64,55	61	55,45	10	9,09	1,17	0,12
23,0–27,4	11	10	8	7,27	3	2,73	0,85	0,2
27,5–29,9	1	0,91	1	0,91	–	–	–	–
30,0–34,9	1	0,91	1	0,91	–	–	–	–
35,0–39,9	–	–	–	–	–	–	–	–
>40,0	1	0,91	–	–	1	0,91	–	–
Усього	110	100	91	82,73	19	17,27	–	–

Примітка: $\phi_{кр} = 2,31$

Аналізуючи дані, наведені в табл. 4, зазначаємо, що між хлопцями та дівчатами немає достовірних відмінностей в зросто-вагових показниках за результатами

обстеження. Зросто-вагові показники переважної кількості студентів знаходяться в межах норми.

Таблиця 5

Кількісні результати оцінки самопочуття, активності та настрою студентів за середніми показниками методики САН (самопочуття, активність, настрій) ($n = 112$)

Категорії	Самопочуття	Активність	Настрій
Середній бал	5,16 ± 0,42	5,09 ± 0,4	5,26 ± 0,13

Аналізуючи дані, наведені в табл. 5, можна зазначити, що функціональний стан досліджуваних здобувачів вищої освіти знаходиться в межах норми за середніми показниками (5,0–5,5 балів, згідно з ключем до тесту). Проте, результати оцінки функціонального стану серцево-судинної системи свідчать про серцеву недостатність у 18,27 %. На нашу думку, це пояснюється тим, що молодь не може об'єктивно оцінити свій фізичний стан. Вважаємо за необхідне формування в здобувачів вищої освіти компетентності самодіагностики фізичного стану.

Доведено, що проблема визначення та оптимізації рівня фізичного стану в період дистанційного навчання є недостатньо вивченою та потребує подальшого наукового дослідження. Визначено оптимальні методи (методики) щодо дослідження деяких показників фізичного стану. Такими є: індекс Кетле (визначення індексу маси тіла), проба Руф'є (визначення функціонального стану серцево-

судинної системи), САН (самопочуття, активність, настрій) — визначення оперативного функційного стану. За результатами експериментального дослідження було встановлено, що більшість показників, що визначались, знаходяться в межах норми.

Практичні рекомендації щодо оптимізації фізичного стану студентів:

- створення чіткого ритму та режиму навчального процесу, регулярні відвідування дистанційних занять з фізичного виховання (згідно з робочою навчальною програмою);
- використання різних форм та засобів фізичного виховання (ранкова гігієнічна гімнастика, фізкультпаузи та фізкультхвилинки протягом навчального дня, відвідування спортивних секцій за місцем проживання, загартування тощо);
- раціональне харчування, дотримання норм та правил особистої гігієни, охорони праці;

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА УПРАВЛІННЯ

- систематичне проведення самоконтролю фізичного стану (ведення щоденника);

- організація раціонального (активного та пасивного) відпочинку.

Використання засобів психоемоційного відновлення:

- організація сприятливих зовнішніх умов щодо навчання, створення позитивного емоційного фону;

- переключення уваги, думок, самозаспокоєння, самопідбадьорення, самонакази;

- психорегулюючі засоби та відновлювальні заходи (читання книг, слухання музики, екскурсії, відвідування музеїв, виставок, театрів, настільні ігри (за можливістю).

Література

1. Катерина У., Андрєєва О. Соціально-педагогічні передумови впровадження навчально-оздоровчих комплексів у процесі фізичного виховання студентів // Молодіж. наук. вісник Східноєвропейського нац. ун-ту ім. Лесі Українки. 2014. Вип. 14. С. 18–22.

2. Садовський О., Андрєєва О. Аналіз передумов розробки технології формування рекреаційної культури студентської молоді // Молодіж. наук. вісник Східноєвропейського нац. ун-ту ім. Лесі Українки. 2015. № 20. С. 39–44.

3. Павленко І. О. Фізичний стан як показник здоров'я студентів вищих навчальних закладів // Актуальні проблеми фізичного виховання різних верств населення. Харків : ХДАФК, 2016. С 135–139.

4. Хохла А. І., Карпюк О. В., Базилевич О. С. Аналіз показників фізичного розвитку студентської молоді // Physical education, sport and health culture in modern society. 2015. Вип. 3 (31). С. 191–194.

16.02.2023

Відомості про автора:

Мкртічан Оксана Альбертівна — доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри здорового способу життя та безпеки життєдіяльності; Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця; Харків, Україна; e-mail: oksana.mkrtychan@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4962-3631>

Засоби впливу на працездатність здобувачів вищої освіти на заняттях з фізичного виховання

Артем Чередніченко

Вивчення та оцінка працездатності молоді на заняттях з фізичного виховання необхідні насамперед з позиції соціально-гігієнічного підходу, заснованого на медико-статистичних показниках, педагогічних спостереженнях філософсько-соціологічного осмислення. Перше — це оцінка фізичного стану; друге — оцінка свого самопочуття, бажання вчитися і бути готовим до праці та формування здорових потреб у життєдіяльності. Фізичний стан характеризується ступенем готовності людини виконувати м'язові та трудові навантаження різного характеру в певний відрізок часу, що залежить від рівня фізичних якостей та функціональних можливостей окремих систем організму.

Постає питання збереження та відновлення працездатності, а також енергетичних ресурсів організму. Існує багато наукових напрямів та спеціальностей, які досліджують таку проблему, а саме: медицина, охорона праці, гігієна та інші. Також вирішення цих завдань покладено на фізичне виховання різних груп населення. В межах зазначеної спеціальності науковцями вивчаються питання оптимізації та відновлення працездатності шляхом створення певних психолого-педагогічних умов, до яких відносяться: створення чіткого ритму та режиму освітнього процесу; регулярні спеціально-організовані та самостійні заняття з фізичного виховання, використання його різних форм та засобів (ранкова гігієнічна гімнастика, фізкультпаузи та фізкультхвилинки

протягом навчального дня; відвідування спортивних секцій за місцем проживання, загартування тощо); раціональне харчування, дотримання норм та правил особистої гігієни, охорони праці, систематичний контроль та самоконтроль різних показників фізичного стану; організація раціонального (активного та пасивного) відпочинку; використання засобів психоемоційного відновлення, організація сприятливих зовнішніх умов щодо навчання, створення позитивного емоційного фону, переключення уваги, думок, відновлювальні заходи (читання книг, слухання музики, екскурсії, відвідування музеїв, виставок, театрів, за можливістю тощо). Аналіз використання засобів музичної виразності до зазначеної проблеми показав, що питання залишається недостатньо вивченим. Різнобічний вплив музики на психофізичний стан людини обумовив застосування її до оптимізації та відновлення працездатності.

Автори [1–3] зазначають, що певні музичні лади можуть викликати або посилити збудження та впливати на стан організму; раціональне використання різних компонентів музики допомагає людині протягом праці та відпочинку. Проблемі впливу музики на людину присвячено багато сучасних наукових досліджень, переважна більшість з яких стосується впливу музики з лікувально-профілактичною метою (В. С. Гриньова (2015), М. Крет, Н. Левчук (2021), Л. М. Литвинчук (2015), О. С. Стеценко, В. М. Пестунов з авт. (2010), Т. Демчук (2013) та інші. Ав-

тори О. В. Нарішкіна, В. В. Плохих (2015), О. В. Гант, І. Г. Біленька (2019), Л. М. Литвинчук (2015), А. А. Голева, Ю. В. Тьомкіна (2017), О. В. Шевяков, Я. А. Славська (2016), І. М. Мельник, А. Е. Усікова (2014), В. О. Баранова, А. В. Копитова (2016), О. В. Бажан (2017), О. В. Гевко, Є. Б. Яворська (2016), вивчали вплив певних музичних жанрів та напрямів, а також окремих засобів музичної виразності. Деякі автори К. П. Дьомін, С. П. Дьомін (2009), О. В. Гант, І. Г. Біленька (2019) пропонували застосовувати власне музикування доступними засобами. Авторами О. В. Нарішкіною, В. В. Плохих (2015), О. В. Гантом, І. Г. Біленькою (2019), Я. А. Славською (2016), І. М. Мельник, А. Е. Усіковою (2014) проведено експериментальні дослідження з зазначеної проблематики. З огляду науково-методичної літератури також можна зазначити недостатню вивченість питання впливу форми та змісту музичного твору, його окремих засобів музичної виразності, а також музичних жанрів та напрямів на працездатність та відновлення. Також ми вважаємо, що недостатня кількість досліджень має емпіричні результати. Переважна більшість розглянутих наукових досліджень проводилась різними фахівцями з різних галузей знань та певна з них — фахівцями з фізичного виховання. Зважаючи на зазначені положення, вважаємо обрану тему актуальною, що потребує подальшого наукового дослідження та розширення наукових показників саме в галузі фізичного виховання.

Результати дослідження показано у табл. 1.

Аналіз за предметом дослідження довів, що всі без винятку автори зазначають, що певна музика позитивно впливає на функційний стан людини, 9 авторів зазначають, що музика (музикотерапія) має лікувальний (терапевтичний вплив). Проте недостатня кількість досліджень присвячена тому, що саме впливає на людину: музичні жанри та напрями (8 авторів), окремі засоби музичної виразності (бавторів), власне музикування на шу-

мових та інших інструментах (активне музикування) — 2 автори та форма (зміст) твору (1 автор). На наш погляд, недостатньо сучасних наукових праць присвячено лабораторним експериментальним дослідженням за даною проблематикою (4 автори). За думкою фахівців, особливої уваги потребує саме зміст музичного матеріалу та його вплив на людину. Більшість досліджень торкаються деяких засобів музичної виразності, а саме — темпу, мелодії, динаміки, ладу. Значно менше досліджень присвячено метроритмічній характеристиці музичного матеріалу та його формі. Ми вважаємо, що зазначена проблема повністю не вирішена та потребує теоретичного та експериментального дослідження. В освітній програмі з фізичного виховання ХНЕУ ім. С. Кузнеця є теми, що присвячені психічній саморегуляції та відновленню працездатності після навчального (трудового) навантаження. Ми вважаємо, що психолого-педагогічний напрямок відновлення та відпочинку (засобом якого є музичний матеріал), в поєднанні з іншими напрямками, буде сприяти вирішенню питання якнайшвидшого позитивного впливу на функційний стан здобувачів вищої освіти.

Результати анкетування показано на рис. 1–3.

За результатами опитування можна зазначити, що переважна більшість здобувачів вищої освіти (97,09 %) вважають, що музичний супровід самостійних занять фізичними вправами позитивно впливає на їх рівень самопочуття, активності та настрою; 63,11 % вважають розважальну музику найкращим жанром та однакова кількість респондентів (24,27 %) вважають, що народна музика та інші музичні жанри підвищують показники рівня самопочуття, активності та настрою під час самостійних занять фізичними вправами; 72,81 % вважають, що прослуховування музичних творів прискорює відновлення рівня працездатності, 18,45 % вважають, що це не впливає на час відновлення, 8,74 % зазначили, що не можуть відповісти на запитання.

Таблиця 1

Аналіз та узагальнення сучасних наукових досліджень щодо змісту певної музики та її впливу на функціональний стан та здоров'я людини за компонентами

№ з.п.	Автор(и), рік	Компоненти аналізу						
		Вплив		Зміст певної музики, що впливає				Дослідження
		Лікувальний (терапія)	Психолого-педагогічний	Музичні жанри (напрями)	Окремі засоби музичної виразності	Власне музикування	Форма та зміст твору	
1	О.С.Стеценко, В.М.Пестунов з авт. (2010)	-	+	-	-	-	-	-
2	К.П. Дьомін, С.П.Дьомін авт. (2009)	-	+	-	-	+	-	-
3	В.С. Гриньова (2015)	+	+	-	-	-	-	-
4	О. Гнепа (2019)	-	+	-	-	-	-	-
5	Т.К. Касьян (2009)	-	+	-	-	-	-	-
6	М. Крет, Н. Левчук (2021)	+	+	-	-	-	-	-
7	Д. В. Мельник (2016)	-	+	-	-	-	-	-
8	І.В.Малашевська, М. М. Лазука (2021)	+	+	-	-	-	-	-
9	Л. М. Литвинчук (2015)	+	+	-	-	-	-	-
10	Л.М.Балабанова, Т.Д. Репіна (2017)	-	+	-	-	-	-	-
11	Т. Демчук. (2013)	+	+	-	-	-	-	-
12	О. В.Наришкіна, В. В. Плохих (2015).	-	+	+	-	-	-	+
13	В.С. Павленко, О.В. Білостоцька (2014)	+	+	-	-	-	-	-
14	О.В. Гант, І.Г. Біленька (2019)	-	+	+	+	+	+	+
15	Л. М. Литвинчук (2015)	-	+	-	-	-	-	-
16	А.А. Голєва, Ю.В Тьомкіна (2017).	-	+	+	-	-	-	-
17	О. В. Шевяков, Я. А. Славська (2016)	-	+	+	-	-	-	+
18	В.І. Терещенко, П.Є. Лівак з авт. (2021).	-	+	-	-	-	-	-
19	І.М. Мельник, А.Е. Усікова (2014).	-	+	+	+	-	-	+
20	В.О. Баранова, А.В. Копитова (2016)	+	+	+	+	-	-	-
21	Н.Вальчишин (2015).	-	+	+	+	-	-	-
22	О.В. Гевко, Є.Б. Яворська (2016).	+	+	-	+	-	-	-
23	Бажан О.В (2017).	+	+	+	+	-	-	-
Результат аналізу		9	23	8	6	2	1	4

Питання №1. Як впливає музичний супровід (виходячи з власних уподобань) самостійних занять фізичними вправами на рівень Вашого самопочуття, активності та настрою (можливий один варіант відповіді)?

Рис. 1

Питання №2. Прослуховування аудіовідеозаписів яких музичних жанрів підвищує показники рівня Вашого самопочуття, активності та настрою під час самостійних занять фізичними вправами?
(можливі декілька варіантів відповіді)

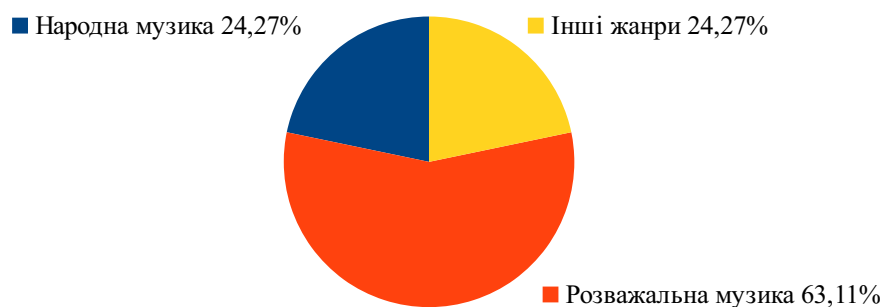

Рис. 2

Питання №3. Як впливає прослуховування музичних творів (наживо чи аудіовідеозаписів, виходячи з власних уподобань) на відновлення рівня Вашої працездатності
(можливий один варіант відповіді)?

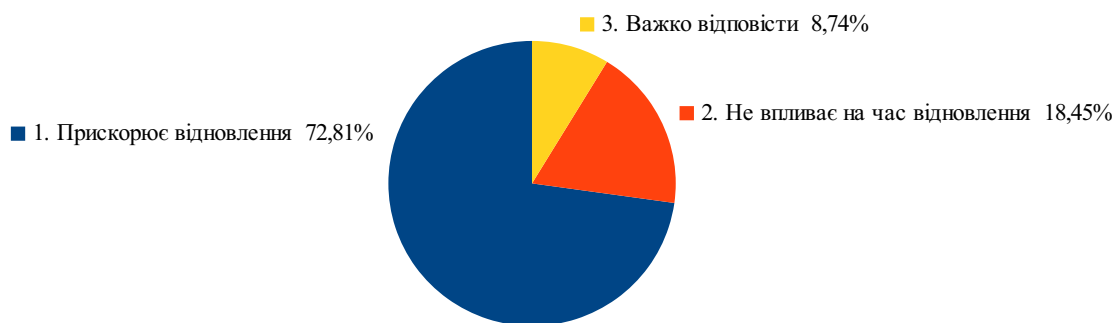

Рис. 3

Науковцями доведено, що певна музика позитивно впливає на функційний стан людини та має лікувальний (терапевтичний) вплив. На наш погляд, потребує подальшого дослідження вплив певних музичних жанрів та напрямів, окремих засобів музичної виразності, форма (зміст) музичного матеріалу. Ми вважаємо, що необхідним залишається проведення лабораторних експериментальних досліджень за даною проблематикою. Спираючись на результати соціологічного опитування, ми вважаємо за необхідне проведення спеціально організованих занять з фізичного виховання виключно з музичним супроводом, бажано з використанням розважальної та народної музики. Також зазначаємо, що необхідно розробляти та обґрунту-

вати разом з фахівцями з музичного мистецтва спеціальні педагогічні умови щодо впливу музики на функціональний стан здобувачів вищої освіти.

Література

1. *Гриньова В.* Музикотерапія як складова здоров'язберезувальної технології виховання студентської молоді // Витоки педагогічної майстерності. 2015. №16. С. 20–28.
2. *Бартків О. С.* Музика як засіб фізичного виховання молодших школярів // Молодь і ринок. 2017. №3. С. 36–40.
3. *Кравченко О. І.* Використання музики на заняттях з фізичного виховання

студентів консерваторії // *Pedagogy of Physical Culture and Sports*. 2011. №8.

4. *Теорія і методика фізичного виховання в системі підготовки бакалаврів за спеціальністю «Середня освіта (Фізична культура)»* : навч. посіб. / укл. В. А. Товт, І. І. Маріонда. Ужгород : ТОВ «Бест-прінт», 2022. 225 с.

5. *Товт В.А.* Аналіз сучасного стану фізичного виховання студентів на прикладі ДВНЗ «УжНУ» // Зб. наук. праць за матеріалами І наук.-практ. конф. з міжнар. участю «Актуальні питання вдосконалення системи фізичного виховання і спортивної роботи у вищій школі», м. Ужгород, 19–20 квітня 2018 року. Ужгород : ТОВ «Бест-прінт», 2018. С. 65–68.

15.02.2023

Відомості про автора:

Чередніченко Артем Вікторович — старший викладач кафедри здорового способу життя та безпеки життєдіяльності; Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця; Харків, Україна; e-mail:surz@ukr.net; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2517-3170>; науковий керівник — доктор педагогічних наук О. А. Мкртічян

Бренд-стратегії як чинник формування іміджу північноамериканських університетів

Ірина Гусленко

Після закінчення другої світової війни, внаслідок стрімкого економічного розвитку та індустріального зростання, в Сполучених Штатах Америки, а згодом у Європі та в інших країнах світу сформувалося суспільство споживання з ідеологією консюмеризму, що стало одним із чинників суспільних змін, вплинувши на ставлення членів суспільства до всіх процесів громадського життя, у тому числі й до освіти.

Про те, що освіта стала частиною суспільства споживання, засвідчує широке поширення маркетингової термінології у цій сфері, як-от ринок освіти, конкуренція на ринку освіти, менеджмент освіти, освітній продукт, освітній прибуток, якість освіти, бренд закладу освіти, споживачі освіти тощо.

Попри те, що академічна спільнота виступає проти цього і не завжди готова вважати студентів «споживачами освітніх послуг», необхідно визнати, що на сьогодні студенти знаходяться серед тих, хто формує запит у сфері освіти, оскільки саме вони вибирають той чи інший навчальний заклад, що може задовольнити їхні потреби. Серед того, що впливає на такий вибір, є імідж закладу освіти, який формується шляхом залучення інструментів брендінгу та бренд-стратегій.

Питання формування бренд-стратегій та іміджу закладів освіти привертають увагу закордонних вчених протягом останніх тридцяти років.

Kotler та Fox, які були послідовниками когнітивної концепції, зазначали, що позиціонування закладу освіти тісно пов'язане з його іміджем, який традицій-

но розглядається як «сума людських поглядів, думок та вражень про навчальний заклад» [10, с. 231]. Paul Herr, професор університету Колорадо, наголошував на тому, що такі враження та інформація, накопичуючись у свідомості, стають основою суджень, які можуть відновлюватись, ними можна маніпулювати, вони можуть бути використаними в інший спосіб [9, с. 23]. Horst Avenarius привертав увагу на важливість встановлення зв'язків з громадськістю, пов'язував формування іміджу з встановленням суспільних відносин університетів [8].

Wolfgang Nedobity розглядав наявність університетського бренду як те, що відрізняє його від інших університетів, як те, що є запорукою його успішності та ефективності [12].

Необхідність забезпечення механізмів конкурентоздатності українських університетів як на національному, так і на світовому рівні стало причиною того, що вітчизняні дослідники розпочали дослідження та розробку маркетингових стратегій в освіті. Наприклад: дослідження загальних питань освітнього маркетингу [4]; виявлення основних атрибутів та драйверів бренду університету [1]; розробка брендінгу закладами вищої освіти у контексті розвитку глобалізації та інтернаціоналізації ринку освітніх послуг [5] тощо.

Не менш популярними серед українських науковців є й дослідження формування іміджу закладів освіти. Дослідження стосуються розгляду загальних особливостей формування іміджу сучасного університету, специфічних особли-

востей формування іміджевих стратегій спеціалізованих закладів вищої освіти [2]. Засади методологічного підґрунтя цього питання розглядалися в роботах О. Раєвської та Л. Гриневич [3]. Дослідниці не тільки запропонували етапи формування іміджевої політики університету, а й розробили заходи її реалізації в рамках кожного з етапів.

Проте сучасний міжнародний досвід формування іміджу конкретних університетів та досвід реалізації бренд-стратегій світових лідерів в освіті у науковому просторі розкритий недостатньо й є досить актуальним для розгляду.

Метою статті є дослідження досвіду найкращих університетів США з розробки успішних бренд-стратегій як частини їхнього іміджу.

Якість та цінність освітнього закладу складається з широкого кола конкретних зовнішніх та внутрішніх чинників. Оцінка, яку отримує навчальний заклад, враховує об'єктивні показники, що характеризують цей заклад, як-от розташування, якість викладання, науковий та професійний рівень викладачів, місце в національних та світових рейтингах університетів, наявність приміщень та технічного обладнання, якість підготовки освітніх програм, рівень студентських досягнень, робота персоналу, вартість навчання тощо.

Втім, на реальне сприйняття закладу освіти суспільною свідомістю цільової групи, яка потребує освітніх послуг, також впливають і характер соціальних відносин у суспільстві, і його дії, спрямовані на формування певного образу, тобто його імідж.

За словами Горста Авенаріуса (Horst Avenarius): «Справжній іміджмейкер — це громадськість» [8, с. 48]. Це означає, що імідж навчального закладу багато в чому формується в щоденній взаємодії з широкою громадськістю під впливом наявних можливостей, дій та соціальних зв'язків закладу освіти з усіма залученими стейкхолдерами. На формування іміджу впливає, по-перше, те, що члени суспільства

бачать, чують або читають про заклад освіти; по-друге, які погляди, думки та враження публічно транслиуються про навчальний заклад; а третій фактор — чи є ефективними зв'язки з громадськістю, завдяки яким формується бажаний імідж [6, с. 106–107]. Адже враження апелюють не тільки до раціонального мислення, а й до підсвідомих уявлень, асоціативних зв'язків, забезпечуючи нашарування особистісних конотацій [1, с. 4].

Формування іміджу університету стає частиною планування його бренд-стратегії, спрямованої на те, щоб заклад освіти впізнавався серед інших та викликав довіру. Маркетинговий інструментарій брендінгу є одним із ключових елементів формування іміджу, саме це обумовило його використання у секторі вищої освіти, де він, маючи специфічні характеристики, розглядається і як частина товарної політики, і як частина політики просування [5, с. 126].

До основних компонентів іміджевої бренд-стратегії університету входять:

- визначення його місії та цінностей; виявлення того, що робить його унікальним у порівнянні з конкурентами;
- наявність логотипу, корпоративних кольорів і т. і. для ідентифікації закладу освіти та відображення його цінностей та місії;
- створення веб-сайту, профілів у соціальних мережах, рекламно-інформаційних буклетів;
- залучення студентів та співробітників до розробки напрямів розвитку навчального закладу;
- використання всіх можливих каналів для того, щоб систематично представляти громадськості свій заклад;
- невинна робота над поліпшенням іміджу закладу освіти [13].

В умовах все більшої конкуренції проблема створення та підтримки іміджу є актуальною не тільки для нових, а й для старих та всесвітньо відомих університетів, про що засвідчує досвід Університету штату Каліфорнія (California State University — CSU) з реалізації своєї імі-

джевої стратегії, розробка якої була обумовлена тим, що його часто плутали з Каліфорнійським університетом (University of California — UC).

Попри свою давню історію, яка бере початок з 1857 року, розробка візуальної ідентифікації Університету штату Каліфорнія (CSU) розпочалася лише у 1962 році з затвердженням офіційної печатки та девізу (*Vox Veritas Vita* — Голос Істина Життя). Перший офіційний логотип CSU з'явився лише у 1986 році, згодом він зазнав значних змін і зараз існує декілька затверджених версій.

Логотип став важливою частиною іміджу університету, його ідентифікатором. Наразі використання логотипу є обов'язковим елементом для здійснення будь-яких видів кореспонденції або розповсюдження інформації про університет [14].

Позиціонуванню навчального закладу сприяє наявність того, що може бути запропоновано тільки цим освітнім закладом, наявність того, що буде важко перейняти іншим. Одним із традиційних атрибутів іміджевої стратегії, особливо для провідних університетів, стає їхня славетна історія та престижність (наприклад, Гарвардський та Єльський університети), але останніми роками спостерігається тенденція, коли перші сходинки рейтингів займають університети, що асоціюються з інноваційним розвитком та новітніми технологіями. За даними сайту *Forbes America's Top Colleges List* за 2022 рік, Гарвардський університет не увійшов до десятки найкращих університетів США, опинившись на 15 місці. Всесвітньовідомий Єльський університет, зайняв восьму сходинку, поступившись першим місцем Массачусетському технологічному інституту (MIT) [7].

Сайт MIT є відображенням його іміджевої стратегії, з детальним визначенням пріоритетів, що відповідають його місії [11]. Місія в освіті — навчання через дію та розв'язання найскладніших проблем задля служіння суспільству. У дослідженнях — розширення межі знань завдяки проведенню як фундаменталь-

них, так і практичних досліджень. В інноваціях — реалізація філософії, закладеної у девізі MIT “*Mens et Manus*” («розумом та руками»), що залучує світ академічних знань до реальної взаємодії зі світом практичної діяльності.

Окремий розділ сайту присвячений випускникам MIT, питанням роботи Асоціації випускників та Раді випускників. Тут MIT не тільки пропонує можливості кар'єрного розвитку та додаткового навчання, вшановуючи своїх колишніх студентів, а й вказує випускникам на способи допомоги своїй *Alma Mater* в реалізації програм та досліджень, на способи допомоги окремим студентам, які потребують підтримки. Все це створює відчуття єдиної спільноти, студентської єдності.

Цікавим є той факт, що за вимогою студентів та викладачів спільні цінності MIT були затверджені лише 12 квітня 2022 року. Ними стали: досконалість та допитливість, відкритість та повага, приналежність та спільнота. У вересні 2022 року у холі одного з корпусів розташувалися кольорові банери із зазначенням цінностей MIT. Метою такої інсталяції стала популяризація MIT своїх цінностей серед студентів, серед спільноти, серед всіх тих, хто зайшов до MIT.

Отже, попри те, що оцінка закладу освіти повинна виходити за межі узагальнених позитивних або негативних вражень, формування іміджу навчального закладу має важливе значення для його ідентифікації та конкурентоздатності. Вивчення досвіду провідних північноамериканських університетів щодо формування та реалізації бренд-стратегій може стати в пригоді для позиціонування українських університетів серед інших закладів освіти як в Україні, так і поза її межами.

Література

1. Бахметьева А. М. Основні атрибути та драйвери бренду університету // Вісник Дніпропетр. ун-ту. Серія «Соціальні комунікації». Дніпро, 2016. Т. 16. С. 3–8.

2. Дячук В. П. Стратегії формування іміджу закладу вищої освіти: соціокультурний вимір // *Культура і сучасність* : альманах. Київ : Міленіум, 2018. №1. С.71–75. DOI: <https://doi.org/10.32461/2226-3209.1.2018.159804>.
3. Раєвська О. В., Гриневич Л. В. Формування іміджевої політики університету: методичне підґрунтя // *Соціальна відповідальність бізнесу і адміністрації* — створення інноваційного управління : монографія. Бердянськ, 2015. С. 93–103 с.
4. Цебрій І. В. Маркетинг в освіті і державно-громадське управління // *Демократичні процеси та демократична освіта — основи розвитку соборності в Україні*. Полтава : АСМІ, 2005. С. 343–346.
5. Яценюк С. В. Маркетингові стратегії брендингу на ринку освітніх послуг: аспекти конкурентоспроможності ЗВО // *Економ. вісник Нац. гірничого ун-ту. Дніпро*, 2019. № 2 (66). С. 123–131 DOI: <https://doi.org/10.33271/ev/66.123>.
6. Alfred R. L., Weissman J. Higher education and the public trust: Improving stature in colleges and universities // *ASHE-Eric Higher Education Report*. 1987. № 6, 160 p. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://eric.ed.gov/?id=ED296692> (дата звернення 29.03.2023).
7. *America's Top Colleges List* // *Forbes* [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.forbes.com/top-colleges/> (дата звернення 29.03.2023).
8. Avenarius H. Image and public relations practice // *Journal of Public Relations Research*. 1993. Vol. 5. P. 247 — 252. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-658-23613-7_31 (дата звернення 29.03.2023).
9. Herr P. M. Higher education institutional brand value in transition: measurement and management issues // *Forum For the Future of Higher Education*. 2000. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://www.educause.edu/ir/library/pdf/ffp0104s.pdf> (дата звернення 29.03.2023).
10. Kotler P., Fox K. *Strategic Marketing for Educational Institutions*. NJ : Prentice-Hall Inc., 1995. 484 p. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://bd-cons.com/site/brstratmkt.htm@opendocument.htm> (дата звернення 29.03.2023).
11. *Massachusetts Institute of Technology*. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.mit.edu/> (дата звернення 29.03.2023).
12. Nedobity Wolfgang. Universities as Brands — the Role of Branding in Educational Theories // *SSRN Electronic Journal*. 2013. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ssrn.com/abstract=2234945>. DOI:10.2139/ssrn.2234945.
13. *Notermans Manno*. Higher Education Branding: Creating a Unique Brand Identity Ultimate Guide (2023) // *Think Orion* [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.thinkorion.com/blog/higher-education-branding-creating-a-unique-brand-identity> (дата звернення 29.03.2023).
14. *Wordmark/Logo* // *The California State University* [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.calstate.edu/csu-system/csu-branding-standards/Pages/logos.aspx> (дата звернення 29.03.2023).

05.04.2023

Відомості про автора:

Гусленко Ірина Юрївна — кандидат педагогічних наук, завідувач кафедри теорії та практики перекладу, доцент кафедри теорії та практики перекладу; Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія», Харків, Україна; e-mail: guslenkoir@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0785-0000>; Google Scholar: https://scholar.google.com/citations?view_op=list_works&hl=uk&user=lr7hoo0AAAAJ

УДК 378.018.43:[001.89:101]

DOI:10.30837/nc.2023.3.74

Формування науково-дослідницької компетентності майбутніх докторів філософії в умовах впровадження технологій дистанційного навчання

*Юрій Бойчук,
Анна Боярська-Хоменко,
Людмила Рибалко*

Трансформація системи вищої освіти в Україні відбувається за багатьма напрямками, зокрема за рівнями вищої освіти. Підготовка докторів філософії є важливим напрямом освітніх зрушень і визнання ролі наукових досліджень у зростанні престижу України та її внеску у світові процеси глобалізації та інтеграції. Механізми засвоєння нової наукової інформації, удосконалення й «відшліфування» дослідницьких умінь мають бути ефективними, швидкими, енергозберігальними для майбутнього доктора філософії, а науково-дослідницька діяльність в аспірантурі — різнобічною та цікавою. На жаль, не завжди результати підготовки докторів філософії випереджують час і бувають прогностичними за своїм змістом і прийнятими до широкого практичного впровадження. На основі

спостережень і досвіду власної науково-педагогічної діяльності зазначимо, що однією з причин невисоких результатів підготовки майбутніх докторів філософії є проблема формування їхньої науково-дослідницької компетентності на творчому рівні. Пояснимо це тим, що постійно змінюються умови праці, ринку роботодавців, існують негативні фактори саморозвитку особистості (воєнний стан в Україні, примусове переміщення громадян країни, пандемія ковіду тощо), котрі заважають повноцінній творчій самореалізації учасників освітнього процесу. Тому актуальним є розкриття шляхів формування науково-дослідницької компетентності майбутніх докторів філософії на прикладі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки галузі знань 01 Освіта, педагогіка. Урахуємо принцип наступності, оскільки

таку якість, у меншій мірі, формують у закладах вищої освіти на попередніх рівнях — бакалаврському та магістерському. До того ж, упровадження технологій дистанційного навчання набирає обертів, а це також нові можливості для розвитку науково-дослідницької компетентності особистості.

 писана проблема має зв'язок з науковими завданнями з підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії в Харківському національному педагогічному університеті імені Г. С. Сковороди (ХНПУ) (упровадження загальнодержавних вимог до підготовки докторів філософії, забезпечення якості їхньої підготовки, методичне керівництво науково-дослідницькою діяльністю, координувана організаційна допомога всіх структурних підрозділів університету) щодо організації науково-дослідної роботи в ХНПУ (розроблення докторських програм і відповідне забезпечення освітнього процесу для їх виконання, практичне використання можливостей інформаційних ресурсів університету у сфері наукової діяльності) [5, 6].

Важливим практичним завданням організації підготовки майбутніх докторів філософії є забезпечення сприятливих умов упровадження технологій дистанційного навчання (підвищення ефективності освітньої діяльності за технологіями дистанційного навчання, забезпечення індивідуалізації освітнього процесу відповідно до потреб, особливостей і можливостей учасників освітнього процесу, сприяння доступу до якісного навчання за освітніми програмами) [8].

Дотичною до теми, що досліджується, є наукова праця Ж. Чернякової, яка визначає дослідницьку компетентність доктора філософії: «це знання як результат пізнавальної діяльності людини в певній галузі науки, методи, методики дослідження, які він повинен опанувати, щоб здійснювати дослідницьку діяльність, а також мотивацію і позицію дослідника, його ціннісні орієнтації» [9, с. 490]. Авторка наводить характеристику мотиваційно-ціннісного,

когнітивного, операційно-діяльнісного, рефлексивного структурних компонентів дослідницької компетентності здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти. Реформування вищої освіти включає й підготовку докторів філософії та покращення якості цієї підготовки. Дискусійними є питання: яким має бути стандарт вищої освіти для докторів філософії, чи не буде він обмежувати автономність освітньо-наукової програми (ОНП), якими мають бути зміст, форми і методи формування дослідницько-інноваційної діяльності саме для підготовки докторів філософії, як освітній складник формує науково-дослідницьку компетентність майбутніх докторів філософії та чи не «забирає» він раціональний час у науковця [4].

Досвід формування готовності докторів філософії до професійного кар'єрного зростання презентовано в [1].

Незважаючи на різнобічність поглядів дослідників, вагоме значення акредитаційних процесів, що «підтянули» останнім часом результативність ОНП для докторів філософії, залишається невирішеною частиною загальної проблеми — як сформувати науково-дослідницьку компетентність докторів філософії на творчому рівні, щоб вона забезпечила унікальність і неповторність дослідження дисертанта.

Цілі та завдання статті — показати шляхи формування науково-дослідницької компетентності майбутніх докторів філософії; визначити роль освітнього і наукового складників ОНП у формуванні науково-дослідницької компетентності здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти; розкрити можливості використання технологій дистанційного навчання для формування науково-дослідницької компетентності майбутніх докторів філософії; розширити уяву про позанавчальну діяльність докторів філософії.

Освітньо-наукова програма «Освітні, педагогічні науки» зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки галузі знань 01 Освіта, педагогіка є акредитованою та реалізується на базі кафедри освіто-

логії та інноваційної педагогіки ХНПУ [3]. Сьогодні на ОНП навчається 131 аспірант, з них 58 — іноземці. Головною метою педагогічного колективу є формування здатності здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти здійснювати дослідницько-інноваційну й професійно-педагогічну діяльність. ОНП вдало поєднує освітній та науковий складники, завдяки чому майбутні доктори філософії водночас навчаються і досліджують обрані ними теми, поглиблюють педагогічні знання закономірностей, змісту, форм, методів, засобів освітнього процесу, розкривають власний науковий потенціал і виявляють вміння самостійно та добросовісно працювати над змістом дисертації. Освітній складник програми реалізується впродовж шести семестрів, обсягом 50 кредитів згідно з індивідуальним планом аспіранта. Науковий складник реалізується впродовж чотирьох років навчання згідно з індивідуальним планом аспіранта. Зміст освітнього складника визначається навчальним планом, який містить обов'язкові і вибіркові навчальні дисципліни, науково-викладацьку практику, вимірювані в кредитах ЄКТС. Зміст наукового складника вимірюється конкретними видами діяльності дослідника, котрі забезпечують якість написання дисертації (аналізування матеріалу з теми дослідження, затвердження теми, написання розділів, параграфів дисертації, статей і тез, підготовка доповідей на конференції і виступи на них).

Формування науково-дослідницької компетентності відбувається на принципах студентоцентрованого підходу, реалізації індивідуальної освітньої траєкторії, зв'язку теорії з практикою, академічної свободи і дослідницької добросовісності.

Під час вступних іспитів до аспірантури з абітурієнтами проводиться співбесіда щодо їхніх наукових інтересів, аналізуються разом з ними дослідницькі пропозиції, обговорюється побудова індивідуальної освітньої траєкторії та перспективи їхнього зростання як майбутніх дослідників.

Складання індивідуального плану здобувачем разом з науковим керівником формує ціннісне ставлення до науки, спрямовує на поетапний науковий пошук і виконання дослідницьких завдань. Вже на етапі формулювання і затвердження теми дисертації здобувачі виявляють поглиблений інтерес до науково-дослідницької діяльності — аргументують вибір теми і наукової школи керівника, позиціонують своє бачення обраної проблеми, планують власну освітню траєкторію.

У процесі викладання освітніх компонент, зокрема «Методології і технології науково-педагогічного дослідження і презентації результатів», здобувачі: ознайомлюються з теоретичними, емпіричними, соціологічними методами наукового дослідження та ситуаціями, в яких їх доречно використовувати; працюють із словниками для визначення суті основних понять дослідження; складають план проведення експериментальної частини наукового дослідження; угруповують обов'язкові елементи, які мають бути представлені на титульному аркуші, у змісті та в тексті дисертації; навчаються презентувати результати власного дослідження; переглядають відеоінструкції «Етапи наукового дослідження» та «Методи дослідження».

На заняттях з «Розвитку світової та вітчизняної педагогічної думки» пропонуються завдання: порівняти за чітко визначеними критеріями розвиток вищої освіти в провідних країнах Заходу та Сходу; сформулювати спільне та відмінне щодо розвитку вищої школи в Україні та провідних країнах світу; сформулювати положення, які, на думку здобувачів, потребують свого впровадження в діяльність закладів вищої освіти (ЗВО) України.

У процесі викладання «Інноватики в галузі освіти» здобувачі на лекціях теоретичного конструювання, методологічній з проблемними питаннями навчаються: аналізувати наукові факти; систематизувати і узагальнювати освітні результати на теоретичній основі; визначати

структуру та ієрархією встановленого теоретичного елемента та методи його конструювання; проектувати образ учителя-інноватора.

Формуванню науково-дослідницької компетентності сприяє використання ефективних методів навчання, а саме: активні, які орієнтовані на створення аспірантами особистого освітнього продукту (написання творчих робіт, рефератів із презентаціями, пошук новітньої літератури за актуальною науковою проблемою, стендові доповіді, складання інтелект-карт); інтерактивні (ділові ігри, брейнстормінг, круглий стіл, антиконференції), евристичні (метод смислового, символічного і образного бачення, метод евристичних запитань, метод порівняння, метод евристичного спостереження, метод прогнозування, метод помилок, метод конструювання теорій, метод придумування «Якби ...» (сторителінг), метод гіперболізації, аглютинації).

Дисципліни вільного вибору (ДВВ) також формують науково-дослідницьку компетентність здобувачів. Під час викладання «Майстерки з написання наукових праць» зазначені здобувачі: виділяють ключові слова та формулюють назви наукової праці, вивчають основні елементи, які повинні бути в назві наукової праці; ознайомлюються з вимогами до наукових статей; пишуть есе на тему дотримання авторського права, виділяють причини, що призводять до порушення авторського права здобувачами; ознайомлюються з правилами оформлення авторського права на твір, працюють з пакетом документів, які для цього потрібні; працюють з реєстром наукових видань України, ведуть пошуки наукових фахових видань, які індексуються у WOS та Scopus.

Формування науково-дослідницької компетентності під час викладання ДВВ «Цифрові сервіси в наукових дослідженнях» здійснюється через: організацію проектної діяльності (дослідницькі та творчі проекти) з використанням сервісу Canva; складання інфографіки (Piktochart, Canva, Infogram, Visually,

Genially, Easelly; дослідження можливостей Google-диску та цифрових сервісів, додатків для візуальної презентації результатів наукових досліджень, проведення опитування, створення інтерактивних робочих листів (Wizer, Kahoot, Google-форма); вивчення ролі та місця використання інтерактивних дошок в організації освітнього процесу (Padlet, Miro, Trello, Mentimeter, Canva); створення стендової доповіді з теми дослідження, захист з подальшим аналізом; дослідження засобів інформаційного пошуку для наукових досліджень; генерування УДК, оформлення списку літератури згідно з вимогами, оформлення References (транслітерація).

Науково-дослідницька компетентність здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти формується під час науково-викладацької практики. У процесі виконання науково-дослідницького завдання здобувачі:

- підбирають анкети, опитувальники, методики з виявлення рівня сформованості ключових компетентностей респондентів, які застосовують на формувальному та контрольному етапах дослідження;
- розробляють історіографію теми власного дослідження, проводять науковий аналіз повноти і достовірності дослідження в історичній науці тієї чи іншої проблеми, теми, події, певного періоду конкретної доби.

Нині, коли доступ до фондів бібліотеки ускладнений через воєнний стан, майбутні доктори філософії послуговуються електронним репозитарієм університету, який допомагає їм розкривати науково-дослідницький потенціал. Користуються широким вибором наукової, зокрема педагогічної, літератури: монографіями, журналами і збірками статей, авторефератами, методичними посібниками і рекомендаціями. Переглядають захищені дисертації, навчаються логічно й правильно викладати матеріал. Багато наукових праць належать викладачам і здобувачам кафедри освітології та інноваційної педа-

гогіки. «Працювати на сайті — одне задоволення» — так відгукуються майбутні доктори філософії університету.

У формуванні науково-дослідницької компетентності здобувачів значну роль відіграють науково-методичні лабораторії. Здобувачі беруть активну участь у роботі лабораторії «Духовно-інтелектуальне виховання і навчання» (керівник — проф. Л. Рибалко), зокрема: беруть участь у плануванні роботи лабораторії; проводять гостьові лекції в межах власного дослідження; поділяються досвідом наукової роботи в щорічній Міжнародній науково-практичній конференції.

Наукові школи є осередком формування науково-дослідницької компетентності здобувачів. Активно працює наукова школа антропософсько-орієнтованої педагогіки проф. О. Іонової. Захищено кандидатські дисертації, зокрема: розвиток пізнавальної активності школярів засобами вальдорфської педагогіки (С. Лупаренко); музичне виховання молодших школярів вальдорфських шкіл (Ван Юечжи); залучення досвіду антропософської освіти до підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, формування професійної компетентності вчителя (А. Лукашенко, Я. Москальова, О. Омельченко). Дисертації виконано на базі експериментального освітньо-наукового майданчика університету — навчально-виховного комплексу «Школа вільного розвитку».

Наукова школа з компаративістики проф. Л. Штефан є перспективною для виконання досліджень з порівняльної педагогіки. Науково-дослідницька компетентність докторів філософії формується на методологічних семінарах та круглих столах, на яких порушуються питання методології науково-педагогічного дослідження, етапів організації, вимог до оформлення дисертації.

Рада молодих учених об'єднує молодих науковців і формує їхній науково-дослідницький потенціал. До складу ради молодих учених входять здобувачки кафедри К. Чихаріна та І. Майстрюк. Вони мають

нагороди Університету за участь у ночах науки, організації наукових стартапів, конкурсу есе «Моя академічна доброчесність», роботі над укладанням збірників конкурсу та конференцій, розроблення дизайнів сертифікатів.

Здобувачки К. Чихаріна та А. Житницька долучені до організації «Симпозіуму супервізорів для наукових керівників від Cardiff Metropolitan University».

Кафедра освітології та інноваційної педагогіки щорічно організовує вебінар з питань реалізації політики академічної доброчесності в закладах освіти, посиляючись на Кодекс академічної доброчесності [2], Положення про комісію з етики та управління конфліктами в ХНПУ [6]. Спікерами вебінарів виступали здобувачки А. Дорожко, І. Єсікова, І. Майстрюк, Д. Кохан, О. Усиченко. Учасники вебінарів:

- залучаються до бесід, мозкових штурмів, онлайн-опитувань, оформлення візуалізацій на дошці Padlet;
- беруть активну участь у проходженні командних та індивідуальних веб-квестів на сайті «Всеосвіта», які присвячуються нормативному забезпеченню дотримання принципів академічної доброчесності в ХНПУ імені Г.С. Сковороди;
- діляться враженнями від стажувань відповідного спрямування.

У позааудиторній роботі кафедра є потужною платформою для наукового, особистісного і професійного зростання здобувачів.

Здобувачі презентують результати своїх наукових досліджень, досвід власної професійної діяльності на конференціях різного рівня в Україні та за кордоном. Так, М. Штефан — учасниця наукової конференції у Латвії, а в подальшому її співорганізатор, рецензент наукових статей; О. Зенякін — співмодератор міжнародної кафедральної науково-практичної конференції.

Під час педагогічних міжрегіональних МіТАПів з Полтавським національним педагогічним університетом імені В.Г. Короленка, Криворізьким державним

педагогічним університетом, Донбаським державним педагогічним університетом, Народною українською академією здобувачі Ю. Матвійчук, О. Бужин, І. Майстрюк, Чжао Цянь презентували стендові доповіді та інфографіки з результатами досліджень, формулювали контраверсійні питання, дискутували.

особливим осередком для формування науково-дослідницької компетентності є Сковородинівська академія молодих учених, де під час тренінгових занять, практикумів, майстерок, сторітелінгів здобувачі І. Майстрюк, Д. Овсюк, О. Гончарова, О. Бужин, Я. Влащенко оволоділи методикою проведення наукових досліджень, технологією підготовки та подання публікацій до наукових журналів, основними засадами грантової та проектної діяльності.

Останнім часом активізуються шляхи реалізації програм міжнародної академічної мобільності і стажувань. Зокрема, Я. Опанасенко нині перебуває за програмою обміну в університеті Тарту (Естонія), де працює над своїм дослідженням у центрі освітніх технологій.

Здобувачі третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти вже є експертами в галузі своїх наукових досліджень, виступають спікерами на всеукраїнських платформах для освітян. Так, К. Гайденко на платформі «На Урок» провела вебінар «Інклюзивне навчання в умовах війни: офіційна складова, тенденції та особистий досвід». Здобувачі наукового ступеня доктора філософії і випускники — це засновники власних шкіл, творчих студій, блогів та ютуб каналів.

Цінним є те, що Сковорода-ХАБ став платформою для розвитку науково-дослідницької компетентності майбутніх докторів філософії. Вони провели такі вебінари: «Зниження рівня тривожності здобувачів загальної середньої освіти засобами арт-терапії в умовах воєнного стану» (Д. Овсюк); «Ораторська майстерність педагога: мистецтво говорити так, щоб тебе слухали» (К. Галушка); «Доброчесні зустрічі сквородинівців» (А. Дорожко).

Упродовж чотирьох років навчання здобувачі спеціальності 011 зростають як дослідники, формуються як справжні науковці. Результатом є обговорення дисертаційної роботи на засіданні кафедри і проведення експертизи на наукову новизну, теоретичне і практичне значення.

З часу першого випуску ОНП «Освітні, педагогічні науки» (2016 р.) відбулося 34 захисти дисертацій, ще один — заплановано в травні 2023 р. Фахову експертизу пройшли ще четверо здобувачів і готують документи до створення разової ради.

Випускники кафедри освітології та інноваційної педагогіки сьогодні — це успішні викладачі в різних ЗВО України, директори шкіл, заступники директорів шкіл, завідувачі кафедрами, декани, заступники деканів. Серед них є такі, котрі мужньо захищають Батьківщину в лавах ЗСУ України. Сформована в стінах сквородинівського університету науково-дослідницька компетентність дозволяє їм вже самостійно оволодівати новими знаннями, саморозвиватися і удосконалюватися як науковцям, професійно зростати, впевнено крокувати кар'єрними сходами і передавати свій досвід молодим науковцям. Випускники аспірантури, які успішно захистили дисертацію, — це опоненти і рецензенти дисертаційних робіт, успішні наукові керівники, які готові та здатні формувати нове покоління дослідників, педагогів-інноваторів.

Отже, презентовано шляхи формування науково-дослідницької компетентності майбутніх докторів філософії як у навчальній, так і позанавчальній роботі. Визначено роль освітнього і наукового складників ОНП як формування здатності докторів філософії до науково-дослідницької діяльності не лише в період написання дисертації, але й упродовж активного і творчого життя. Зазначено, що використання технологій дистанційного навчання є корисним і потрібним для формування науково-дослідницької компетентності майбутніх докторів філософії. Описано позанавчальну діяльність докторів філософії як середовище,

в якому апробуються результати їхньої сформованої науково-дослідницької компетентності. До ефективних позанавчальних заходів віднесено конкурс есе «Моя академічна доброчесність», Сковорода-ХАБ, Сковородинівська академія молодих учених та інш.

Перспективами подальших досліджень у даному напрямку є вивчення питань самоуправління як ефективного способу активізації розкриття науково-дослідницького потенціалу докторів філософії.

Висловлюємо вдячність шановним професоркам О. Башкір, О. Поповій, Т. Собченко, Н. Ткачовій, Л. Штефан за відкриті лекції і семінарські заняття для здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, на яких було презентовано й оприлюднено досвід викладання ОК і ДВВ на ОНП «Освітні, педагогічні науки», доцентці Т. Твердохліб за надану інформацію про участь здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти у вебінарах з академічної доброчесності.

Література

1. Друганова О.М., Боярська-Хоменко А.В., Золотухіна С.Т. Досвід формування готовності до професійного кар'єрного зростання випускників аспірантури Харк. нац. пед. ун-ту ім. Г. С. Сковороди // *Наук. вісник Південноукр. нац. пед. ун-ту ім. К. Д. Ушинського*. Одеса, 2021. № 1 (134). С. 24–32.

2. *Кодекс академічної доброчесності* від 28 лютого 2023 р. Режим доступу: http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/Format_dokum/Pol/42_23_Kodeks_akad_dobrochesnosti.pdf (дата звернення: 27.04.2023).

3. *Освітньо-наукова програма 011 Освітні, педагогічні науки*. ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. 2023. Режим доступу: http://smc.hnpu.edu.ua/files/Osvitni_programi/Osvitno_naykovi_

programu/2023/Osvitni_pedagogichni_nauki.pdf (дата звернення: 28.04.2023)

4. *Підготовка докторів філософії (PhD) в умовах реформування вищої освіти* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 5–6 жовтня 2017 р.). Запоріжжя : Запорізький нац. ун-т, 2017. 216 с.

5. *Положення про підготовку здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії* в Харк. нац. пед. ун-ті ім. Г. С. Сковороди від 29 березня 2021 р. Режим доступу: http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/Format_dokum/Piojenn/Pro_pidgotovku_doktora_filosofii.pdf (дата звернення: 25.04.2023).

6. *Положення про організацію науково-дослідної роботи* в Харк. нац. пед. ун-ті ім. Г.С. Сковороди від 12 червня 2020 р. Режим доступу: http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/Format_dokum/Proorganizatziynaukovodoslidnoiroboty.pdf (дата звернення: 24.04.2023).

7. *Положення про комісію з етики та управління конфліктами* в Харк. нац. пед. ун-ті ім. Г.С. Сковороди від 28 лютого 2023 р. Режим доступу: http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/Format_dokum/Pol_komis_etyku_upravlinnia_konflikt.pdf (дата звернення: 25.04.2023).

8. *Положення про використання технологій дистанційного навчання* в ХНПУ ім. Г.С. Сковороди (протокол № 2 від 22 лютого 2021 р.). Режим доступу: http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/Format_dokum/Piojenn/Pro_vykorystanya_tehnologiy_dustanziynogo_navchanya.pdf (дата звернення: 20.04.2023).

9. Чернякова Ж. Формування дослідницької компетентності майбутніх докторів філософії у процесі докторської підготовки // *Теорії та технології інноваційної професійної підготовки майбутніх учителів в контексті концепції «Нова Українська школа»*. Режим доступу: <https://pedscience.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/06/.pdf> (дата звернення: 21.04.2023).

02.05.2023

Відомості про авторів:

Бойчук Юрій Дмитрович — доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології, член-кореспондент НАПН України, ректор; Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди; Харків, Україна; email: yurij.boychuk@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8583-5856>; Google Scholar.

Боярська-Хоменко Анна Володимирівна — доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри освітології та інноваційної педагогіки, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди; Харків, Україна; e-mail: annaboyarskahomenko@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1818-3074>; Google Scholar.

Рибалко Людмила Сергіївна — доктор педагогічних наук, професор кафедри освітології та інноваційної педагогіки, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Харків, Україна; email: akme15@ukr.net; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1262-8551>; Google Scholar.

Особливості підготовки магістрів дистанційної освіти у Туреччині

Надія Постригач

Дистанційна освіта з кожним роком все більш активно впливає на класичні форми освіти, збагачуючи традиційну освіту інноваційними змістовними та організаційними компонентами, тим самим змінюючи сам образ освіти. Осягнення цього феномену з позицій суцільних соціальних практик потребує, з одного боку, осмислення сьогоденного суспільства, у якому виникли та об'єктивно нарастають потреба й можливості реалізації сучасної дистанційної освіти, а з іншого — осмислення самої дистанційної освіти як явища, в якому знаходять відображення найважливіші сторони і закономірності суспільного буття сучасного світу й України [1, с. 82].

У свою чергу глобалізація, демократизація та інформатизація суспільства висувають принципово нові вимоги до підготовки магістрів. Саме цим зумовлений інтерес до вивчення та збагачення прогресивного досвіду розвинених країн Європи з підготовки магістрів, що передбачає реалізацію ключової функції освітньо-наукової підготовки майбутнього фахівця, зокрема, щодо його інтелектуального та духовного потенціалу. Реформою вищої освіти передбачається перехід до підготовки магістрів шляхом запровадження сучасних підходів оволодіння ними інноваційними технологіями масового навчання, урахування світового досвіду та задоволення потреб у самонавчанні та самовдосконаленні протягом життя. На це звертається увага в законах України «Про освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2014), а також у Національній доктрині розвитку освіти в Україні в XXI ст. (2002),

Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012 — 2021 роки (2013), Концепції розвитку педагогічної освіти (2018), Постанові про утворення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти (2016), Декларації про європейський простір для вищої освіти (1999) та Проекті Концепції розвитку освіти України на період 2015 — 2025 років (2014) [2, с. 3].

Методологічні основи підготовки магістрів висвітлено у працях О. Антонової, І. Бацуровської, С. Вітвицької, Т. Данилишеної, О. Дубасенюк, Н. Мачинської, Н. Рокосовик та ін. Зокрема, І. Бацуровська зазначає, що освітній рівень магістра являє собою рівень фахівця, який на основі кваліфікації бакалавра або спеціаліста здобув поглиблені спеціальні знання та уміння дослідницького й інноваційного характеру, має певний досвід їх застосування та продукування нових знань для вирішення проблемних професійних завдань у певній галузі економіки. Магістерська підготовка реалізує освітньо-професійні та освітньо-наукові програми, які базуються на проведенні наукових досліджень і орієнтовані на підготовку фахівців для науково-дослідної діяльності. Ступінь магістра, підготовленого на основі дослідницької програми, дає право займатися в подальшому науковою діяльністю, а також продовжувати навчання в аспірантурі та докторантурі. Магістр — освітній ступінь, що здобувається на другому рівні вищої освіти та присуджується закладом вищої освіти у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньої програми. Ступінь магістра

здобувається за освітньо-професійною або за освітньо-науковою програмою. Обсяг освітньо-професійної програми підготовки магістра становить 90–120 кредитів ЄКТС, обсяг освітньо-наукової програми — 120 кредитів ЄКТС.

 освітньо-наукова програма магістра включає дослідницьку компоненту обсягом не менше 30 відсотків. Освітні програми підготовки магістрів можуть бути поділені на: 1) дослідницькі, що передбачають поглиблення досліджень в одній з наукових галузей; 2) професійні, що передбачають розвиток професійних та формування управлінських компетенцій у певній галузі професійної діяльності. Основою для розробки освітньо-наукових програм і навчальних планів для підготовки магістрів випусковими кафедрами або ініціативним групами науково-педагогічних працівників є такі елементи: 1) перелік компетентностей випускника магістратури; 2) нормативний зміст підготовки здобувачів вищої освіти, сформульований у термінах результатів навчання; 3) форми атестації магістрів; 4) вимоги освітньо-наукових стандартів.

Не допускається планування навчальних дисциплін, за якими не визначені результати навчання; обсяги навчальних дисциплін мають бути пропорційними їх участі у забезпеченні досягнення заявлених результатів навчання. Освітньо-наукова підготовка магістрів реалізує освітньо-наукові програми, які базуються на проведенні наукових досліджень і орієнтовані на підготовку фахівців для науково-дослідної діяльності, для роботи у галузі наукоємних технологій. Магістр має комплексно поєднувати дослідницьку та наукову діяльність, орієнтовану на створення високоефективних виробничих структур, що стимулюють зростання і розвиток різних сфер соціальної діяльності [3, с. 162–165].

Водночас Т. Данилишена наголошує на тому, що сучасна педагогічна освіта повинна забезпечувати ефективну підготовку магістра-педагога як професіонала, який відповідав би сучасним освітнім потребам.

За допомогою дистанційного навчання підготовка магістра орієнтована на його особистісний та професійний розвиток, на оволодіння ним різними видами, формами і принципами організації навчально-виховного процесу [4, с. 51].

У результаті аналізу навчальних програм підготовки магістрів педагогіки у Великій Британії Н. Рокосовик з'ясувала їх істотні особливості: а) модульна організація навчального матеріалу сприяє набуттю навчальною програмою гнучкості (отримання сертифіката, диплома чи ступеня магістра залежно від опанованих модулів і кількості складених залікових модулів) та позитивно впливає на інтеграцію модулів суміжної спеціальності, а отже, оптимізує доцільне комбінування модулів навчальної програми; б) навчальні курси будуються за модульними програмами з одночасною спрямованістю на інтеграцію навчальних предметів. Зміст професійно-педагогічної підготовки модернізується завдяки зближенню теоретичних і методичних аспектів, посиленню інтеграції теоретичних дисциплін педагогічного циклу [5, с. 208].

 різні аспекти дистанційного навчання вивчалися вітчизняними науковцями (О. Абакумова, І. Бацуровська, В. Ільницький, І. Кулага, С. Стрельник й ін.). Серед зарубіжних дослідників варто згадати: L. Bell, D. Keegan, Ö. Çakır, E. Oguz, A. Özkul, E. Petrakis, M. Ries, N. Ruzgar, S. Usun та ін.). Зокрема, І. Бацуровською з'ясовано, що головною перевагою навчання з використанням різних методів дослідження в умовах відкритих дистанційних курсів є масовість. Саме магістрант обирає не тільки ритм, темп і час навчання, але й має можливість самостійно контролювати якість засвоєних знань за визначеними викладачем критеріями. Обґрунтовано, що метою навчання стає набуття знань, професійних умінь та навичок, ступеня кваліфікації, спеціальності. Перспективу і вдосконалення навчання магістрів в Україні визначає впровадження в освітній процес комп'ютерно-планшетної техніки [2, с. 15].

Порівняльні дослідження свідчать, що дистанційне навчання може бути настільки ж ефективним, як і аудиторне навчання, якщо методи і технології відповідають завданням, є взаємодія між студентами та є вчасний зворотний зв'язок між викладачем та студентом. Успішні програми дистанційного навчання базуються на послідовних і комплексних зусиллях студентів, викладачів, координаторів, допоміжного персоналу й адміністрації [6, с. 6].

Зокрема, турецькими дослідниками дистанційна освіта визначається як метод навчання, який надає можливість навчання особам, які не мали права навчатися в закладах формальної освіти через вік, хворобу, географічну віддаленість, або особам, які втратили цю можливість, використовуючи різні матеріали, такі як друковані, візуальні, аудиторні та електронні матеріали (Demiray, 1999). Ішман (Isman, 1998) визначає «дистанційну освіту» як освітню систему, де викладачі та учні здійснюють свої відносини викладання-навчання в різних місцях і в різний час за допомогою комунікаційних технологій або поштою [8, с. 1723].

Шримітно, що сучасні технології, які потенційно можуть бути включені в навчальні програми з природничих наук і програми підготовки вчителів, зростають швидкими темпами. І ми не повинні забувати, що «одна тільки технологія не створює освітніх змін. Сила полягає не в інструменті, а в спільноті, яку можна об'єднати, і спільному баченні, яке вони поділяють, щодо переосмислення навчання в класі (Riel, 1990)» [11, с. 35; 13].

У результаті теоретичного аналізу європейських курікулумів сформовано модель обсягу знань майбутнього магістра, яка структурно організована у вигляді трьох-, чотирьохрівневої ієрархії: на верхньому рівні ієрархії розташовані предметні області, які поділяються на тематичні модулі, що, в свою чергу, розподіляються на теми; у межах тем виокремлюються підтеми. Дослідження проблеми освітньо-наукової підготовки магістрів у контексті вивчення європейського досві-

ду дало змогу виявити ефективні шляхи її розв'язання. З-поміж таких виокремлюються європейські стандарти системи CDIO, за якими освітній процес розглядається в ракурсі моделі життєвого циклу продуктів і систем.

Зазначені стандарти визначають завдання формування у магістрантів необхідних компетенцій. У навчальному плані передбачено завдання і для магістрантів, і для викладачів з проектування і створення власних продуктів або систем; використання методів активного і масового навчання; методи оцінки успішності здобувачів вищої освіти, методи масового самонавчання, самоаналізу та самокорекції знань.

У процесі дослідження увагу зосереджено на оптимальному використанні масових відкритих дистанційних курсів у освітньо-науковій підготовці магістрів та визначено, що для такої підготовки потрібно якомога більше активних учасників. Робота у масовому відкритому дистанційному курсі потребує мотивації та самоконтролю з боку магістрантів. У зв'язку з тим, що у масових відкритих дистанційних курсах існує надлишок освітньої та наукової інформації, в освітньо-науковій підготовці магістрів масові відкриті дистанційні курси мають використовуватися в межах навчального плану, їх організація саме під час навчання в університеті підвищує вірогідність можливості їх завершення.

У результаті аналізу зарубіжного досвіду виявлено, що впровадження масових відкритих дистанційних курсів як форми навчання вимагає подальшого удосконалення їх організації та змісту. Окреслено, що для впровадження таких курсів у процес підготовки магістрів потрібно дотримуватися змісту освітньо-наукових програм та освітньо-професійних характеристик майбутнього фахівця; масові відкриті дистанційні курси мають бути внесені до навчальних планів, де чітко окреслено кількість годин і кредитів на вивчення відповідної дисципліни; навчальні плани мають бути удосконалені

за рахунок упровадження нової форми навчання [3, с. 217–218].

Однак здійснений контент-аналіз фахової літератури засвідчив, що питання дистанційної підготовки зарубіжних учителів саме на магістерському рівні досліджені недостатньо, тому метою публікації є аналіз особливостей підготовки магістрів дистанційної освіти у Туреччині.

Розглянемо детальніше особливості підготовки магістрів дистанційної освіти у Туреччині. Принагідно зазначимо, що застосування дистанційної освіти в Туреччині було розпочато у 1950 році у процесі підвищення кваліфікації для працівників з короткостроковою освітою на юридичному факультеті банківського та комерційного науково-дослідного інституту в університеті Анкари. Пізніше, у 1961 році, у складі Міністерства народної освіти був заснований Центр освіти з письмовими матеріалами. Ці практики супроводжувалися створенням Пробної вищої педагогічної школи і ЗВО (the Trial Higher School of Teachers and the Higher Education Institution, YAYKUR).

Після цих подій в 1982 році відповідно до Закону про вищу освіту № 2547 Університет Анadolу отримав завдання щодо реалізації дистанційної вищої освіти. У 1982 — 1983 навчальному році університет розпочав свої програми відкритого та дистанційного навчання з програмами бакалаврату з економіки та бізнесу в рамках факультету відкритої освіти. Примітно, що відкрите та дистанційне навчання пропонується учням у багатьох країнах, щоб забезпечити доступ і гнучкість освіти. Воно відіграє важливу роль у вирішенні проблеми спроможності вищої освіти в Туреччині (Özkul, 2000) [10, с. 95–112].

Технології, які використовуються для надання програм дистанційної освіти в Туреччині, як правило, є односторонніми та призначені для охоплення мас. Двома основними формами дистанційної освіти є факультет відкритої освіти (the Open Education Faculty, OEF) при Університеті Анadolу у м. Ескішехір та відкрита середня школа (the Open High School, OHS)

через Міністерство національної освіти. OEF, який працює з 1982 року, надає програми бакалаврату та інші програми для турків по всій Туреччині, Європі та у Турецькій Республіці Північного Кіпру [12, с. 26].

68 із 184 ЗВО Туреччини пропонують програми відкритого та дистанційного навчання. Серед цих закладів є 47 програм бакалаврату відкритого та дистанційного навчання, 17 програм бакалаврату, 11 програм завершення бакалаврату та 55 магістерських програм (Koçdar & Doğan Görü, 2015) [9, с. 93–94].

Наприклад, університет Анadolу у дистанційному режимі пропонує 18 програм магістерської підготовки без написання дисертації. Випускники програм відкритої освіти також мають можливість подати заявку на участь у цих програмах, які пропонуються у Вищій школі природничих, соціальних та педагогічних наук (the Graduate School of Sciences, Social Sciences, and Educational Sciences). Зокрема, Вища школа педагогічних наук (the Graduate School of Educational Sciences) пропонує такі магістерські програми: Освітні технології; Виховання характеру та цінностей; Менеджмент освіти; Математична освіта [7, с. 18].

Дистанційна освіта пропонує майбутнім та практикуючим учителям як навчання навичкам, так і можливість завершити програми підготовки вчителів або отримати ступінь. Розповсюдження дистанційних програм підготовки вчителів не обмежується ні розвиненими країнами, ні країнами, що розвиваються, ні конкретними методами надання. Це поширення є результатом швидкого розвитку телекомунікаційних технологій у поєднанні зі зростанням обізнаності про способи використання технологій для підготовки вчителів [14, с. 14].

Кількість університетів і програм, які пропонують дистанційну освіту на рівні вищої освіти, збільшується з кожним навчальним роком. Дистанційна освіта, дуже важлива альтернатива для тих, хто хоче продовжити свою бізнес-кар'єру, маючи

післядипломну освіту, або для тих, хто навчається в магістратурі в університеті міста, відмінного від того, в якому вони живуть, пропонує освіту, яка може конкурувати з формальною освітою, завдяки технічному прогресу нашого часу. Відповідно до розділу 1 статті 7 «Процедур і принципів дистанційної освіти у закладі вищої освіти», створеного Радою вищої освіти, магістерські програми з дистанційної освіти в Туреччині, курси повинні проводитися самими викладачами за допомогою відеоконференцій, віртуальних занять та форумів із синхронною взаємодією студентів і викладачів.

Освіта, яку отримують магістранти дистанційної освіти, подібна до традиційних програм:

- усі конспекти лекцій залишаються доступними на сайті до кінця семестру;
- у кінці кожного тижня використовуються тести та інтерактивні запитання;
- сторінки курсу підтримуються діаграмами, графікою та подібними візуальними елементами, а також оздоблені презентаціями та анімаціями;
- поки студенти працюють над новими темами, що додаються щотижня, до кінця семестру вони можуть повернутися й переглянути оцінки за попередній курс;
- студенти також можуть вивчати підручники, що входять до програмного пакету. Домашні завдання та практичні іспити опубліковані на сайті. Домашні завдання та дослідження виконуються та надсилаються студентами, а викладачі оцінюють онлайн;
- основне спілкування складається з онлайн-розмов і форумів. Спілкування може бути збагачене технологічною інфраструктурою університетів;
- онлайн-інтерв'ю (одночасна лінія чату, яка використовується для активізації спілкування між викладачами та студентами за попереднім записом);

- форум (дискусійний майданчик в Інтернеті, середовище активного спілкування, в якому обговорюються актуальні теми за участю всіх студентів) [9, с. 95].

Крім того, дистанційна освіта може значно заощадити, дозволяючи вчителям оптимізувати наявні ресурси. Наприклад, учителі можуть використовувати Інтернет для збору інформації, а коледжі можуть проводити дистанційну освіту в існуючих умовах, а не будувати нові будівлі та аудиторії. Дистанційна освіта забезпечує безперервну освіту для вчителів-практиків у всіх умовах. Багаторежимні підходи з використанням дистанційних і звичайних методів пропонують найповнішу підготовку вчителів. Дистанційна освіта може усунути недоліки традиційної освіти (наприклад, високі витрати, потреба у фізичній інфраструктурі та потреба в педагогах, які працюють повний робочий день) [14, с. 2].

Таким чином, здійснений контент-аналіз фахової літератури з проблеми наукового пошуку дав можливість виявити та узагальнити особливості підготовки магістрів дистанційної освіти у Туреччині: використання методів активного і масового навчання; методів оцінки успішності здобувачів вищої освіти, методів масового самонавчання, самоаналізу та самокорекції знань; проведення курсів за допомогою відеоконференцій, віртуальних занять та форумів із синхронною взаємодією студентів і викладачів; спілкування за допомогою форумів, онлайн-розмов та онлайн-інтерв'ю; використання різних друкованих, візуальних, аудиторних та електронних матеріалів тощо.

Прогностичний потенціал наукового пошуку зумовлюється потенційною можливістю реалізації подальших наукових досліджень з проблеми розвитку змісту професійної підготовки магістрів дистанційної освіти у Туреччині.

Література

1. *Абакумова О. О.* Феномен дистанційної освіти : монографія ; за заг. ред. А. А. Мельниченка. Київ : Видав. дім «АртЕк», 2021. 212 с.
2. *Бацуровська І. В.* Теоретичні і методичні засади освітньо-наукової підготовки магістрів в умовах масових відкритих дистанційних курсів: 13.00.04 : автореф. дис. ... д-ра пед. наук ; Мін-во освіти і науки України ; Житомир. держ. ун-т ім. Івана Франка. Житомир, 2019. 42 с. http://eprints.zu.edu.ua/27973/1/avt_Batsurovska.pdf.
3. *Бацуровська І. В.* Теоретичні і методичні засади освітньо-наукової підготовки магістрів в умовах масових відкритих дистанційних курсів: 13.00.04 : дис. ... д-ра пед. наук; Житомир. держ. ун-т імені Івана Франка ; Мін-во освіти і науки України. Житомир, 2018. 638 с.
4. *Данилишена Т.* Етапи становлення дистанційної освіти як інноваційної форми навчання магістрів // Вісник Львів. ун-ту. Сер. педагогічна. 2008. Вип. 24. С. 46–52. https://pedagogy.lnu.edu.ua/departments/pedagogika/periodic/visnyk/24/05_danylyshena.pdf.
5. *Рокосовик Н. В.* Зарубіжний досвід підготовки педагогів засобами дистанційного навчання // Наук. вісник Ужгород. ун-ту. Сер. Педагогіка. Соціальна робота. 2016. Вип. 2 (39). С. 207 — 209.
6. *Світовий досвід організації та розвитку університетської системи дистанційного навчання* [Уклад. І. В. Кулага, Д. О. Ільницький, С. О. Стрельник та ін.]. Київ : Ін-т вищої освіти ; КНЕУ імені Вадима Гетьмана, 2013. 38 с.
7. *Anadolu University: Open Education System.* 2019. 28 p. <https://www.anadolu.edu.tr/uploads/anadolu/ckfinder/aof/files/factsandfigures.pdf>.
8. *Çakır Ö. and Oguz E.* Situations of distance education institutions in Turkey // *Procedia Social and Behavioral Sciences.* 2010. 9. P.1722 — 1730.
9. *Çekerol G. S.* Master's Degrees In Distance Education In Turkey and Opinions Of Students // *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.* 2018. 2 (1). P. 91–107.
10. *Özkul A. E.* Anadolu University, Turkey. İçinde V. V. Reddy ve S. Manjulika (Eds.) *The World of Open and Distance Learning* // New Delhi: Viva Books Private, 2000. P. 95–112.
11. *Riel M.* Building a new foundation for global communities. *The Writing Notebook* (January/February), 1990. P. 35–37.
12. *Ruzgar N. S.* Distance Education in Turkey // *Turkish Online Journal of Distance Education-TOJDE.* 2004. 5 (2). P. 22–32.
13. *Turkmen H.* Exploring Turkish science education faculties' understanding of educational technology and use // *International Journal of Education and Development using ICT.* 2006. 2 (2). <http://ijedict.dec.uwi.edu/viewarticle.php?id=163&layout=html>.
14. *Usun S.* The Applications And Problems On The Distance Teacher Training in Turkey // *Turkish Online Journal of Distance Education-TOJDE.* 2003. 4 (4). <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/156595>.

02.05.2023

Відомості про автора:

Постригач Надія Олегівна — доктор педагогічних наук, старший дослідник, старший науковий співробітник відділу зарубіжних систем педагогічної освіти і освіти дорослих Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України; Київ, Україна; email: unadya1@gmail.com; ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-5433-2938>

Лабораторні роботи з фізики та хімії у підготовці майбутніх учителів в умовах дистанційного навчання

*Наталія Пономарьова,
Ольга Сидоренко,
Тетяна Грановська,
Костянтин Борисенко*

У підготовці майбутніх учителів природничо-математичних дисциплін лабораторні роботи є однією із виключно значущих форм навчальних занять, оскільки не тільки сприяють вивченню та усвідомленню фізичних та хімічних явищ, процесів, законів тощо, а й дозволяють створити умови для здійснення науково-дослідної роботи, а також засвоєння технології їх проведення закладає основи відповідної складової методичної компетентності здобувачів вищої педагогічної освіти [1].

Зауважимо, що проведення лабораторних робіт з фізики та хімії в цілому є досить складним та дорогорартісним, оскільки вимагає організації доступу учасників освітнього процесу до лабораторій із належним обладнанням, забезпечення їх витратними матеріалами (реактивами), підготовки інструкцій, методичних рекомендацій та посібників, довідників тощо.

В умовах дистанційного навчання проведення лабораторних робіт з фізики та хімії у предметній підготовці майбутніх учителів стає можливим завдяки віртуалізації — з використанням сучасних засобів цифрових технологій. Якщо під час офлайн-навчання такі засоби у освітньому процесі в закладах вищої педагогічної освіти застосовувалися переважно як допоміжні засоби наочності, то в реаліях пандемії та війни віртуальні лабораторні

роботи на їх основі стали пріоритетною формою проведення навчальних занять.

Мета статті — систематизувати досвід та встановити особливості проведення лабораторних робіт з фізики та хімії у підготовці майбутніх учителів в умовах дистанційного навчання (на прикладі фізико-математичного факультету Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди).

Для проведення лабораторних робіт в умовах дистанційного навчання можуть бути використані фото- та відеозйомки фізичних та хімічних дослідів для їх багаторазового їх показу у вигляді синхронної й асинхронної трансляції. В інтернет-просторі наявні ресурси, які містять такого типу матеріали, однак вони переважно потребують значної адаптації до практичного застосування на лабораторних роботах і з точки зору методики уявляється доцільним створення кафедрями, які забезпечують викладання навчальних дисциплін, власних колекцій фото- та відеоматеріалів. Так, на фізико-математичному факультеті Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди викладачами та лаборантами кафедри фізики і хімії підготовлено низку фото- та відеороликів до лабораторних робіт з молекулярної фізики, біофізики, фізичних основ робототехніки, оптики, загальної, неорганічної,

органічної, аналітичної фізичної хімії тощо, які містять записи експериментів із коментарями та фіксацією показань використаних приладів (рис. 1).

Рис. 1. Робота з відеоматеріалами на лабораторних роботах (викл. О.Ф. Винник)

Зазначені матеріали упорядковані та зберігаються на YouTube-каналі кафедри, а доступ до них координується через розгорнуту платформу дистанційної освіти Moodle, на якій працюють всі учасники освітнього процесу [2].

Під час проведення лабораторних робіт із використанням фото- та відеозаписів здобувачі освіти спочатку вивчають методичні матеріали із описом ходу роботи, передивляються записи, спостерігаючи і фіксуючи хід експерименту, занотовують потрібні показання приладів, обговорюють експеримент разом з викладачем, проводять обчислення, оформлюють звіт та захищають лабораторну роботу.

Проведення деяких лабораторних робіт з фізики і хімії можливо й в синхронному режимі онлайн-трансляції їх експериментальної частини — завдяки застосуванню сервісів відеоконференції.

Для цього на базі кафедри фізики і хімії розгорнуто та введено в дію навчальну хімічну лабораторію, підготовлено потрібне обладнання (рис. 2).

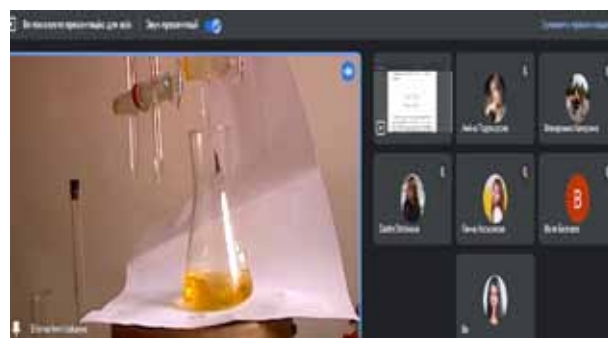

Рис. 2. Онлайн-трансляція експериментів до хімічних дисциплін (доц. О.В. Сидоренко, викл. Т.Я. Грановська, ст. лаб. О.Г. Івницька)

Проведення лабораторних робіт з використанням онлайн-трансляції експериментів потребує значної підготовки викладача та лаборанта — спеціальним чином покроково деталізується та уточнюється хід проведення (для покращення наочності), заздалегідь забезпечується доступ до перегляду показань приладів, готується відеозапис (для можливості повторного перегляду здобувачами освіти).

Особливу роль у проведенні лабораторних робіт з фізики і хімії в умовах дистанційного навчання відіграють інтерактивні симулятори та моделі на різних платформах (PhET Interactive Simulations, Algodoo, Physion, Vascak, The Physics Classroom та інші).

Алгоритм виконання лабораторних робіт з фізики та хімії із використанням симуляційних та модельних дослідів передбачає попередній відбір викладачем сервісу та дослідів, попереднє вивчення здобувачами освіти методичних матеріалів до виконання роботи, проведення експериментів на симуляторі чи моделі, фіксацію показань приладів, проведення розрахунків, підготовку звіту, захист роботи (рис. 3).

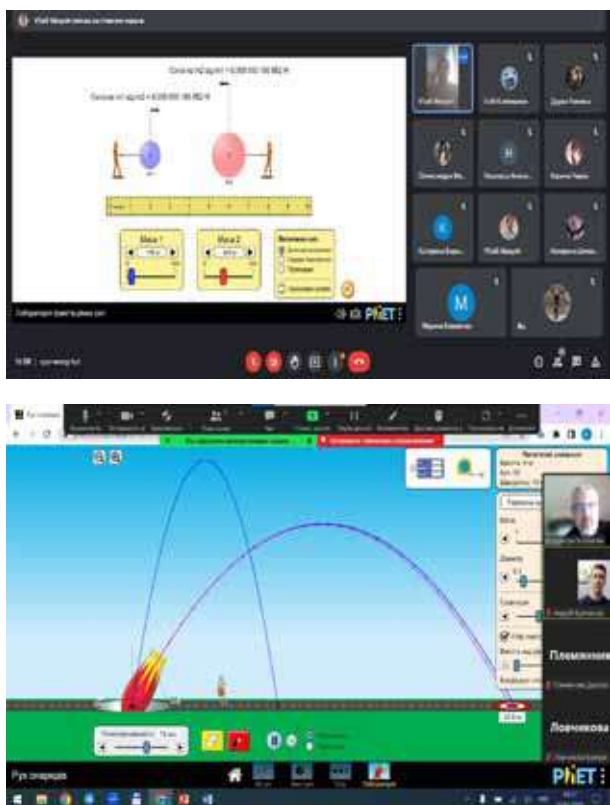

Рис. 3. Симуляції та моделі на лабораторних роботах з фізики (доц. В.В. Масич, викл. К.В. Борисенко)

Перевагами використання зазначених сервісів є можливість керувати ходом експерименту і викладачем, і студентами — зокрема для призупинення роботи на обговорення експерименту, включення елементів проблемного навчання та навчального прогнозування задля більш глибокого розуміння зв'язків між параметрами досліджуваного явища чи процесу.

Прикладом сервісу, який містить симуляції різноманітних хімічних об'єктів та процесів, моделі процесів хімічного

виробництва, відеозаписи дослідів різної складності і специфіки є Mozaik Education. Хоча даний сервіс зорієнтований переважно на застосування у шкільному курсу хімії, у підготовці майбутніх учителів хімії може бути використаний цілком доцільно (як і у викладанні деяких хімічних дисциплін, так і у методиці навчання хімії) — більшість із запропонованих тут експериментів та демонстрацій неможливо відтворити в звичайних умовах, вони є видовищними та високоякісними з точки зору методики проведення (рис. 4).

Рис. 4. Сервіс Mozaik Education на лабораторних роботах з хімії (викл. Т.Я. Грановська)

Проведення лабораторних робіт з фізики та хімії у підготовці майбутніх учителів в умовах дистанційного навчання може бути організовано із використанням спеціалізованих віртуальних лабораторій (Labster, CircuitLab, Olabs, VirtuLab, All-fizika.com, Віртуальна фізика, Physics Simulations, Lab, Physical Sciences, ChemCollective, Chemist Free-

Virtual Chem Lab, Chemistry Lab та інших).

Зазначені сервіси містять готові комплекси для проведення віртуальних лабораторних робіт — інструкції, теоретичний матеріал, відеодемонстрації, інтерактивні моделі тощо, — тому викладач може обрати відповідну до мети лабораторної роботи ту чи іншу віртуальну роботу, уточнити методичні матеріали до її проведення та використати у проведенні занять, скориставшись усіма можливостями сервісу (рис. 5).

Рис. 5. Використання Olabs на лабораторних роботах з хімії (викл. Т.Я. Грановська) та CircuitLab — на лабораторних роботах з фізики (викл. О.В. Юрченко)

На кафедрі фізики і хімії фізико-математичного факультету розроблено і апробовано авторські програмно-методичні комплекси для забезпечення проведення лабораторних робіт з хімії, які в умовах дистанційного навчання активно використовуються в освітньому процесі — зокрема, SchoolKit [3]. Так, програмно-методичний комплекс SchoolKit включає три програмні засоби: ColorKit, ChemKit, SoundCardScientificKit, які дозволяють проводити експерименти з вимірюванням термодинамічних ефектів, фотоколориметричних та спектрофотометричних визначень концентрації розчинів, рефрактометрії тощо (рис. 6).

Зауважимо, що проведення лабораторних робіт із використанням зазначеного програмно-методичного комплексу дозволяє впровадити елементи STEM-освіти до навчального процесу та надає можливості до проведення продуктивної науково-дослідної роботи здобувачів вищої педагогічної освіти на базі кафедри фізики і хімії [4].

Таким чином, проведення лабораторних робіт з фізики та хімії у підготовці майбутніх учителів в умовах дистанційного навчання може бути забезпечено кількома способами:

- доступом до колекцій фото- та відеоматеріалів фізичних та хімічних дослідів;
- демонстраціями лабораторних експериментів у синхронному режимі засобами відеоконференцій;
- використанням віртуальних симуляцій та моделей фізичних і хімічних об'єктів, процесів, явищ;
- використанням віртуальних фізичних та хімічних лабораторій;
- застосуванням програмно-методичних комплексів з фізики та хімії.

Перспективними напрямками подальших досліджень уявляється вивчення ефективності розглянутих способів проведення лабораторних робіт в умовах дистанційного навчання у практиці підготовки майбутніх учителів фізики та хімії та розробка відповідних методичних ре-

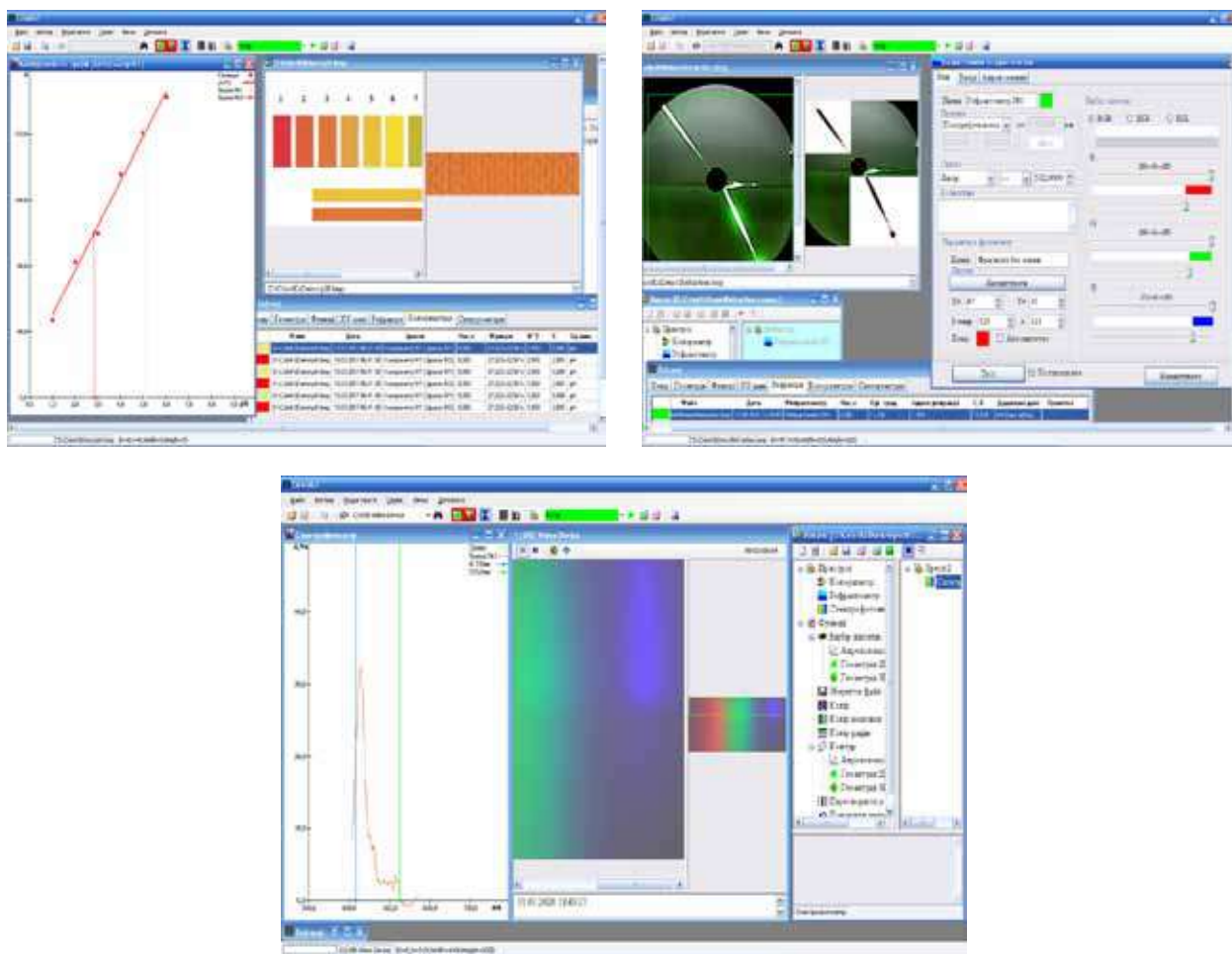

Рис. 6. Інтерфейс програмного засобу ColorKit в режимах «Колориметр», «Рефрактометр», «Спектрофотометр»

комендації із узагальненням набутого досвіду закладів вищої педагогічної освіти.

Література

1. Боярська-Хоменко А.В., Жерновникова О.А., Масич В.В., Олєфіренко Н.В., Пономарьова Н.О. Методична підготовка майбутніх учителів як складова формування готовності до професійної педагогічної діяльності // Новий колегіум. 2022. № 1. С.56–63. <https://doi.org/10.30837/nc.2022.1-2.56>
2. Кафедра фізики і хімії. URL: <http://hnpu.edu.ua/uk/division/kafedra-fizyky-i-himiyi> (дата звернення 01.04.2023 р.)

3. Винник О. Ф., Комісова Т. Є., & Кратенко Р. І. Розробка програмно-методичного комплексу SCHOOLKIT // Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету. 2021. № 11. С. 32–48. <https://doi.org/10.28925/2414-0325.2021.113>
4. Винник О. Ф., Грановська Т. Я., Назаренко О. А. Застосування PIC мікроконтролерів у STEM-проектах // Природнича наука й освіта: сучасний стан і перспективи розвитку : тези доп. III Міжнар. наук.-практ. конф., (Харків, 22–23 вересня 2022 р.). Харків, 2022. С. 89–92. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/8936> (дата звернення 01.04.2023 р.)

08.05.2023

Відомості про авторів:

Пономарьова Наталія Олександрівна – доктор педагогічних наук, професор, декан фізико-математичного факультету, професор кафедри інформатики; Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди; Харків, Україна; email: ponomna@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0172-8007>; Google Scholar: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=oPbQT1UAAAAJ>; Scopus: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57211132743>

Сидоренко Ольга Володимирівна — кандидат педагогічних наук, викладач кафедри фізики і хімії; Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди; Харків, Україна; email: osid190266@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8593-9196>; Google Scholar: <https://scholar.google.ru/citations?user=1rf2mUIAAAAJ&hl=ru>

Грановська Тетяна Яківна — кандидат педагогічних наук, викладач кафедри фізики і хімії; Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди; Харків, Україна; email: tgran@hnpu.edu.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2683-839X>; Google Scholar: <https://scholar.google.com/citations?user=3R6YVdEAAAAJ&hl=ru>; Web of Science: <https://www.webofscience.com/wos/woscc/basic-search>

Борисенко Костянтин В'ячеславович — кандидат технічних наук, доцент кафедри фізики і хімії; Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди; Харків, Україна; email: k.borysenko@hnpu.edu.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8172-0215>; Google Scholar: https://scholar.google.com/citations?view_op=list_works&hl=ru&user=hwAeyEEAAAAJ

Інтерактивний метод викладання галузевого права в умовах дистанційної освіти

*Олександр Олійник,
Олена Солошенко*

Початок ХХІ століття ознаменувався новим етапом інтеграції України до індустріального та інформаційного суспільства. Реформування сфери освіти набуло нових тенденцій, одна з яких — запровадження її дистанційної форми. В 2000 р. була затверджена Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні, яка не тільки ставила за мету забезпечення загальнонаціонального доступу до освітніх ресурсів шляхом використання сучасних інформаційних технологій та телекомунікаційних мереж і надання умов для реалізації громадянами своїх прав на освіту, але й зазначала, що Україна не відповідає вимогам до інформаційного суспільства, що прагне інтегруватись у європейську і світову спільноту [7, с. 3–4]. За двадцять років ЗВО України здобули великий теоретичний та практичний досвід, були вирішені матеріально-технічні питання і дистанційне навчання стало реальною альтернативою організації освітнього процесу.

Набуті знання та компетентності щодо цифрової трансформації освітнього процесу перейшли в практичну площину в 2020 р., коли у зв'язку з карантинними обмеженнями в умовах пандемії COVID 19, освітяни України були змушені перейти із звичайного формату викладання на дистанційний. Дистанційна освіта стала однією з провідних тенденцій сучасної освіти. За останні три роки було здобуто великий практичний досвід щодо організації освітнього процесу в дистанційному

режимі. Кожен ЗВО отримав власний та мав можливість запозичити адаптований досвід організації освітнього процесу на відстані. Початок широкомасштабного вторгнення Росії у лютому 2022 р. відсунув перспективу повернутися до навчання в аудиторіях ще на невизначений термін. Вища освіта розвивається в складних умовах. За даними МОН України станом на 1 серпня 2022 р. за період російського вторгнення в Україні зруйновано сім та пошкоджено 46 закладів вищої освіти, причому такий розподіл є орієнтовним (до офіційного встановлення масштабів руйнувань і пошкоджень відповідно до чинного законодавства). В Харківській області постраждали 21 ЗВО. За часткою пошкоджених ЗВО в конкретному регіоні найбільших втрат зазнали Чернігівщина (66,7 % загальної кількості університетів, інститутів та академій різних форм власності в області), Харківщина (47,8 %), Миколаївщина (37,5 %), Донеччина (33,3 %), Запорізька область (21,4 %) [2, с.163]. В Харкові найбільше постраждали ХНУ імені В.Н. Каразіна, НАУ імені М.Є. Жуковського «ХАІ» та ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Проте, освітній процес в дев'яти ЗВО міста відновився до кінця березня 2022 р. [2, с.185].

У вишах, які поступово відновляли роботу, освітній процес відбувався дистанційно. Саме дистанційне навчання дозволяє, враховуючи складні умови, надавати здобувачам освіти знання синхронно чи асинхронно. Не дивлячись на

воєнний стан, освіта України планує та реалізовує нові перспективні плани. Так, основним завданням Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022 — 2032 рр., що реалізує основну мету вищої освіти в Україні, є інтелектуальний, культурний і професійний розвиток особистості, формування якісного людського капіталу та згуртування суспільства для утвердження України як рівноправного члена європейської спільноти, розбудови ефективної інноваційної конкурентоспроможної економіки та забезпечення високих стандартів якості життя, передбачається ефективне використання цифрових (дистанційних) технологій в освітньому процесі [13].

Саме тому, дистанційне навчання, його місце в сучасному освітньому процесі вищої школи неодноразово ставали предметом досліджень науковців. Особливу актуальність дана проблематика набула в останні три роки.

Окремі аспекти цього питання були висвітлені у працях О. Абакумової [1], О. Гречановської [4], Н. Кононец [6], Т. Манглієвої [4], О. Новак [12], Н. Пак [8], С. Петькун [12], Д. Поповича [10], О. Решоти [11], Т. Сидоренко [12] та інших авторів.

Найбільшої уваги з досліджуваної проблеми приділено у ґрунтовній монографії О. Абакумової «Феномен дистанційної освіти» та колективній праці «Вища освіта в умовах карантинних обмежень та соціальної дистанціювання» [1]. В цих наукових працях 2020-х років проведено аналіз основних періодів становлення дистанційної освіти, визначено її пріоритети та потенціал. Зазначається, що нові реалії обумовили трансформаційні зміни, які несуть закладам вищої освіти серйозні випробування і суттєво змінюють систему освіти в цілому. В дослідженнях проаналізовано різні аспекти організації, сервіси та платформи дистанційного навчання, його переваги та недоліки.

Після отримання достатнього досвіду щодо організації дистанційного освітнього процесу перед освітянами з'явилися нові виклики, пов'язані із військовим станом.

Сьогодні бракує наукових досліджень щодо особливостей використання дистанційного навчання в період війни. Проте, існують моніторинги, аналітичні звіти та публікації, які містять вичерпні матеріали про актуальний стан української освіти в умовах війни, її перспективи та шляхи подолання нагальних проблем. В матеріалах визначається провідне місце дистанційної освіти як основи сучасного навчального процесу: робиться акцент на шляхах подолання складних умови, в яких навчаються здобувачі вищої освіти: відносна небезпека, нестійке інтернет-покриття, стресовий стан учасників освітнього процесу тощо [2, 3].

Особливо цінними та важливими для вирішення існуючих проблем є практичні здобутки та досвід окремих ЗВО, які плідно обговорюються на наукових конференціях та публікуються в їх матеріалах [5].

Варто зазначити, що зміст та аналіз підходів щодо доцільності використання широкого кола інтерактивних методів навчання [4, 8, 11, 6] дають можливість ґрунтовно підійти до їх використання в дистанційному форматі.

Отже, проблематика наукових досліджень останніх років доводить важливість, актуальність та винятковість дистанційної освіти в сучасних умовах для організації результативного та якісного освітнього процесу в ЗВО. Між тим, питання щодо використання інтерактивного методу викладання в дистанційному режимі саме правових дисциплін не знайшли всебічного аналізу та залишилися поза увагою науковців.

Мета статті — проаналізувати методи інтерактивного навчання, які доцільно використовувати при вивченні галузевих правових дисциплін в дистанційному форматі (на прикладі досвіду кафедри теорії і методик викладання суспільно-правових дисциплін ХНПУ імені Г.С. Сковороди).

Дистанційне навчання — це сукупність технологій, що забезпечують інтерактивну взаємодію слухачів (студентів) і викладачів у процесі навчання [10, с.73].

Варто зазначити, що така форма навчання має свої переваги та недоліки. До переваг можна віднести: зручність, постійний зворотний зв'язок між студентом і викладачем, здобувачі вищої освіти отримують доступ до нетрадиційних джерел інформації, підвищується ефективність самостійної роботи, створюються абсолютно нові можливості для творчого самовираження, знаходження та закріплення різних професійних навичок. Навчання зорієнтоване на впровадження в освітній процес принципово відмінних моделей навчання, що передбачають проведення конференцій, проєктні роботи, тренінги та інші види діяльності з комп'ютерними та нетрадиційними технологіями [8, с. 69, 71].

Недоліки пов'язані із відсутністю очного спілкування із викладачем та одногрупниками, необхідністю сильної мотивації та самодисципліни у здобувачів освіти, складністю самоконтролю тощо. Завдання викладача зробити дистанційний освітній процес гнучким, продуктивним, інтерактивним, інтенсивним, максимально нівелювати негативні прояви і максимально посилити позитивні можливості дистанційного навчання, обираючи доцільний метод проведення заняття. Реалізація навчання відбувається із використанням платформ та інструментів Google Meet, Moodle, Padlet та інших. Зазначимо, що інтерактивні методи можуть використовуватися як на лекціях, так і на практичних заняттях.

Обираючи метод навчання, варто враховувати особливості навчальної дисципліни (зміст, обсяг та складність матеріалу), рівень навчання, який необхідно забезпечити, та об'єм вимог, які необхідно реалізувати, типи і структуру навчання. Що не найголовнішими факторами є рівень мотивації та рівень підготовки здобувачів, їх інтерес, працездатність та активність, сформованість відповідних навичок, здатність до співпраці із викладачем та інші складові, які забезпечують результативність використання певних інтерактивних методів. Вивчення галузевих правових дисциплін відкривають

широкі можливості використання різноманітних інтерактивних методів в дистанційному режимі навчання. Опанування дисципліни, яка включає адміністративне, цивільне, кримінальне, сімейне право та інші, доцільно максимально скоординувати з практичним використанням набутих знань. Саме використання інтерактивного методу навчання найбільш успішно вирішує це завдання, оскільки це метод взаємодії, співпраці та діалогу. Наприклад, «метод кейсів». Суть даного методу полягає у використанні конкретних випадків, так званих «кейсів» для спільного аналізу, обговорення або вироблення рішень студентами з певного розділу дисципліни, а також вдало поєднує навчальну, аналітичну і виховну діяльність, що безумовно є діяльним і ефективним в реалізації сучасних завдань системи освіти [4, с. 3].

При проведенні практичних занять по цивільному праву (наприклад, з тем «Право інтелектуальної власності», «Авторське право і суміжні права», «Спадкове право») здобувачам пропонується вирішення ситуативних завдань, зміст яких наближений до практичних ситуацій. «Метод кейсів» дає можливість стимулювати здобувачів до детального аналізу проблеми завдання, її продуктивного обговорення і прийняття рішення. Можна запропонувати декілька варіантів роботи із правовими завданнями.

В а р і а н т 1: викладач розділяє здобувачів на команди, кожна з яких отримує завдання різне за змістом, але схоже за рішенням. Після обговорення ситуації у групах, представник кожної (експерт) знайомить із рішенням команди. Обов'язковою складовою є обґрунтування своїх відповідей.

В а р і а н т 2: команди отримують різні завдання, після їх розв'язання представник кожної групи озвучує результати обговорення та рішення. Такий підхід дозволяє закріпити знання з різних питань теми або декількох тем одночасно.

Результативним є використання також методу «кейс-випадку», коли розглядається проста (рішення в один-два

кроки) ситуація для повторення матеріалу, або з метою зв'язку з попередніми темами, або «кейс-вправи» — здобувачі отримують конкретне завдання для закріплення теоретичного матеріалу.

За змістом «метод кейсів» схожий з методом «гейміфікації» — «метод гри». Цей метод обумовлює самостійну активність здобувачів, сприяє активізації мотиваційних чинників щодо опанування нових знань, комунікаційної взаємодії. До позитивних наслідків гейміфікації варто віднести заміну традиційного, формального формату навчання інтерактивним, стимулювання творчого та неординарного мислення студентів в процесі вирішення гейміфікованих завдань, можливість кращої самореалізації потенціалу студентів, більша зацікавленість у виконанні навчальних завдань на основі конкурентного чинника, підвищення згуртованості цільової аудиторії під час спільного виконання навчальних командних завдань, візуалізація досягнень навчального процесу [11, с. 78].

Інший, схожий за спрямуванням, інтерактивний метод — метод «мозкового штурму» або «брейнстремінг», який зарекомендував себе як результативний метод групового оперативного вирішення певної проблеми за обмежений час шляхом надання великої кількості можливих варіантів рішення. Такий метод можна запроваджувати для закріплення та поглиблення знань з більшості питань галузевих правових дисциплін. Як правило, здобувачі отримують на розгляд тільки одну проблему для вирішення. Метод «мозкового штурму» передбачає висловлення ідей, їх фіксацію, обговорення, обґрунтування вибору рішення (можливо у формі голосування) та остаточне проголошення рішення. Такий алгоритм роботи вчить здобувачів генерувати ідеї, висловлювати та обґрунтовувати свої думки.

Варто зауважити, що галузеві правові дисципліни дають можливість пропонувати завдання із різних сфер права як окремих наук, що обумовлює доцільність

використання «бінарного методу» навчання. Бінарне заняття об'єднує блоки знань із двох різних навчальних дисциплін, тем навколо однієї проблеми з метою інформаційного та емоційного збагачення сприйняття, розвитку системного мислення студента, що дає змогу пізнати певне явище різнобічно, досягти цілісності знань. Таке заняття спрямоване на розкриття загальних закономірностей, законів, ідей, теорій, відображених у різних науках і відповідних їм навчальних дисциплінах освітньої програми [6, с.95].

В межах галузевих правових дисциплін ми можемо розглядати їх складові як самостійні галузеві науки. Наприклад, змістовні частини тем із адміністративного права «Адміністративна відповідальність», «Управління обороною та національною безпекою» та з кримінального права «Поняття, мета, система і види покарань. Призначення покарання», «Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх» або теми з цивільного та сімейного права щодо питань опіки та піклування, прав та обов'язків матері і батька дитини та інші, які корелюються між собою і можуть поєднуватись у ситуаційних завданнях. В цьому випадку здобувачам пропонується першочергово з'ясувати до якої галузі права відноситься завдання, а потім вже його розв'язувати.

В іншому разі «бінарний метод» навчання може полягати в об'єднанні історичних та правових знань. Наприклад, в межах тем «Управління освітою та наукою» з адміністративного права, «Права та обов'язки матері і батька дитини» з сімейного права доцільно звернутися до питань з історії та культури з аналізу основних тенденцій розвитку сучасної освіти, ментальності та обрядовості українців відповідно.

У разі необхідності опрацьовувати та систематизувати великий за обсягом теоретичний матеріал доречним є використання методу «ажурна пилка». Це метод інтенсивного навчання. Серед багатьох варіантів проведення занять за даним

методом найпоширенішим може бути підготовка презентації до окремого питання, яке рекомендувалось до самостійного опрацювання або складання тестів, відповіді на які будуть давати одногрупники тощо. В результаті самі здобувачі пояснюють і викладають матеріал. Важливою складовою є етап перевірки отриманих знань, який може провести як викладач, так і студенти.

Метод «круглий стіл» доцільно проводити з актуальних тем дисципліни, що мають прикладне спрямування (наприклад, в сімейному праві «Шлюбний договір», в адміністративному праві «Адміністративний примус та правопорушення», в цивільному «Договірні зобов'язання»). Важливо, щоб підготовлені здобувачами доповіді-презентації були змістовними і мали влучні приклади-пояснення. Кожний учасник отримує можливість висловити свою думку, задати питання. Важливою складовою такого методу є закріплення навичок ведення дискусії, обґрунтування та доведення своєї позиції.

При завершенні модулю або при закінченні освоєння навчальної дисципліни доцільно використовувати метод «3-2-1», який забезпечує так званий зворотній зв'язок комунікації викладач-здобувач. Така рефлексія сприяє методичному та теоретичному вдосконаленню викладання курсу в подальшому. Як правило, в зручному форматі (наприклад, використання інтерактивної дошки) здобувачам пропонується відповісти на питання: що нового, цікавого та корисного було в навчальній дисципліні, що не було новим для них та які пропозиції та рекомендації здобувачі можуть надати.

Всі проаналізовані вище різновиди інтерактивного метода навчання вирішують головну мету — отримання здобувачами знань в результаті взаємодії, роботі у команді, активними, пізнавальними та продуктивними засобами, адже, у відповідності до «Піраміди навчання» Едгарда Дейла саме такі методи набуття знань, коли здобувач проявляє себе — обговорює, вчить інших, дають найвищий ре-

зультат щодо засвоєння знань від 50 до 90 % [9].

Отже, дистанційна освіта є необхідною компонентою сучасного освітнього процесу. Вона, завдяки сучасним комп'ютерним технологіям, реалізує широкі методичні можливості інтерактивного навчання, ґрунтується на принципах студоцентризму та індивідуального підходу. Саме метод інтерактивного навчання створює атмосферу співпраці, взаємодії, успішності, інтелектуальної та професійної спроможності, що обумовлює набуття здобувачами вищої освіти знань та компетентностей високого рівня, зокрема з галузевих правових дисциплін.

Література

1. *Абакумова О.О.* Феномен дистанційної освіти. Київ, 2021. 212 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/48669/1/Fenomen.pdf>; Вища освіта в умовах карантинних обмежень та соціального дистанціювання / С.П. Гринюк, М.О. Желуденко та ін. Кропивницький, 2021. 140 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/pdf>; Дистанційне та змішане навчання як засіб реалізації індивідуальної траєкторії професійного зростання педагога; за наук. ред. І.П. Воронькової. Київ, 2022. 256 с.

2. *Вища та фахова передвища освіта. Основні виклики // Освіта України в умовах воєнного стану: інформаційно-аналітичний збірник.* Київ, 2022. С.163 — 190. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalnaserednya/serpneva-konferencia/2022/Mizhn.serpn.ped.nauk-prakt.konferentsiya/Nauk-metod.zbirnyk-Osv.Ukrayiny.v.umovakh.voyennoho.stanu-20Innovatsiyna.ta.projektna.diyalnist.pdf>

3. «Дистанційка» та війна: як досвід пандемії допоможе українській освіті. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://dif.org.ua/article/>

distance-learning; Освіта і війна в Україні. URL: <https://cedos.org.ua/researches/osvita-i-vijna-v-ukrayini-24-lyutogo-1-kvitnya-2022/>; Українська вища освіта в умовах війни: виклики та зміни. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://osvita.ua/vnz/reform/88694/>

4. *Гречановська О.В., Манглієва Т.Н.* Сутність та використання кейс-методу в навчально-виховному процесі вищої школи. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle.pdf>

5. *Дистанційне навчання – старт із сьогодення в майбутнє (6–7 квітня 2023 р.).* Харків, 2023. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://karazin.ua/announces/vseukrainska-naukovo-praktychna-konferentsiia-z-nbsp-mizhnar/>; Дистанційне навчання у ЗВО: моделі, технології, перспективи (28 квітня 2021 р.). Львів, 2021. 111 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/08/KRUHLYY-STIL-RP-2021.pdf>; Дистанційна освіта: інноваційні, нормативно-правові, педагогічні аспекти (30 листопада 2022р.). Київ, 2022. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=AdxVKpNLREc&ab_channel

6. *Кононець Н.* Специфіка проведення онлайн-бінарних занять в умовах цифровізованого освітнього процесу при підготовці фахівців-економістів // *Витоки педагогічної майстерності.* 2021. Вип. 28. С.92–97. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/18636/1/KONONETS.pdf>

7. *Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні.* [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://vntu.edu.ua/downloads/other/konc_rov_dystan_osv.pdf

8. *Пак Н. Т.* Дистанційне навчання: переваги та проблеми // *Дистанційне навчання у ЗВО: моделі, технології, перспективи (28 квітня 2021 р.).* Львів, 2021. 111 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: [https://financial.lnu.edu.ua/wp-](https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/08/KRUHLYY-STIL-RP-2021.pdf)

[content/uploads/2021/08/KRUHLYY-STIL-RP-2021.pdf](https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/08/KRUHLYY-STIL-RP-2021.pdf)

9. *Піраміда* навчання Едгара Дейла. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://fsp.kpi.ua/en/piramida-navchannya-edgara-dejla/>

10. *Попович Д. В.* Удосконалення дистанційного навчання у вищій освіті // *Дистанційне навчання у ЗВО: моделі, технології, перспективи (28 квітня 2021 р.).* Львів, 2021. 111 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/08/KRUHLYY-STIL-RP-2021.pdf>

11. *Решота О. А.* Гейміфікація як інноваційний інструмент підвищення ефективності дистанційного навчання // *Дистанційне навчання у ЗВО: моделі, технології, перспективи (28 квітня 2021 р.).* Львів, 2021. 111 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/08/KRUHLYY-STIL-RP-2021.pdf>

12. *Сидоренко Т.М., Петькун С.М., Новак О.М.* Дистанційна освіта: проблеми та перспективи // *Інноваційна педагогіка.* 2021. Вип. 35. С. 45–48. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://innovpedagogy.od.ua/archives/2021/35/10.pdf>; *Ткаченко Л. В., Хмельницька О. С.* Особливості впровадження дистанційного навчання в освітній процес закладу вищої освіти // *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах.* 2021. № 75. Т. 3. С. 91–96. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2021/75/part_3/20.pdf; *Яценко Е., Левандовська І.* Дистанційна освіта в освітній діяльності вищої школи: виклики часу // *Педагогіка.* 2021. № 1. С.124–134. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/BE.PDF>

13. *Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022 — 2032 роки.* [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://osvita.adm-km.gov.ua/?p=3131>

17.04.2023

Відомості про авторів:

Солошенко Олена Михайлівна — кандидат історичних наук, доцент; кафедра теорії і методики викладання суспільно-правових дисциплін; Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди; Харків, Україна; email: soloshenkoelena@ukr.net; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2877-0237>

Олійник Олександр Миколайович — кандидат юридичних наук, доцент; кафедра теорії і методики викладання суспільно-правових дисциплін; Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди; Харків, Україна; email: oleyunik.oleks@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8382-9751>

ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАТЬ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ (НА ПРИКЛАДІ ІСТОРИЧНИХ ДИСЦИПЛІН)

Ольга Гончарова

В умовах вимушеного, пов'язаного з впровадженням у 2020 році карантинних обмежень, переходу на дистанційний формат навчання у вищих навчальних закладах України викладачі зіштовхнулися з необхідністю прилаштуватися до нових умов здійснення освітнього процесу. Їм довелося «на ходу», освоювати нові освітні ресурси, змінювати стиль та методи роботи, оскільки частина традиційних форм навчання стала абсолютно неефективною в дистанційному форматі. Викладачами було проведено титанічну роботу, що допомогло в досить короткий термін налагодити стабільне функціонування навчального процесу. Цей досвід виявився корисним й для швидкого відновлення роботи вищів в умовах повномасштабної агресії російської федерації проти України, розпочатої нею 24 лютого 2022 року. Обов'язковим компонентом процесу навчання, який було піддано перегляду та прилаштуванню під умови дистанційного навчання, стало оцінювання рівня навчальних досягнень здобувачів освіти, перевірка засвоєння ними знань та сформованості компетентностей, що визначені навчальними програмами. Завдання викладача — створити умови для ефективного оцінювання, взаємо- та самооцінювання, результати якого можна було б оперативно використовувати для коригування навчального процесу. Кожна дисципліна потребує своїх специфічних підходів до практичної реалізації оцінювання, бо спрямована на формування притаманних саме їй компетентностей. Не

становлять винятку у цьому відношенні й історичні дисципліни.

Форми і методи викладання за умови проведення освітнього процесу у дистанційному форматі досить активно почали досліджуватись науковцями лише останнє десятиліття. Різні аспекти організації дистанційного навчання розглядаються у наукових розвідках В. Александрової, К. Білоконь, А. Савченко [1], Н. Гришинець [3], С. Єфремова [4] та ін. Значну увагу дослідники приділяли і оцінюванню знань здобувачів. Так, мотиваційну функцію контролю знань здобувачів розглянула М. Тарасенко [10]. Контроль і оцінювання навчальних досягнень студентів в умовах модульно-рейтингової системи навчання вивчали В. Полторацька, О. Каданер [9]. Останнім часом з'явилося багато публікацій, автори яких здійснюють аналіз форм та методів контролю знань здобувачів в умовах дистанційного навчання. Пошуком шляхів оптимізації дистанційного контролю займалися А. Гриняк [2], О. Наливайко, К. Куцина [6], Ю. Ненько, О. Іващенко [7], І. Холод, Т. Лисенко, Г. Штангрет [12]. Використання можливостей платформи Moodle для оцінки успішності здобувачів вищої освіти вивчали Н. Олійник [8] та колектив авторів навчально-методичного посібника «Тестовий контроль знань студентів у системі Moodle» [11]. Огляд літератури продемонстрував, що попри певний інтерес до системи оцінювання знань здобувачів за умови дистанційного навчання, вона залишається недостатньо

вивченою й велика кількість питань потребують поглибленого дослідження.

Мета статті — аналіз основних форм оцінювання знань та набутих навичок здобувачами вищої освіти під час вивчення історичних дисциплін в умовах дистанційного навчання, здатних забезпечити швидке коригування навчального процесу в бік його покращення.

Контроль знань здобувачів в процесі навчання виконує різні функції (перевірочна, контролююча, освітня, мотивуюча, розвиваюча, виховна, управлінська). Основними принципами, що лежать в основі діагностування успішності здобувачів виступають: об'єктивність, систематичність, індивідуальний характер, різноманітність форм, всебічність, диференційованість, єдність вимог [5, с. 173]. Важливим, з огляду на це, є запровадження такої системи оцінювання, яка б забезпечила адекватну оцінку праці здобувача, набутих ним знань та навичок протягом вивчення певного курсу, а викладачу — отримання оперативної інформації з метою коригування навчального процесу. Все це вимагає від нього розробки раціонального алгоритму моніторингу успішності. Викладач має чітко визначити очікувані результати навчання, створити засоби вимірювання їх досягнення та методичні рекомендації, що спрямують здобувачів на отримання потрібного результату. Наступним кроком є розробка інструментів та методів оцінювання певного досвіду навчання та обробка отриманих даних з метою визначення ефективності процесу навчання, ступеня досягнення бажаного результату й своєчасного коригування навчальної програми задля удосконалення навчання здобувачів [12].

Оцінювання, щоб забезпечити відповідний ефект, має бути постійним. У відповідності до місця в навчальному процесі виділяються чотири види контролю: попередній; поточний; рубіжний; підсумковий.

Метою попереднього контролю є виявлення знань та умінь здобувачів освіти на початку вивчення курсу або змістовного

модуля для подальшої їх корекції. Одним з простих способів отримати загальне уявлення про рівень знань здобувачів з предмету є тестування на платформі Moodle. Ця платформа дуже гнучка для тестування, дозволяє створювати тести різних типів: альтернативних відповідей, заповнення пропусків, множинного вибору, відновлення відповідності, встановлення правильної послідовності та інші [11, с. 7]. Moodle автоматизує багато процесів при проведенні тестування, таких як оцінювання та відстеження прогресу здобувача. Це дозволяє викладачу заощадити час та зосередитися на інших аспектах навчання. Окрім того, викладач на цій платформі може налаштувати складність питань, час, дозволити перегляд правильних відповідей та інші параметри. Однак, як і будь-яка інша технологія, Moodle має свої недоліки при проведенні тестування. Зокрема, учасники повинні мати доступ до надійного інтернет-з'єднання; у здобувачів існує можливість обмінюватися інформацією чи використовувати зовнішні джерела під час тестування та й надійної можливості ідентифікації учасників немає, що може призвести до проблем із забезпеченням чесності та достовірності результатів; створення тестів на Moodle може вимагати багато часу та зусиль, особливо якщо потрібно створити велику кількість питань або складних тестів. Окрім того, за допомогою тестування не можна охопити всі характеристики засвоєного здобувачем матеріалу [6, с. 38], особливо, якщо мова йде про історичні дисципліни, де важливим є, окрім знання дат та термінів, сформованість загальних уявлень про суспільно-політичні процеси, вміння логічно, аргументовано пояснювати їх суть. Тож, з огляду на це, більш ефективним є написання здобувачами есе — твору-роздуму з вільним викладом своїх думок, вражень та роздумів, яке не претендує на повноту висвітлення питання, а становить власне бачення проблеми. Однією з головних вимог до його змісту має бути самостійність роботи, відсутність запозичень з вже існуючих текстів,

підтвердження наведених у якості аргументів фактів посиланням на джерела інформації. Тож, особисті відгуки, опис власних вражень не повинен замінювати аргументацію, яка має складати ряд логічних роздумів, опертих на конкретні факти. Забігаючи наперед, зазначу, що в кінці вивчення курсу здобувачам можна запропонувати написати есе на ту ж тему, що й на початку вивчення навчальної дисципліни. Порівняльний аналіз їх змісту досить добре продемонструє наскільки отримані в ході навчання знання змінили розуміння здобувачем суті даної події та ефективність процесу навчання.

Поточний контроль здійснюється в процесі вивчення курсу для з'ясування рівня засвоєння здобувачем матеріалу [9]. У своїй практичній роботі я використовую контроль не лише на семінарських заняттях, а й на онлайн-лекціях. Це має не тільки перевірочне значення, але й освітнє, діагностико-коригуюче, виховне, а також мотивує здобувачів до регулярної мисленевої діяльності. До кожного з питань лекції пропонується три-п'ять тестових завдань закритого типу або вікторина за змістом отриманої інформації. Головною умовою є обмеження часу на проведення такого опитування, бо включення в структуру онлайн-лекції контролю вимагає обмеження об'єму теоретичного матеріалу та іншого розподілу матеріалу для семінарських, практичних і самостійних занять. Однак таке ущільнення навчального матеріалу не приводить до зниження якості освіти, оскільки ці швидкі тести дозволяють контролювати рівень засвоєння теми та коригувати лекційний матеріал з метою підвищення ефективності навчання, а результати контролю можна включити в рейтингову оцінку студента за курсом, що впливатиме на формування загального балу.

Велике значення для проведення поточного контролю знань здобувачів відіграє семінарське заняття, у ході якого відбувається розгляд основних тем курсу, без яких неможливо оволодіти основами наукових знань [4, с. 49]. Однак досвід

практичної роботи показав, що проведення його у традиційній формі опитування (відповіді на відомі заздалегідь питання) непродуктивне і ускладнене внаслідок відсутності активного слухача, навіть у випадку, якщо усна відповідь супроводжується презентацією. Тож здійснення контролю на семінарських заняттях за умови дистанційного навчання потребує інших інтерактивних методів, що передбачають взаємодію, бесіду, діалог не скільки здобувача з викладачем, скільки здобувачів між собою. При їх активній взаємодії кожен має можливість відчути свою успішність, свою інтелектуальну спроможність. Це, в свою чергу, робить продуктивним і сам процес навчання, дозволяє в повному обсязі дати необхідні предметні знання і сформувані компетенції й одночасно здійснити їх контроль і оцінювання. Досить добре знання та навички здобувачів розкриваються на семінарському занятті, що проводиться у формі структурованих дебатів. Створюються дві команди, які готують свою аргументацію трактування тих чи інших історичних подій, віднаходять джерела на її підтвердження, доводять її перед представниками команди противників, відповідаючи на їх зауваження та уточнюючі запитання [3]. При виборі теми слід звернути увагу на те, що вона, по-перше, повинна бути спірною, по-друге, не повинна викликати неконтрольовані емоції і, по-третє, повинна відповідати інтересам здобувачів. Кожен здобувач робить свій внесок у з'ясування винесеної на обговорення проблеми. Досить ефективною формою перевірки знань та навичок здобувачів на семінарському занятті є дискусія. Участь у ній дає змогу здобувачу продемонструвати здатність розмірковувати, наводити логічні аргументи на підтвердження своєї точки зору. Крім того, всі учасники повинні володіти достатньою кількістю знань по темі дискусії.

Значною складовою освітнього процесу є самостійна робота здобувачів. Вона включає не лише підготовку до аудиторних занять, а й самостійне опрацювання

певних тем навчальної дисципліни у відповідності до навчально-тематичного плану [1, с. 8]. Ступінь набуття знань самостійно теж потребує поточної перевірки. Як форму контролю тут може бути використано бесіду, як індивідуальну, так і групову. Під час поточного контролю самостійної роботи може бути успішно використаний потенціал електронного або цифрового портфоліо творчих і дослідницьких робіт здобувачів. Його створення вимагає від здобувачів рефлексії, критичного та аналітичного мислення, творчого підходу та самооцінки. Однак цифрове портфоліо може служити засобом оцінки тільки в тому випадку, якщо здійснюється його презентація, в процесі якої викладач має можливість поставити здобувачу питання як щодо змісту матеріалів портфоліо, так і процесу їх підготовки та ін. Досить ефективним при перевірці дослідних робіт здобувачів є взаємооцінювання. Проводиться воно за чіткими критеріями, прийнятними для здобувачів. Ця форма перевірки сприяє виробленню навичок формулювання зауважень, коментування наявних характеристик помилок або варіантів поліпшення роботи, вчить конструктивній науковій критиці. Багато можливостей щодо цього дає платформа Moodle. Зокрема, у вкладці «Семінар» можна розміщувати, зберігати, переглядати, рецензувати та оцінювати роботи здобувачів. Робота завантажується туди здобувачем у будь-якому форматі (текстовий документ, звуковий чи відеофайл, таблиця, малюнок тощо), або можна текст вводити за допомогою вбудованого текстового редактора [8]. Оцінити цю роботу має можливість не лише викладач, а й інший здобувач з його групи.

Рубіжний контроль проводиться після вивчення певної теми чи змістовного модуля з метою визначення ступеня засвоєння матеріалу здобувачами освіти. Аналіз його підсумків дасть викладачу інформацію про засвоєння знань здобувачами та можливість внести корективи у виклад матеріалу наступної теми чи модуля. Велике значення для його здійснення мають проміжні тести, різні

види письмових завдань, які сприятимуть підготовці здобувачів до підсумкового контролю [10, с. 353]. У разі проведення рубіжного контролю у формі тестування доцільно встановлювати більш жорсткі часові рамки на його виконання, що є способом запобігання нечесної поведінки та витрачання часу на пошук обхідних шляхів, пошуку відповіді на питання в різноманітних джерелах.

Підсумковий контроль здійснюється в кінці вивчення курсу та демонструє рівень успішності його вивчення [2, с. 133]. Зазвичай він проводиться у формі іспиту. Іспит може бути проведений у вигляді підсумкового тесту на платформі Moodle, що забезпечує найбільш справедливий підхід до оцінювання здобувачів, бо ставить всіх у рівні умови та виключає суб'єктивний підхід з боку викладача при їх оцінюванні. До переваг тестування — як форми підсумкового контролю — слід віднести й те, що вони дають можливість охопити більш значну частину матеріалу, ніж під час усного чи письмового іспиту. Однак тестування не дає можливості здобувачу проявити свої творчі здібності, нестандартний підхід, самостійність суджень, висловити власну позицію.

З огляду на це, при підсумковому зрізі знань з історичних дисциплін перевага надається усним чи письмовим іспитам. Коли здобувачі складають іспит в реальному часі безпосередньо викладачеві, використовуються два технічні засоби: 1) комп'ютер або ноутбук, необхідний для виведення на екран монітора автоматично сформованого для здобувача екзаменаційного білета в рамках дії навчальної платформи Moodle; 2) мобільний телефон, підключений до Інтернету з можливістю приєднання до відео конференції, — телефон транслює у прямому ефірі всі дії здобувача, екран та обличчя. Використання цих засобів є основною умовою участі в дистанційному навчальному процесі, проте не завжди задовольняє правила академічної доброчесності при складанні іспитів. Вони не завжди можуть допомогти виявити випадки списування та плагіату.

Складаючи іспит із дому, здобувачі мають можливість скористатися шпаргалками та різними ресурсами, звернутися за допомогою до третіх осіб або навіть просити їх скласти за них іспити. При цьому важливо розуміти, що академічне шахрайство не просто знижує якість та ефективність освіти, воно перетворює освітній процес на його імітацію, тому вирішення даної проблеми має важливе значення для будь-якого вишу та для суспільства в цілому. Доцільно намагатися запобігти академічній нечесності іншими способами, наприклад, за допомогою постановки ряду уточнюючих запитань, які дозволять виявити самостійність представленої відповіді. За умови проведення іспиту у форматі реального часу виникає ще одна проблема — неможливість забезпечення рівних умов навчання. Під час очного навчання всі здобувачі складають іспити в однакових умовах, а при реалізації дистанційного навчання багато з них зіткнулися з різними побутовими та технічними проблемами: відсутність окремої кімнати для навчання та складання іспитів, різна якість гаджетів, швидкості інтернету тощо [7, с. 26]. Але навіть за наявності передової технологічної інфраструктури ніхто не застрахований від можливих технічних збоїв під час проведення іспиту. Достатньо відмови одного з компонентів системи (освітня платформа навчального закладу, індивідуальні комп'ютери здобувачів чи викладачів, локальні Інтернет-провайдери), щоб поставити під загрозу законність проведення підсумкового іспиту. З огляду на це доцільним є відмовитись від формату іспиту в реальному часі, а застосувати формат дослідницького проєкту, який здобувачі виконують протягом усього семестру. Проєкт може бути індивідуальним чи груповим. Реалізація його розвиваючого та навчального потенціалу багато в чому залежить від продуманого завдання та чітко сформульованих критеріїв оцінки. Презентацію результатів можна проводити синхронно перед групою або асинхронно через відео або будь-які інші види мультимедіа. Використання

проєктних завдань як засобу оцінювання має низку переваг. По-перше, немає необхідності контролювати самостійність виконання проєкту, оскільки здобувачам дозволяється використовувати будь-які ресурси та спілкуватися з колегами у процесі підготовки. По-друге, здобувачі можуть працювати над виконанням проєкту у будь-який зручний час. По-третє, процес створення оригінального продукту позитивно впливає на розвиток навичок дослідницької та творчої діяльності, сприяє успішній реалізації особистісно орієнтованого та компетентнісного підходів. Групові проєкти також сприяють розвитку комунікативних навичок та навичок роботи в команді. З метою зниження ризику нечесної поведінки важливо формулювати завдання таким чином, щоб воно було пов'язане з особистим досвідом здобувача, і одним із критеріїв оцінки має бути якість публічного захисту результатів проєкту.

Таким чином, перехід на дистанційне навчання дав поштовх для переосмислення форм, методів навчання, мотивації пізнавальної діяльності здобувачів та перевірки досягнення ними очікуваних результатів навчання. Щоб максимально повно використовувати можливості онлайн-середовища, викладачам необхідно, з одного боку, нейтралізувати основні проблеми даного формату, а з іншого боку — використати отриманий результат для коригування, вдосконалення та оновлення навчального процесу. Для досягнення цього контроль має бути системним, забезпечуватись теоретичною підтримкою навчальної діяльності здобувачів щодо засвоєння знань і умінь та постійним зворотнім зв'язком між викладачем та здобувачем. Якщо ми чекаємо, що здобувачі вищих навчальних закладів стануть творчими людьми, які мислять критично та вирішують реальні проблеми, тоді всі форми контролю мають бути спрямовані на розвиток та оцінку цих навичок. Це не тільки сприятиме зростанню довіри до системи вищої освіти, а й позитивно вплине на якість навчального процесу та професійне становлення здобувачів.

Література

1. *Александрова В. В., Білоконь К. С., Савченко А. В.* Організація самостійної роботи студентів як засіб творчого розвитку особистості майбутнього фахівця // Актуальні проблеми сучасних лінгвістичних досліджень та застосування інноваційних технологій викладання мов у вищій школі нефілологічного профілю : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 25 жовтня 2018 р.). Дніпро, 2018. С. 6–12. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/3202/1/1.pdf>
2. *Гриняк А. Б.* Підсумковий контроль знань студентів-правників в умовах дистанційного навчання // Нове українське право. 2021. Вип. 4. С. 131–137. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/91/82>
3. *Гушинець Н. О.* Інноваційні методи і форми проведення семінарських занять. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2008/txt/gushinez.php>
4. *Єфремов С. В.* Роль семінарського заняття у навчальному процесі середньої та вищої шкіл // Проблеми фізичного виховання і спорту. 2011. № 3. С. 49–51. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.sportpedagogy.org.ua/html/journal/2011-03/11ysvahs.pdf>
5. *Зайченко І.* Педагогіка : навч. посібник для студентів вищих пед. навч. закладів. 2-е вид. Київ : Освіта України ; КНТ, 2008. 528 с.
6. *Наливайко О. О., Куцина К. А.* Особливості оцінювання під час дистанційного навчання // Наук. записки кафедри педагогіки. 2021. Вип. 49. С. 35–41. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://doi.org/10.26565/2074-8167-2021-49-04>
7. *Ненько, Ю., Іващенко, О.* Дистанційне оцінювання здобувачів вищої освіти в умовах пандемії COVID-19 // Освіта. Інноватика. Практика. 2023. 11(1). С. 22–27. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol11i1-004>
8. *Олійник Н. Ю.* Оцінювання знань студентів в середовищі LMS Moodle // Третя міжнар. наук.-практ. конф. «Теорія і практика використання системи управління навчанням Moodle» (Київ, 21–22 травня 2015 р.) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://2015.moodlemoot.in.ua/course/view.php?id=129>
9. *Полторацька В. В., Каданер О. В.* Контроль і оцінювання навчальних досягнень студентів в умовах модульно-рейтингової системи навчання // Pedagogics, psychology, medical-biological problems of physical training and sports. 2009. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.sportpedagogy.org.ua/html/journal/2009-03/09pvvrsl.pdf>
10. *Тарасенко М. І.* Місце і значення контролю як мотивація до успішного навчання студентів у ЗВО // Молодий вчений. Серія: Пед. науки. 2019. № 6 (70). С. 352–354. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/2602/2586>
11. *Тестовий контроль знань студентів у системі Moodle: навчально-методичний посібник / Д. М. Бодненко, Л. О. Варченко, О. Б. Жильцов ; за заг. ред. О. Б. Жильцова.* Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. 2012. 112 с.
12. *Холод І. В., Лисенко Т. А., Штангрет Г. З.* Оцінка успішності здобувачів вищої освіти у персоналізованому дистанційному навчанні // Академічні візії. 2023. Вип. 17. <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/218>

24.04.2023

Відомості про автора:

Гончарова Ольга Сергіївна — кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії України, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, Харків, Україна; e-mail: olia.goncharova2016@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8697-3211>

Мультимедійні технології в музичному вихованні дітей дошкільного віку

Світлана Доценко,
Чжан Ітін

У Базовому компоненті дошкільної освіти (Державному стандарті дошкільної освіти), затвердженому наказом Міністерства освіти і науки України № 33 від 21.01.2021, визначено новий освітній напрям — «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі. Комп'ютерна грамота» [2]. Отже, сформовано нову ключову для дошкільної освіти компетентність дитини — цифрову, яка визначається як «здатність використовувати інформаційно-комунікаційні та цифрові технології для задоволення власних індивідуальних потреб» [2]. Акцентовано увагу на формуванні емоційно-ціннісного ставлення до комп'ютерної техніки через виявлення інтересу, мотивації, бажання брати участь у дитячому медіасередовищі; на позитивному ставленні до цифрових технологій тощо. Сформульовано знання та навички, які повинні мати дошкільники з цифрової компетентності. Наголошено на участі батьків, а саме на їх підтримці процесу формування інформаційно-комунікативних навичок дитини. Тому процес цифровізації дошкільної освіти стає пріоритетним напрямком сучасного цифрового суспільства. Даний напрямок освітньої галузі, як зазначено в нормативних документах МОН, є головним національним освітнім вектором.

Сьогодні одними з найбільш динамічних, перспективних та стратегічних освітніх напрямків є мультимедійні технології, які розширюють можливості організації освітнього процесу. Вітчизняні та закордонні науковці у своїх дослідженнях зазначають особливу роль мультимедійних

технологій для розвитку інтелекту та особистості дитини.

Термін «мультимедіа» — полісемічне поняття. Він має такі трактування:

- технологія, яка визначає алгоритм розроблення, функціонування та застосування засобів обробки інформації різних типів;
- інформаційний ресурс, який створено на основі технологій обробки та подання інформації;
- комп'ютерне програмне забезпечення, функціонування якого пов'язане з опрацюванням та представленням інформації;
- комп'ютерне апаратне забезпечення, за допомогою якого стає можливою робота з інформацією різних типів;
- особливий узагальнений вид інформації, що об'єднує в собі як традиційну статичну візуальну (текст, графіку), так і динамічну інформацію різних типів (мовлення, музику, відеофрагменти, анімацію тощо).

Отже, поняття мультимедіа, з одного боку, пов'язане з комп'ютерним опрацюванням та представленням різномісної інформації. З іншого боку, мультимедіа зумовлена варіабельністю подання образів та сценаріями.

Таким чином, у широкому сенсі термін «мультимедіа» означає сукупність інформаційних технологій, які допомагають обробляти та презентувати інформацію різних типів, використовуючи різні канали впливу на людину.

Технології мультимедіа набули широкого застосування у сфері освіти, оскільки

ки засоби навчання, що ґрунтуються на цих технологіях, позитивно впливають на ефективність процесу навчання. Це зумовлено тим, що у людини під час мультимедійного навчання «підключаються» додаткові інформаційні канали, що підвищує ефективність пізнавального процесу.

Впровадження у сферу освіти засобів мультимедіа призводить до появи нових програмних засобів і потребує їх змістовного наповнення під час розроблення нових методів навчання.

Відносно апаратного забезпечення мультимедійних технологій, то існують певні технічні засоби (засоби для запису та відтворення звуку, фото- та відеозображень, лазерної графіки), за допомогою яких можна опрацьовувати та подавати інформацію різних типів. Тому поняття мультимедіа лежить в основі функціонування засобів навчання, які мають дидактичний потенціал.

Використання мультимедійних технологій в освітньому процесі досліджували В. Андрієвська, Ю. Богатирьова, Н. Винницька, В. Ворожбіт-Горбатюк, В. Грищенко, О. Жигайло, Н. Овчар, П. Косарев, П. Піндера, Н. Олефіренко, Л. Шевченко, та інші. Так, Н. Овчар та В. Ворожбіт-Горбатюк розглядали становлення та розвиток засобів мультимедіа в освіті [6]. Ю. Богатирьова, П. Косарев вважають, що «поява та поширення мультимедійних засобів навчання нерозривно пов'язані з історією розвитку інформаційних технологій» [8]; В. Грищенко розглядала мультимедіа в освіті та культурі [4]; В. Андрієвська, Н. Олефіренко вивчали мультимедійні технології у початковій ланці освіти [1]; Л. Шевченко розглядав впровадження та використання мультимедійних технологій в освітньому процесі професійно-технічних навчальних закладів [10]; Н. Винницька, О. Жигайло визначили особливості застосування мультимедійних технологій в сучасній системі освіти [3].

Аналіз наукової літератури [1, 3, 7, 9, 10] дозволив визначити об'єктивні причини використання мультимедійних технологій в освіті:

1. Глобальна інформатизація, становлення індустрії мас-медіа, що ґрунтується на застосуванні нових інформаційних технологій у масовій комунікації, призвели до появи специфічного продукту їхнього впровадження. Тому актуальним та логічним стало використання мультимедійних засобів навчання.

2. Поява навчальних дисциплін «нового покоління» — семіологія, когнітологія, методологія (Р. Дебре), комунікологія, а також синтезовані на їхній основі методи пізнання, способи інтеріоризації та осмислення. Це викликало появу нетрадиційних методів навчання, до числа яких належать мультимедійні освітні технології.

3. Системне застосування мультимедійних технологій в освіті визначено на основі побудови цілісних сценаріїв, що найповніше виражаються засобами мультимедіа.

4. Комунікаційний механізм здобуття освіти на основі специфічного медіаефекту. Це виступає не лише як інструмент здобуття окремих знань, а як інструмент формування картини світу особистості.

5. Сучасна освіта дедалі більше спирається на моделювання та з'ясування онтологічних характеристик картини світу. Формування освітнього контенту з опорою на онтології знижує інформаційне навантаження. Мультимедійні технології з опорою на онтології та семантичне управління розв'язують це завдання.

6. Головною причиною, що зумовлює перетворення методів навчання, є не тільки збільшення інформаційних потоків та включення до них нових предметних дисциплін, а й зміна характеру інформаційної взаємодії в суспільстві та в освітньому середовищі. Мультимедійні технології з опорою на семантичне управління є новим видом інформаційної взаємодії в освітньому середовищі.

7. Мультимедійне навчання не є штучним чинником. Воно є наслідком соціокультурної взаємодії людей у процесі виробництва, обміну та споживання інформації.

8. Нові реалії суспільства — інформаційна мультимедійна взаємодія, ін-

формаційне поле, інформаційний освітній простір, інформаційне освітнє мережеве суспільство — вимагають впровадження засобів мультимедіа у систему освіти. В іншому разі система освіти відставатиме від освіти інших країн світу.

Впровадження мультимедійних технологій в заклади дошкільної освіти досліджували В. Андрощук, О. Березіна, О. Зелінська, К. Макарук, Ю. Опалінська, А. Павленко, Р. Савченко. У дослідженнях Р. Савченко висвітлено засоби мультимедіа у формуванні музично-педагогічної компетентності майбутніх педагогів дошкільної освіти [9]. Ю. Опалінська вивчала проблеми впровадження мультимедійних технологій у дошкільну освіту. Вона зазначає, що «мультимедійні технології навчання є ефективним засобом розвитку пізнавальних інтересів дітей дошкільного віку, вони покращують процес сприймання та запам'ятовування інформації через унаочнення та яскраві образи» [7]. А. Павленко, О. Зелінська наголошують на позитивний вплив мультимедійних технологій на розвиток дітей дошкільного віку [5].

В умовах сучасного інформаційного суспільства, що розвивається, об'єктивною необхідністю стає все більш раннє опанування дітьми комп'ютера, починаючи зі старшого дошкільного віку.

Сьогодні в закладах дошкільної освіти все частіше використовують мультимедійні технології. Вони значно збагачують процес навчання, дають змогу зробити його більш мотивованим, ефективним. За допомогою засобів мультимедіа можна ефективно та дієво реалізувати розвиток пізнавальних здібностей дитини, забезпечуючи формування стійкого інтересу до нової інформації. Вони можуть стати винятково ефективними мотивуючими факторами пізнавальної діяльності дітей, тому що їм подобається опановувати й використовувати такі інформаційні інструменти та засоби, які допомагають їм розв'язувати цікаві та творчі задачі та надають нові можливості для навчання. При цьому істотно зростає інтерес дітей до освітньої діяльності, підвищується

рівень їхніх пізнавальних можливостей, більш ефективно розвиваються здібності дошкільнят.

Отже, важливим завданням сучасних педагогів є формування у дітей мультимедійної грамотності. Насамперед це означає заохочення дітей до активної участі у використанні нових медіа для самовираження, розвитку своїх талантів та здібностей. Тому особливої уваги потребують дослідження шляхів впровадження мультимедійних технологій в заклади дошкільної освіти, особливо під час музичного виховання дітей, що сприяє формуванню особистості, розвитку її самопізнання та самовираження.

Метою статті є дослідження впливу мультимедійних технологій на ефективність музичного виховання дітей дошкільного віку.

Зазначимо, що мультимедійні технології забезпечують особистісно-орієнтований підхід та дають змогу збільшити обсяг поданого для ознайомлення матеріалу, уможливають для кожного вибір рівня складності та темпу засвоєння інформації відповідно до індивідуальних особливостей. Крім того, для дітей дошкільного віку програмний матеріал повинен багаторазово повторюватися, отже, велике значення має різноманіття форм роботи з вивченим матеріалом. Отже, використання засобів мультимедіа впливає на ефективність опанування дітьми дошкільного віку такого складного процесу, як пізнання, що є однією з вищих форм відображення об'єктивної дійсності.

Мультимедійні технології мультимедіа дозволяють ефективно та швидко інтегрувати багато видів інформації. За допомогою комп'ютера можна подавати інформацію в різних формах, а саме: сканкопії світлин, креслень, мап або слайдів; звукозапис голосу, звукові ефекти та музика; відео, складні відеоефекти; анімації, анімаційне імітування тощо.

Засоби мультимедіа можна застосовувати в контексті різних стилів навчання: аудіальний і музичний, візуальний, вербальний, логічний, математичний та інші.

Наприклад, від природи всі люди наділені зором, слухом, тактильними, нюховими та смаковими відчуттями. Саме завдяки їм людина здатна отримувати інформацію ззовні. Однак не вся інформація, що надходить, сприймається однаково. У системі освіти діє безліч правил та стандартів, що стосуються диференціального підходу до навчання дітей відповідно до їх індивідуальних особливостей. Але одна з ключових особливостей сприйняття інформації людиною залишилася поза увагою. Так, за психологічними дослідженнями визначено типи людей за особливістю сприйняття інформації: кінестетики, аудіали та візуали. Ця особливість є вродженою. Тому не можна її ігнорувати, оскільки від якості сприйняття інформації залежить успішність навчання.

Зазначимо, що сенсорна система людини — це сукупність структур нервової системи, які відповідають за сприйняття сигналів із навколишнього середовища. До них відносяться зір, дотик, слух, нюх та смак. У переважній більшості людей одна із систем є провідною, отже вона спрацьовує першою та активізує решту ментальних процесів — уявлення, пам'ять, уяву тощо. Так, в аудіалів домінує слухова сенсорна система. Вони чутливі до мелодій, звуків, їх гучності, чистоти та тембру. У кінестетиків головною є тактильна інформація — сприйняття текстури предметів, дотик, запах, температура, смак. У візуалів ключовою є система сприйняття візуальної інформації — образи, форми, кольори та їх поєднання.

Домінуючий канал інформації — це вроджена особливість, яка рідко змінюється у процесі дорослішання дитини. За результатами тестування батьків щодо визначення способу сприйняття інформації у дітей дошкільного віку, було з'ясовано, що серед 39 опитаних: аудіалів — 19 %, візуалів — 33 %, кінестетиків — 48 %. Отже, враховуючи типи сприйняття, інформацію для візуалів потрібно подавати у візуальній формі. Добірка картинок або фотографій, інфо-

графіка, невеликий відеоролик, що ілюструє головні моменти заняття, допоможе візуалам швидко включитися до роботи та активізувати розумові процеси. А демонстрація матеріалу за допомогою візуальних образів набагато довше збережеться у них в пам'яті. Для кінестетиків потрібно давати наочні посібники, а саме предмети, які можна помацати, потримати в руках. Такий контакт дає змогу кінестетикам краще зрозуміти тему, робить отриману ними інформацію наочнішою та впорядкованою.

Під час створення мультимедійних презентацій є можливість врахувати всі типи сприйняття інформації. Тому до переваг використання мультимедіа в освіті належать:

- одночасне використання кількох каналів сприйняття, за допомогою чого досягається інтеграція інформації;
- можливість моделювання складних чи небезпечних для життя експериментів, проведення яких у закладах освіти є важким або неможливим;
- візуалізація абстрактної інформації за допомогою динамічного представлення процесів;
- презентація об'єктів та процесів мікро- та макросвіту тощо.

Гьогодні створено велику кількість засобів мультимедіа для музичного виховання дітей дошкільного віку. Мультимедійні технології та відповідні технічні засоби розвиваються та впроваджуються з великою швидкістю. Вони забезпечують можливість інтенсифікації музичного виховання та підвищення мотивації дитини до навчання шляхом застосування сучасних способів обробки аудіовізуальної інформації, таких як: «маніпулювання» (накладення, переміщення) візуальної інформації; контамінація (змішування) різної аудіовізуальної інформації; реалізація анімаційних ефектів; деформування візуальної інформації (збільшення або зменшення певного лінійного параметра, розтягування чи стиснення зображення); дискретне подання аудіовізуальної інформації; тонування

зображення; фіксування обраної частини візуальної інформації для її подальшої обробки та аналізу; багатовіконне представлення аудіовізуальної інформації на одному екрані з можливістю активізувати будь-яку частину екрана (наприклад, в одному вікні — відео, в іншому — текст); демонстрація реальних процесів, подій у реальному часі тощо.

Зазначимо, що мультимедійні продукти на музичних заняттях у закладах дошкільної освіти відкривають нові можливості подачі навчального матеріалу (кольорові динамічні ілюстрації, звуковий супровід, фрагменти «живих» занять тощо). Однак вони на заняттях повинні бути лише дидактичним засобом передачі інформації, який не повинен відігравати провідну роль.

Розглянемо вимоги добору та розробки мультимедійного супроводу занять із музичного виховання:

- не зловживати яскравими кольорами. Потрібно враховувати, що дівчаткам та хлопчикам подобаються різні кольори. Улюблений колір дівчаток часто червоний, рожевий, хлопчикам найбільш подобаються темні кольори;
- дотримуватися того, щоб колір та форма відповідали змісту предмета (помідор — круглий та червоний, огірок — овальний та зелений). Форма предмета — це важлива характеристика предмета, яку дитина дошкільного віку сприймає майже з кольором;
- звертати увагу на зміст зображень, на її структуру, на динамічність чи статичність сюжету. Анімація привертає увагу дитини своєю яскравістю та імітацією жвавості, але не варто використовувати постійну анімацію предметів. Швидкість переміщення об'єктів та здійснені ними дії не повинні бути дуже швидкими або дуже повільними;
- звуки не повинні роздратовувати дітей. Музичні твори мають бути легкими для сприйняття. Оптимальним варіантом слухання музики для дитини є класична та народна музика. Класична музика впливає на розвиток пізнавальних про-

цесів, таких як пам'ять, мислення, уява, мова. Народна музика відкриває перед дитиною красу душі українського народу, українські звичаї, свята тощо.

Застосування засобів мультимедіа на музичних заняттях потребує певної підготовки та організації. Насамперед потрібно підготувати дітей до перегляду. Найефективніша форма підготовки є розмова з дітьми. Рекомендовано зробити вступне слово до показу, наприклад підготувати мультимедійну презентацію, поставити два-три питання для мотивації та актуалізації попередніх знань тощо. Після перегляду презентації рекомендовано організувати обговорення таким чином, щоб дітям не нав'язувати готові точки зору, а щоб вони самостійно робили висновки. Це сприяє не тільки розвитку активності мислення, а й формує самостійність, здатність до критичного мислення.

Мультимедійні презентації є потужним дидактичним засобом для проведення музичних занять. При створенні та показу презентації потрібно:

- дотримуватись санітарно-гігієнічних норм (чітке зображення, відстань до екрана має бути не менше 50 см, оптимальна тривалість для дошкільнят не більше п'яти хвилин);
- враховувати індивідуальні та вікові особливості дітей дошкільного віку;
- включати мультимедійну презентацію лише у відповідний момент заняття;
- застосовувати короткі презентації від 10 до 25 слайдів, що мають чітко виражену єдину тему;
- визначати ключові поняття в презентації, узгоджувати наочність зі змістом матеріалу;
- добирати фон, визначити стиль презентації;
- звукові ефекти не повинні відвертати увагу від основного змісту;
- не перенавантажувати презентацію ефектами анімації.

Практика свідчить, що подання інформації на музичних заняттях через мультимедійні презентації викликає у

дітей пізнавальний інтерес. Рухи, звук, анімація надовго привертають увагу дитини; викликають бажання неодноразово слухати музичний твір, що сприяє надовго його запам'ятати.

Для створення мультимедійних презентацій використовують такі програми: Microsoft PowerPoint (платформи: Windows, macOS, веб, Android та iOS); Apple Keynote (платформи: macOS, веб та iOS); LibreOffice Impress (платформи: Windows, macOS, Linux, Android та iOS), Google Slides (платформи: веб, Chrome, Android та iOS), Prezi, Canva та інші.

Програму *PowerPoint* використовують для створення стильних інтерактивних презентацій. Вона має велику кількість інструментів редагування, фонів, шаблонів та шрифтів. Є можливості додавати відео, аудіо, таблиці та графіки. *Keynote* містить багатий набір для професійного оформлення презентацій. Проєкт дозволяє працювати з різними ефектами, темами, шрифтами та різноманітними інструментами для редагування тексту. *Impress* — спрощена альтернатива *PowerPoint*. Ця програма має професійне програмне забезпечення для створення презентацій. За допомогою сервісу *Google Slides* можна організувати спільну роботу над презентацією. Ви можете вносити правки до слайдів спільно з колегами в режимі реального часу. Зміни, внесені кожним користувачем, фіксуються у спеціальному журналі. *Prezi* — програма для створення інтерактивних презентацій. На відміну від інших програм, автори цього проєкту відмовилися від звичного формату слайдів. Презентація в *Prezi* виглядає як одна велика карта, на якій можна розміщувати текст, відео, знімки та іншу інформацію. Під час показу зображення рухається не від слайда до слайда, а від однієї ділянки картки до іншої. При цьому необхідні області збільшуються за допомогою спеціальних ефектів. *Canva* — ідеальний інструмент для створення презентацій. Сервіс пропонує велику колекцію готових фонів,

зображень графічних елементів та шрифтів. Можна також додати музику та відео.

Для показу створених презентацій потрібне спеціальне обладнання: електронна дошка або проєктор. Застосування проєкційного обладнання позитивно впливає на емоційний настрій аудиторії. Мультимедіа-проєктори здатні проєктувати як відео, так і комп'ютерне зображення. В умовах сьогодення розвиток сучасних мультимедіа-проєкторів йде у двох напрямках: постійно нарощується світовий потік та зменшується маса проєктора. Що стосується відеостандартів, то більшість проєкторів чудово працюють у найбільш поширених системах кольоровості PAL, SECAM, NTSC 3,58 та NTSC 4,43. Останнім часом все більше проєкторів підтримують формат HDTV — телебачення високої чіткості. Майже всі мультимедіа-проєктори мають об'єктиви зі змінною фокусною відстанню, що дозволяє змінювати розмір зображення на екрані, не змінюючи розташування проєктора.

Мультимедійні технології допомагають вирішувати такі програмні завдання дошкільної музичної освіти: 1) розширення уявлення дошкільнят про державні, народні та православні свята, про мистецтво, традиції та звичаї народів України, про творчість композиторів; 2) розвиток особистісних характеристик (асоціативно-образне та логічне мислення, уява, пізнавальна активність тощо); 3) сприяння вихованню у дітей естетичного смаку, здатності цінувати витвори мистецтва, предмети зовнішнього світу та навколишнього середовища; 4) формування вміння давати адекватну оцінку власній творчості та творчості своїх товаришів тощо.

Таким чином, використання мультимедійних технологій у музичній освіті дошкільнят дозволяє розробляти сучасні дидактичні матеріали, які підвищують ефективність освітнього процесу, роблять його більш наочним та насиченим.

Література

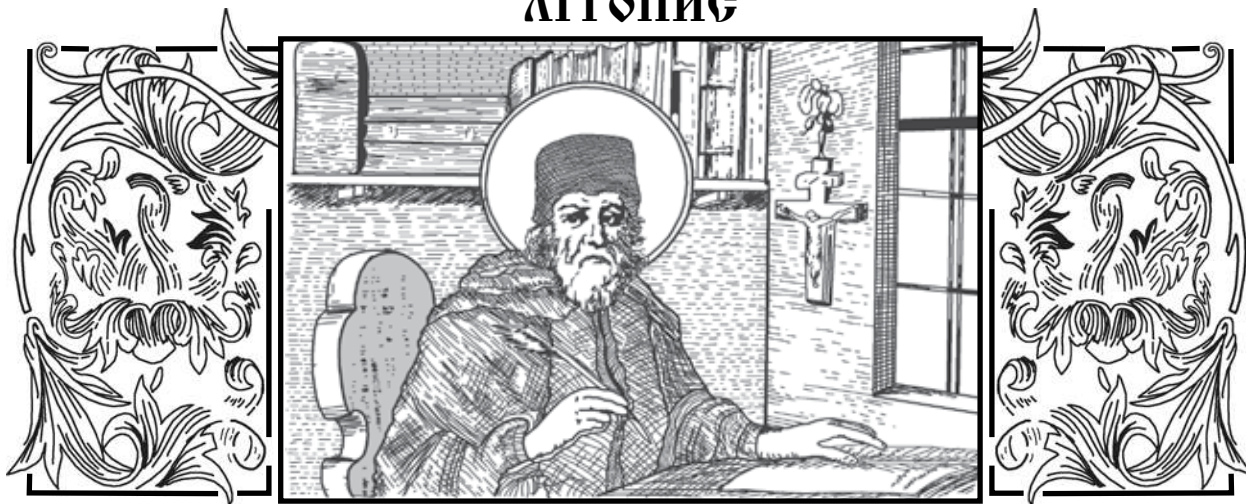
1. Андрієвська В.М. Мультимедійні технології у початковій ланці освіти / В.М. Андрієвська, Н.В. Олефіренко // Інформаційні технології і засоби навчання. 2010. №2 (16). URL : <http://www.ime.eduua.net/em.html>
2. Базовий компонент дошкільної освіти. URL : https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
3. Винницька Н., Жигайло О. Особливості застосування мультимедіа-технологій в сучасній системі освіти // Молодь і ринок, (2/210), 2023. С.109–112.
4. Грищенко В.І. Мультимедіа в освіті та культурі // Культурно-мистецьке середовище: творчість та технології : зб. матеріалів 7-ї Міжнар. наук.-творчої конф., м. Київ, 9 квітня 2014 р. Київ : НАКККиМ, 2014. С. 93–96.
5. Зелінська О. В. Переваги використання сучасних мультимедійних технологій в дошкільній освіті // Політ. Сучасні проблеми науки : тези доповідей XXII Міжнар. наук.-практ. конф. здобувачів вищої освіти і молодих учених. НАУ. Київ, 2022. С. 246–247.
6. Овчар Н.В., Ворожбит-Горбатюк В.В. Питання становлення і розвитку засобів мультимедіа в освіті // Теоретичні та методологічні проблеми сучасної педагогіки та психології : Матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Миколаїв, 8–9 листопада 2019 р.). Миколаїв : ГО «Інститут інноваційної освіти», 2019. С.70–73.
7. Опалінська Ю. П., Назаренко Г. А. Мультимедійні технології у дошкільній освіті // Актуальні проблеми природничих і гуманітарних наук у дослідженнях молодих учених. «Родзинка-2019» : XXI Всеукр. наук. конф. молодих учених, 2019. С. 305–307.
8. Пінчук О. П. Проблема визначення мультимедіа в освіті: технологічний аспект // Нові технології навчання. 2007 (46). С.55–58.
9. Савченко Р. А. Засоби мультимедіа у формуванні музично-педагогічної компетентності майбутніх педагогів дошкільної освіти. URI: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/14876>
10. Шевченко Л. Застосування мультимедіа-технологій в освіті // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. 2005 (8). С.174–178.

28.04.2023

Відомості про авторів:

Доценко Світлана Олексіївна — доктор педагогічних наук, професор кафедри технологій дистанційного навчання та цифрової дидактики в дошкільній освіті; Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Харків; Україна; email: svetlana.dotsenko@hnpu.edu.ua; orcid: <https://orcid.org/0000-0002-4501-9130>

Чжан Ітін — здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти 1-го року навчання кафедри освітології та інноваційної педагогіки; Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Харків; Україна; email: zhang.yitin.edu@gmail.com; Orcid: <https://orcid.org/0009-0003-1982-7841>

УДК 37.08.1 (091)

DOI:10.30837/nc.2023.3.114

З опорою на творчість

*Олександр Пономарьов,
Максим Черемський*

До 95-річчя від дня народження Віктора Федоровича Шаталова

Гьогодні, в непрості для всіх нас часи, коли ми не маємо можливості відвідувати школи, університети, бібліотеки, важливу роль випало відігравати дистанційній освіті. Свого часу дистанційна освіта посприяла становленню такої потужної держави, як Сполучені Штати Америки. Американські фермери, які на мали змоги відвідувати безпосередньо університети, здобували освіту, читаючи літературу, яку надавали їм пересувні бібліотеки. Важливу роль відіграла пошта. Пізніше, з появою радіо, можливості дистанційної освіти значно розширилися. За допомогою радіо американці отримали можливість відвідувати театри, філармонії та слухати визначні твори мистецтва. Прикладом є легендарна радіовистава 1938 року за знаменитим романом всесвітньо відомого англійського письменника Герберта Веллса “Війна світів”, в постановці визначного американського режисера, сценариста та актора Орсона Веллса, акторська майстерність якого настільки вразила американців, що вони повірили в реальне вторгнення

марсіан на Землю. Тож, як ми бачимо, дистанційна освіта зовсім не скасовує такого поняття як педагогічна майстерність та творчість. Важливу роль в розвитку дистанційної освіти відіграє телебачення та комп’ютерна техніка, за допомогою яких людина візуально пізнає навколишній світ, мандруючи не лише своєю країною, але й усім світом.

Тож ми, українці, повинні бути завдячені існуванню такого явища, як дистанційна освіта, що дає можливість продовжувати здобувати середню та вищу освіту, займатися самоосвітою, брати участь в конференціях, здійснювати науково-дослідну та творчу діяльність, результатом якої є статті, монографії, художні твори. Зокрема, автори даної статті послуговувалися для її написання здебільшого дистанційною формою пошуку інформації.

Пропонована стаття присвячена людині, яка свого часу не побоялася кинути виклик закостенілій авторитарній системі освіти, за що все життя піддавалася несправедливій критиці та нападам з боку

авторитарно налаштованих освітян. Мова йде про видатного українського педагога-новатора, справжнього гуманіста та реформатора Віктора Федоровича Шаталова, якому минулого року виповнилося 95 років. На жаль, педагог не дожив до свого ювілею півтора роки, відійшовши у вічність 20 листопада 2020 року у своєму рідному Донецьку.

Віктор Шаталов добре відомий всім нам своїми незвичайними конспектами, що отримали назву «опорних», за допомогою яких учень з легкістю засвоює навчальний матеріал вдвічі, а то й втричі швидше за встановлену навчальним планом норму. Головним секретом навчальної системи Шаталова є те, що вона на відміну від більшості сучасних навчальних систем народжувалася не в кабінетах, а безпосередньо в школі, класі, на уроці, поза школою. Тобто «система Шаталова» розглядає учня цілісно, так би мовити, з усіх його сторін, як світлих так і темних. Вона вивчає його інтереси, потреби, бажання, прагнення, мрії, а також проблеми дитини в школі та вдома. Завдяки індивідуальному підходу до особистості навіть найпроблемніші учні навчалися успішно.

Педагог народився 1 травня 1927 року в Українській соціалістичній радянській республіці, в місті Донецьку (на той час Сталіно), в сім'ї вчителів. Навчався Віктор Шаталов в Донецькій середньо-освітній школі. Під час навчання хлопця почалася Велика Вітчизняна війна, в якій він встигає взяти участь по закінченню школи. 2 січня 1945 року майбутній педагог йде на фронт, до військово-морських сил, де служить матросом 12-ї морської залізничної артилерійської бригади. Демобілізувався 27 липня 1951 року. Після армії Віктор Федорович вирішує присвятити своє життя ді-

тям. Він працює вчителем математики, а згодом стає директором школи. Водночас Шаталов вступає до Донецького педагогічного інституту, який закінчує в 1953 році. З 1965 року Віктор Шаталов працює в Науково-дослідному інституті педагогіки Української РСР, проводячи експериментальну роботу, пов'язану з навчальною діяльністю учнів. В 1985 році педагог стає співробітником Академії педагогічних наук СРСР. У 1987 року Віктора Федоровича призначають завідувачем лабораторії з проблем інтенсифікації навчально-виховного процесу при Науково-дослідному інституті педагогіки. В 1987 році Віктору Шаталову було присвоєне звання заслуженого вчителя УРСР, а в 1990 році Віктор Федорович отримує звання Народного вчителя СРСР. Педагог також є лауреатом премії імені К. Д. Ушинського та премії імені Н. К. Крупської. З 1992 року Шаталов працює доцентом в Донецькому інституті післядипломної освіти. Водночас, в якості професора, педагог читає лекції з педагогічної творчості та майстерності в Донецькому інституті соціальної освіти.

Віктор Федорович Шаталов був людиною, яка все своє життя віддала дітям, піклуючись про їхній розвиток та станов-

лення як творчих, всебічно розвинених особистостей. Педагог прагнув того, щоб кожна без винятку дитина мала змогу виявити себе та свої творчі здібності. Шаталов критикував тих учителів, котрі ігнорують творчу сторону педагогічної діяльності, обмежуючись лише репродуктивним викладенням знань. На глибоке переконання Віктора Федоровича, «викладач не може і не має права опуститися до рівня звичайного акустичного снаряду, що передає усно почерпнуте з книг. Все, що він повідомляє, має бути сприйнятим, переробленим, повинне ввійти в плоть і кров і стати самобутнім продуктом» [1].

Педагог вважав, що від творчості вчителя залежать і творчі успіхи учнів. Адже вчитель має вміти зацікавлювати учня знаннями, стимулюючи його навчально-пізнавальну діяльність. «В творчості вчителя — джерела творчості його учнів. В останні роки багато говорять та пишуть про необхідність у створенні умов для розвитку творчого мислення учнів. Але де, коли і хто науково обґрунтував ті умови, в яких би розвивалося та утверджувалося в широкій практичній діяльності творче мислення вчителів? У всіх, абсолютно в усіх постановках уряду про школу в тих чи інших формах ставиться завдання всебічної підтримки пошукової діяльності вчителів. Отже, ця сфера педагогіки має бути провідною в наукових дослідженнях. В дійсності все це далеко не так» [1].

Педагог зауважує, що «в тематиці дисертацій питання розвитку творчої діяльності вчителів практично є відсутніми, і причина передусім у тому, що із загального кола педагогічних завдань важко виокремити ті, котрі можуть і мають бути вирішені зусиллями численної армії вчителів. На наш погляд, для того, щоб активно залучати вчителів-практиків в творчу дослідницьку роботу, потрібно чітко сформулювати вихідні дані з кожного із основних завдань і визначити умови, в котрих має бути знайдено його рішення» [1].

Віктор Федорович не чекав, коли хтось нарешті в своїй дисертації сформулює вихідні дані та визначить умови, а сам створював відповідні умови для творчого самовираження та самоствердження особистості. Так, наприклад, педагог запровадив в своєму експериментальному класі «уроки відкритих задач» та «уроки відкритих думок». Зокрема, на уроках відкритих задач кожен учень мав можливість звернутися до вчителя з проханням допомогти вирішити незрозумілу йому задачу. Кожен такий урок сприймався учнем як маленьке свято. «Ці уроки повністю кладуть край спробам списування та дозволяють вчителю активно керувати процесом самостійної роботи учнів» [1].

На уроках відкритих думок учні вели дискусії з різних питань, які їх цікавлять. Зокрема, дискусія могла стосуватися повідомлень, котрі діти самостійно готували, відштовхуючись від власного інтересу та захоплення. Таким чином, учні мали можливість отримати для себе чимало цікавих відомостей поза межами навчальної програми. Багато відомостей мали спірний характер, викликаючи в учнів бажання подискутувати, а також піти зайвий раз до бібліотеки та більш ретельно дослідити питання, що викликало дискусію. «Нехай наші учні помиляються, нехай вони сперечаються і не погоджуються з нами, вчителями. Нехай тільки вони ніколи не будуть байдужими!», — зауважував педагог [2].

На уроках відкритих думок учні також вирішували задачі, не передбачені навчальною програмою, але що були пов'язані з життям та розвивали в дітях кмітливість і винахідливість. Наприклад, пропонувалося «придумати пристрій, за допомогою якого можна було б легко виявити місцезнаходження предметів, що випадково впали в річку або в море», або «як, не змінюючи освітлюваності дороги, зменшити світловий потік, що потрапляє в очі шофера зустрічного автомобіля». Цікавим є приклад задачі, особливо актуальної сьогодні, спрямованої на вирішення проблеми безкультур'я людини, а саме, «як захистити історичні пам'ятки

від любителів залишати на всіх примітних місцях свої «автографи»» [2].

На планових уроках педагог використовував магнітофони, за допомогою яких всі без винятку діти мали змогу відповісти на уроці. В класі Шаталова також існували взаємоперевірки, тобто учень перевіряв у свого товариша домашні завдання, що не лише значно економило час, але й привчало дітей до відповідальності. Учні, як правило, відповідали по спеціально заготовлених листах, побудованих на опорних сигналах. Шаталов виходив з того, що діти пізнають світ за допомогою образів, тому педагог за допомогою опорних сигналів намагався надати кожному знанню відповідний образ. «В опорних сигналах — і елементи гри, і економія часу та місця, і знання психології дитини: інтерес до незвичайного. Але головною метою є викладення матеріалу таким чином, щоб на основі логічних зв'язків навчальний матеріал (теми, розділи) став доступним, зрозумілим учню, відбився в довгочасній пам'яті» [1].

За допомогою опорних сигналів діти засвоювали шкільні предмети, не вдаючись до зубріння навчального матеріалу.

«Компактні, незвичайні опорні сигнали, викликаючи живий інтерес учнів, спонукають їх до активної праці, до пошуку, загострюють увагу до всіх проблем, котрі опиняються в полі їх активного сприйняття» [1].

Педагог включав в опорні сигнали все те, що пов'язане з життям дитини, її інтересами та захопленнями. Зокрема, педагог використовував різні інтригуючі фрази та відомості з пригодницьких, детективних, історичних, науково-популярних книг і фільмів. Адже «дітей вабить незвичайне — романтика мандрівок і пригод, боротьба зі стихійними силами природи» [4, с. 180].

Тому Шаталов складав опорні конспекти таким чином, щоб дитина почувалася не просто учнем, а відчувала себе справжнім мандрівником, дослідником та винахідником. Так, наприклад, коли з географії вивчалася тема «довгота та широта», педагог послуговувався пригодницьким романом Жюль Верна «Діти капітана Гранта», герої якого, ввіймавши рибу-молот, знайшли в її череві пляшку з трьома записками на різних мовах з текстом капітана Гранта, в яких

він вказував на своє місцезнаходження географічними координатами — довготою та широтою. Але через потрапляння до пляшки води збереглася лише «широта». І тому героям довелося плисти навколо світу, послуговуючись лише відомою їм 37-ю паралеллю південної широти. Звісно, що учні почувши такі опорні сигнали як «пригода», «мандрівка», «небезпека» відразу зацікавлюються темою уроку. Після пояснення теми педагог вносить в опорний конспект аббревіатуру з трьох літер «ДКГ», що означає «Діти капітана Гранта». Учень, отримавши опорний лист з даною аббревіатурою, відразу пригадає зміст уроку.

Вивчення якоїсь місцевості завжди супроводжувалося розповіддю про історичні події, пов'язані з цією місцевістю. Замість топографічних диктантів учні писали топографічні твори, які не лише відображали рівень знань, але, що є дуже важливим, виявляли їхній творчий рівень розвитку. «Топографічні твори дають можливість залучити знання з географії, літератури та військової топографії. А який простір для фантазії розкривають топографічні твори, побудовані на описі билинних битв! А звіти про маршрути геологічних груп та загонів юних археологів! І найголовніше — ця форма роботи може слугувати джерелом розвитку творчої уяви учнів» [2].

Важливим також є те, що діти на уроці не пишуть, а уважно слухають учителя. Після уроку учням видається тематичний лист з опорними сигналами, за допомогою якого діти не зубрять навчальний матеріал, а просто його пригадують. Те ж саме стосується й інших навчальних предметів, зокрема, історії, математики, хімії, фізики, граматики, літератури тощо.

Педагог не вимагав від дітей, щоб вони відразу все запам'ятовували. Він прагнув того, щоб учні передусім виявили інтерес до теми заняття, захопилися нею. Так, наприклад, проводячи урок з історії, яку учні, як правило, недолюблюють за те, що їх змушують зубрити історичні дати, Віктор Федорович робив акцент не на датах, а на події, яка б могла передусім вразити

учня та захопити його увагу, почуття та розум. Завдяки такому підходу, діти легко запам'ятовували найвизначніші події історії, а згодом і дати. Після розповіді педагог роздавав листи з опорними сигналами з даної теми, складеними, зокрема з крилатих виразів, назви місця та часу, де і коли відбувалася та чи інша історична подія.

Вивчення історії давало знання не лише з даного предмету, але й знання, що на пряму не пов'язані з історією, зокрема з музики. Так, наприклад, вивчаючи розділ «Участь царизму в поділі Речі Посполитої», учні з власної ініціативи доповнили опорний лист словом «Огінський». Цікаво, чи сьогоднішні діти знають, хто такий Огінський, чи чули його знаменитий полонез «Прощання з Батьківщиною»? Завдяки своїй цікавості, учні Шаталова дізналися про те, що видатний польський композитор був учасником повстання під проводом Тадеуша Косцюшки.

Приклад любові Тадеуша Косцюшки до своєї Батьківщини Віктор Шаталов ставив в приклад своїм учням. Педагог дуже любив рідну йому з дитинства українську мову і тому робив все, щоб і учні його класу також полюбили її. Так зокрема, коли вчителька української мови та літератури в кінці навчального року зламала ногу і замінити її було нікому, Віктор Шаталов придумав наступний вихід, — «Відкрийте, діти, підручники з математики на сторінці тридцять третій... Тридцять п'ять пар очей спантеличено вп'ялися в учителя: Що це з ним? А з ним, як тут же вияснилося, нічого не відбулося. Просто уроки з математики будуть проводитися українською мовою! Українською мовою зачитуються умови задач із чудового «Збірника задач з арифметики для педагогічних училищ», складеного В. Ігнат'євим, М. Ігнат'євим, Я. Шором і виданого видавництвом «Радянська школа» в 1952 році. Українською мовою проводиться аналіз задач і прикладів, говорять і пишуть діти також українською мовою. Скільки нових слів, що ніколи не зустрічалися на уроках

української мови, скільки мовних зворотів, інтонацій! Які нові можливості для розвитку мовлення дітей, для їх залучення до краси української мови... 7–10 днів напруження, і мова вчителя починає звучати невимушено, і із відповідей учнів поступово зникають помилки, і... в бібліотечних формулярах школярів починають з'являться назви книг українською мовою. Не під примусом, не з навчального обов'язку, а за власною ініціативою юних читачів. Чудеса?» [3].

Для точних наук педагог також підбирав різні незвичайні опорні сигнали. Зокрема, Віктор Федорович розповідає, як через 25 років він стрівся зі своїм учнем, який зміг назвати педагогу дев'ять з десяти властивостей квадрату. На запитання як же він умудрився не забути всього цього, учень відповів, що «тут і мудрості ніякої немає: там, в конспекті, великими літерами було написано слово «ДАРМОЇД». А це означає, що в квадрата своїх власних властивостей немає. У нього п'ять властивостей паралелограм'їх, два — прямокутничих та три ромб'ячих, а рисунки ці от як зараз перед очима стоять» [2].

Дане явище педагог вважав цілком нормальним. Адже те, що одного разу викликало наш подив, захоплення чи обурення, може зберігатися в пам'яті протягом усього життя. Отже, педагог має передусім здивувати учня, викликати в нього живий інтерес, а потім вже навчати. Віктор Федорович також наводить приклад одного з опорних сигналів з астроно-

мії, а саме «1000 пляшок вина», який так само, як і вищезазначений опорний сигнал з геометрії викликає в учителів подив, а в учнів — живий інтерес. От як педагог пояснює, що означає даний опорний сигнал: «Багатий французький промисловець на одній з вечірок публічно пообіцяв 1000 пляшок найкращого вина зі своїх особистих винних погребів тому, хто покаже йому зворотній бік Місяця. Він був дуже далекоглядним, цей промисловець: пройшло всього декілька тижнів, і весь світ облетіли фотографії зворотньої сторони Місяця, що були зроблені радянською автоматичною станцією. І от одного разу в Москву прибув незвичайний контейнер. Промисловець виявився людиною слова. А вино віддали в розпорядження Сергія Павловича Корольова, яке він розподілив між усіма, хто готував ракету до польоту. Один з його помічників, котрий описав цей випадок, отримав дві пляшки вина. В переддень Нового року...» [2].

Важливою ознакою опорних конспектів є їхня доступність. На думку педагога, опорні сигнали ні в якому разі не повинні ще більше заплутувати учня. Навпаки основним принципом опорних конспектів має виступати принцип доступності. «Принцип доступності в новій методиці стає вже не добрим побажанням, а неухильним, багатократним контролюючим практичним керівництвом до дії кожного вчителя» [2].

Віктор Федорович не лише сам придумував опорні сигнали. Учні також брали участь у складанні опорних конспектів.

Зокрема, готуючись до власних презентацій в класі, на уроках відкритих думок чи в предметних гуртках діти послуговувалися власноручно складеними опорними конспектами. Окрім того, учні виконували творчу роботу зі створення листів з опорними сигналами, готуючись до планових уроків. Шаталов наводить приклад експерименту, проведеного 1971 року, коли учням одного з експериментальних класів вручили по книзі зі шкільної бібліотеки, запропонувавши дітям за одну годину відобразити в символах зміст уривків з цих книг. Як результат, діти чудово впоралися з поставленим перед ними завданням. «Яскравість, чіткість та доказовість вибраної ними символіки не викликали ніяких нарікань» [1].

Важливу роль в опорних конспектах відіграє ігровий чинник, без якого навчання неможливе. Адже гра є потребою дитячого організму. «В грі розвиваються фізичні сили дитини, міцнішою робиться рука, гнучкішим стає тіло, гострішає зір, розвивається кмітливість, винахідливість, ініціатива» [5, с. 239].

Як правило, вчителі та батьки всіляко применшують значення гри в навчанні, вважаючи її чимось несерйозним та легковажним. Тому вони «не вміють керувати іграми дітей, особливо колективними та сюжетно-рольовими... Організація ігрової діяльності дітей та створення реквізиту вимагають не менш глибоких спеціальних наукових психолого-педагогічних досліджень, ніж вироблення медико-гігієнічних норм забезпечення життя дитини. Але такі дослідження проходять повільно, без вторгнення в глибинні інтереси нашого суспільного виховання» [5, цит. за с. 239].

Віктор Федорович ставився до гри дуже серйозно, вважаючи, що «в іграх та праці, завзятих вигадках та нестримних веселошах характери та здібності дітей виявляються значно яскравіше, ніж в стандартних умовах навіть найбездоганнішого з точки зору методики уроку» [5, с. 239].

Шаталов критикує вчителів за втрату педагогічного інтересу до ігор, котрі вірою та правдою служили розвитку кмітливос-

ті та пізнавальних інтересів дітей на всіх, без виключення, рівнях їх вікового розвитку. «Це ж не секрет, що ті, з кого на уроці слова не витягнеш, в іграх стають такими активними, якими ми їх в класно-урочних буднях і уявити собі не в змозі. В грі вони знаходять не лише рівноправність, але й можливість вести за собою інших. Вони можуть повернути хід гри таким чином, що декотрі з відмінників лише руками розведуть. Їхні дії починають вирізнятися глибиною мислення. Мислення сміливого, масштабного, нестандартного!» [5, с. 239].

Н атомість діти, які були лідерами поза школою, на уроках з фізики, математики, граматики відразу втрачають своє лідерство. Чому, це так? — розмірковує педагог. «Можливо слід знову і знову вводити цих дітей в невимушену обстановку різнобарвних, дзвінких, сповнених енергії та сміху ігор і в них шукати відповіді на вікові питання багатостраждальної педагогіки?» [5, с. 239].

Про важливість залучення до навчального процесу ігор свого часу говорив Василь Олександрович Сухомлинський, зазначаючи, що в грі «розкривається перед дітьми світ, розкриваються творчі здібності особистості. Без гри немає і не може бути повноцінного розумового розвитку» [5, с. 239].

Тому Шаталов вважав, що для того, щоб пробудити в дитині бажання знати, її цікавість, слід починати з ігор. На всіх без винятку уроках Віктора Федоровича проходилися ігри, в яких діти виявляли свою кмітливість та винахідливість. Завдяки грі все для дитини стає надзвичайно зрозумілим. Слід лише педагогу докласти трохи фантазії і побудувати заняття таким чином, щоб учень відчував себе неначе герой з пригодницьких романів Жюль Верна, Фенімора Купера, Майн Ріда, Вальтера Скотта, Джека Лондона. Тобто, педагог має підіграти учню і пристосувати знання з навчального предмету до інтересів та захоплень дитини. Так як це робив Василь Сухомлинський в своїй «Школі радості», де дитина навчалася граючись, виражаючи свій внутрішній світ та оволодіваючи

необхідними для життя знаннями, уміннями та навичками. Цього ж добивався і Віктор Федорович, коли проводив заняття з фізики, математики, географії, історії та інших предметів, враховуючи дитячу потребу в грі. От чому ці заняття завжди проходили в атмосфері зацікавленості та творчого пошуку.

Шедагог з великим співчуттям ставився до тих, на кого повісили ярлик «двійчник». Водночас Шаталов критикував тих учителів, котрі не розуміючи психології дитини, поспішає застосувати каральні заходи по відношенню до так званих дітей-«тугодумів». Ця категорія учнів є найбільш вразливою верствою в школі. Вони не відразу розуміють те, що від них вимагають і за це їх карають «двійками». Але за деякий час такий учень все ж починає розуміти тему, за яку він отримав погану оцінку. «А двійка? Двійка стоїть. Стоїть непохитно. Як моноліт. Як терикон, що здійнявся над шахтарським селищем. Що вона відображає? Знання. Які знання? Учень цілком пристойно розбирається в тому, що було йому незбагнено важким ще минулого тижня. Уповільнену математичну реакцію хлопця? Але хіба за це карають?» [1].

Педагог називає педагогіку «дрімучою» за те, що вона ставить «двійки» виходячи з даного моменту. Адже такий підхід є антипсихологічним та антипедагогічним. Тому, що «математично нездарних учнів не існує в природі. Існують лише математичні буки: буки-логарифми, буки-теореми, буки-похідні, буки-інтеграли та ще безліч вигаданих нами бук. Цими буками страхали наших батьків, нас самих, і тепер ми в міру важкопереборної інерції мислення страхаємо наших дітей. Чого ж тепер дивуватися, якщо вчорашнім восьмикласником, а сьогоднішнім студентом технікуму або учнем професійно-технічного училища від одного лише слова «логарифм» оволодіває нудьга? От вона — невідворотна в своїй жорстокості — розплата за «поточну» двійку. І це далеко ще не всі витрати традиційної методики оцінювання знань учнів» [1].

Педагог вважав систему оцінювання знань учнів «білою плямою педагогіки». «Підступно-реактивна ця зброя — оцінки. Списування, підказки, обман, підлецування, лицемірство, догідництво, боягузтво, пихатість — всі ці негативні явища виникають там, де оцінка стає стимулом та метою навчання» [3].

Говорячи про перебільшену роль оцінки в навчально-виховному процесі, Віктор Федорович з долею іронії зазначав: «Відволічёмсь на деякий час і уявімо собі дещо фантастичне: вчитель разом зі своїм учнем опинився на безлюдному острові і продовжує з ним навчальну роботу в жорстко ізольованій системі. Чи буде він в таких умовах щоденно та щорочно виставляти своєму учневі двійки, п'ятірки і різні інші оцінки? Сама постановка питання, відчувається, викликає посмішку — для чого? От саме — для чого? Непохитна в сучасних уявленнях оцінка раптом втратила педагогічний сенс. Справа, виявляється, зовсім не в ній. На перший план виходять реальні педагогічні цінності: знання, практичні вміння та навички, старанність, творче мислення. Вчитель, анітрохи не піклуючись про оцінку, буде наполегливо шукати все нові та нові шляхи рішення проблем, що виникли перед ним» [2].

Намагаючись максимально гуманізувати навчально-виховний процес, Віктор Шаталов відмовився від щоденників та журналів як антигуманних, авторитарних засобів впливу на особистість учня. Скільки тільки дитячих сліз пролилося на жирно виставлені червоною ампулою «одиниці», «двійки», «трійки» і навіть «четвірки». Скільки дитячих страждань та образ ввібрали в себе ці два анахронізми впродовж віків. Тепер діти і думати забули, що на уроках з фізики, математики, астрономії або електротехніки в них можуть вимагати щоденник. «Скасування щоденників є одним із надзвичайно важливих наслідків нової методики» [1].

Щоденники і класні журнали в класі Шаталова були замінені «екранами успішності», оцінку до яких заносив не

вчитель, а учень, який самостійно визначав над чим йому слід ще попрацювати. «Тим самим не лише пом'якшуються відносини між батьками і дітьми у випадку тимчасових невдач в навчанні, але навіть повністю усуваються всі передумови миттєвих конфліктів» [1].

Дотримуючись індивідуального підходу до особистості педагог запровадив в своєму експериментальному класі однісімісні столики з горизонтальною поверхнею, щоб учневі зручніше було виконувати за ними практичні та лабораторні роботи. Педагог виходив з того, що кожна дитина має власний темперамент і підготовку, а отже, з психологічної точки зору дітям краще сидіти нарізно.

Великого значення Віктор Федорович приділяв повтору навчального матеріалу. Педагог вважав, що причиною великої кількості «невстигаючих» дітей, криється у високому темпі подачі навчального матеріалу. «Тільки-но розібравшись в сутності та призначенні нового розділу, починають розглядати властивості логарифмічної функції, в лічені хвилини пролітають в свідомості прийоми логарифмування та властивості десяткових логарифмів» [1].

Шаталов критикує навчальні збірники за те, що в них не приділяється уваги повтору навчального матеріалу. «Немає жодної вправи, пов'язаної з розділами, що вивчалися раніше. Вісім самостійних та контрольних робіт. На два з лишком місяця учнів механічно ізолюють від всього курсу математики» [1].

Таким чином, за словами педагога, наша освіта уподібнюється тому візнику, котрий «все жене вперед та вперед, не озираючись назад, і привозить додому порожній віз, вихваляючись лише тим, що зробив велику дорогу» [1].

Віктор Федорович ніколи не застосовував до учнів силових методів впливу. Педагог шанував незнання учнів і ніколи не дорікав їм за їхні помилки та не ставив поганих оцінок. Він допомагав дитині усвідомити себе особистістю, пробуджував в ній бажання до самопізнання та пізнання сві-

ту, що її оточує, виховував почуття честі та гідності. На думку Віктора Шаталова, успіхи учнів великою мірою залежать від віри вчителя в можливість кожного учня. «Ми впевнені, що всі діти є талановитими. Всі вони, без винятку, здатні оволодіти шкільною програмою» [2].

Педагог наводить слова Василя Сухомлинського, який, зокрема, зауважував, що «ніколи не можна поспішати з остаточним та категоричним висновком: у дитини нічого не вийде, такою вже є її доля. Рік, два, три роки у нього щось може не виходити, але прийде час — вийде. Думка — як квітка, яка поступово накопичує життєві соки. Дамо ж кореням ці соки, відкриємо перед квіткою сонце — і вона розквітне. Будемо навчати дитину думати, відкриємо перед нею першоджерело думки — навколишній світ. Дамо їй найбільшу людську радість — радість пізнання» [2].

Проте вчителі-початківці, прийшовши до школи, часто виявляються не готовими до роботи з дітьми. Вони не розуміють їхніх потреб, прагнень та бажань. І це не дивно. Адже цьому в педагогічних університетах не навчають. До цього доміщується брак самокритичного ставлення до себе, небажання зрозуміти учня, який має власні «критерії та судження». Як наслідок, молодий педагог «починає шукати першопричину всіх своїх бід в неповноцінності своїх вихованців» [2].

Зазначений підхід вчителя до учня нічого спільного з педагогікою не має. Адже головне завдання педагога, на думку Шаталова, полягає в тому, щоб знайти шлях до кожного без винятку учня та створити всі умови для розвитку його здібностей. «Найголовніше — вчитель має допомогти учню усвідомити себе особистістю, пробудити в ньому потребу в пізнанні себе, життя, світу, виховати в ньому почуття власної гідності, складовою якої є усвідомлення відповідальності за свої вчинки перед собою, товаришами, школою, суспільством. Від віри вчителя в можливість кожного свого учня, від його наполегливості, терпіння, вміння вчасно прийти на

допомогу залежать успіхи його учнів на важкому шляху пізнання» [2].

Експеримент з навчання за допомогою опорних сигналів, що розпочався в 1956 році, тривав до початку 90-х років. На жаль, через нищівну критику з боку авторитарно налаштованих чиновників від освіти експеримент довелося припинити. Попри все, Віктор Федорович всіляко пропагував свій метод навчання, проводячи семінари, на які з'їзджалися педагоги мало не з усього світу. На одному з таких семінарів побував і один з авторів статті, якому вдалося навіть безпосередньо поспілкуватися з педагогом-новатором. На жаль, наша педагогіка за 30 років так і не спромоглася втілити хоча б одну ідею педагога в життя. Тож сподіваємося, що після виходу даної статті «система Шата-

лова» нарешті посяде своє належне місце в системі української освіти.

Література

1. Шаталов В. Ф. Куда и как исчезли тройки. Москва : Педагогика, 1979. 134 с.
2. Шаталов В. Ф. Педагогическая проза. Москва : Педагогика, 1980. 94 с.
3. Шаталов В. Ф. Точка опоры. Москва : Педагогика, 1987. 158 с.
4. Сухомлинский В. А. Сердце отдаю детям. Киев : Рад. шк., 1988. 271 с.
5. Мудрость воспитания. Книга для родителей / Б. М. Бим-Бад, Э. Д. Днепров, Г. Б. Корнетов. Москва : Педагогика, 1987. 304 с.

10.08.2022

Відомості про авторів

Пономарьов Олександр Семенович — кандидат технічних наук, професор; кафедра педагогіки і психології управління соціальними системами імені академіка Івана Зязюна; Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»; Харків, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4698-2620>; Copernicus 1657.

Черемський Максим Петрович — асистент; кафедра педагогіки і психології управління соціальними системами імені академіка Івана Зязюна; Національний технічний університет «Харківський політехнічний університет»; Харків, Україна; email: maxcheremsky@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4130-7618>.

Аналіз нормативної бази елементарної освіти та визначення міри громадсько-приватної та державної ініціативи у створенні мережі елементарних шкіл у Великій Британії (друга третина ХІХ ст.)

Олена Мокроменко

На сучасному етапі розвитку української держави визначено пріоритет глибокого і системного вивчення національного концепту освіти на засадах єдності і взаємопроникнення культурних традицій і педагогічного досвіду науковців різних країн світу. Вхідження України у Болонський процес вимагає ретельного аналізу і глибокого осмислення культурно-історичної спадщини європейських країн, ефективної освітньої інтеграції національної системи освіти України в європейській освітній простір.

Урізноманітнення освітніх послуг, демократизація управління освітою, посилення гуманітарного аспекту у змісті загальноосвітньої підготовки учнівської молоді, ліквідація монополії держави на освіту об'єктивно зумовлює потребу наукового узагальнення історичного досвіду проведення освітніх реформ у Великій Британії у ХІХ ст.

Ретельне вивчення наукових джерел (монографій, статей у етапичних виданнях, дисертацій та ін.) свідчить про те, що досягнення у галузі британської освіти в історичному аспекті привертали увагу багатьох науковців.

Соціальний характер утворення елементарних шкіл у Великій Британії розкрито у працях С. Сміт, Дж. Кей, Ф. Бедаріда. У ході дослідження авторами

детально аналізується вплив соціальних реформ ХІХ — ХХ ст. на британські родини різних верств населення, що привели до зміни їх традиційних рис, а відповідно й шляхів виховання дітей, піднесення ролі елементарної освіти в суспільстві.

Питання історії освіти Великої Британії висвітлено у публікаціях британських і західноєвропейських учених Дж. Адамсон, Г. Белфор, Е. Куберлі, Г. Бернард, М. Боултвуд, С. Кертіс, Дж. Іннес.

Окремі факти організації елементарної освіти періоду, що досліджується, описували у наукових статтях науковці, зокрема: Дж. Гріноу, Г. Бартлі, Дж. Херт, П. Хорн, Д. Вардл, Дж. Мерфі, Дж. Лавсан, Г. Сілвер. Працям цих учених притаманний лаконізм, зосередження уваги на питаннях розширення мережі і фінансування закладів елементарної освіти.

Методи і засоби елементарної освіти у Великій Британії конкретизовано певним чином у працях учених: І. Гамель, який аналізував особливості методичного забезпечення белл-ланкастерських шкіл; Д. Оуен, Р. Оуен, Г. Маккаб та інших, які характеризували методи навчання у н'ю-ленаркській школі. Узагальнення досвіду діяльності цієї школи присвячено публікації світових науковців. Автори вказували на пріоритети в розробці методичного забезпечення елементарної

освіти: 1) підтримка розумового розвитку дитини; 2) підвищення мовної та числової грамотності на початковому періоді навчання; 3) нові відношення між владою та вчителями. Законодавчу базу освітніх закладів аналізував А. Ліч. У контексті питань історії права і культури Великої Британії ХІХ ст., проблеми діяльності педагогів-реформаторів елементарної школи проаналізовано у публікаціях таких учених: Дж. Макколей Тревельян, Дж. Маккі, Дж. Девіс.

Мета статті — визначити і проаналізувати нормативну базу елементарної освіти, міру громадсько-приватної та державної ініціативи у створенні мережі елементарних шкіл у Великій Британії у другій третині ХІХ ст.

У результаті проведеного аналізу встановлено, що до нормативної бази елементарної освіти другого етапу вивчаємого періоду увійшли групи документів:

- фабричні й законодавчі акти британського уряду;
- протоколи діяльності Комітету з питань освіти, звіти про інспектування елементарних шкіл;
- звіт першої королівської комісії, який містив результати дослідження стану елементарної освіти в Уельсі.

Аналіз нормативних документів свідчить про те, що законодавча база системи освіти у другій третині ХІХ ст. поповнювалася фабричними законодавчими актами (1844 р., 1850 р.) британського уряду, які фактично заборонили працю дітей до 9 років на всіх підприємствах країни [1, с. 301; 6, с. 38].

Г еред прогресивних тенденцій у справі розвитку елементарної освіти у другій третині ХІХ ст. у дослідженні виокремлено: створення британським урядом для власників сприятливих умов передання земель під заснування шкіл законодавчим актом 1841 р., виділення суми у 10 тис. фунтів стерлінгів на заснування коледжів для підготовки вчителів згідно з законодавчим актом 1835 р. (Комітет доручив організацію педагогічних коледжів народоосвітнім громадам, і

у 1846 р. таких коледжів було засновано вже 9); збільшення суми державних дотацій у 20 раз з 1839 по 1859 р. [2, с. 15].

В ході наукового пошуку з'ясовано, що вагомим внеском у формування законодавчої бази елементарної освіти Великої Британії у другій третині ХІХ ст. порівняно з першою третиною правомірно уважати заснування 10 квітня 1839 р. Комітету з питань освіти при Таємній Раді як вищого органу, який мав свої повноваження. Головною функцією Комітету було: визначення обсягів та відповідальність за розумні витрати урядових коштів, виділених на розвиток елементарних шкіл. Зазначимо, що діяльність Комітету спрямовувалася на організацію інспектування шкіл двічі на рік (протоколом від 10 серпня 1840 р.), яким уряд уже виділив кошти; вивчення статей витрат коштів, наданих для відкриття нових елементарних шкіл; вивчення та оцінку стану елементарної освіти в різних частинах країни. Відомо, що в 1840 р. Комітет запропонував виділення державних коштів для будівництва шкільних приміщень за розробленими проектами, забезпечення шкіл необхідними меблями та навчальним обладнанням [2, с. 33; 3, с. 997; 4, с. 103].

Як бачимо, такі заходи сприяли посиленню контролю над фінансуванням і витратами коштів на розвиток закладів елементарної освіти, що є однією з важливих умов розвитку освітньої галузі. Приклад британського уряду у досліджуваній період може бути аргументом доцільності таких заходів.

Варто відмітити, що поступово коло повноважень Комітету розширювалося від звичайного моніторингу державних коштів на освітню галузь до інспектування шкіл та впровадження системи дотацій для матеріального забезпечення, підготовки освітянських кадрів і забезпечення шкіл дипломованими учителями і був реорганізований британським урядом у Відомство у справах освіти, до складу якого входили віце-президент та чотири радники згідно з законодавчим актом 1856 р. [2, с. 41].

З приватної ініціативи У. Уільямса, радикального члена палати громад у 1846 р. була створена перша королівська комісія, яка займалася вивченням стану шкільної справи в Уельсі. Уряд визначив мету роботи цієї комісії: перевірка і пропозиція засобів, які доступні народу для отримання знань з англійської мови як державної. Результати діяльності комісії були надруковані в звіті 1847 р. і містили факти щодо доступності недільних шкіл (національних шкіл Уельсу) в усіх графствах цієї частини країни, кількості відвідувачів порівняно з белл-ланкастерськими школами англіканської церкви, визначення недоліків в елементарній освіті, яку надавали педагоги недільних шкіл. Серед яких істотними відзначали низький рівень володіння англійською, ліквідація неписьменності переважно з національної мови Уельсу людей різного віку, незначний досвід організації навчання англійською мовою уельсців у белл-ланкастерських школах [2, с. 390].

Певні корективи мали місце і в формах та методах елементарної освіти. Зокрема, протоколом від 18 грудня 1847 р. Комітетом було розроблено переліки рекомендованих книг, мап, діаграм для елементарного навчання, що було новацією у зазначений час. Держава навіть виділяла кошти на їх придбання за умови, якщо 2/3 вартості компенсували приватні пожертви [4, с. 15].

Вивчення матеріалів з означеної проблеми засвідчило, що білль 1853 р. лорда Дж. Рассела вміщував розробку законодавчої та адміністративної реформи елементарної освіти. Він частково був реалізований шляхом заснування адміністративної бази дотацій для сільських регіонів. Ця система дотацій була схвалена Комітетом і поширилася на міські регіони з 1856 р. Уряд виділяв дотації елементарним школам, де працювали дипломовані вчителі за фахом. Мета уведення дотаційної системи — стимулювання забезпечення навчальних закладів дипломованими учителями. Здобутками дотаційної системи є підвищення заробіт-

ної платні дипломованим учителям в інспектованих школах; виділення королівських стипендій для заохочення учителів-практикантів до навчання у педагогічних коледжах та систематичного підвищення кваліфікації (за протоколом від 26 липня 1858 р.); збільшення чисельності дипломованих учителів (з 1849 по 1859 р. — у десять разів), учителів-практикантів, що були проєктами інспекторами (відповідно — у п'ять разів), та появи нової категорії — асистентів учителів, учнів у віці 13 років (згідно з запровадженням нової системи підготовки вчителів через практиканство протоколами від 25 серпня та 21 грудня 1846 р. за ініціативи секретаря Комітету Дж. Кея, реформатора, обізнаного із зразковим на той час народним шкільництвом Пруссії, Голландії і Швейцарії) [2, с. 25; 6, с. 444, 628].

У другій третині XIX ст. зросла чисельність британських і національних шкіл народноосвітніх громад по всій країні. Зазначимо, що всі благодійні школи англіканської церкви на території Великої Британії реорганізовані англіканською церквою в національні школи в умовах моніторної системи навчання. Саме з метою зміцнення панівної англіканської церкви своїх позицій у суспільстві на всій території Великої Британії, завдяки державній підтримці (фінансової допомоги і інспектування Комітетом), виділенню представниками цієї церкви значних сум на розвиток шкільництва набули масовості в першу чергу національні школи (за методикою навчання Е. Белла) [7, с. 250; 8, с. 180]. У ході дослідження віднайдено приклади для підтвердження цієї тези. Зокрема, в Уельсі британських шкіл у 1843 р. налічувалося 28, у 1850-і роки — 79, на 1870 р. — 300 шкіл. Національних шкіл у 1843 р. налічувалося 146, у 1850-і роки — 231, у 1870 р. — 1000 [5, с. 389].

У ході дослідження з'ясовано, що не отримували державної фінансової допомоги і не підлягали інспектуванню Комітетом у справах освіти недільні школи (національні школи Уельсу), дамські школи, благодійні школи при церковних

парафіях нонконформістських течій [2, с. 400; 4, с. 120].

Крім того, у цей час з ініціативи і при підтримці благодійної громади пресвітеріанської церкви набули поширення нові типи шкіл: асамблейські, що поширювалися в гірських районах, та сесійні школи, які відкривалися в містах з розвиненим самоврядуванням (ці школи відомі в історії Шотландії під назвою бургських) [3, с. 362; 9, с. 338]. Благодійні громади (громада Вільної Церкви Шотландії, громада римокатолицької церкви, єврейська громада, громада шкіл для сиріт, ірландська громада римокатолицької церкви) ініціювали відкриття й фінансову підтримку своїм школам [10, с. 79; 11, с. 23; 8].

Порівняно з першою третиною XIX ст. мета елементарної освіти у другій третині доповнювалася початками професійного навчання. За ініціативи Комітету в меті елементарної освіти було визначено обов'язкове початкове освоєння ремесел залежно від специфіки розвитку промислово-виробничої сфери регіону.

Установлено, що зміст і методи елементарної освіти продовжували визначатися приватною ініціативою просвітників і були спрямовані на забезпечення початкового професійного навчання.

На підставі узагальнення звітів про інспектування елементарних шкіл з'ясовано, що у другій третині XIX ст. елементарні школи надавали практично спрямовану елементарну освіту. У національних, британських школах багато уваги приділяли читанню й тлумаченню релігійних текстів. Письмо й арифметика становили групу найуживаніших дисциплін. Багато уваги приділяли формуванню виробничих навичок, які б забезпечували молодій людині можливість самостійно заробляти на їжу, одяг, житло. У благодійних, недільних, почасти в школах для сиріт у змісті елементарної освіти віддавали перевагу церковному співу, заучуванню молитов [11, с.45; 12, с. 93]. Однією з цілей релігійного виховання були добропорядність, так само як і благодійність. Благодійні вчинки будь-якого рівня

стали ефективним засобом формування постконвенціональної моралі, без якої неможлива етика відповідальності [13].

У дослідженні позитивними надбаннями другої третини XIX ст. визнано: поширення моніторної системи елементарного навчання; виділення сталої кількості годин на основні уроки читання, письма, арифметики; уведення до групи дисциплін, що забезпечували початкове професійне навчання, вивчення сучасних іноземних мов. Таким чином, елементарна освіта у другій третині XIX ст. набувала відносно завершених рис, була послідовною і логічною щодо визначення цілей (релігійного виховання, початкового професійного навчання і формування мовленнєвої грамотності) та способів їх реалізації.

Зазначене дозволяє дійти висновку, що постановка шкільної справи у другій третині XIX ст. у процесі розвитку елементарної освіти у Великій Британії також мала характер громадсько-приватної ініціативи та благодійності, яка виступала однією з цілей релігійного виховання епохи. Варто вказати, що розвиток елементарної освіти у Великій Британії відбувався під впливом загальних суспільно-економічних, культурних та політичних змін у країні. Доведено активізування державної ініціативи у фінансуванні й спробі масового заснування закладів елементарної освіти.

Докладного розгляду потребує питання систематизації і узгодження діяльності закладів елементарної освіти відповідно до вимог промислово-виробничої галузі у Великій Британії в останню третину XIX століття.

Література

1. *Ward H.* The educational systems of England and Wales and its recent history. Cambridge : CUP, 1935. 265 p.
2. *Bartley G.* The Schools for the people, containing the history, development and present working of each description of

English school for the industrial and poorer classes. London : Daldy, 1871. 582 p.

3. *Collins Encyclopedia of Scotland* / [edited by Keay J., Keay J.]. London : Harper Collins Publishers, 1991. 450 p.

4. *Adamson J. W.* English Education 1789 — 1902. Cambridge, 1930. 220 p.

5. *Davies J.* A History of Wales. London : Penguin Books, 1993. 500 p.

6. *Gardiner J., Wenborn N.* The History today companion to British history. London : Collins & Brown, 1995. 839 p.

7. *Horn P.* Education in Rural England 1800 — 1914. London, 1978. 368 p.

8. *Murphy J.* Church, State and Schools in Britain 1800 — 1970. London, 1971. 242 p.

9. *Mackie J. D.* A History of Scotland. London : Penguin Books, 1991. 414 p.

10. *Leach A. F.* Some results of research in the history of Education in England with suggestions for its continuance and extension. London published for the British Academy, 48 p.

11. *Murphy J.* Church, State and Schools in Britain 1800 — 1970. London, 1971. 242 p.

12. *The New Universal Library.* Vol. V. London : Corporation Limited, 1927. 2000 p.

13. *Ward H.* The educational systems of England and Wales and its recent history. Cambridge : CUP, 1935. 265 p.

12.05.2023

Відомості про автора:

Мокроменко Олена Володимирівна — кандидат педагогічних наук, доцент кафедри мовної підготовки; заступник директора з НВР, Харківська загальноосвітня школа I–III ступенів № 100 ім. А.С. Макаренка Харківської міської ради; Харків, Україна; email: olenavmokromenko@gmail.com; ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-0824-3245>

Вперше в Україні! Вперше в Харкові! Унікальний гість ХГУ «НУА»!

Як повернути читача до книги, до читання художньої, наукової та науково-популярної літератури? Як зробити всім відомі вирази «Книга — джерело знань», «Читання — ось найкраще вчення» не просто слоганом? Адже саме книга формує характер людини незалежно від віку, збагачує її словниковий запас, стимулюючи процес мислення, розвиває пам'ять, аналітичне мислення, підвищує самооцінку людини та її самопочуття, знижуючи стрес, сприяє можливості значно довше зберігати інформацію і таке інше.

Що треба робити, щоб довести не тільки до юного читача, але й до дорослих велику силу книги?

Відповіддю на ці питання в Народній українській академії став проєкт «Книга року», який існує більше десяти років і сприяє залученню до читання книг всієї академічної спільноти — школярів, студентів, учителів, викладачів.

Вибір Книги року широкий та різноманітний — від класики до творів сучасних авторів, від невеликих оповідань до масштабних творів, від художніх текстів до наукової та науково-популярної літератури.

В останні роки Книгами року стали світоглядні, впливові бестселери «Sapiens: Коротка історія людства» історика Ювала Ноя Харарі, «Емоційний інтелект»

американського письменника, психолога Даніеля Гоулмана.

Тому не випадково у 2023 році вибір пав на книгу канадсько-американського вченого Стівена Пінкера «Просвітництво продовжується: На захист розуму, науки, гуманізму та прогресу», видану у 2018 році.

Традиційне завершення проєкту «Книга року» — читацька конференція, де роздумами про прочитане діляться як викладачі та вчителі з читацьким та життєвим досвідом, так і школярі, які тільки вступають на цей шлях.

Така ж читацька конференція 21 квітня завершувала знайомство академічної спільноти з книгою професора Пінкера. Але цю конференцію аж ніяк не можна назвати традиційною.

Надзвичайна подія! Вперше в Україні! Вперше в Харкові! В межах загальноакадемічного проєкту «Книга року» зі своїми читачами спілкувався лауреат двох Пулітцерівських премій, науковець, популяризатор науки, спеціаліст в галузі експериментальної психології, психолінгвістики та когнітивних наук, за версією журналу Time один із 100 найвпливовіших вчених та мислителів у світі, професор Гарвардського університету Стівен Пінкер, який відгукнувся на запрошення ХГУ «НУА» для участі в обговоренні його книги.

21 квітня 2023 року дійсно відбулася непересічна подія, унікальність якої полягає також в широкому представництві учасників освітнього процесу — від іменитих професорів, викладачів ХГУ, аспірантів, магістрів, студентів, учителів СЕПШ до студентів усіх факультетів НУА та старшокласників, що мали нагоду спілкуватись з письменником, який відноситься до категорії людей, які намагаються утримувати світ від обвалення у прірву ненависті. Тим знаменніша ця зустріч, що вона відбулась у місті, яке стало символом просвітництва, нескореності, дії.

Найважливішим як в книзі, так і в виступі пана професора було ствердження, що цінності розуму, науки та гуманізму епохи Просвітництва сприяють прогресу миру в усіх галузях — від здоров'я та добробуту до безпеки, миру та прав людини. І якщо інколи здається, що світ котиться у прірву, треба тільки озирнутись довкола. Люди тепер живуть довше, вони здоровіші, вільніші і щасливіші, ніж будь-коли. Автор книги закликав відволіктися від сенсаційних заголовків новин та катастрофічних передбачень. Натомість він пропонував звернутися до цифр і за допомогою графіків продемонстрував небачений прогрес людства.

Друга частина конференції пройшла у формі запитань та відповідей. Причому перевага віддавалась студентам. Питання, з якими вони звертались до автора книги, свідчили про уважне і ретельне знайомство з книгою, глибоке розуміння її основних моментів і стосувались різних сторін, які висвітлював професор у своїй книзі. Студентів цікавило, наприклад, як виникла сама ідея книги про Просвітництво, як визначається коло необхідних джерел та статистичних даних; які сили, з точки зору пана професора, впливають на процес еволюції культури і моралі; чи є зв'язок між економічним розвитком та рівнем освіти і доступністю знань для населення; чи може світ змінитися — стати добрішим, чистішим і гармонійним, коли б ті, у чиїх руках влада, читали б «добрі» книжки.

Школярів-старшокласників цікавили питання, пов'язані з роллю особистості в

історії та з проблемами медицини.

Не залишались осторонь учителі та викладачі академії. Їх питання стосувались в основному філософських та світоглядних проблем: що таке «непізнаване»; чи завжди негативний досвід має деструктивний характер. Поцікавились і поглядами науковця на розвиток штучного інтелекту.

Відповіді пана професора, відверті, ґрунтовні, аргументовані, обумовлені глибоким знанням матеріалу, вмінням вловити суть питання, створити яркі образи, провести зрозумілі паралелі, «тримали» аудиторію протягом часу.

«Тримала» аудиторію і яскрава, обривна мова пана професора, «колір» якої вдало підкреслили, підбираючи доцільні та не менш яскраві аналоги українською мовою, перекладачі — студенти факультету «Референт-перекладач» НУА.

Особливо приємно було відчутти, що під час цієї зустрічі не ментор спілкувався з аудиторією, будучи істиною останньої інстанції, а людина, здатна і бажаючи вести дискусію, поважаючи думку іншого.

Пан професор зазначив, що для нього велика честь виступати перед цією аудиторією, бо він з великою повагою ставиться до українців. Про це свідчила і така, на перший погляд, незначна деталь: одяг професора Пінкера відповідав кольорам прапора України.

Спілкування з професором Пінкером сприяло формуванню в кожного з присутніх позитивного погляду на розвиток світу та впевненості в тому, що завтра буде краще, ніж сьогодні.

Зустріч з всесвітньо відомим науковцем і письменником — видатна подія не тільки для академічної спільноти НУА; вона дуже важлива для Харкова, міста незламності, освітньої столиці України, і для нашої країни в цілому.

Пана професора було запрошено відвідати Україну, наше чудове місто після Перемоги, і він прийняв це запрошення із вдячністю.

*Лариса Бельчикова,
вчитель, ХГУ «НУА»*

Освіта та суспільство

УДК 378.4.017

Привабливість навчального закладу: складові та тренди : XXI Міжнар. наук.-практ. конф., Харків, 10 лют. 2023 р., Харк. гуманітарний ун-т «Нар. укр. акад.» // Новий Колегіум. 2023. №3. С. 3–17.

Тези присвячено визначенню та інтерпретації поняття привабливості навчального закладу в сучасній освіті. Аналізуються складові формування привабливості навчального закладу; глобальні та локальні особливості побудови та сприйняття іміджу освітньої інституції; механізм створення привабливості навчального закладу в умовах невизначеності. Особливу увагу приділено впливу внутрішніх та зовнішніх стейкхолдерів на зміцнення та трансляцію іміджу й авторитету закладу освіти.

Ключові слова: вища освіта; заклад освіти; імідж; стейкхолдери.

UDC 378.4.017

Attractiveness of an educational institution: constituents and trends: XXI International. science and practice conference, Kharkiv, 10th February 2023, Kharkiv Univ. of Humanities "People's Ukrainian Acad" // New Collegium. 2023. No 3. P. 3–17.

Theses are devoted to the definition and interpretation of the concept of the attractiveness of an educational institution in modern education. The components of the attractiveness of the educational institution are analyzed; global and local features of the construction and perception of the image of an educational institution; the mechanism of creating the attractiveness of an educational institution in conditions of uncertainty. Particular attention is paid to the influence of internal and external stakeholders on strengthening and broadcasting the image and authority of the educational institution.

Key words: higher education; educational establishment; image; stakeholders.

Організація та управління

УДК 378.1:004.78:355.01(477)

Северин Н., Северин В. Дистанційна освіта в Україні в умовах воєнного стану // Новий Колегіум. 2023. №3. С. 18–23.

Присвячено дослідженню проблеми дистанційної освіти в Україні в умовах воєнного часу. Розглянуто точки зору зарубіжних дослідників стосовно дистанційної освіти в умовах пандемії COVID-19. Виділено найбільш важливі фактори, які впливають на задоволення студентами онлайн-навчанням. Автори підкреслюють необхідність володіння цифровою грамотністю для ефективної і результативної роботи. Українські дослідники аналізують рік роботи в умовах війни, з'ясовують переваги та недоліки дистанційного навчання. Серед переваг зазначено:

індивідуальний характер навчання, який дозволяє вибрати зручний час і темп навчання; формат єдиного навчального середовища, зручного для всіх категорій студентів; можливість у стислі терміни навчатися більш ніж за одним напрямком; можливість безперервно підвищувати свій рівень кваліфікації; економія часу за рахунок відсутності його витрат на дорогу тощо. До недоліків зараховано: погану якість Інтернету; перебої з електропостачанням; небезпеку для життя та погані умови проживання на окупованих територіях; втрата часу через сирени та необхідність йти в укриття; недостатню кількість дистанційних курсів, презентацій та відеоматеріалів за складними темами та інші. Значна кількість іноземних студентів Національного технічного університету «ХПІ» не має проблем з онлайн-навчанням. Вони засвоюють програму та беруть участь у студентських наукових конференціях. Студенти Харківської державної академії дизайну і мистецтв вимушено знаходяться в різних країнах та умовах проживання. Вони взяли участь у анонімному опитуванні, яке було проведено з метою виявлення проблем та оцінювання якості дистанційного освітнього процесу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.

Ключові слова: дистанційна освіта; якість освіти; онлайн-навчання; воєнний стан; методологія викладання; анкетування.

UDC 378.1:004.78:355.01(477)

Severyn N., Severyn V. Distance education in Ukraine under martial law // New Collegium. 2023. No 3. P. 18–23.

The article is devoted to the study of the problem of distance education in Ukraine in wartime conditions. The points of view of foreign researchers regarding distance education in the conditions of the COVID-19 pandemic are considered. The most important factors affecting students' satisfaction with online learning are highlighted. The authors emphasize the need for digital literacy for effective and efficient work. Ukrainian researchers analyze a year of work in wartime conditions, find out the advantages and disadvantages of distance learning. The advantages include: the individual nature of training, which allows you to choose a convenient time and pace of training; the format of a single educational environment, convenient for all categories of students; the opportunity to study in more than one direction in a short period of time; the opportunity to continuously improve your qualification level; saving time due to the absence of travel expenses, etc. Disadvantages include: poor Internet quality; power outages; danger to life and poor living conditions in the occupied territories; loss of time due to sirens and the need to go to shelter; insufficient number of distance courses, presentations and video materials on complex topics and others. A significant number of foreign students of the National Technical University "KhPI" have no problems with online learning. They learn the program and participate in student scientific conferences. Students of the Kharkiv State Academy of Design and Arts are forced to live in different countries and living conditions. They took part in an anonymous survey,

which was conducted in order to identify problems and assess the quality of the distance educational process of the first (bachelor) level of higher education.

Key words: distance education; quality of education; online education; martial law; teaching methodology; questionnaire.

УДК 378.018.43:796.011.3]:[373.3.04:316.61]:[796.011.3]

Бойчук Ю., Козлов А., Науменко Н., Дрожик Л. Підготовка майбутніх вчителів початкової школи до збереження і зміцнення фізичного здоров'я учнів з особливими освітніми потребами в умовах дистанційного навчання // Новий Колегіум. 2023. №3. С. 24–31.

Стаття присвячена проблемі професійної підготовки майбутніх вчителів початкової школи за допомогою цифрових освітніх технологій на прикладі ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Мета статті — висвітлити особливості дистанційної підготовки майбутніх вчителів початкової школи до збереження і зміцнення фізичного здоров'я дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання під час вивчення навчальної дисципліни «Фізична культура з методикою навчання». Для реалізації поставленої мети було визначено концептуальні ідеї інклюзивного навчання, що базуються на засадах демократизації, недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників з урахуванням їхніх індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів та схарактеризовано професійні компетентності майбутнього вчителя початкових класів, зокрема, інклюзивну, здоров'язбережувальну та проєктувальну, які дозволяють реалізувати завдання збереження та зміцнення фізичного здоров'я дітей з особливими освітніми потребами. З метою висвітлення особливостей професійної підготовки майбутніх вчителів початкових класів в дистанційному форматі проаналізовано досвід викладання навчальної дисципліни «Фізична культура з методикою навчання» для здобувачів освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 013 «Початкова освіта з методиками спеціальної освіти». Викладання дисципліни здійснювалося за допомогою освітньої платформи Moodle ХНПУ імені Г.С. Сковороди та додатків Google. Визначено, що реалізація завдань підготовки майбутніх вчителів молодшої школи має відбуватися як за рахунок аналізу, трансформації та оптимізації змісту теоретичної і практичної професійної підготовки, так і оновлення змісту освітніх програм та навчальних планів з урахуванням реалій сьогодення.

Ключові слова: фізичне здоров'я; вчитель початкової школи; діти з особливими освітніми потребами; професійна підготовка; здоров'язбережувальні освітні технології; дистанційне навчання; інклюзивна освіта.

UDC 378.018.43:796.011.3]:[373.3.04:316.61]:[796.011.3]

Boychuk Yu., Kozlov A., Naumenko N., Drozhik L. Training of future primary school teachers to preserve and strengthen the physical health of students with special educational needs in distance learning // New Collegium. 2023. No 3. P. 24–31.

The article is devoted to the problem of professional training of future primary school teachers using

digital educational technologies on the example of H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University. The purpose of the article is to highlight the peculiarities of distance training of future primary school teachers to preserve and strengthen the physical health of children with special educational needs in inclusive education in the course of studying the discipline "Physical Education with Teaching Methods". To achieve this goal, the conceptual ideas of inclusive education based on the principles of democratization, non-discrimination, consideration of human diversity, effective involvement and inclusion of all participants in the educational process, taking into account their individual needs, capabilities, abilities and interests, and the professional competencies of the future primary school teacher, in particular, inclusive, health-saving and designing needs, which allow to execute the task of preserving and strengthening of the physical health of the children with special educational needs. In order to highlight the peculiarities of professional training of future primary school teachers in a distance format, the experience of teaching the discipline "Physical Culture with Teaching Methods" for students of the first (bachelor's) level of higher education in the specialty 013 "Primary Education with Special Education Methods" was analyzed. The discipline was taught using the educational platform Moodle of H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University and Google applications. It is determined that the execution of the tasks of training future primary school teachers should be carried out both through the analysis, transformation and optimization of the content of theoretical and practical professional training, as well as updating the content of educational programs and curricula, taking into account the realities of today.

Key words: physical health; primary school teacher; children with special educational needs; professional training; health-saving educational technologies; distance learning; inclusive education.

UDC 978.02

Пономарьова Н., Гуліч О. Виховна робота в закладах вищої освіти в умовах дистанційного навчання // Новий Колегіум. 2023. №3. С. 32–38.

Присвячено аналізу особливостей реалізації форм виховної роботи зі здобувачами вищої освіти в умовах дистанційного навчання (з досвіду ХНПУ імені Г.С. Сковороди), виходячи із підходу до навчання та виховання як до єдиного процесу, безперервного на всіх етапах освіти. Розглянуто традиційні форми виховної роботи зі здобувачами освіти в закладі вищої освіти (організаційні, практичні, вербальні, активні, наочні) та доведено, що в умовах дистанційного навчання вони набувають особливих рис та навіть певних нових можливостей завдяки онлайн-формату. Наведено приклади та висвітлено специфіку підготовки і проведення на фізико-математичному факультеті ХНПУ імені Г. С. Сковороди у дистанційній формі таких заходів з виховної роботи, як: збори студентського колективу (по курсам, по групах, засідання органів студентського самоврядування тощо); фестивалі та конкурси (загально-університетські та факультетські); інтерактивні онлайн-ігри та вікторини; онлайн-екскурсії; різні види зустрічей; онлайн-свята; флешмоби та челенджі. Уточнено

роль кураторів в освітньому процесі в дистанційному форматі. Особливу увагу приділено співпраці зі студентським самоврядуванням та роботі Студентської ради, її структурі та комітетам. Розглянуто напрями висвітлення заходів з виховної роботи завдяки використанню сучасних інтернет-технологій — на сайтах, у соціальних мережах, в чатах, на каналах тощо. Як значущі виокремлено такі риси виховної роботи в закладах вищої освіти: подолання просторових та часових бар'єрів між учасниками освітнього процесу; загальне кількісне та якісне збільшення числа учасників заходів з виховної роботи; індивідуалізація роботи зі студентами; популяризація ідеї студентського самоврядування; зміни у організаційних засадах та впровадження нових прийомів виховної роботи; посилення вимог до цифрової компетентності учасників тощо. Наголошено, що урахування вказаних переваг має виконати компенсаторну функцію під час загострення проблем здійснення освітнього процесу, пов'язаних із обмеженнями дистанційної форми навчання.

Ключові слова: дистанційне навчання; освітній процес; заклад вищої освіти; виховна робота; онлайн-формат; форми виховної роботи; ХНПУ імені Г. С. Сковороди; фізико-математичний факультет.

UDC 978.02

Ponomarova N., Gulich O. Educational work in institutions of higher education in the conditions of distance learning // New Collegium. 2023. No 3. P. 32–38.

The article is devoted to the analysis of the peculiarities of the implementation of forms of educational work with students of higher education in the conditions of distance learning (from the experience of H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University), based on the approach to education and upbringing as a single process, continuous at all stages of education. Traditional forms of educational work with students in a higher education institution (organizational, practical, verbal, active, face-to-face) were considered and it was proved that in the conditions of distance learning they acquire special features and even certain new opportunities due to the online format. Examples of such educational activities are given and the specifics of preparation and implementation of them are revealed at the Faculty of Physics and Mathematics H.S. Skovoroda KhNPU. Meetings of the student team (in courses, in groups, meetings of student self-government bodies, etc.); festivals and competitions (university and faculty); interactive online games and quizzes; online tours; different types of meetings; online holidays; flash mobs and challenges are concidered as examples of such educational activities. The role of curators in the educational process in a distance format has been specified. Special attention is paid to the work of Student Council, its structure and committees and it is emphasised on the cooperation with student self-government. The areas of coverage of educational activities due to the use of modern Internet technologies are considered — websites, social networks, chats, channels, etc. The following features of educational work in institutions of higher education were singled out as significant: overcoming spatial and temporal barriers between participants in the educational process; overall quantitative and qualitative increase in the number of participants in educational activities; individualization of

work with students; popularization of the idea of student self-government; changes in organizational principles and introduction of new methods of educational work; strengthening of requirements for digital competence of participants, etc. It is emphasized that taking into account the specified advantages should perform a compensatory function during the aggravation of the problems of the implementation of the educational process associated with the limitations of the distance form of education.

Key words: distance learning; educational process; institution of higher education; educational work; online format; forms of educational work; H.S. Skovoroda KhNPU; Faculty of Physics and Mathematics.

УДК37.0(477):351.862.2

Собченко Т., Кін О., Ворожбит-Горбатюк В. Створення безпечного освітнього середовища у закладах освіти в умовах воєнного стану // Новий Колегіум. 2023. №3. С. 39–42.

Порушено актуальну проблему сьогодення, а саме — створення безпечного освітнього середовища у закладах освіти. Метою статті є визначення складових безпечного освітнього середовища у закладах освіти та окреслення шляхів реалізації його створення.

На основі аналізу нормативних документів та науково-педагогічної літератури розкрито багатозначне поняття «безпека», «безпечне освітнє середовище».

Представлено низку нормативних документів, які спрямовані на допомогу учасникам освітнього процесу ефективно продовжувати організувати навчання, здійснювати просвітницьку роботу, зокрема «Безпечне освітнє середовище: нові виміри безпеки» (2022), «Рекомендації щодо організації укриття в об'єктах фонду захисних споруд цивільного захисту персоналу та дітей (учнів, студентів) закладів освіти» (2022), «Про схвалення Концепції безпеки закладів освіти» (2023)

Окреслено шляхи створення безпечного середовища у вітчизняних закладах освіти, що імплементує Концепція безпеки закладів освіти (2023).

На основі аналізу науково-педагогічної літератури та нормативних документів України розкрито складові безпечного освітнього середовища закладу освіти (фізичне, психологічне, інформаційне) та схарактеризовано зміст кожного компоненту.

Зроблено висновок, що проблема створення безпечного освітнього середовища є багатовекторною та потребує долучення фахівців різних галузей, зокрема представників Національної поліції, МВС, МОН, ДСНС, Мінінфраструктури, міських, обласних державних організацій тощо. Створення безпечного освітнього середовища у закладах освіти, з урахуванням відповідних вимог, надасть можливість закладам освіти ефективно організувати освітній процес в очному режимі.

Визначено перспективи подальших наукових досліджень, що полягають у розробці методичного забезпечення для курсів підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників з питань безпеки життєдіяльності.

Ключові слова: безпека; концепція; воєнний стан; учасники освітнього процесу; заклади освіти.

UDC 37.0(477):351.862.2

Sobchenko T., Kin O., Vorozhbit-Gorbatyuk V. Creation of a safe educational space in educational institutions under the conditions marital state // New Collegium. 2023. No 3. P. 39–42.

The article deals with an urgent problem of our time, namely the creation of a safe educational environment in educational institutions. The purpose of the article is to define the components of a safe educational environment in educational institutions and to outline the ways of implementing its creation.

The author reveals the multifaceted concepts of "safety" and "safe educational environment" in regulatory documents and scientific and pedagogical literature.

A number of regulatory documents are presented to help participants in the educational process effectively continue to organize training and carry out educational work, in particular, "Safe Educational Environment: New Dimensions of Security" (2022), "Recommendations on the Organization of Shelter in the Facilities of the Civil Protection Facilities Fund for Staff and Children (Pupils, Students) of Educational Institutions" (2022), "On Approval of the Concept of Security of Educational Institutions" (2023).

The ways to create a safe environment in domestic educational institutions that implement the Concept of Security of Educational Institutions (2023) are outlined.

Based on the analysis of scientific and pedagogical literature and regulatory documents of Ukraine, the components of a safe educational environment of an educational institution (physical, psychological, informational) are revealed and the content of each component is characterized.

It is concluded that the problem of creating a safe educational environment is multidimensional and requires the involvement of specialists from various fields, in particular, representatives of the National Police, the Ministry of Internal Affairs, the Ministry of Education and Science, the State Emergency Service, the Ministry of Infrastructure, city and regional government organizations, etc. The creation of a safe educational environment in educational institutions, taking into account the relevant requirements, will enable educational institutions to effectively organize the educational process in a full-time mode.

Prospects for further research have been identified, which include the development of methodological support for advanced training courses for scientific and pedagogical staff on life safety.

Key words: security; concept; martial law; participants in the educational process; educational institutions.

УДК 378.147

Рябокін М., Котух Є., Гордей О., Новицька О., Мельничук Г. Дистанційне навчання з використання програмного забезпечення в управлінні місцевими бюджетами // Новий Колегіум. 2023. №3. С. 43–48.

Розвиток інформаційних технологій та повномасштабні військові дії на території України зумовили більш активне використання методів і форм дистанційного навчання під час підготовки здобувачів вітчизняними закладами вищої освіти. Використання

сучасних дистанційних технологій навчання дозволяє якісно покращувати освітній процес, відкриває нові можливості щодо підготовки конкурентоспроможних фахівців, які будуть відповідати сучасним запитам роботодавців.

Стаття присвячена підвищенню якості дистанційного навчання на прикладі використання програмного забезпечення в управлінні місцевими бюджетами в освітньому процесі для посилення професійних практичних навичок здобувачів вищої освіти.

Розкрито досвід і специфіку використання елементів дистанційного навчання в Державному податковому університеті. Зокрема детально розглянуто використання програмного забезпечення в управлінні місцевими бюджетами під час вивчення здобувачами вищої освіти другого (магістерського) рівня підготовки спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» навчальної дисципліни «Фінансові ресурси місцевого самоврядування». Вивчення зазначеної дисципліни слугуватиме формуванню у здобувачів вищої освіти навичок впевненого користувача ІПК «Місцевий бюджет».

Розкрито зміст кожного із шести модулів програми навчання здобувачів Університету із використанням програмного забезпечення в управлінні місцевими бюджетами. Сформульовано перелік знань та навичок, які отримують здобувачі в результаті навчання за кожним модулем програми. Обґрунтовано переваги використання програмного забезпечення в управлінні місцевими бюджетами на основі ІПК «Місцевий бюджет» та ІАС «LOGICA» для здобувачів вищої освіти. Окреслено наявні недоліки дистанційного навчання здобувачів вищої освіти.

Ключові слова: здобувач; дистанційне навчання; програмні продукти; професійна підготовка; система LOGICA.

UDC 378.147

Riabokin M., Kotukh Y., Hordei O., Novytska O., Melnychuk A. Distance learning using software in local budget management // New Collegium. 2023. No 3. P. 43–48.

The development of information technologies and full-scale military actions on the territory of Ukraine led to a more active use of methods and forms of distance learning during the training of applicants by domestic institutions of higher education. The use of modern distance learning technologies allows to qualitatively improve the educational process, opens up new opportunities for training competitive specialists who will meet the modern demands of employers.

The article is devoted to the issue of improving the quality of distance learning on the example of the use of software in the management of local budgets in the educational process to strengthen professional practical skills of higher education students.

The article reveals the experience and specifics of using distance learning elements at the State Tax University. In particular, the use of software in the management of local budgets during the study by students of higher education of the second (master's) level of training in the specialty 072 «Finance, banking and insurance» of the academic discipline «Financial resources of local self-government» is considered in detail. The study of the specified discipline will serve

to form the skills of a confident user of the IPC «Local Budget» in students of higher education.

The content of each of the six modules of the University's student training program with the use of software in the management of local budgets is disclosed. A list of knowledge and skills acquired by students as a result of studying each module of the program has been formulated. The advantages of using the software in managing local budgets based on the IPC «Local Budget» and the IAS «LOGICA» for higher education applicants are substantiated. The existing disadvantages of distance learning for higher education applicants are outlined.

Key words: student; distance learning; software products; professional training; LOGICA system.

UDC 351:378.21

Sadkoviy V., Khmyrov I. Основні механізми державного управління щодо актуальності розвитку дистанційного навчання у сфері підготовки майбутніх рятувальників України під час воєнного стану // Новий Колегіум. 2023. №3. С. 49–54.

Україна на початку 2022 р. стала плацдармом і зоною ведення активних бойових дій, що визначило життя її громадян на роки вперед. Війна виявилася визначальним впливом на всі сектори без виключення галузей нашої держави, як у виробничих, так і в освітніх процесах.

Значні події, що відбулися, змушують замислитися про те, що перспективні аспекти навчання у ЗВО Державної служби України з надзвичайних ситуацій та трансформацію методів надання якісної освіти не можна розглядати окремо від найважливішого завдання — надання якісної освіти. Це стосується як молоді, яка страждає від відсутності ресурсів або сприятливого середовища для доступу до навчання і отримання знань, так і педагогів та їх потреб у більш ефективному освоєнні нових методів викладання. І нарешті, це стосується освітньої спільноти в цілому, включаючи місцеві громади, від яких безпосередньо залежить безперервність навчання у вкрай важкий період для всієї української спільноти.

Отже, визначено шляхи розв'язання актуальної наукової проблеми щодо формування інноваційних систем розвитку державного управління дистанційним навчанням у ЗВО Державної служби України з надзвичайних ситуацій на період проведення бойових дій.

Визначено особистісно-орієнтовані технології інформаційного механізму державного управління розвитком дистанційного навчання, розглянуто педагогічні технології, де використовуються загальновідомі дидактичні принципи дистанційної вищої освіти України з урахуванням особливостей підготовки майбутніх рятувальників.

Розглянуто та удосконалено основні принципи дистанційної технології навчання на основі державного управління розвитком дистанційної освітньої технології як сукупності методів, форм і засобів взаємодії з тим, хто навчається, де в процесі самостійно контролюється освоєння освітнього масиву знань з метою отримання вмінь та навичок професійної діяльності.

Проведено аналіз зарубіжного досвіду державного управління розвитком дистанційної вищої освіти,

що надало можливість визначити низку переваг щодо підготовки майбутніх рятувальників, застосовуючи дистанційне навчання у ЗВО Державної служби України з надзвичайних ситуацій.

Ключові слова: дистанційне навчання; інноваційні системи навчання; WEB-орієнтована система контролю знань; електронна бібліотека; навчально-методична підсистема; інформаційний механізм державного управління.

UDC 351:378.21

Sadkoviy V., Khmyrov I. Main mechanisms of state administration regarding the relevance of the development of distance education in the sphere of training of future rescuers of Ukraine during marital state // New Collegium. 2023. No 3. P. 49–54.

At the beginning of 2022, Ukraine became a bridgehead and a zone of active hostilities, which determined the lives of its citizens for years to come. The war had a decisive influence on all sectors, including the branches of our state, both in production and in educational processes.

The significant events that have taken place make us think about the fact that the prospective aspects of education in the universities of the State Emergency Service of Ukraine and the transformation of methods of providing quality education cannot be considered separately from the most important task of providing quality education. This applies both to young people who suffer from a lack of resources or a favorable environment for access to learning and acquiring knowledge, and to teachers and their needs for more effective mastering of new teaching methods. And finally, it concerns the educational community as a whole, including local communities, which directly depends on the continuity of education in an extremely difficult period for the entire Ukrainian community.

So, the article defines the ways to solve the current scientific problem regarding the formation of innovative systems for the development of state management by distance learning in universities of the State Service of Ukraine for emergency situations during the period of hostilities.

Person-oriented technologies of the information mechanism of the state management of the development of distance learning are identified, pedagogical technologies are considered, which use well-known didactic principles of distance higher education of Ukraine, taking into account the peculiarities of the training of future rescuers.

The main principles of distance learning technology based on the state management of the development of distance educational technology, as a set of methods, forms and means of interaction with the learner, where the mastering of the educational array of knowledge is independently controlled in the process, with the aim of obtaining professional skills and abilities, have been considered and improved.

An analysis of the foreign experience of state management of the development of distance higher education was carried out, which in turn made it possible to determine a number of advantages regarding the training of future rescuers, using distance learning in universities of the State Emergency Service of Ukraine.

Key words: distance education; innovative education systems; WEB-oriented knowledge control system; electronic library; educational and methodological subsystem; information mechanism of state administration.

УДК 027.021(477.54):004.08

Бережна С., Коробкіна О. Цифровізація наукової бібліотеки ЗВО: сучасний стан та перспективи // Новий Колегіум. 2023. №3. С. 55–59.

Присвячено питанню цифровізації наукових бібліотек закладів вищої освіти. Проаналізовано публікації, які досліджують сучасний стан і перспективи цифрової трансформації бібліотек України, зокрема університетських бібліотек. Доведено, що цифровізація визначає вектор розвитку університетської бібліотеки, суттєво впливає на модель бібліотечної діяльності, трансформацію традиційних функцій наукової бібліотеки.

Наведено приклади зберігання та оновлення традиційних бібліотечних фондів, а також забезпечення їх доступності за допомогою цифрових технологій в науковій бібліотеці Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди.

Проаналізовано напрями міжнародної співпраці та партнерства зі світовими бібліотеками та інституціями, які працюють у сфері цифрових технологій. Особливу увагу приділено можливостям використання науковцями міжнародних баз даних Scopus, Web of Science, ScienceDirect, ресурсів платформи Research4Life в бібліотеках ЗВО.

Наголошено на перевагах цифровізації бібліотек закладів вищої освіти, а саме: зручному доступі до інформації для користувачів бібліотеки, збільшенню асортименту бібліотечних послуг, відкритому доступі до оцифрованих рідкісних і цінних видань, ефективному використанні бібліотечного простору, широкому використанню бібліотечних ресурсів, збільшенню числа дистанційних користувачів бібліотеки.

Уточнено роль цифрової присутності бібліотеки ХНПУ ім. Г. С. Сковороди (електронний каталог, електронний архів університету, інформаційно-пошуковий ресурс «Наукометричні профілі науковців» тощо) в освітньо-науковому просторі університету. Розглянуто шляхи співпраці з вітчизняними бібліотеками та інституціями, які працюють у сфері цифрових технологій. Доведено результативність популяризації ресурсів наукової бібліотеки через соціальні мережі.

Наголошено на важливості підвищення ефективності роботи бібліотек ЗВО шляхом змін у способах доступу до інформації.

Ключові слова: цифрова трансформація; цифровізація; університетська бібліотека; електронні ресурси; цифрові сервіси; цифрові колекції; інформаційна грамотність; онлайн-послуги; веб-присутність; заклад вищої освіти.

UDC 027.021(477.54):004.08

Berezhna S., Korobkina O. Digitization of the scientific library of ZVO: current state and prospects // New Collegium. 2023. No 3. P. 55–59.

The article is devoted to the issue of digitalization of scientific libraries of higher education institutions. The publications were investigating the current state and prospects of Ukrainian libraries digital transformation,

university libraries were actually analyzed. It is proved that digitization determines the vector of development of the university library, significantly affects the model of library activity, the transformation of the traditional functions of the scientific library.

There are some examples of storage and renewal of traditional library funds, and ensuring their availability with the help of digital technologies in the scientific library of Kharkiv National Pedagogical University named after H.S. Skovoroda.

The areas of international cooperation and partnership with world libraries and institutions which are working in the field of digital technologies were analyzed. Special attention was paid to the possibility that scientists can use international databases Scopus, Web of Science, ScienceDirect, resources of the Research4Life platform in the libraries of higher education institutions.

It is emphasized some advantages of digitalization of libraries of higher education institutions, such as: a convenient access to information for library users, increasing the range of library services, open access to the digitized rare and valuable publications, effective use of library space, wide use of library resources, increasing the amount of online library users.

The role of the digital presence of the library of Kharkiv National Pedagogical University named after H.S. Skovoroda (electronic catalogue, electronic archive of the university, information and search resource "Scientometric profiles of scientists", etc.) in the educational and scientific space of the university has been specified. Ways of cooperation with Ukrainian libraries and institutions working in the field of digital technologies were considered. The effectiveness of popularizing scientific library resources through social networks has been proven.

The importance of improving the efficiency of higher education libraries through changes to access information was emphasized.

Key words: digital transformation; digitalization; university library; electronic resources; digital services; digital collections; information literacy; online services; web presence; Higher education institution.

UDC 378: 613.3

Мкртічян О. Фізичний стан здобувачів вищої освіти в умовах дистанційного навчання // Новий Колегіум. 2023. №3. С. 60–64.

Розкрито питання фізичної активності у здобувачів вищої освіти в умовах дистанційної освіти. Вчені спостерігають зниження рівня фізичного здоров'я, фізичної підготовленості, підвищення захворюваності студентської молоді, зниження рівня рухової активності. Автор експериментально досліджує фізичний стан студентів ХНЕУ ім. С. Кузнеця. Проаналізовано та узагальнено наукові досягнення за проблемою дослідження у різних авторів.

Доведено, що зазначена проблема в період дистанційного навчання є недостатньо вивченою та такою, що потребує подальшого наукового дослідження. Визначено та проаналізовано методи (методики) оцінки деяких показників фізичного стану, необхідних та коректних для вирішення завдань дослідження. Було доведено, що такими є: індекс А. Кетле (визначення

індексу маси тіла); проба Д. Руф'є (визначення показників функціонального стану серцево-судинної системи), САН (визначення оперативного функціонального стану).

За результатами застосування математичних методів в констатуючому експериментальному дослідженні було встановлено, що росто-вагові показники переважної кількості здобувачів вищої освіти знаходяться в межах норми, достовірних відмінностей в показниках між хлопцями та дівчатами не виявлено; за результатами визначення показників функціонального стану серцево-судинної системи встановлено, що 18,27 % здобувачів вищої освіти мають серцеву недостатність, що може свідчити при низку причин різного походження, в тому числі брак загальної та спеціальної рухової активності; за результатами визначення оперативного функціонального стану здобувачів вищої освіти встановлено, що він знаходиться в межах норми. Також ми вважаємо за необхідне набуття студентами компетентності самодіагностики функціонального стану.

Ключові слова: здобувачі вищої освіти; навчання; фізичний показник; стан; функціональний; відновлення; працездатність.

UDC 378: 613.3

Mkrtichyan O. Physical condition of students in distance learning conditions // New Collegium. 2023. No 3. P. 60–64.

The article discusses the issue of physical activity among students of higher education in the conditions of distance education. Recently, many scientists have observed a decrease in the level of physical health, physical fitness, an increase in the incidence of student youth, a decrease in the level of physical activity. S. Kuznetsa. Scientific achievements on the research problem of various authors are analyzed and summarized. It has been proven that the specified problem in the period of distance learning is insufficiently studied and requires further scientific research. The methods (methodology) of assessing some indicators of physical condition, which are necessary and correct for solving research tasks, have been defined and analyzed. It has been proven that these are: Quetelet index (determination of body mass index); Ruffier's test (determination of indicators of the functional state of the cardiovascular system), SAN (determination of operative functional state).

According to the results of the application of mathematical methods in the confirmatory experimental study, it was established that the height and weight indicators of the majority of students are within the norm, no significant differences in the indicators between boys and girls were found; based on the results of determining the indicators of the functional state of the cardiovascular system, it was established that 18,27 % of students have heart failure, which may indicate a number of reasons of various origins, including a lack of general and special motor activity; according to the results of determining the operational functional state of students, it was established that it is within the norm. We also consider it necessary for students to acquire the competence of self-diagnosis of the functional state.

Key words: student; training; physical; indicator; condition; functional; recovery; working capacity.

УДК 37.037-057.875

Чередніченко А. Засоби впливу на працездатність здобувачів вищої освіти на заняттях з фізичного виховання // Новий Колегіум. 2023. №3. С. 65–69.

Визначено засоби впливу на працездатність здобувачів вищої освіти на заняттях з фізичного виховання. Доведено, що певна музика позитивно впливає на функціональний стан людини. Аналіз використання засобів музичної виразності показав, що зазначена проблема є недостатньо вивченою. Різномісний вплив музики на психофізичний стан людини обумовив застосування її до оптимізації та відновлення працездатності. Зазначено, що потребує подальшого дослідження вплив певних музичних жанрів та напрямів, окремих засобів музичної виразності, форма (зміст) музичного матеріалу. Зазначено, що необхідним залишається проведення лабораторних експериментальних досліджень за даним напрямом; необхідно розробляти та обґрунтовувати разом з фахівцями з музичного мистецтва спеціальні психолого-педагогічні умови щодо впливу музичного матеріалу на функціональний стан здобувачів вищої освіти. Близько 97 % здобувачів вищої освіти вважають, що музичний супровід самостійних занять фізичними вправами позитивно впливає на їх рівень самопочуття, активності та настрою; 63 % вважають розважальну музику найкращим жанром для цього; майже 73 % вважають, що прослуховування музичних творів прискорює відновлення рівня працездатності. Авторами зазначено, що необхідним є проведення спеціально організованих занять з фізичного виховання виключно з музичним супроводом, бажано з використанням розважальної та народної музики. Також зазначено, що необхідними є розробка та обґрунтування разом з фахівцями з музичного мистецтва спеціальних педагогічних умов щодо впливу музики на функціональний стан здобувачів вищої освіти на заняттях з фізичного виховання.

Ключові слова: здобувачі вищої освіти; навчання; показник; функціональний стан; відновлення; працездатність; музика.

UDC 37.037-057.875

Cherednichenko A. Means of influence on workability of higher education students in physical education classes // New Collegium. 2023. No 3. P. 65–69.

The article defines the means of influencing the work capacity of students of higher education in physical education classes. The question arises of preserving and restoring working capacity, as well as the body's energy resources. In the course of the research, it was proven that some music has a positive effect on the functional state of a person. Analysis of the issue of the use of means of musical expressiveness to the specified problem showed that it remains insufficiently studied. The diverse influence of music on the psychophysical state of a person determined its application to optimization and restoration of working capacity. It was noted that the influence of certain musical genres and trends, individual means of musical expressiveness, and the form (content) of musical material require further research. It is noted that it remains necessary to carry out laboratory experimental research in this direction; it is necessary to develop and justify, together with

specialists in musical art, special psychological and pedagogical conditions regarding the influence of musical material on the functional state of students. About 97 % of students believe that the musical accompaniment of independent physical exercises has a positive effect on their level of well-being, activity and mood; 63 % consider entertainment music to be the best genre for this; almost 73 % believe that listening to musical works accelerates recovery of the level of working capacity. The authors stated that it is necessary to conduct specially organized classes on physical education exclusively with musical accompaniment, preferably with the use of entertainment and folk music. We also note that it is necessary to develop and substantiate together with specialists in musical art special pedagogical conditions regarding the influence of music on the functional state of students.

Key words: students; learning; indicator; functional condition; restoration; working capacity; music.

УДК 378.014.5:17.022.1

Гусленко І. Бренд-стратегії як чинник формування іміджу північноамериканських університетів // *Новий Колегіум*. 2023. №3. С. 70–73.

У суспільстві споживання маркетингова термінологія активно поширилась на сферу освіти, а формування іміджевої стратегії набуло важливого значення не тільки для нових, а й для старих та всесвітньо відомих університетів, оскільки «споживачі освіти» часто обирають для подальшого навчання заклад освіти під впливом його іміджу, престижності або репутації, що затвердилися в суспільній свідомості. Імідж навчального закладу як сума людських поглядів, думок та вражень про нього відіграє важливу роль у позиціонуванні закладу освіти на ринку освітніх послуг та його ідентифікації серед інших навчальних закладів. Імідж закладу освіти, як багатокомпонентне поняття, формується на основі численних внутрішніх та зовнішніх чинників. Втім, важливими компонентами іміджу є й оціночні судження, що публічно транслюються про заклад освіти, рівень та характер соціальної взаємодії між навчальним закладом та громадськістю, його сприйняття суспільною свідомістю. Формування іміджу навчального закладу стає частиною його бренд-стратегії, спрямованої на те, щоб підвищити свою конкурентоздатність.

Реалізація деяких аспектів бренд-стратегії північноамериканських університетів проілюстрована на прикладі Університету штату Каліфорнія та Масачусетського технологічного інституту.

Ключові слова: брендинг; заклад вищої освіти (ЗВО); імідж; стратегія; ринок освітніх послуг.

UDC 378.014.5:17.022.1

Guslenko I. Brand strategies of US universities as the element of image formation // *New Collegium*. No 3. P. 70–73.

Marketing terminology has actively spread to the field of education as a result of consumerism. That is why a brand strategy building has become vital not only for new but also for old and world-top universities, since “education consumers” often choose an educational institution under the influence of its image, prestige, or public perception. The brand image of an educational institution is a sum of people's views,

opinions, and impressions about it, which is decisive for the educational institution's positioning in the market of educational services and its identification among other educational institutions. The brand image of an educational institution, as a multi-component concept, is formed based on numerous internal and external factors. For all that, the publicly broadcasting value judgments about the educational institution, the level, and nature of its social interactions in the community, and its perception by public consciousness are among the main components of the educational institution's brand image. The formation of the brand strategy of the educational institution is part of its brand image strategy aimed at increasing its competitiveness.

The implementation of some aspects of the brand image strategy of North American universities is illustrated by the examples of the California State University and the Massachusetts Institute of Technology.

Key words: branding; image; institution of higher education (IHE); market of educational services; strategy.

Методологія освіти

УДК 378.018.43:[001.89:101]

Бойчук Ю., Боярська-Хоменко А., Рибалко Л. Формування науково-дослідницької компетентності майбутніх докторів філософії в умовах запровадження технологій дистанційного навчання // *Новий Колегіум*. 2023. №3. С. 74–81.

Розкрито проблему формування науково-дослідницької компетентності здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки галузі знань 01 Освіта, педагогіка шляхом реалізації принципу наступності навчання в закладах вищої освіти, розкриття потенціалу освітньо-наукової програми «Освітні, педагогічні науки», використання можливостей технологій дистанційного навчання. Науково-дослідницька компетентність доктора філософії формується на основі попереднього досвіду бакалаврського і магістерського рівнів вищої освіти. У аспірантурі процес формування науково-дослідницької компетентності доктора філософії є особливим, унікальним, провідним, тому що випускниками є дослідники, науковці, педагогі-інноватори, агенти освітніх змін.

Відзначено, що в процесі викладання обов'язкових і вибіркокових дисциплін майбутні доктори філософії пізнають принципи науковості та особливості проведення науково-педагогічних досліджень, розвивають креативне мислення і талант дослідника. Доведено, що для успішного та своєчасного написання дисертації їм необхідно навчитися писати тези, фахові статті, володіти термінологією з теми дослідження, викладати авторську думку відповідно до логіки побудови змісту наукового тексту, робити висновки, позиціонувати себе в ролі науковця і дослідника, презентувати та оприлюднювати результати роботи.

Акцентовано, що використання можливостей технологій дистанційного навчання є необхідною умовою

для формування науково-дослідницької компетентності майбутніх докторів філософії, які водночас і навчаються, і застосовують обрані технології для дослідження. Вони досліджують можливості Google-диску та цифрових сервісів, додатків для візуальної презентації результатів наукових досліджень, проводять опитування, складають інфографіки (Piktochart, Canva, Infogram, Visually, Genially, Easelly).

Ключові слова: наука; дослідник; підготовка; доктор філософії; освітньо-наукова програма; науково-педагогічні дослідження; дисертація; онлайн-навчання; академічна доброчесність; освітній хаб.

UDC 378.018.43:[001.89:101]

Boichuk Yu., Boiarska-Khomenko A., Rybalko L. Formation of scientific research competence of future doctors of philosophy in the conditions of implementation of distance education technologies // New Collegium. 2023. No 3. P. 74–81.

The article discloses the problem of the formation of scientific and research competence of students of the third (educational and scientific) level of higher education in the specialty 011 Educational, pedagogical sciences of the field of knowledge 01 Education, pedagogy through the implementation of the principle of continuity of education in institutions of higher education, revealing the potential of the educational and scientific program «Educational, pedagogical sciences», use of distance learning technologies. The scientific research competence of the Doctor of Philosophy is formed on the basis of previous experience at the bachelor's and master's levels of higher education. In graduate school, the process of forming the scientific and research competence of a doctor of philosophy is special, unique, leading, because the graduates are researchers, scientists, innovative teachers, and agents of educational changes.

It was noted that in the process of teaching compulsory and optional subjects, future PhDs learn the principles of scientific research and the peculiarities of conducting scientific and pedagogical research, develop creative thinking and the talent of a researcher. It is proven that in order to successfully and timely write a dissertation, they need to learn how to write theses, professional articles, master the terminology of the research topic, express the author's opinion in accordance with the logic of constructing the content of the scientific text, draw conclusions, position oneself in the role of a scientist and researcher, present and publicize the results of the work.

It is emphasized that the use of the possibilities of distance learning technologies is a necessary condition for the formation of scientific research competence of future doctors of philosophy, who at the same time study and apply the selected technologies for research. They explore the possibilities of Google Drive and digital services, applications for visual presentation of the results of scientific research, conduct surveys, compile infographics (Piktochart, Canva, Infogram, Visually, Genially, Easelly).

Key words: science; researcher; training; PhD; educational and scientific program; scientific and pedagogical research; thesis; online learning; academic integrity; educational hub.

УДК 378: [378.22:37.018.43] (560)

Постригач Н. Особливості підготовки магістрів дистанційної освіти у Туреччині // Новий Колегіум. 2023. №3. С. 82–87.

Реформою вищої освіти передбачається перехід до підготовки магістрів шляхом запровадження сучасних підходів оволодіння ними інноваційними технологіями масового навчання, урахування світового досвіду та задоволення потреб у самонавчанні та самовдосконаленні протягом життя.

У свою чергу дистанційна освіта з кожним роком все більш активно впливає на класичні форми освіти, збагачуючи традиційну освіту інноваційними змістовними та організаційними компонентами. Дистанційна освіта пропонує майбутнім та практикуючим учителям як навчання навичкам, так і можливість завершити програми підготовки вчителів або отримати ступінь. Розповсюдження дистанційних програм підготовки вчителів не обмежується ні розвиненими країнами, ні країнами, що розвиваються, ні конкретними методами надання. Це поширення є результатом швидкого розвитку телекомунікаційних технологій у поєднанні зі зростанням обізнаності про способи використання технологій для підготовки вчителів.

Здійснений контент-аналіз фахової літератури з проблеми наукового пошуку дав можливість виявити та узагальнити особливості підготовки магістрів дистанційної освіти у Туреччині: використання методів активного і масового навчання; методів оцінки успішності здобувачів вищої освіти, методів масового самонавчання, самоаналізу та самокорекції знань; проведення курсів за допомогою відеоконференцій, віртуальних занять та форумів із синхронною взаємодією студентів і викладачів; спілкування за допомогою форумів, онлайн-розмов та онлайн-інтерв'ю; використання різних друкованих, візуальних, аудиторних та електронних матеріалів тощо.

Прогностичний потенціал наукового пошуку зумовлюється потенційною можливістю реалізації подальших наукових досліджень з проблеми розвитку змісту професійної підготовки магістрів дистанційної освіти у Туреччині.

Ключові слова: дистанційна освіта; зміст; підготовка учителя; ступінь магістра; Туреччина.

UDC 378: [378.22:37.018.43] (560)

Postryhach N. Peculiarities of master's teacher training in distance education in Turkey // New Collegium. 2023. No 3. P. 82–87.

The reform of higher education assumes a transition to the preparation of masters in education by introducing modern approaches to mastering innovative technologies of mass education, taking into account world experience and meeting the needs for self-learning and self-improvement throughout life. In turn, distance education every year more and more actively influences the classical forms of education, enriching traditional education with innovative content and organizational components.

Comparative studies testify that distance learning can be as effective as classroom learning, if the methods and technologies meet the tasks, there is interaction between students, and there is timely feedback between the teacher and the student. Successful distance learning programs are based on consistent and

comprehensive efforts of students, teachers, coordinators, support staff and administration.

As a result of the analysis of foreign experience, it was revealed that the introduction of mass open distance courses as a form of education requires further improvement of their organization and curriculum. It is outlined that for the implementation of such courses in the process of master's teacher training, the content of educational and scientific programs and educational and professional characteristics of the future specialist should be observed; mass open distance courses must be included in the curriculum, where the number of hours and credits for studying the relevant discipline is clearly indicated; curricula must be improved by introducing a new form of education.

Distance education offers prospective and practicing teachers both skills training and the opportunity to complete teacher training programs or obtain a degree. The distribution of distance teacher training programs is not limited to developed or developing countries, nor to specific delivery methods. This proliferation is the result of the rapid development of telecommunications technologies combined with a growing awareness of ways to use technology for teacher training.

Thus the content analysis of the professional literature on the problem of scientific research made it possible to identify and summarize the peculiarities of masters teacher training in distance education in Turkey: the use of active and mass learning methods; methods for assessing the progress of applicants for higher education, methods of mass self-education, introspection and self-correction of knowledge; conducting courses through videoconferencing, virtual classes and forums with synchronous interaction between students and teachers; communication through forums, online conversations and online interviews; use of various printed, visual, classroom and electronic materials. The predictive potential of scientific research is due to the potential possibility of further scientific research on the problem of the curriculum developing of master's teacher training in distance education in Turkey.

Key words: distance education; curriculum; teacher training; master degree; Turkey.

УДК 373.5.016:51

Пономарьова Н., Сидоренко О., Грановська Т., Борисенко К. Лабораторні роботи з фізики та хімії у підготовці майбутніх учителів в умовах дистанційного навчання // Новий Колегіум. 2023. №3. С. 88–93.

Присвячено систематизації досвіду та встановленню особливостей проведення лабораторних робіт з фізики та хімії у підготовці майбутніх учителів в умовах дистанційного навчання (на прикладі фізико-математичного факультету Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди).

Розглянуто можливості способів використання фото та відеозйомки фізичних та хімічних дослідів для їх багаторазового їх показу у вигляді синхронної й асинхронної трансляції. Описано порядок виконання лабораторних робіт на основі застосування фото- та відеоматеріалів, наведено відповідні приклади. Схарактеризовано проведення лабораторних робіт з фізики і хімії в умовах дистанційного навчання з

використанням інтерактивних симуляторів та моделей на різних платформах. Описано проведення лабораторних робіт з фізики та хімії із використанням спеціалізованих віртуальних лабораторій, наведено приклади роботи з ними на заняттях. Описано досвід використання авторських програмно-методичних комплексів для забезпечення проведення лабораторних робіт з хімії, які в умовах дистанційного навчання активно використовуються в освітньому процесі — на прикладі SchoolKit.

Встановлено, що проведення лабораторних робіт з фізики та хімії у підготовці майбутніх учителів в умовах дистанційного навчання може бути забезпечено кількома способами: доступом до колекцій фото- та відеоматеріалів фізичних та хімічних дослідів; демонстраціями лабораторних експериментів у синхронному режимі засобами відеоконференцій; використанням віртуальних симуляцій та моделей фізичних і хімічних об'єктів, процесів, явищ; використанням віртуальних фізичних та хімічних лабораторій; застосуванням програмно-методичних комплексів з фізики та хімії.

Перспективними напрямками подальших досліджень визначено вивчення ефективності розглянутих способів проведення лабораторних робіт в умовах дистанційного навчання у практиці підготовки майбутніх учителів фізики та хімії та розробка відповідних методичних рекомендацій із узагальненням набутого досвіду закладів вищої педагогічної освіти.

Ключові слова: дистанційне навчання; підготовка майбутніх учителів; фізика; хімія; лабораторні роботи; цифровізація.

UDC 373.5.016:51

Ponomarova N., Sidorenko O., Hranovska T., Borysenko K. Laboratory work in Physics and Chemistry in the training of future teachers in the conditions of distance learning // New Collegium. 2023. No 3. P. 88–93.

The article is devoted to the systematization of experience and establishing the peculiarities of conducting laboratory work in Physics and Chemistry in the training of future teachers in the conditions of distance learning (on the example of the Faculty of Physics and Mathematics of H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University).

Possibilities of using photo and video recording of physical and chemical experiments for their repeated display in the form of synchronous and asynchronous broadcasting are considered. The procedure for performing laboratory work based on the use of photos and video materials is described, and relevant examples are given. Conducting laboratory work in physics and chemistry in the conditions of distance learning using interactive simulators and models on various platforms is characterized. Laboratory work in physics and chemistry using specialized virtual laboratories is described, examples of working with them in classes are given. The experience of using the author's software-methodological complexes to ensure laboratory work in chemistry is described, which are actively used in the educational process in the conditions of distance learning — using SchoolKit as an example.

It has been established that conducting laboratory work in physics and chemistry in the training of

future teachers in the conditions of distance learning can be ensured in several ways: access to collections of photos and video materials of physical and chemical experiments; demonstrations of laboratory experiments in synchronous mode by means of video conferences; using virtual simulations and models of physical and chemical objects, processes, phenomena; using virtual physical and chemical laboratories; using software and methodical complexes in physics and chemistry.

Prospective areas of further research are the study of the effectiveness of the considered methods of conducting laboratory work in the conditions of distance learning in the practice of training future teachers of physics and chemistry and the development of appropriate methodological recommendations with the generalization of the acquired experience of institutions of higher pedagogical education.

Key words: distance learning; training of future teachers; physics; chemistry; laboratory work; digitization.

УДК 378.147

Олійник О., Солошенко О. Інтерактивний метод викладання галузевого права в умовах дистанційної освіти // Новий Колегіум. 2023. №3. С. 94–100.

Розглянуто провідні інтерактивні методи навчання, які доцільно застосовуються при дистанційній формі організації освітнього процесу, зокрема при вивченні галузевих правових дисциплін. Обґрунтовується, що такі методи як «метод кейсів», «мозкового штурму», «круглий стіл», «ажурної пилки», «бінарний метод», «метод 3-2-1» є найбільш результативними в процесі набуття правових знань з цивільного, адміністративного, кримінального та сімейного права. Такі методи максимально наближують теоретичні знання до їх практичного застосування.

Наголошується, що інтерактивний метод навчання закріплює компетентності роботи в команді, ведення дискусії, обґрунтування та доведення своєї позиції, сприяє розвитку системного мислення, мотивації та реалізації потенціалу здобувачів на шляху отримання якісних правових знань.

Ключові слова: метод; дисципліна; право; освіта; «кейс»; формат; навчання; алгоритм; завдання, штурм.

УДК 378.147

Oliinyk O., Soloshenko O. Interactive method of teaching industry rights in the conditions of distance education // New Collegium. 2023. No 3. P. 94–100.

Distance education has been actively introduced in Ukraine during the last three years. During this period, the white pandemic COVID 19 and from February 2022 martial law was introduced. In these conditions, the distance form of education becomes the main one. Distance education uses different teaching methods. The interactive method is aimed at the cooperation of the teacher and students: communication skills are developed. Students get access to non-traditional sources of information, the efficiency of independent work increases. Distance education has disadvantages: the difficulty of self-control of knowledge, the need for self-discipline and self-motivation to acquire knowledge. Training is implemented using Google Meet, Moodle, Padlet and other platforms and tools.

When studying administrative, civil, criminal, family law, teachers use the following interactive methods: "case method" (solving situational tasks), "round table" (preparation of reports-presentations and their discussion), "brainstorming" (method of group operative solution of a certain problem in a limited time), "binary method" (combines blocks of knowledge from two different academic disciplines), "3-2-1 method" (provides teacher-learner communication feedback, reflection) and others. These are methods of intensive training. Interactive learning methods contribute to cooperation, interaction, success, intellectual and professional capacity, which determines the acquisition of high-level knowledge and competences by students of higher education, in particular in the field of legal disciplines.

Key words: method; discipline; law; education; "case"; format; training; algorithm; task; storm.

УДК 378.091.26/.27.018.43

Гончарова О. Особливості оцінювання знань здобувачів вищої освіти в умовах дистанційного навчання (на прикладі історичних дисциплін) // Новий Колегіум. 2023. №3. С. 101–106.

Присвячено аналізу основних форм оцінювання знань та набутих навичок здобувачами вищої освіти під час вивчення історичних дисциплін в умовах дистанційного навчання, здатних забезпечити швидке коригування навчального процесу в бік його покращення. Звертається увага на той факт, що оцінювання має розглядатися не лише як засіб фіксації результатів навчальної діяльності здобувачів, а й як критичний аналіз освітнього процесу з метою його покращення. Показано, що важливим є запровадження такої системи оцінювання, яка б забезпечила адекватну оцінку праці здобувача, набутих ним знань та навичок протягом вивчення певного курсу, а викладачу — отримання оперативної інформації з метою коригування навчального процесу. Робиться висновок, що перехід на дистанційне навчання дав поштовх для переосмислення форм, методів навчання, мотивації пізнавальної діяльності здобувачів та перевірки досягнення ними очікуваних результатів навчання. Щоб максимально повно використовувати можливості онлайн-середовища, викладачам необхідно, з одного боку, нейтралізувати основні проблеми даного формату, а з іншого боку — використати отриманий результат для коригування, вдосконалення та оновлення навчального процесу. Для досягнення цього контроль має бути системним, забезпечуватись теоретичною підтримкою навчальної діяльності здобувачів щодо засвоєння знань і умінь та постійним зворотнім зв'язком між викладачем та здобувачем. Якщо ми чекаємо, що здобувачі вищих навчальних закладів стануть творчими людьми, які мислять критично та вирішують реальні проблеми, тоді всі форми контролю мають бути спрямовані на розвиток та оцінку цих навичок. Це не тільки сприятиме зростанню довіри до системи вищої освіти, а й позитивно вплине на якість навчального процесу та професійне становлення здобувачів.

Ключові слова: дистанційна освіта; історичні дисципліни; навчальний процес; оцінювання; результати навчання.

UDC 378.091.26/.27.018.43

Honcharova O. *Peculiarities of Assessment of Knowledge of Higher Education Students in the Conditions of Distance Learning (on the Example of Historical Disciplines)* // *New Collegium*. 2023. No 3. P. 101–106.

The article is devoted to the analysis of the main forms of assessment of knowledge and skills acquired by higher education students in the study of historical disciplines in the context of distance learning, which can provide a quick correction of the educational process towards its improvement. Attention is drawn to the fact that assessment should be considered not only as a means of recording the results of students' learning activities, but also as a critical analysis of the educational process in order to improve it. It is shown that it is important to introduce an assessment system that would provide an adequate assessment of the student's work, knowledge and skills acquired during the course of study and provide the teacher with timely information to adjust the educational process. The author concludes that the transition to distance learning has given rise to a rethinking of the forms and methods of teaching, motivation of students' cognitive activity, and verification of their achievement of the expected learning outcomes. In order to make the most of the online environment, teachers need, on the one hand, to neutralize the main problems of this format, and on the other hand, to use the result to adjust, improve and update the educational process. To achieve this, control should be systematic, provided with theoretical support for students' learning activities in terms of mastering knowledge and skills and constant feedback between the teacher and the student. If we expect higher education students to become creative people who think critically and solve real problems, then all forms of control should be aimed at developing and assessing these skills. This will not only increase confidence in the higher education system, but will also have a positive impact on the quality of the educational process and the professional development of students.

Key words: distance education; historical disciplines; educational process; assessment; learning outcomes.

УДК 373.2.015.31:78

Доценко С., Чжан Ітін. *Мультимедійні технології в музичному вихованні дітей дошкільного віку* // *Новий Колегіум*. 2023. №3. С. 107–113.

Динамічна цифровізація національної системи освіти зумовлює трансформацію усіх її ланок, а саме дошкільної освіти. Одними з перспективних та стратегічних напрямків цифровізації дошкільної освіти є використання мультимедійних технологій, які розширюють можливості організації освітнього процесу. Вітчизняні та закордонні науковці у своїх дослідженнях зазначають особливу роль мультимедійних технологій для розвитку інтелекту та особистості дитини.

Поняття мультимедіа пов'язане з комп'ютерним опрацюванням та представленням різноманітної інформації та з варіабельністю подання образів та сценаріями.

Впровадження у сферу освіти засобів мультимедіа призводить до появи нових програмних за-

собів і потребує їх змістовного наповнення під час розроблення нових методів навчання. Акцентується увага на мультимедійних презентаціях як потужних дидактичних засобах для проведення музичних занять. Під час використання мультимедійних презентацій зростає інтерес дітей до освітньої діяльності, підвищується рівень їхніх пізнавальних можливостей, більш ефективно розвиваються здібності дошкільнят. Використання нових різноманітних та нетрадиційних прийомів пояснення та закріплення матеріалу в ігровій формі підвищує мимовільну увагу дітей у процесі пізнання, допомагає активізувати їхню довільну увагу, сприяти розвитку всіх психічних процесів.

На основі аналізу теоретичних досліджень визначено особливості сприйняття інформації засобами мультимедіа, враховуючи типи людей: кінестетики, аудіали та візуали. Підкреслено, що ці типи сприйняття потрібно враховувати, оскільки від якості сприйняття інформації безпосередньо залежить успішність навчання.

Ключові слова: цифровізація; дошкільна освіта; музика, мультимедіа; виховання; освітній процес.

UDC 373.2.015.31:78

Dotsenko S., Yiting Zhang. *Multimedia technologies in music education of preschool children* // *New Collegium*. 2023. No 3. P. 107–113.

The dynamic digitalization of the national education system leads to the transformation of all its links, including preschool education. One of the promising and strategic directions of digitalization of preschool education is the use of multimedia technologies that expand the possibilities of organizing the educational process. Domestic and foreign scholars in their studies point out the special role of multimedia technologies for the development of a child's intelligence and personality.

The concept of multimedia is associated with computer processing and presentation of various types of information, as well as with the variability of images and scenarios.

The introduction of multimedia into the field of education leads to the emergence of new software tools and requires their content in the development of new teaching methods. The article focuses on multimedia presentations as powerful didactic tools for music lessons. When using multimedia presentations, children's interest in educational activities increases, the level of their cognitive abilities increases, and preschoolers' abilities develop more effectively. The use of new diverse and non-traditional methods of explaining and consolidating material playfully increases children's involuntary attention in the process of cognition, helps to activate their voluntary attention, and promotes the development of all mental processes.

Based on the analysis of theoretical studies, the peculiarity of information perception by means of multimedia is determined considering the types of people: kinesthetic, aural, and visual. It is emphasized that these types of perception should be considered because the quality of information perception directly affects the success of learning.

Key words: digitalization; preschool education; music; multimedia; upbringing; educational process.

Літопис

УДК 37081.1(091)

Пономарьов О., Черемський М. З опорою на творчість // *Новий Колегіум*. 2023. №3. С. 114–123.

Стаття присвячена визначному українському педагогу-гуманісту та новатору Віктору Федоровичу Шаталову. Педагог, спираючись на психологію дитини, її здатність до образного мислення, розробив систему навчання на основі опорних сигналів. Завдяки опорним конспектам учням не доводилося зубрити навчальний матеріал. За допомогою опорних сигналів діти легко відтворювали його в своїй пам'яті. За основу опорних сигналів Шаталов брав дитячі фантазії, художні твори, крилаті вирази, науково-популярну літературу. «Система Шаталова» дозволяла пройти навчальний матеріал вдвічі, а то і втричі швидше за встановлену навчальним планом норму.

Ключові слова: система Шаталова; опорний сигнал; опорний конспект; творчість; гра; індивідуальний підхід.

UDC 37081.1(091)

Ponomariow O., Cheremsky M. Based on creativity // *New Collegium*. 2023. №3. P. 114–123.

Viktor Shatalov is a prominent Ukrainian humanist teacher and innovator. He developed a learning system based on supporting signals, which facilitate learning for children. Supporting signals were based on the child's psychology, his imaginative thinking. Shatalov used catchphrases, interesting phrases and information from various adventure, popular science, historical and detective books and films as the basis of supporting signals. In this way, even a slow thinking children easily learned the educational material. Shatalov criticized those teachers who punished such pupils with bad grades. Because, that children are not guilty that they were born with phlegmatic or melancholic temperament. So the Shatalov simply gave such children more time to comprehend the educational material. Thanks to this approach, there were no underachieving children in Shatalov's class. If there was not enough time in the lesson, children had the opportunity to ask for help from the teacher in unscheduled «lessons of open problems». Shatalov introduced in his class «lessons of open thoughts» where children had to fully express their own thoughts, feelings and imagination. At such lessons, children discussed topics that were closest to them. Based on their own interest and enthusiasm, children prepared messages and creative presentations. In this way, children learned not out of compulsion, but out of their own desire. Shatalov was not limited to the narrow framework of the curriculum, but tried in every way to fill the lesson with the lively creative thought of the children. Unfortunately, due to fierce criticism from authoritarian education officials, the experiment, which began in 1956 and lasted until the early 90s, had to be stopped. Today, we have simply forgotten our prominent teacher. And this despite the fact that Viktor Shatalov's name is well known all over the world. It has already become a certain tradition to forget about their own prominent figures. There fore, this article aims to bring back from oblivion the name of the famous teacher, and with him all those who were undeservedly forgotten.

Key words: Shatalov's system; reference signal; reference synopsis; creativity; game; individual approach.

УДК [373.31(410)]«18»

Мокроменко О. Аналіз нормативної бази елементарної освіти та визначення міри громадсько-приватної та державної ініціативи у створенні мережі елементарних шкіл у Великій Британії (друга третина XIX ст.) // *Новий Колегіум*. 2023. №3. С. 124–128.

Вивчається теоретичний та практичний досвід організації елементарної освіти у Великій Британії XIX ст. Досліджуються зміни в елементарній освіті у Великій Британії другої третини XIX ст. Особливу увагу приділено встановленню і аналізу нормативної бази елементарної освіти Великої Британії в цей період. Визначено міру громадсько-приватної та державної ініціативи у створенні мережі елементарних шкіл у Великій Британії у другій третині XIX ст.

Ключові слова: елементарна освіта; нормативна база; громадсько-приватна ініціатива; державна ініціатива; друга третина XIX ст.; Велика Британія.

UDC [373.31(410)]«18»

Mokromenko O. Analyzing standards base of elementary education and defining the correlation between private initiative and state assistance in the formation process of elementary schools net in Great Britain (the two third of the 19th century) // *New Collegium*. 2023. No 3. P. 124–128.

The article investigates the issue of the experience in theory and practice of elementary education organizing in Great Britain during the 19th century. Formation changes of the elementary education in Great Britain in the two third of the 19th century has been investigated in this article. Special attention is given to denoting and analyzing standards base of elementary education in Great Britain in the two third of the 19th century. Correlation between private initiative and State assistance in the formation process of elementary schools net of the two third of the 19th century has been defined.

The group of documents of standards base of elementary education in Great Britain in the two third of the 19th century has been defined and characterized. Their role in the formation process of standards base has been denoted. Progressive tendencies in the issue of the development of elementary education in Great Britain in the two third of the 19th century have been pointed out. Teaching methods and ways of elementary education in Great Britain in the two third of the 19th century have been considered in the article. The administrative changes of elementary education in Great Britain in the two third of the 19th century have been analyzed in the article.

The article studies the elementary schools net in Great Britain in the two third of the 19th century. Elementary education curriculum, tasks, goals at the elementary schools in Great Britain in the two third of the 19th century have been propounded in the article. The article expands the elementary education in Great Britain of the 19th century and specifies the degree of investigating the issue.

Key words: elementary education; changes; standards base; private initiative; State assistance; two third of the 19th century; Great Britain.

До друку приймаються оригінальні рукописи, які раніше ніде не друкувались.

Наукова стаття має бути структурована та обов'язковими елементами її мають бути:

- постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями;
- аналіз останніх досліджень і публікацій і виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми в даній області;
- формулювання цілей та завдань дослідження;
- виклад основного матеріалу досліджень з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;
- висновки з дослідження та перспективи подальших досліджень у даному напрямку;
- література.

Вимоги до оформлення тексту:

- Обсяг рукопису — від 7 до 15 сторінок.
- Мова: українська, англійська;
- Формат А-4 (210 × 297) мм;
- Програмна версія: Microsoft Word.doc;
- Шрифт: Times New Roman;
- Розмір шрифту: 14;
- Міжрядковий інтервал: полуторний;
- Абзацний відступ — 1,25 см;

Поля документа: верхнє і нижнє — 20 мм; ліворуч — 20 мм; праворуч — 20 мм, поле для колонцифри — 20 мм.

Література містить опубліковані джерела, на які є посилання в тексті, укладені у квадратні дужки, наприклад [3, с. 35; 8, с. 56–59].

Список літератури оформляється відповідно до ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання» та ДСТУ 3582:2013 «Інформація та документація. Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила»:

Література

1. *Макаренко А. С.* Педагогическая поэма. Харьков : Прапор, 1979. 628 с.

2. *Лей С. О.* Особливості стандартизації в системі професійної освіти і навчання Великої Британії : метод. рекомендації. Київ, 2018. 56 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/713225/>.

3. *Державна* цільова науково-технічна програма «Нанотехнології та наноматеріали» на 2010 — 2014 роки : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 28.10.2009 р. № 1231 // Офіційний вісник України. 2009. № 90. Ст. 3043. С. 7–67.

4. *Таланчук П., Малишев В., Липова Л.* Освіта ХХІ століття. Самовизначення особистості в контексті інтеграції України до Європейського інтелектуального простору // Освіта регіону: Політологія, психологія, комунікації. 2009. № 3. С. 206–213.

5. *Никифоров К.Г.* Современные проблемы физики в программе подготовки магистра педагогического образования : зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського нац. ун-ту ім. І. Огієнка. Серія педагогічна. Кам'янець-Подільський, 2012. Вип. 71. 72 с.

6. *Methodological Bases for Study Nanotechnology in the General Physics Course of Higher Educational Institutions / O.M. Zavrzhna, L.V. Odnodvoret, O.O. Pasko, A.I. Saltykova // Журнал нанота електронної фізики.* 2017. Т. 9, № 5.

Анотація надається українською та англійською мовами та включає: УДК, прізвища, ініціали авторів, назву статті, текст об'ємом 1800 знаків з ключовими словами (не більше 10 слів, а не словосполучень).

Разом із рукописом надаються документи:

- рецензія, підписана доктором наук і завірена в установі, де він працює;
- відомості про авторів;
- відомості про наукового керівника, якщо автор один і не має наукового ступеню.

Увага! Автор відповідає за достовірність представленої в статті інформації.

Контакти редакції:

newcollegium.journal@gmail.com